

סֵפֶר

# מִקְדָּשׁ מַעֲט

## עַל קִדְשֵׁת בֵּית-הַמִּדְרָשׁ

בְּאוֹר מְקוֹף עַל כָּל הַנּוֹגֵעַ לְהַתְרַשְׁלוֹת  
אֲמִירַת אֲמֵן יְהִי שְׁמֵהּ רַבָּא, וְהַדְרָכוֹת  
נְכוֹנֹת לְהוֹרִים וּמְלַמְדִים וְשֹׁאֵר רְאִישֵׁי  
הָעָם. מִרְאָה בְּאֶצְפֵּעַ בְּשׂוֹמֵם וּבְכָל  
מִדְרָשֵׁי חַז"ל כִּי חֲמַר הָעֵנִין מִרְכָּב עַל  
רְאִישֵׁי הָעָם, עַל הַמְלַמְדִים, וְעַל הָאֲבוֹת  
שֶׁאִין עוֹשִׂין כְּפִי הַמַּטָּל עֲלֵיהֶם.

יצא לאור ע"י חברה מזכ"י הרבנים העולמי

שנת תשד"ם

★

ברוקלין ניו יורק

## תָּכֵן הָעֲנִינִים

פָּרְקוּ אַ חֹבֶת תּוֹכָחָה בְּרַבִּים לְמַסְפְּרִים  
וּמְשִׁיחִין בְּבֵית-הַמִּדְרָשׁ, בְּפֶרֶט בַּעַת  
הַתְּפִלָּה - שְׂמוֹנֵה-עֶשְׂרֵה - וְקוּדִישׁ  
א. כָּל בֵּית-הַמִּדְרָשׁ יַעֲמִיד אֲנָשִׁים עַל זֶה  
שֵׁיבִישׁוּ אוֹתָם בְּרַבִּים (אוֹת א).

ב. אִין לְצַרְפֵּם לְמַנְנוּ כְּשֶׁאִין עֶשְׂרֵה בְּלַעֲדֵיהֶם  
(אוֹת א).

פָּרְקוּ בַּ שְׂכָר נִפְלָא בְּעוֹלָם הַזֶּה לְמִי שְׂאִינוּ  
מְדַבֵּר בְּקוּדִישׁ וְחֹזֶרֶת הַשֵּׁ"ץ וְעוֹנֵה  
אָמֵן וַיְהִי שְׂמֵחַ רַבָּא כְּרֵאוּי

א. מַהִי הָעֵצָה לְהַצִּיל עַצְמְכֶם וּבְנֵיכֶם הַקְּטַנִּים  
מִקְּטַנְסֵר, רַחֲמָנָא לְצִלוּ, אוֹ שְׂאֵר מִיתוֹת  
מְשֻׁנּוֹת, כְּמוֹ: הָאֶרֶץ אֶטְאֲקֵעַ, עַקְסִידְנִט,  
פֶּאֶרְאֵלִיזוּ, בְּלוֹט פֶּאֶרְקֵאֲלֵעֲכוֹנְגָא, אֶסְטִמָּא,  
נְעִרְוֵעֵן צִוְאֵמְעֵנְבְּרֵאֲדָא, לוֹנְגֵעֵן קֶרְעֵנְקָא, נִירָן  
קֶרְאֲנִקְהֵיט, וְשְׂאֵר חֲלָיִים רַעִים, רַחֲמָנָא לְצִלוּ?  
(אוֹת א)

ב. מִי שֵׁשׁ לוֹ עוֹנֹנוֹת וּמִתְנַרָּא שְׂלֵא יַעֲנִישְׁהוּ  
הַקְּדוּשׁ-בְּרוּךְ-הוּא, חַס וְשְׁלוֹם, בְּקֶצֶר יָמָיִם - אוֹ

חֲלִיִּים רָעִים - או חֲטִיפַת בָּנִים - או מִיתַת  
אֲשֶׁתוֹ - או גְּלוּת - או עֲנִיּוֹת - או גִּיהֲנָם קוֹשָׁה -  
מַה יַּעֲשֶׂה? (אות ז).

ג. אם רוֹצֵה לְבַטֵּל גְּזֵרַה קוֹשָׁה מִן הַשָּׁמַיִם הַנִּגְזָר  
עָלָיו (אות ז).

ד. מַהִי הַדְּרֵךְ הַיְשָׁרָה שֶׁלֹּא יֵאָרֵעַ, חֶסֶם וְשָׁלוֹם,  
עוֹד הַפַּעַם גְּזֵרַת פ"ח וּפ"ט וּגְזֵרַת הַדִּיבְטָשׁוֹן יִמַח  
שָׁמָּה? (אות יג).

ה. בְּעִבּוּרוֹ מוֹחֲלִין לוֹ כָּל עוֹנוֹתָיו (אות כ).  
ו. חוֹבָה לְכָל אֶחָד לֹאמַר בְּרִכּוֹתָיו בְּקוֹל רֶם  
שִׁישְׁמְעוּ אַחֲרַיִם וַיַּעֲנוּ אָמֵן (אות כה).

**פָּרָק ג** שָׂכָר לְעוֹלָם הֵבֵא לְמִי שֶׁאִינּוּ מְדַבֵּר  
בְּעַת חֲזַרַת הַשָּׁ"ץ וְמוֹדֵישׁ וְעוֹנֶה אָמֵן  
וַיְהִי שָׁמָּה רַבָּא בְּרַאוּי

א. אִפְשָׁר לוֹ לְבָנִים לְכָל הַיּוֹבֵל בְּנֵי עַדָּן (אות א).  
ב. בַּעַל יֵאָרְצִיִּט הַמִּתְפַּלֵּל לְפָנֵי הָעַמּוּד לֹא  
הוֹטִיל כְּלוּם לְנִשְׁמַת אָבִיו וְאָמוֹ אִם אֵין עוֹנִין  
בְּרַאוּי (אות ג).

ג. יוֹבָה לְהִיּוֹת בְּהִיבֵל מִלֶּדֶד הַמְּשִׁיחַ - וְזוֹכָה  
לְאוֹר עוֹלָם הֵבֵא (אות ד).

ד. הַ"שִּׁינְעֵי אִידוֹן" גוֹרְמִים לְהַמּוֹן הָעָם לְסַפֵּר  
בְּעַת חֲזַרַת הַשָּׁ"ץ וְמוֹדֵישׁ, שְׁנֵה גוֹרֵם צָרוֹת

לְשׁוֹנָי יִשְׂרָאֵל, רַחֲמָנָא לְצִלּוֹ, וְעֵבֹב הַגְּאֻלָּה  
(אות ו) .

ה. שָׁכַר נִפְלָא לְעוֹנָה (אותיות יג-ל) .

ו. מִשָּׁל מִתְאִים מִהֲרַב הַקְּדוּשׁ מֵאַפְטָא עַל  
הַכְּסָלוֹת שֶׁל הַפְּתָאִים הַמְּאֻבְּדִים הוּן יָקָר בְּכַטּוּל  
עֲנִית אָמֵן (אות לא) .

ז. הָעוֹנָה אָמֵן בְּדַבְעֵי מְבַטֵּל גְּזֵרוֹת שְׁעַל הָאָדָם  
וְנוֹטֵל שָׁכַר עִם כָּל אֶחָד, וְעֵתִיד  
הַקְּדוּשׁ־בְּרוּךְ־הוּא לְהִיּוֹת עֹטְרָה לְרֵאשׁוֹ (אותיות  
לב-לג) .

ח. קִצּוֹר נִפְלָא מְבַל דִּינֵי עֲנִית אָמֵן בְּכָל פְּרָטִיקָה  
(אותיות לד-לו) .

**פֶּרֶק ד' הָעֲנֵשׁ הַפֹּר וְהַנְּמָהָר בְּעוֹלָם הַזֶּה לְמִי  
שֶׁשָּׁח בְּעֵת חֲזַרְת הַשִּׁי"ן וְקוֹדֵישׁ  
וּמְבַטֵּל אֲמִירַת אָמֵן**

א. הַשׁוֹמֵעַ בְּרִכָּה וְאֵינּוּ עוֹנָה אָמֵן חַיֵּב מִיָּתֵה -

וְהוּא וּבְנָיו בְּסַבְנָה, חַס וְשְׁלוֹם (אותיות א-ג) .

ב. בְּמָה יִקְרָא הָאָדָם בְּתֹאֵר "צְדִיק" (אות ד) .

ג. צְרוֹת יִשְׂרָאֵל בְּטָלִין עַל־יְדֵי אֲמִירַת יְהֵא

שְׁמָה רַבָּא (אותיות ה-ו) .

ד. מִי שֶׁמְסַפֵּר גְּזֵרָם שְׁבָנָיו וְהֵיוּ יְתוּמִים, רַחֲמָנָא

לְצִלּוֹ (אותיות ז-יב) .

ה. מי שאינו עונה אמן כדבתי - נעשה אכזר על  
כל משפחתו (אותיות יג-יד) .

ו. למה שומעין בזמן הזה כליכף פגעים שונים  
וחללים רעים שלא נשמע מעולם? (אותיות טו-טז)

ז. אם האב משיח גם הבנים נמשכין אחר זה  
(אות כ) .

ח. מונע התפלה מלעלות למעלה (אות כא) .  
ט. תשובה גדולה צריך מי שלא ענה אמן אפלו  
פעם אחת (אותיות כב-כג) .

י. מטעם נורא מאמן שהגאון הצדיק בעל  
"באר משה" שליט"א היה שם (אות כד) .

יא. אין לו חלק באלהי ישראל - ומאריך הגלות  
- וחוטא ומחטיא (אותיות כה-לג) .

יב. הרף הישר בסדר בית-הבנסת (אות לד) .  
יג. לעמד בשמגיע ל'תהלות לא-ל עליון" -

ענן גדול (אות לה) .

יד. פונה לכל אדם לפני שמונה-עשרה (אות לו) .  
טו. סדר האדם בשעת שמונה-עשרה (אותיות

לז-לח) .

טז. שתי פתות בהאינם משגיחים באמן (אות  
לט) .

יז. עון זה די להאריך גלותנו - פי אמן יהא  
שמה רבא סבת גאלתנו (אות מ) .

יח. חובת הגדולים לקח מקל בידם (אות מא) .  
יט. הריגת חצי מיליון יהודים בשנת ת"ח  
על-ידי זה (אות מב) .  
כ. בעון זה נהפכו בתי-כנסיות לבתי  
עבודה-זרה, רחמנא לצלן (אות מג) .  
כא. בעון זה נחסר הפרנסה - ויורד למדור  
הסתתון שבגיהנום ועוד (אותיות מד-מה) .

**פֶּרֶק ה' עֲנֵשׁ הַגָּדוֹל בְּעוֹלָם הַבָּא לְשָׂח וּמְסַפֵּר  
בְּעֵת חֲזַרְת הַשִּׁי"ץ וּמְדִישׁ וְאִינוּ עוֹנֶה  
אָמֵן וִיחָא שְׂמֵיהּ רַבָּא**

א. על-ידי בטול אמירת אמן ישפטו אותו  
בפלים גם על שאר עונותיו (אות א) .  
ב. כאשר בניו יאמרו אחריו מדיש ישפטו אותו  
למעלה בענשים מרים (אות ב) .

**פֶּרֶק ו' א. הָאֵם שֶׁפִּיר דְּמִי מַה שְׁקָצַת לומְדִים מְפֻלְגִים  
מְעִינִין בְּסַפְרִים בְּעֵת חֲזַרְת הַשִּׁי"ץ אוֹ אֲמִירַת  
מְדִישׁ (אותיות א-ד) .**

**פֶּרֶק ז' חוֹבַת הַרְבָּנִים וְהַמּוֹרִים בְּעַם  
א. אִיךָ יֵצְאוּ הַרְבָּנִים יְדֵי חוֹבְתָם לְעוֹרֵר עַל  
אִסּוּר שִׁיחָה וְחוֹבַת אֲמִירַת אָמֵן (אותיות א-ו) .  
ב. חובת הרבנים, הדרשנים, המלמדים  
וְהַאֲדַמּוּרִי"ם (אותיות ו-י) .**

ג. זכות הרבנים אם מעוררים פדכעי (אותיות יא-יד) .

ד. הרב אין להנות מפבורו רק לצרף גבוה (אותיות יד-טז) .

ה. מי שאינו מוחה ובדרו למחות, העונות של כל המשיחין על השבון שלו! (אותיות יז-כא) .

ו. מי שהיה בדרו למחות ולא מחה הרי זה בכלל ארור ונקרא רשע (אותיות כב-כח) .

ז. ענשים ופגעים קשים ומרים למי שאינו מוחה (אותיות כט-מג) .

ח. לעתיד יתגלגלו עליו עונות שלא עבר עליהם מעולם (אות מד) .

ט. הטובות הגדולות הבאות על המוחים בעם (אותיות מה-עט) .

י. רב ומורה הקביב על עדתו - אינו סימן ופה (אות פ) .

יא. הגאולה תלויה בדרשות תוכחה (אות פא) .

יב. הרב צריך לסבל ולהוכיח (אות פב) .

יג. אמירת תוכחה דוחה סעדה שלישית (אות פד)

יד. תכן דרשת הרב - יהיה דברי מוסר (אותיות פה-פז) .

טו. מכתב-קדש להגאון הקדוש רבי ישכר דב מפלנא זי"ע לעורר הרבנים לעשות (אותיות פח-פט) .

טז. אם תלמיד מוחה ורבו אינו מוחה - לעתיד התלמיד גבוה מרבו (אות צ) .

פָּרַק ח הַעֲתָקוֹת מִכְּתַב־תּוֹכַחַה מְרַב...  
לְרַב...

פָּרַק ט הַתְּעוֹרְרוֹת לְמַלְמְדֵי תִּינוּקוֹת (אוֹתִיּוֹת  
(א-ד)

פָּרַק י עֲנֵשׁ הַנִּמְנָע מִלְּמַחֹת

א. גְּדֹל הָעֲנָשִׁים הַמְעַפְדִּים לְמוֹנָע מִלְּמַחֹת  
בְּעוֹלָם הַזֶּה וּבְעוֹלָם הַבָּא;  
ב. מוֹסֵיף חֲטָאִים יוֹתֵר מִסִּתֵּם אָדָם (אוֹתִיּוֹת א-י)

פָּרַק יא שָׂכַר גְּדוֹל לְמוֹחִים (אוֹת א)

פָּרַק יב הֵאֵם אָמְרֵינוּ מוֹטָב שְׂיֵהִיו שׁוֹגְגִין  
בְּרוּאָה אֲנָשִׁים מְשִׁיחִין בְּעֵת חֲזַרְת  
הַשָּׁמַיִן אוֹ אֲמִירַת קַדִּישׁ, וְלֹא יוֹכִיחַ  
אוֹתָן; אוֹ שְׂצָרֵיהֶן וּמִצָּוָה לְהוֹכִיחֵן  
הַחַיִּיבִים שֶׁנֶּאֱמָרוּ בִּיחּוּד אֶצֶל חֲזַרְת הַשָּׁמַיִן  
(אוֹתִיּוֹת א-יא) .

פָּרַק יג בְּרוּר גְּדוֹל בְּדִין מוֹטָב שְׂיֵהִיו שׁוֹגְגִין  
וְאֵל יֵהִיו מְזִידִין (אוֹתִיּוֹת א-כג)

פָּרַק יד דִּינִים שְׂצָרִיכִים לְזַהַר

אֲזַהְרוֹת הַפְּרָטִיִּים הַכְּרֻחִים (אוֹתִיּוֹת א-טו) .

פָּרַק טו פּוֹנֵת עֲנִית אֲמֵן (אוֹתִיּוֹת א-יא)

פָּרַק טז בּוֹכּוֹת קַדִּישׁת בְּתֵי־כְנֶסֶת  
וּבְתֵי־מִדְרָשׁוֹת נִפְאֵל בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ



הַרוּצָה שֶׁתִּמְבַּל תִּפְלְתוּ צָרִיף לְעַמֵּד  
בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת בְּאִימָה וּבִירְאָה בְּרַתֵּת וּבְזִיעַ  
בְּאָדָם הָעוֹמֵד לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ (אוֹתִיּוֹת א-כב) .

**פָּרְקוּ יו א.** זְהִירִיּוֹת נְחוּצוֹת לְכָל יַחִיד בְּעֵנְיֵי קְרִיאַת  
הַתּוֹרָה (אוֹתִיּוֹת א-יב) .

**ב.** לְמָה יָכוֹל לְהַגִּיעַ הַמִּתְפַּלֵּל בְּצַבּוּר (אוֹתִיּוֹת  
יב-יג) .

**ג.** בְּנֵנֶת יְהֵא שְׁמָה רַבָּא (אוֹתִיּוֹת יד-טז) .

**ד.** יִזְהַר בְּעַל הַנְּאֻרְצִיט מַה לְבַנּוֹן (אוֹתִיּוֹת יז-יח) .

**ה.** גִּדְל פָּחוּ שֶׁל יְהֵא שְׁמָה רַבָּא (אוֹתִיּוֹת יט-כה) .

**ו.** חוֹב לְחַנּוּף הַקְּטָנִים - וּבְמַתְרַשֵּׁל עֲנָשׁוּ קוֹשָׁה  
מְאֹד, רַחֲמָנָא לְצַלֵּן (אוֹתִיּוֹת כו-כז) .

**פָּרְקוּ יח עוֹד לְקוֹטִים נִפְלְאִים בְּעֵנְיֵי אַמִּירַת  
אַמֵּן**

**א.** נָצַל מְעִין הַרְע (אוֹת א) .

**ב.** בְּמַעַט אֵין נְקִי מִמְכָּשׁוֹל זֶה (אוֹתִיּוֹת ב-ג) .

**ג.** מְסִירַת מוֹדְעָה לִפְנֵי הַתְּפִלָּה (אוֹתִיּוֹת ד-ה) .

**פָּרְקוּ יט מַעֲלוֹת אַמִּירַת אַמֵּן (בְּאִיֲדִישׁ) (אוֹתִיּוֹת א-ט) .**

**פָּרְקוּ כ א.** עֲנָשׁ בְּטוֹל אַמִּירַתָּה בְּשִׂיחָה בְּטִלְהָ (אוֹתִיּוֹת  
א-כז) .

**ב.** דְּעַר גְּרוּיסְעַר שְׂכַר פֶּאָר זְאָגֵן אַמֵּן יְהֵא שְׁמָה

רַבָּא (אוֹתִיּוֹת כח-לד) .

פָּרָק א  
 חֹבֶת תּוֹכָה בְּרַבִּים  
 לְמַסְפְּרִים וּמְשִׁיחִין  
 בְּבֵית־הַמִּדְרָשׁ בְּפֶרֶט בְּעַת  
 הַתְּפִלָּה - שְׁמוֹנֶה-עָשָׂר -  
 וְקוּדִישׁ

כָּל בֵּית־הַמִּדְרָשׁ יַעֲמִיד אֲנָשִׁים עַל זֶה  
 שֵׁיבִישׁוּ אוֹתָם בְּרַבִּים

(א) עֵין בְּסֵפֶר נוֹי הַעֲמוּדִים (דף יז, עמוד ה, פֶּרֶק עֲשִׁירִי) כְּתַב  
 הַרְמַב"ם מִי שְׁצָרִיף לְכַנֵּס בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת וְכוּ' וְנִרְאָה שֶׁהִשְׁיבָה  
 בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת לְמִצְוֵה יַחֲשֵׁב, וְהַמְדַבֵּר שִׂיחָה בְּטֵלָה וְכֹאֲלֵה עֲבָרָה  
 מְכַבֵּה מִצְוֵה. מִזֶּה יִלְמַד כָּל אִישׁ וְאִשָּׁה שִׁיּוֹשְׁבִים בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת אִף  
 שְׁלֹא בִשְׁעַת הַתְּפִלָּה שְׂאִין לְדַבֵּר שׁוֹם שִׂיחָה בְּטֵלָה, וּמְכַל־שֶׁכֶן  
 בִּשְׁעַת הַתְּפִלָּה אוֹ קְרִיאַת הַתּוֹרָה שְׁלֹא לְדַבֵּר דְּבַר שֶׁל חֲלִין.  
 וּבְעוֹנוֹתֵינוּ הַרְבִּים עַד מְתִי יִהְיֶה זֶה לָנוּ לְמוֹקֵשׁ, שֶׁכָּכֵל עִיר וְעִיר  
 אֵין יְכוּלִין לְמַחֹת לֵהֶן לְעַם, וְנַעֲשֶׂה לָהֶם כְּהַתַּר בְּעוֹנוֹתֵינוּ  
 הַרְבִּים. וַיִּלְהֶם, וַיִּלְנַשְׁמוֹתֵיהֶם, וְאִיךָ יַעֲלוּ תַפְלוּתֵיהֶם  
 לְמַעֲלָה וְהִיא מְלַכְלֶכֶת בְּמִינֵי חֲטָאִים, וְאֵין קְטִיגוֹר נַעֲשֶׂה  
 סְנִיגוֹר.

עַל־כֵּן מִן הַרְאוּי שֶׁכָּל קֹהֵלָה וְקֹהֵלָה, מְקוּם אֲשֶׁר דְּבַר הַמִּלָּה  
 מְלָכּוּ שֶׁל עוֹלָם וְדָתוֹ מְגִיעַ, יַעֲמִידוּ אֲנָשִׁים עַל זֶה אֲשֶׁר

יִשְׁגִּיחוּ בְּאִיּוּמִים רַבִּים עַל הַמִּדְבָּרִים, וַיְכִיְשׁוּ אוֹתָם בְּרַבִּים,  
וּבְזֶה נִרְאָה כְּבוֹד ה' בְּאַרְץ, וְכָל הָעַם יִשְׁמְעוּ וַיִּירָאוּ וְלֹא יוֹדְדוּ  
עוֹד, וַיִּתְּנוּ בְּמַתַּג נְרַסֵּן עֲדִים לְכֹלם אֵת פִּיהֶם בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת  
מִלְדַּבֵּר דָּבָר שֶׁל חַל וְשִׁיחָה בְטֵלָה, עַיִן שָׁם. עַד כָּאן לְשׁוֹן סֵפֶר וַיִּי  
הַעֲמוּדִים.

(ב) וְאִם יָבוֹא אֶחָד וַיֹּאמֶר מוֹטֵב שִׁיחֵיו שׁוֹנְגִין תְּשׁוּבָתוֹ בְּצִדּוֹ.  
א' כִּי כָל הַגְּאוּנִים הַקְּדוּשִׁים הַנִּזְכָּרִים בְּסֵפֶר הַזֶּה הָיוּ אוֹהְבֵי  
יִשְׂרָאֵל בְּאֵמֶת יָדְעוּ גַם־כֵּן מִזֶּה. אִךְ כִּי כָל דָּרָךְ תּוֹרַתְנוּ הַקְּדוּשָׁה  
כֶּף הוּא, פְּרִשְׁת נִצְבִים רָאָה נִתְמִי לְפָנֶיהָ הַיּוֹם אֵת הַחַיִּים וְאֵת  
הַטּוֹב וְגו' וְכִמּוֹהוּ רַבִּים. וְעוֹד בְּסֵפֶר חֲסִידִים (סִימָן רסב) אֵימָא וְיִמָּה  
שֶׁאָמְרוּ הִנֵּחַ לְיִשְׂרָאֵל מוֹטֵב שִׁיחֵיו שׁוֹנְגִין וְאֵל יִהְיֶה מְוִידִין  
זֶהוּ בְּמִקּוֹם רְשׁוֹת אֶכְל בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת לֹא. וְעַיִן עוֹד בְּסֵפֶר  
אֵלֶּה הַמִּצּוֹת לְמַהֲרָ"ם חֲגִיזו (סִימָן תַּקמ"ז) בְּאֵרִיכוֹת גְּדוֹל. (סֵפֶר  
הַפְּנִים דָּף ה:)

## אֵין לְצַרְפָּם לְמַנְנוּ כְּשֵׁאִין עֲשָׂרָה בְּלַעֲרֵיהֶם

(ג) בְּשִׁלְחוֹן־עֲרוּף אֲרַח־חַיִּים (סִימָן קכד, סְעִיף ז) כְּשִׁשׁ"ץ חוֹזֵר  
הַתְּפִלָּה הַקְּהֵל יֵשׁ לָהֶם לְשִׁתֵּק וּלְכוֹן לְבָרְכוֹת שְׁמִבְרַךְ הַחֲזוֹן וּלְעֲנוֹת  
אָמֵן. וְאִם אֵין תְּשַׁעָּה מְכוֹנִים לְבָרְכוֹתָיו קְרוֹב לְהִיֹּת בְּרְכוֹתָיו  
לְבִטְלָה. לְכוּ כָל אָדָם יַעֲשֶׂה עֲצָמוּ כְּאֵלוֹ אֵין תְּשַׁעָּה זוּלְתוֹ וַיְכוֹן  
לְבָרְכַת הַחֲזוֹן. טוֹרֵי־זֶהָב (סְעִיף־קט"ו ב) וְאִם אֵין תְּשַׁעָּה מְכוֹנִים,  
מִזֶּה נִרְאָה שֶׁאֵין מְצַטְרְפִין לְמַנְנוּ מִי שֶׁאֵינוֹ שׁוֹמֵעַ אֶף־עַל־גַּב  
שֶׁהוּא פִּקַּח, עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ. יֵשׁ בְּלְשׁוֹנוֹ שְׁנֵי פְרוּשִׁים: א' כְּפִשׁוּטוֹ  
שֶׁאֵינוֹ שׁוֹמֵעַ שֶׁהוּא חֲרֵשׁ וְאִסוּר לְצַרְפוֹ כְּשֵׁאִין תְּשַׁעָּה זוּלְתוֹ,

ופרוש ב' שאינו חרש רק אוטם אָזנוּ משמע ומדבר דברים בטלים  
 גם־כֵּן אָסור לְצַרְפוֹ. וְכֵן כְּתֹב הַטּוֹרִי־זֶהֶב בְּפִרוּשׁ בְּאַרְח־חַיִּים  
 (סימן נה, סעיף־קטן ד) יֵשׁ לְהַפְלִיג עַל זֶה דְהֵיאָדָּם מְבִיא רֵאזָה מִן  
 הַשּׁוֹטִים הָאֵלוּ שְׁעוֹשִׂים אָסוּר בְּהַפְסַקַת שִׁיחָה בְטֵלָה אֲשֶׁר גָּדוּל  
 עוֹנָם מְאֹד וּבְאֵמַת אֲנִי אוֹמֵר שְׁחֲלִילָה לְהַצְטַרֵּף עִם אֲנָשִׁים פּוֹשְׁעִים  
 כְּאֵלוּ כְּשֵׁאִין מִנֵּן זִוְלָתָם, עַד כָּאֵן לְשׁוֹנוֹ. (סֵפֶר הַפְּנִיָּם, דָּף ט, אוֹת  
 ב)

## פְּרָק ב

שָׁכַר נִפְלָא בְּעוֹלָם הַזֶּה לְמִי  
 שְׁאִינוּ מְדַבֵּר בְּקוֹדֵשׁ וְחֹזֵרֵת  
 הַשֵּׁ"ץ וְעוֹנֶה אָמוֹן וַיְהִי שְׁמָה  
 רַבָּא כְּרֵאזִי

מֵהִי הַעֲצָה לְהַצִּיל עַצְמְכֶם וּבְנֵיכֶם הַקְּטַנִּים  
 מִקְּעֵנָסֶר, רַחֲמֵנָא לְצִלוֹ, אוֹ שְׁאֵר מִיתוֹת  
 מִשְׁנֹת, כְּמוֹ: הָאֶרֶץ אֲטַאקֵּעַ, עֲקִסִּידְנָט,  
 פֶּאֶרְאֵלִיז, בְּלוּט פֶּאֶרְקֵאֵלְעִבּוֹנָג, אֲסִטְמָא,  
 גְּעֵרֵוּעַן צִוְאֵמְעַנְבְּרָאָה, לוֹנְגֵעַן קְרֵעַנָה,  
 נִירֵן קְרֵאֲנִקְהֵיִט, וְשְׁאֵר חֲלָיִים רְעִים?

(א) כְּתֹב בְּסֵפֶר הַגֵּן וְדַרְךָ מֹשֶׁה (יוֹם ט"ו) וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: אַחֵי וְרַעֵי אִם  
 תִּרְצוּ לְהַצִּיל עַצְמְכֶם מִן הַדְּבַר, בְּרַ מִינּוּ, וְגַם בְּנֵיכֶם  
 הַקְּטַנִּים שְׁלֵא יָמוּתוּ, חַס וְשְׁלוֹם, בְּמִיתוֹת מִשְׁנֹת שְׁקוֹרִין

"פאקין מאזלען" שזו גם כן מין דבר, רחמנא לצלן, מנעו עצמכם מן ההגיון, רוצה לומר שלא תדברו חס ושלום בבית־הכנסת שום דבר בטל.

ובשל"ה מזהיר מאד שצריך לברח עם בניו הקטנים כשהולכין במקום אחד "פאקין", ואם אינם רוצים לברח עם הילדים הוו עתידים לעמד עם בניכם לדין, שהם גרמו לבניהם שימותו, ובעוונותינו הרבים בזה גרמו האבות שדברו בבית־הכנסת, ועכשו בעוונותינו הרבים כמעט רבם ככלם נכשלים בדבר הזה ונעשה להם כהתר, וגדולי הדור נכשלים בזה בעוונותינו הרבים.

והנה באתי לעורר לבביכם הטהורים וכל רבני ארץ ומורי צדק בכל קהלות וישובים לגזר על השמש להזהיר העם בשעת התפלה שלא ידברו, דהינו שיצוה להכריז "שתיקה יפה בשעת התפלה" ואז יהיה להם שיבה טובה שהוא ראשי־תבות שתיקה יפה בשעת ה'תפלה.

וכל אדם יזהר מאד בתשובה קלה כזו, ואף אם כבר דבר יהיה לו תקון גדול מהיום והלאה על־ידי שיגער בחברו, והחיוב מטל עליו לגער בחברו כמו שאיתא בשלחן־ערוך (סימן קכד), ונראה לי כונת השלחן־ערוך שהוא כמו רוצח שנהרג על ידו כמה בנינים.

ובזה יובן הפסוק: לשוא הפיתי את בניכם מוסר לא לקחו, רוצה לומר שלא לקחו מוסר והיו מדברים בבית־הכנסת כנ"ל, ועל־כן חטאם גדול כמו חטא קין שהרג לאחיו, וגדול היה עונו משא, עונו נמי גדול וגדול כח התשובה שיזכה לעצמו ומזכה

לאחרים עמו, וזדונותיכם נעשה לכם פזכויות ונברא לכם מלאכי רחמים, ותגרמו חיים לכם ולבניכם אחריכם בטוב ובנעימים אמן, עד כאן לשונו.

(ב) על כל קטרוג שהשטן מקטרג הקדוש־ברוך־הוא במדות רחמיו משתיק לו, ומשל כשהשטן אומר ישראל גנבים הם הקדוש־ברוך־הוא משיב לו: מי יאמר אם האמות קבלו התורה שלא היו גנבים וגזלנים יותר מישראל, אבל אם מקטרג ואומר שישראל אין להם יראה ומדברים בבית־הכנסת, לזה אין להקדוש־ברוך־הוא תרוץ כביכול, כי עכשו ראינו בעוונותינו הרבים האמות עומדים בבית תפלתן באימה ובראה, ומיד גותן הקדוש־ברוך־הוא רשות למשחית לחבל העולם וזהו דבר רתמנא לצלול, ואל תקרי דבר אלא דבור, שהיה מדבר בבית־הכנסת בעת התפלה וברא מלאכים משחיתין, המה ממיתין אותו בשעת הדבר בר מינו, עד כאן לשונו. (שם, יום שמיני)

(ג) כשאדם כועס חס ושלום נעשה סרְכָא בְרָאָה שְׁלוּ עַל־יְדֵי הַכַּעַס, והוא סכנה שלא יתהוה שם נקב, חס ושלום, ואז העצה לענות אמן יהא שמה רבא בכח באותו יום, אז על־ידי זה עובר הסרְכָא מהרָאָה, ועל־כן תקנו רבותינו זכרונם לברכה התפלות כְּדֵי שִׁיעֲנוּ אָמֵן יְהֵא שְׁמָה רַבָּא בְּכָל יוֹם כַּמָּה פְּעָמִים בַּיּוֹם, ואם יִהְיֶה לוֹ סְרְכָא יִנְתַּק בְּקַל. (ספר בת מלך, הנספח לספר זרע קדש)

מי שיש לו עוונות ומתירא שלא יענישהו  
הקדוש־ברוך־הוא, חס ושלום, בקצור ימים  
- או חללים רעים - או חטיפת בנים - או  
מיתת אשתו - או גלות - או עניות - או  
גיהנם קשה - מה יעשה?

(ד) בחרדים, בסופו (מצות התשובה, פרק ז) כתב בזה הלשון: יש לנו  
לבקש בשדה אשר ברכו ה', הוא השלשה מיני סגלות ורפואות  
קלות לרפאת חלי הגפוש החלושים שאין בהם כח לסבל הרפואות  
הקשות. והנה מצאנו לרבנותינו זכרונם לברכה שאמרו כל מי  
שעונה אמן יהא שמה רבא בכל כחו אפלו היה בו שמץ מינות  
מוחלין לו, והחמירו בזה בזה ואמרו שצריך לזעזע כל אבריו  
ולענות בקול תקיף, ומי שרגיל לעשות כן הנה הוא מבשר  
שימחל לו עונותיו אם לא ישוב לכסלה, עד כאן לשונו.

(ה) הרי תראה אחי אהובי (מדברי הזהר הקדוש פרשת נח בתוספתא דף  
כו:) שבכח עניית אמן יהא שמה רבא בקול רם ממש מציל רשעים  
מגיהנם, וממילא תשמע מכל זה כי מה שזוכה לענות אמן יהא  
שמה רבא יותר בכח וכונה מציל יותר רשעים, וכל־שכן נשמת  
אבותיו וקרוביו, וכל־שכן נשמת עצמו אם יצטרף לירד לגיהנם,  
כי אין לה עוד כמעט איזה פעלה בעולם שינצל על ידה מדינה של  
גיהנם כמו זה. (שומר אמונים, חלק ב, דף רנו)

(ו) משמע מהזהר הקדוש (פינתס רכ) שעל־ידי שמכון לענות אמן  
יהא שמה רבא בכונה ובכח האיברים, וגם־כן בקול רם, משתלם  
בזה בבחינת מחשבה דבור ומעשה, ונתעלה בזה נפשו, רוחו

ונשמתו, לבלי יצטרף לירד לשאול, חס ושלום, ואם יצטרף לירד לגיהנם לא ישתיר שם רק יעלה מיד, זהו שכרו של אמן יהא שמה רבא. (שם, רנח)

אם רוצה לבטל גזרה קשה מן שמים הנגזר עליו

(ז) העונה אמן בכל בחו קורעין לו גזר דינו של שבעים שנה. (תקוני זהר יט, מ. ועין חלק ג כ. ועין שבת קיט: ובתוספות שם. וברעיא מהימנא הגרסא "אמן יהא שמה רבא מברך" ולא "אמן" בלבד).

(ח) בשעה שישראל בצרה ומתפללין לפני הקדוש ברוך הוא קול מכריז בכל העולמות פתחו שערים, כמו שישראל פותחים בעינת אמן את שערי הברכה, כך עתה יפתחו לפנייהם השערים לקבל תפלתם. (זהר הקדוש חלק ג, רפה:)

(ט) כשישראל למטה שומרים לענות אמן ומכונים לבם כראוי, כמה שערי ברכה נפתחים להם למעלה, וכמה טובה מצוי בכל העולמות, כמה שמחה בכל העולמות. (שם)

(י) הקדיש הוא שבח שהקדוש ברוך הוא מתעלה בו יותר מכל שבחים אחרים, ולמה? בשביל שהוא גורם כפיה לסטרא אחרא ושיתעלה כבודו של הקדוש ברוך הוא על הכל. (חלק ב, קכט: וכן בחלק ג, קכט: שמשבר כל הקלפות, עין שם).

(יא) בשעה שהזקן יושב ודורש ועונין אחריו אמן יהי שמו הגדול מברך, אפלו יש לו שטר גזרות של מאה שנה



הקדוש־ברוך־הוא מוחל. (קהלת־רבה ט-כ, ובמדבר־שׁוחר־טוב משלי י' הגרסא: אפלו אם נחתך גזר דינם אני מוחל להם ומכפר עוונותיהם, עד כאן).

(יב) בשעה שאומר בני הפטרה (בצבור) בקהל חולצין אותי מן הדין, ובשעה שאומר קדיש קרעו לי גזר דין מכל וכל. (זהר חדש, ויקרא מט.)

מהי הדרך הישרה שלא יארע, חס ושלום,  
עוד הפעם גזרת ת"ח ות"ט וגזרת הדיטשן  
ימח שמם?

(יג) חסיד היה מתענה על אריכת הגלות, וגלו לו בחלום הלילה איך יבוא הגאולה והעולם אינם משגיחין לענות אמן על ברכות הגאולה, וזהו: המחזיר שכינתו לציון, ועל ירושלים שקדם ושמרו. (ספר הגן ודרך משה יום יא).

(יד) הרב הקדוש רבי ייבי זצ"ל היה דורש תמיד בקולות, צעקות ותחנונים שנה (שיחה בתפלה) עקר גרם הגלות ונגלה שמפני זה החטא היה כל גזרות שנת ת"ח, רחמנא לצלן. (שומר אמונים, דף רנו)

(טו) מי שנזהר בזמן הזה בנה מקבל שכר ביותר נגד כל העולם כלו כי הוא ממש כמת מצנה, ונה גורם הגלות בעוונותינו הרבים שמפטיקין היחוד, ואלו היו נזהרים בזה היו יכולים לבטל כל גזרין בישינו ולסתם פיות המקורגין. (שם)

(טז) לא כמו שנהגו המוני עם שבשעה שהחזן חוזר תפלת שמונה-עשרה אינם עונים אמן ואומרים בקשות ומעמדות, וגם הלומדים מפלפלים וסומכים על הסברא משבשת וכו' אם חס ושלום מכל העונים את הברכה אפלו רק אחד אינו עונה אמן, עונו גדול מנשא ולא עוד אלא שמחטיא את הרבים, והמונים מביאים לעצמם ראייה מתלמיד-חכם שהוא מפלפל בשעת שמונה-עשרה, והמה משתעים במלי דעלמא וגורם בזה רעה לעצמו ולאחרים, ויהיה בכלל ירבעם בן נבט שחטא והחטיא, ואיתא בשלחן-ערוך שמחייב כל אדם לגער במספרים בבית-הכנסת, וחוטא גדול הוא כמו רוצח, ועונו גדול מנשא. (הגן ודרה משה, יום טו)

(יז) ענין נורא מובא בספר מרכבת שלמה לרבי ישמעאל פהן גדול (דף ג. בסופו) וזה לשונו: אמר רבי ישמעאל שח לי ססגיאלי שר הפנים, ידידי שב בחיקי ואגיד לך מה תהא על ישראל, וישבתי בחיקו והיה בוכה והיו דמעות יורדות מעיניו ונופלות עלי, אמרתי לו הדר זיוי מפני מה אתה בוכה? אמר לי ידידי, בוא ואכניסה ואראך מה גנוז לישראל עם הקדש. תפסני בידו והכניסני לחדרי חדרים ולגנוזי גנוזים ולאוצרות ונטל את הפנקסיו, הראני אגדות כתובות צרות משנות זו מזו, אמרתי לו הללו למי הן, אמר לי לישראל, אמרתי לו יכולין ישראל לעמד בהן, אמר לי בוא למחר ואודיעה צרות משנות מאלו. למחר הכניסני לבית גנוזי גנוזין ולחדרי חדרים והראני צרות משנות מן הראשונות וקשות, אשר למנות למנות, ואשר לחרב לחרב, ואשר לרעב לרעב, ואשר לשבי לשבי. אמרתי לו הדר זיוי כל כך חטאו ישראל, אמר לי בכל יום

מתחדשות גזרות קשות מאלו וכיון שנכנסו לבתי-כנסיות  
ולבתי-מד'רות ועונין יהא שמה רבא אין אנו מניחין אותן  
לצאת מחדרי חדרים עד כאן לשוננו.

(חי) דע אחי אהובי כי באם אתה עומד לפני הקדוש-ברוך-הוא  
ועונה אמן יהא שמה רבא בקול תקיף ובקול רם ובכוננת הלב אז  
עולה זה הקול ובוקע טנרין תקיפין ומשבר מנעליו דפרזלא  
ובוקע חומות למעלה לפי ערף כח נפשך ונשמתך, ואז בזה הכח  
מתלבשת שכינת עזנו, ונותנת כח למלאכי רחמים של ישראל  
כמו המלאך מט"ט, ומלאך מיכאל שרא רבא ד'ישראל, ומלאך  
גבריאל ותבריהו, ונוטלין וחוטפין בזה כמה נשמות מידי הס"ם,  
אשר כבר נגזר עליהם רחמנא לצלו שבי הרג, ובזה, וכל מיני  
צרות משנות חס ושלום, ונמסרו בידו של המקטרג לשבי ולבזה,  
והקדוש-ברוך-הוא ברחמיו מציל אותם מידו בנפסים  
ונפלאות אל הנשמות אשר יש להם איזה שיכות עמך מצד  
עבור ונצוץ ונגלגול, כי יש נשמה אשר יש לה שיכות אפלו עם  
עשרת אלפים אנשים בדור כמבאר בספר הגלגולין, ואין שיה  
זאת לגדלת האדם, או שיהא מפרסם, ויכול להיות שיהא אפלו  
איזה בעל מלאכה ושרש נשמתו הוא ממקור רם ונשא בשרש  
העליון וכו'. אם-כן מאחר שגורמים לבטל הגזרות, וגורמים  
להציל איזה איש ממיתה או כמה אנשים, אם-כן דמו ודם זרעיותיו  
תלויים בה כי אתה הצלת אותו וגרמת להחיותו, ויש לה חלק בכל  
המדות שעושים אלו האנשים. (שומר אמונים, דף רנט-רט)

(יט) בצואת הרב הקדוש מורנו רבי אהרן ראטה זצ"ל (מחבר  
הספרינו: שומר-אמונים, טהרת-הקדש, שלחו-הטהור ועוד) כותב בזה

ה'לשון: פלא גדול הפלא ופלא שכל העולם רואים אזהרות נוראות וענשים גדולים כאלו (בוהר הקדוש וילך דף רפה, ו'ש"ס ברכות מז.) רחמנא לצלו, ואין שמים על לבם, היש גדל פתאות מזה, שבמעט אין נזכר ענשים כאלו על העברות החמורות הגדולות, ובשביל הסבלה קטנה של שמירת הדבור בשעת התפלה מכניסים את עצמם ואת נפשם לסכנות גדולות כאלו רחמנא לצלו, כי המספר בשעה שהש"ץ חוזר התפלה או בעת קדיש או קריאת התורה או אמירת הברכות בלתי אפשרי שלא יענה אמן יתומה, חטופה, וקטופה, וכדומה. כי אין יודע על איזה ברכה עונה אמן וכו', ומי שאומר שיכול לכוון אינו רק מגסותא דרוחא אומר כן.

### בעבורו מוחלין לו כל עונותיו

(כ) ענית אמן יהא שמה רבא מהדברים שמוחלין לו בעבורו על כל עונותיו (חרדים, מצות תשובה, פרק ז, בחתימת הספר).

(כא) בשעה שהזקן יושב ודורש ועונין אחריו אמן יהי שמו הגדול מברך, אפלו יש לו שטר גזרות של מאה שנה הקדוש-ברוך-הוא מוחל. (קהלת רבה ט-כ, ובמדרש שוחר-טוב משלי י' הגרסא: אפלו אם נחתך גזר דינם אני מוחל להם ומכפר עונותיהם, עד כאן).

(כב) העונה אמן יהא שמה רבא בכל פחו אפלו היה בו שמץ עבודה-זרה מוחלין לו. (זהר הקדוש ויקרא רעיא מהימנא דף כ)

(כג) הקדיש הוא שבח שהקדוש־ברוך־הוא מתעלה בו יותר מכל שבחים אחרים, ולמה? בשביל שהוא גורם כפיה לסטרא אחרא ושיתעלה כבודו של הקדוש־ברוך־הוא על הכל. (זהר הקדוש חלק ב, קכט: וכן בחלק ג, קכט: שמשבר כל הקלפות, עין שם).

(כד) עמי הארץ שאינן יודעין לא לקרות ולא לשנות ולא לדרוש והם נכנסים לבתי־כנסיות ולבתי־מדרשות ועונין אמן אפלו אין בינן אלא שכר אמן זה דים. (אגדות בראשית עט)

### חובה לכל אחד לומר ברכותיו בקול רם שישמעו אחרים ויענו אמן

(כה) זה לשון ספר נוי העמודים (פרק עשירי בסופו): על כן כל איש מישראל ששומע הברכה מישראל מחיב לענות אמן, אפלו שומע מאשה או מקטן, ואם שומע ואינו עונה חיב מיתה, וסימן - אמן נוטריקון אני מ'וסר נ'פשי, שכל אחד מישראל מחיב למסר נפשו על ענית אמן, וכל איש מישראל מחיב לומר הברכות בקול רם כדי שישמעו בני הבית או שאר העומדים אצלו ויהיו יכולים לענות אמן, שמלת אמן עדות היא על הברכה שהיא אמת, ואם יאמר בלחש היא כמו שמעלים להעיד על הדבר.

## פָּרָק ג

שָׁכַר לְעוֹלָם תִּבְאֵל לְמִי שְׂאִינוֹ  
 מְדַבֵּר בְּעֵת חֲזָרַת הַשָּׁמַיִם  
 וְקוֹרֵא וְעוֹנֶה אָמֵן וַיְהִי שְׂמֵחַ  
 רַבָּא בְּרַאשֵׁי

## אֲפֹשֶׁר לוֹ לְכַנֵּס לְכָל הַיְכָל בְּגוֹ-עַדוֹ

(א) מה שאמרו חז"ל (שבת קי"ט): "כָּל הָעוֹנֶה אָמֵן בְּכָל פֶּחַח פּוֹתְחִין לוֹ שְׁעָרֵי גוֹ-עַדוֹ, מִפְּרֵשׁ הַמַּהְרֵשׁ"א שֵׁם וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: כִּי הַגּוֹ-עַדוֹ יֵשׁ לוֹ הַרְבֵּה שְׁעָרִים מְחֻצָּה לְפָנִים מִמְחֻצָּה, וְכִמּוֹ שְׂאִמְרוּ כָּל צַדִּיק נִכְוֶה מִחֻפְתּוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ, וּבִפְרָק שׂוֹאֵל אָמְרוּ כִּהֵאֵי גּוֹנָא כָּל צַדִּיק יֵשׁ לוֹ מְדוֹר לְפִי כְבוֹדוֹ, וְאָמַר שְׂוֵחַ הָעוֹנֶה אָמֵן בְּכָל פֶּחַח שְׁפוֹתְחִין לוֹ כָּל הַשְּׁעָרִים מִחֲדָרֵי גוֹ-עַדוֹ, עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ. (וְעַיִן בְּסֵפֶר שׁוֹמֵר אֲמוּנִים חֶלֶק ב' בְּרֵאשׁוֹ שְׁבָאֵר עַל-פִּי דְרַכּוֹ לְמָה מְגִיעַ לְהָעוֹנֶה אָמֵן שֶׁהוּא דָּבָר קָטָן שִׁיפְתָּחוּ לוֹ כָּל חֲדָרֵי גוֹ-עַדוֹ יוֹתֵר מִצַּדִּיקִים שֶׁהִתְעַמְלוּ בְּכָל מֵינֵי תוֹרוֹת וְעִבּוּדוֹת, עַיִן שָׁם).

(ב) כִּמּוֹ שְׂמַצִּינוּ אֶצֶל הָאֲרִיזוֹ"ל (מוֹבָא בַּהֲקָדְמָה לְסֵפֶר עִמְק הַמַּלְאָךְ הַקְּדוּמָה ג, פָּרָק ב) שְׂאִמְר לְתַלְמִידָיו שְׁבִשְׁעָה שֶׁהוּא יֵשׁוּ בָּא מְלֶאכֶה מִט"ט וּמוֹלִיף נִשְׁמָתוֹ לְאִיזָה יְשִׁיבָה שֶׁל מַעֲלָה שְׂרִיצָה, וְלֵאִיזָה הַיְכָל שְׂרוּצָה לְכַנֵּס וּלְלַמֵּד, כִּכָּהֵן יֵהָא לְעֵתִיד לְבּוֹא לְאֵלוֹ שְׁנֹחֲרִין בְּעֵנִית אֲמִנִים שִׁיפְתָּחוּ לְפָנֵיהֶם כָּל הַיְכָלִין לְלַמֵּד

תורה במתיבתא דלעלא, וכל תרעין יהיו פתיחין לה ולית  
דימחה בידה, כאשר תראה מדברי הקדושים. (שומר אמונים,  
חלק ב, רמז:)

בעל יארצייט המתפלל לפני העמוד לא  
הועיל כלום לנשמת אביו ואמו אם אין  
עונין פראוי

(ג) אעתיק מעשה הידוע שרמזו עליה כל הפוסקים המדברים  
ממעלות אמירת קדיש אחר אב ואם (עין דרכי משה נרמ"א יורה דעה  
סימן שעו) ומובא באריכות באור-זרוע (הלכות שבת, סימן ג) וזה  
לשוננו:

מעשה ברבי עקיבא שראה אדם אחד שהיה ערם ושחור  
כפחם והיה טעון על ראשו מטען כעשרה טעונין, והיה רץ  
כמרוצת הסוס. גזר עליו רבי עקיבא והעמידו, ואמר לאותו האיש  
למה אתה עושה עבודה קשה כזאת, אם עבד אתה ואדונך עושה  
לך כף אני אפדה אותך מידו, ואם עני אתה אני מעשיר אותך. אמר  
לו בבקשה ממך אל תעכבני שמא ירגזו עלי איתם הממנים עלי.  
אמר לו מה זה ומה מעשיך. אמר לו אותו האיש מת הוא ובכל יום  
ייום שולחים אותי לחטב עצים ושורפין אותי בהם. ואמר לו בני  
מה היתה מלאכתך בעולם שבאת ממנו. אמר לו גבאי המס הייתי  
והייתי מראשי העם ונושא פנים לעשירים והורג עניים. אמר לו  
כלום שמעת מן הממנים עליה אם יש לך תקנה. אמר לו בבקשה  
ממך אל תעכבני שמא ירגזו עלי בעלי פרענות [שמעתי] שאותו

האיש אין לו תקנה, אלא שמעתי מהם דבר שאינו יכול להיות  
 שאלמלי הנה לו לזה העני בן שהוא עומד בקהל ואומר ברכו את  
 ה' המברך, ועוניו אחריו ברוך ה' המברך לעולם ועד, או  
 יאמר יתגדל ועוניו אחריו יהא שמה רבא מברך, מיד מתירין  
 אותו האיש מן הפרענות, ואותו האיש לא הגיח בן בעולם, ועוב  
 אשתו מעפרת ואינו יודע אם תלד זכר מי מלמדו, שאין לאותו  
 האיש אהוב בעולם.

באותה שעה קבל עליו רבי עקיבא לילך ולחפש אם הוליד בן  
 כדי שילמדו תורה ויעמידו לפני הצבור. אמר לו מה שמך, אמר לו  
 עקיבא, ושום אנתתך, אמר לו שושבינא. ושום קרתך, אמר לו  
 לודקנא. מיד נצטער רבי עקיבא צער גדול והלך ושאל עליו. כיון  
 שבא לאותו מקום שאל עליו, אמרו לו ישתחקו עצמותי של  
 אותו הרשע. שאל על אשתו, אמרו לו ימחה זכרה מן העולם.  
 שאל על הבן, אמרו הרי ערל הוא, אפלו מצות מילה לא עסקנו  
 [בו]. מיד נטלו רבי עקיבא ומלו והושיבו לפניו ולא הנה מקבל  
 תורה, עד שישב עליו ארבעים יום בתענית, יצתה בת-קול  
 ואמרה לו רבי עקיבא לך ולמד לו. הלך ולמדו תורה  
 וקריאת-שמע ושמונה-עשרה ברכות וברכת המזון והעמידו לפני  
 הקהל ואמר ברכו את ה' המברך וענו הקהל ברוך ה' המברך  
 לעולם ועד יתגדל יהא שמה רבא, באותה שעה מיד התירו המת  
 מן הפרענות. מיד בא לרבי עקיבא בחלום ואמר יהי רצון מלפניך  
 ה' שתניח דעתך בגן-עדן שהצלת אותי מדינה של גיהנם, מיד  
 פתח רבי עקיבא ואמר יהי שמך ה' לעולם ה' זכרה לדור ודור. וכן  
 מצא מורי הרב רבי אלעזר מוורמשא בתנא דבי אליהו רבא  
 דקטן האומר יתגדל מציל אביו מן הפרענות עד כאן לשונו.



## יזכה להיות בהיכל מלך המשיח - וזוכה לאור העולם הבא

(ד) ויש למשיח צדקנו גם-כן עליה גדולה בענינת אמן יהא שמה רבא, ומפני זה משיח עומד עליהם, ומסתמא ככה גם-כן ישתלמו לעתיד לבוא, שיזכו להיות מהיכלא דמלכא משיחא, ולקבל אלפנה דאורייתא מפניו, אשר לא כל אחד יזכה לזה אלא מי נמי. (שומר אמונים, חלק ב, דף רנז)

(ה) לכן פסק ותני התנא הקדוש רבי מאיר מאימתי התינוק בא לעולם הבא משעה שעונה אמן, כי כשהתינוק בא לזה העולם הוא כגלם בלי צורה ואין יכול לזכות לאור עולם הבא כי צריך לזה לבוש כמובא בזהר הקדוש (בראשית ז: לח צא. תרומה קא.) שבלא לבוש אי אפשר לקנס לגן-עדן, ואם התינוק זוכה לענות אמן מקבל על עצמו צורה ולבוש, וגדול ענינת אמן שאפלו בלא הודע מקבל על עצמו התינוק לבוש קדוש ונורא. (שם)

ה"ש"ינע אידן" גורמים להמוזן העם לספר  
בעת חזרת הש"יץ וקדיש, שזה גורם צרות  
לשונאי ישראל, רחמנא לצלן, ועכוב  
הגאולה

(ו) ובספר הקדוש הגן מביא שזה סבת עכוב הגאולה, רחמנא לצלן. כף גלו לזה הצדיק מן השמים וככה גלה הקדוש רבי ייבא מאוסטראה שזה עכוב הגאולה עד עכשו, רחמנא לצלן. לכן אחי אהובי חוסו נא ותמלו על נפשכם והזהרו והזהרו בזה מאד

ותקבלו שָׁכָר נֶגֶד כָּל הָעוֹלָם כְּלוּ, כִּי זֶה עֲכָשׁוּ מִמֶּשׁ נִחְשָׁב לְמַת  
מְצוּהָ, וּמִי שֶׁיַּעֲבֹר עַל זֶה אֵינוֹ נִחְשָׁב מִתְּלַמִּידֵי, כִּי עַל זֶה מְסַרְתִּי  
תְּמִיד נַפְשִׁי בְּבֵית־מִדְרָשִׁי שֶׁיִּכְלָתִי לְמַחֲוֹת, וְגַם בְּבֵית־מִדְרָשִׁים  
אַחֵרִים אֲצֵל שְׂכְנֵי שֶׁיִּכְלָתִי לִפְעֹל אֲצֵלָם, כִּי הִרְחוּקִים בְּהִסְתַּכְלוֹת  
עַל "שִׁינְט יוּדִי" שְׁעוֹבְרִים עַל זֶה אֵין שׁוּם פִּתְחוֹן פֶּה לְמַחֲוֹת  
כִּידוּעַ, רַק הַשׁוֹמֵר נִפְשׁוֹ שְׁלֵא יִפֹּל לְמִדּוּרָא תַּמְאָה בְּשִׂאוֹל תַּחֲתִית  
כְּמוֹכָא בְּלִשׁוֹן שֶׁל זֶה־הַקְּדוֹשׁ יְחוּס עַל נַפְשׁוֹ וְלֹא יִדְבֹר שׁוּם דְּבוּר  
בְּשָׂעָה שֶׁהַשִּׁי"ץ חוֹזֵר הַתְּפִלָּה, וְלֹא בְּשָׂעַת קִדִּישׁ, וְלֹא בְּשָׂעַת  
קְרִיאַת־הַתּוֹרָה, אוֹ אֲמִירַת הַבְּרָכוֹת וְכוּ'.

וְאִם יִדְמֶה לָהֶם הַיֵּצֵר שֶׁיִּפְסִידוּ מְמוֹן בְּשִׁבִיל זֶה יִמְסְרוּ נַפְשָׁם  
עַל מְמוֹן הַבְּזוּי, כִּי בְּאֵמַת אֵין מִפְסִידִין חֵס וְשְׁלוֹם עַל כְּבוֹד שְׁמַיִם  
לְעוֹלָם כִּי דוֹרְשֵׁי ה' לֹא יִחְסְרוּ וְכוּ'.

(ז) שְׁמַעְתִּי לְסַפֵּר מִהַגְּאוֹן הַקְּדוֹשׁ בְּעַל אֲמַרִי אֵשׁ וְצִ"ל שֶׁפַּעַם  
אַחַת הָיָה אֲצִלוֹ תְּלַמִּיד שֶׁשָּׁח בְּשָׂעָה שֶׁהַשִּׁי"ץ חוֹזֵר  
הַשְּׂמוֹנֶה־עֶשְׂרֵה, וְקָרָא אַחֲרֵיכֶּן כָּל הַיּוֹם בְּשֵׁם "גְּדוֹל", וְלֹא יִדְעוּ  
הַתְּלַמִּידִים טַעַם הַדְּבָר, וְשָׂאוּ אוֹתוֹ, וְהַשִּׁיב, מִפְּנֵי שֶׁשָּׁח בְּשָׂעָה  
שֶׁהַשִּׁי"ץ חוֹזֵר הַתְּפִלָּה נַעֲשֶׂה בָּזֶה בְּכָל־ל חוֹטֵא וְגְדוֹל עֹנֵו מִנְּשֵׂא  
כְּמוֹכָא בְּשִׁלְחוֹן־עֶרְוָה (אַרְח־חִיִּים קכד-ז) עַל־כֵּן קָרָאתִיו גְּדוֹל, וְדַבְּרִי  
פִּי חֲכָמִים חֵן. (שׁוֹמֵר אֲמוּנִים, דף רנב:)

(ח) עַל־פִּי רַב אִם בָּא אֲצִלוֹם יָאָה וְשִׁפְרָא לְדַבֵּר אֵלָיו, וְהוּא בּוֹשׁ  
לוֹמֵר לוֹ הֲלוֹא עֲכָשׁוּ הוּא חוֹרַת הַשִּׁי"ץ, אוֹ בְּאֲמַצַּע קִדִּישׁ, לֶךְ כִּי  
לֹא אֲדַבֵּר עִמָּךְ, כִּי יֵשׁ לוֹ בּוֹשָׁה שֶׁיִּחְזִיקוּ אוֹתוֹ ל'בִּטְלָן וּפְרוּמְעַר  
שׁוֹטֵה" וְעַל זֶה מְסִיק הַכְּתוּב "חִזְקוּ וַיֵּאֲמַץ לְבַבְכֶּם" כִּי אֵין רְאוּי

לאמת להיות בישנית ופחדנית, ותחזק ותאמץ לבך שלא תפחד משום איש ולא תבוש רק תקנים השלחן-ערוף ונוערין בו, ואין חלוק מי שיהיה צריך לגער בו בפרט למדברים ברבים, אז אם מוחה בידם וגורם לרבים עלידי תוכחתו שיענו אמן, זכות הרבים תלויה בו, והגם שתראה איש קדוש וצדיק מדבר בשעת חזרת הש"ץ, חס ושלוש שיקח ממנו ראיה, פי אפלו יבוא אליהו אין שומעין לו לבטל דבר אחד מגמרא ושלחן-ערוף, וכל-שכן אזהרות גדולות ונוראות כאלו, ואם תהא נזהר בהם תכבל שכר נגד כל העולם, וגם תוספת זכות שאחרים ילמדו ממך. (שם). ועין בסמוך אות י' באמצע דבור "ובשל"ה" דגדולי הדור גם-כן נכשלים בזה בעוונותינו הרבים, עין שם).

(ט) רגיל אני למחות לאותן אנשים המתפללים תחנונות ובקשות בעת שהש"ץ חוזר ומתפלל שמונה-עשרה, פי בודאי מה שבקשו (בתחנונות) לא נתן להם, ומה שבגדם נטלה מהם, רוצה לומר כי המספם בכל הפוסקים כשהש"ץ חוזר ומתפלל שמונה-עשרה יש לקהל לשתק ולענות אמן ולכוון לברכות שמברך החזן, ומי שאינו נזהר בזה מה שבגדו נטלה הימנו, ומה שבקש בשאר תחנונות לא נתן לו, כי בא זה ואבד את זה, עד כאן לשונו. (ספר נוי העמודים פרק י' בסופו, ורמז עלה המגן אברהם בסימן קכד).

(י) אחי ורעי אם תרצו להציל עצמכם מן הדבר, בר מינו, וגם בניכם הקטנים שלא ימותו, חס ושלוש, במיתות משנות שקורין "פאקין" "מאזלען" שזו גם-כן מין דבר, רחמנא לצלן, מנעו

עֲצַמְכֶם מִן הַהֶגְיוֹן, רוֹצֵה לֹמֵר שְׁלֹא תִדְבְּרוּ חֵס וְשְׁלוֹם  
בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת שׁוֹם דְּבַר בְּטֹל.

וּבִשְׁלֹ"ה מִזְהִיר מְאֹד שְׁצַרִיף לְבָרַח עִם בְּנֵי הַקְּטָנִים  
כְּשֶׁהוֹלְכִין בְּמָקוֹם אֶחָד "פְּאֲקִין", וְאִם אֵינֶם רוֹצִים לְבָרַח עִם  
הַיְלָדִים הֵיוּ עֲתִידִים לַעֲמֹד עִם בְּנֵיכֶם לְדִין, שֶׁהֵם גָּרְמוּ לְבִגְיָהֶם  
שִׁמּוֹתוֹ, וּבַעֲוֹנוֹתֵינוּ הַרְבִּים בָּזָה גָּרְמוּ הָאֲבוֹת שֶׁדְּבָרוּ  
בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת, וְעַכְשָׁו בַּעֲוֹנוֹתֵינוּ הַרְבִּים כְּמַעַט רַבִּם כְּכֹל  
נִכְשָׁלִים בְּדָבַר הַזֶּה וְנַעֲשֶׂה לָהֶם כְּהַתֵּר, וְגִדּוּלֵי הַדּוֹר נִכְשָׁלִים  
בָּזָה בַּעֲוֹנוֹתֵינוּ הַרְבִּים.

וְהִנֵּה בָאתִי לַעֲוֹרֵר לְבַבְיֶכֶם הַטְּהוֹרִים וְכָל רַבְּנֵי אֶרֶץ וּמִוְרֵי  
צֹדֵק בְּכָל קְהָלוֹת וְיֹשׁוּבִים לְגֹזֵר עַל הַשִּׁמְשׁ הַהַזְהִיר הָעַם בְּשַׁעַת  
הַתְּפִלָּה שְׁלֹא יִדְבְּרוּ, דִּהְיִנוּ שִׁיְצוּנָה לְהַכְרִיז "שְׁתִּיקָה יָפָה בְּשַׁעַת  
הַתְּפִלָּה" וְאִזּוּ יִהְיֶה לָהֶם שִׁיבָה טוֹבָה שֶׁהוּא רֵאשִׁי־תְבוּת שְׁתִּיקָה  
יָפָה בִּישַׁעַת הַתְּפִלָּה.

וְכָל אָדָם יִזְהַר מְאֹד בַּתְּשׁוּבָה קְלָה כְּזוֹ, וְאִתָּא אִם כְּבֹר דְּבַר  
יִהְיֶה לוֹ תַּקּוּן גְּדוֹל מֵהַיּוֹם וְהַלָּא עַל־יְדֵי שִׁיְגַעַר בַּחֲבֵרוֹ,  
וְהַחַיִּיב מְטֹל עָלָיו לְגַעַר בַּחֲבֵרוֹ כְּמוֹ שֶׁאִתָּא בַּשְּׁלֶחֶן־עֲרוּף (סִימָן  
קכד), וְנִרְאֶה לִי כְּנֹגַת הַשְּׁלֶחֶן־עֲרוּף שֶׁהוּא כְּמוֹ רוֹצֵחַ שֶׁנִּהְרַג  
עַל יְדוֹ בַּמָּחָה בְּנֵימִים.

וּבִזְזָה יוֹכֵן הַפְּסוּק: לִשְׁוֹא הַכִּיתִי אֶת בְּנֵיכֶם מוֹסֵר לֹא לְקַחוּ,  
רוֹצֵה לֹמֵר שְׁלֹא לְקַחוּ מוֹסֵר וְהָיוּ מְדַבְּרִים בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת  
כַּנְּ"ל, וְעַל־יֵכֵן חֲטָאִם גְּדוֹל כְּמוֹ חֲטָא מִזֶּה שֶׁהֵרַג לְאֶחָיו,  
וְגִדּוֹל הָיָה עוֹנֵו מִזְּשׂא, עוֹנֵו נְמִי גְּדוֹל וְגִדּוֹל כֹּחַ הַתְּשׁוּבָה שִׁיְנֹכָה

לַעֲצֹמוֹ וּמִזְכָּה לְאַחֲרֵים עִמּוֹ, וּזְדוֹנוֹתֵיכֶם נַעֲשֶׂה לָכֶם כְּזִכִּיּוֹת וְנִבְרָא  
 לָכֶם מִלֵּאכֵי רַחֲמִים, וְתִגְרְמוּ חַיִּים לָכֶם וּלְבָנֵיכֶם אַחֲרֵיכֶם בְּטוֹב  
 וּבְנִעִימִים אָמוּ, עַד כָּאֵן לְשׁוֹנוֹ. (סֵפֶר הַגֵּן וְדֶרֶךְ מֹשֶׁה, יוֹם טו)

(יא) וְהַשְּׁלִישִׁי הָכִי קָשָׁה מֵה שֶׁבַעוֹנוֹתֵינוּ הָרַבִּים הָאֲנָשִׁים  
 הַמְּסִימִים הַנִּקְרָאִין "שִׁינַע אֵידֵעוֹן" אֵין נִזְהָרִין בְּאַמִּירַת אָמוּ  
 יְהֵא שְׁמָה רַבָּא מִפְּעַם לְפַעַם וְנִמְשָׁכִין בְּשִׂיחָה וְזֶהוּ בְּאַמֶּת חֲלוּל  
 הַשֵּׁם גָּדוֹל בֵּין מִצַּד אוֹתָם הֵרֹאִין שֶׁהַגְּדוּלִים אֵין נִזְהָרִין  
 וְכָל־שֶׁכֶן מִצַּד פְּשוּטֵי הַמּוֹן שְׂאִין לָהֶם מִמֵּי לְלַמַּד מוֹסֵר שְׁלֵא  
 לַעֲשׂוֹת כֵּן, וְהוּא חֲלוּל הַשֵּׁם נוֹרָא, לְכַד מִמֵּה שֶׁמִּכְנָה עַל־יָדֵי  
 זֶה מִמַּחֲטִּיאֵי הָרַבִּים שְׂאִין לָהֶם חֶלֶק לְעוֹלָם הַבָּא.

(יב) וְלוֹ חֲכָמוֹ יִשְׁכִּילוּ אֵיזָה בְּתֵי מְדַרְשִׁים לַעֲשׂוֹת תְּקֵנָה חַיּוּבִית  
 בְּבֵית־מְדַרְשָׁם שְׁלֵא לְהַנִּיחַ לְהַתְּפַלֵּל שָׁם רַק אוֹתָם שֶׁבִּכְלָתָם  
 לַעֲצֹר רוּחָם מִלַּעֲסֹק בְּשִׂיחָה בְּטֵלָה בְּעֵדוֹ הַתְּפִלָּה אֵז יֵרָאוּ כִּי לֹא  
 יִפְסִידוּ בְּזֶה וְכִמְאֹמֶר הָעוֹלָם "צִוּם בְּאִשְׁעֶפְעֵר דְּעַרְלֵינָט מְעוֹן  
 נִישְׁט" וְיֵמָה גַּם שִׁדְעָנָא בְּבִירוֹר כִּי מִצוּיִים בְּרוּךְ הַשֵּׁם הָרַבָּה מְאֹד  
 אֲבָרְכִים שֶׁמִּחְפְּשִׁין אַחַר בֵּית־הַכְּנֶסֶת שֶׁמִּתְפַּלְלִין שָׁם כַּהֲגוֹן בְּלִי  
 שִׂיחָה מִתְחַלֵּת הַתְּפִלָּה עַד סוּפָה, וְאֵין מַעֲצוֹר מֵה לְהוֹשִׁיעַ בֵּין רַב  
 לְמַעֲט.

## שָׁכַר נִפְלָא לְהַעוֹנָה

(יג) גְּדוֹל הָעוֹנָה אָמוּ יוֹתֵר מִן הַמְּבָרָךְ. (בְּרָכוֹת נג:)

(יד) כָּל הָעוֹנָה אָמוּ בְּכָל פְּחוֹ פּוֹתַחִין לוֹ שְׁעָרֵי גִן־עֵדֶן. (שַׁבָּת

קיט:)

(טו) קטן מאימתי בא לעולם הבא? משעה שיאמר אמן.  
(סנהדרין קי:)

(טז) אין גדול לפני הקדוש ברוך הוא יותר מאמן שישאל עוניו. (דברים רבה ז)

(יז) כל מי שעונה אמן בעולם הזה זוכה לענות אמן לעתיד לבוא. (שם)

(יח) בשביל אמן אחד שעונים רשעים מתוה גיהנם נצולין מתוכו. (ילקוט ישעיה תכט)

(יט) עמי הארץ שאינן יודעין לא לקרות ולא לשנות ולא לדרש והם נכנסים לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ועונין אמן אפלו אין ביזון אלא שכר אמן זה דים. (אגדות בראשית עט)

(כ) אלו העונים אמן יהא שמה רבא בכל פחם קימים בהיכל שני בגן עדן. (זהר הקדוש, חלק א, לח:)

(כא) המקדש שמו של הקדוש ברוך הוא לכנו באמן כראוי עולה מדרגה אחר מדרגה בעולם ההוא. (שם, חלק ג, רפו)

(כב) העונה אמן בכל פחו קורעין לו גזר דינו של שבעים שנה. (תקוני זהר יט, מ. ועין חלק ג' כ. ועין שבת קיט: ובתוספות שם. וברעיא מהימנא הגרסא "אמן יהא שמה רבא מברוך" ולא "אמן" בלבד.)

(כג) בענית אמן יהא שמה רבא צריך לעורר כל האברים בכח גדול, ובזה שוברים פח הסטרא אחרא. (זהר הקדוש, חלק ג, רכ)

(כד) בשעה שישָׂרָאֵל עֹנִים אָמֵן יְהִי שְׁמֵהּ רַבָּא בְּקוּל רַם  
מתמלא הקדוֹשׁ-בְּרוּךְ-הוּא רַחֲמִים וְחַס עַל כָּל וְאֶפְלוּ עַל הַרְשָׁעִים  
שֶׁבְּגִיהֶנֶם וּמְרוֹיַחִים לָהֶם שְׁלֹשׁ פְּעָמִים בַּיּוֹם שְׁעָה וְחֲצֵי שְׁעָה.  
(שם, חלק א, סב:)

(כה) כְּשִׂישָׂרָאֵל לְמִטָּה שׁוֹמְרִים לַעֲנוֹת אָמֵן וּמְכַנְיִים לָבָם כְּרֹאוּי,  
כְּמָה שְׁעָרֵי בְּרָכָה גִּפְתָּחִים לָהֶם לְמַעַלָּה, וְכַמָּה טוֹבָה מְצוּי בְּכָל  
הָעוֹלָמוֹת, כְּמָה שְׂמִחָה בְּכָל הָעוֹלָמוֹת. (שם, חלק ג, רפה:)

(כו) הָעוֹנָה אָמֵן יְהִי שְׁמֵהּ רַבָּא בְּחִלוּם מְבֻטָּח לוֹ שֶׁהוּא בֶן  
הָעוֹלָם הַבָּא. (בְּרִכּוֹת נו.)

(כז) עָלְמָא אַמַּאי קָא מְקַיִם? אַקְדָּשָׁה דְסֻדְרָא וְאִיְהִיא שְׁמֵהּ רַבָּא  
דְּאַגְדָּתָא. (סוֹטָה מט.)

(כח) כָּל הָעוֹנָה אָמֵן בְּעוֹלָם הִיָּה זוֹכֶה לַעֲנוֹת אָמֵן לְעוֹלָם הַבָּא.  
(דְּבָרִים-רַבָּה ז-א, תְּנַחֲוּמָא צו, ח)

(כט) הָעוֹנָה אָמֵן יְהִי שְׁמֵהּ רַבָּא בְּכָל כַּחוֹ אֶפְלוּ הִיָּה בּוֹ שְׂמִיךְ  
עֲבוּדָה-זָרָה מוֹחֲלִין לוֹ. (זֹהַר הַקְּדוֹשׁ וַיִּקְרָא רַעֲיָא מְהִימָנָא דָּף כ)

(ל) אֵיתָא בְּסִפְרֵים הַקְּדוּשִׁים מִי שְׁנֹזְהַר מְלֻדְבַר בְּשַׁעַת הַתְּפִלָּה  
מְסַגֵּל לְאַרְיִכוֹת יָמִים וְשִׁיבָה טוֹבָה. "שִׁיבָה" רְאֵשִׁי-תְּבוּת  
שְׁתִּיקָה יְפָה בְּשַׁעַת הַתְּפִלָּה. (סִפְרֵי הַפְּנִיִם דָּף יא: אוֹת כב)



## משל מתאים מהרב הקדוש מאפטא על הכסלות של הפתאים המאבדים הון יקר בכטול עגנית אמן

(לא) מהרב הקדוש מאפטא זי"ע (בעל מחבר ספרי אוהב ישראל דברי אמת). במדרש פרשת עקב, והיה עקב תשמעון הדא הוא דכתיב ה'ף ילף ובכה וגו' והיא פליאה. ואמר הרב הקדוש, משל לאחד שהיה מחסר פרנסה, לא עלינו, והיה לו לבושה לילף ולקבץ במקומו שיתנו לו צדקה, עד שהכרח לעזוב ביתו ומקומו לילף למקומות שאין מכירין, והלף ממקום למקום כמה וכמה שנים עד שבא למקום החולה אשר שם הנהב כי שם הרים גדולים ומחצב הנהב וכל אבן יקרה נמצא שם, ובמדינה זו מנחים אבנים טובות הפקר בשווקים וברחובות כמו במדינותינו אבנים פשוטים שמנחים הפקר, ולכל אבן היקר משם (הם הדימאנטין וברילאנטין) אפלו הקטן שבקטנים מהם אין לה שעור וערה כמה שנה במדינותינו.

אבל האיש הזה לא שם על לבו ולא הבין איכותם עד היכן הם יקרים, כי עלה בדעתו שהם אבנים פשוטים, רק ממה שראה בהם קצת שנוי במראיתם מהאבנים שבמקומו הוטב בעיניו ולקח אמתחת קטן ושם מעט אבנים קטנים באמתחתו כי היה בדעתו לשוב לביתו למקומו. וגם במדינה זו הנזכרת אשר שם האבנים הטובות עושים לבגדים כפתורים מהאבנים הטובות היקרים שבהם וגם האיש הזה כאשר נתעכב שם זמן רב עשה לו שם גם כן בגד אחד ועשו לו גם כן בגד עם כפתורים ההם, וחזר לביתו ממקום למקום עד שישוב לביתו, ותעה על הדרך איזה ימים ולא היה לו מה לאכל.



וּפָגַע בְּאֶחָד וְהָיָה לוֹ שֶׁק גְּדוֹל מְלֵא לֶחֶם רַק שֶׁהָיָה בְּרִמָּאוֹת כִּי כָּל הַשֶּׁק הָיָה לֶחֶם עֲפוּשִׁים וְאֵינָם רְאוּיִים לְכֹלֵם רַק עַל הַשֶּׁק מִלְמַעְלָה הָיָה מְכֻסָּה בְּלֶחֶם יָפֵה וְלֹא הָיָה נֶפֶר לֶחֶם הַעֲפוּשִׁים. וְאָמַר הָאִישׁ שִׁיתֵן לוֹ לֶחֶם לֵאכֹל כִּי הָיָה רָעֵב, וְאָמַר לוֹ מֶה תִּתֵּן לִי בְעֵד כָּל הַשֶּׁק לֶחֶם, אָמַר לוֹ הָאִישׁ אֵין לִי כֹלֵם רַק אֲבָנִים בְּאֲמַתְחָתִי. וְכֵן עָשׂוּ, שֶׁהָאִישׁ הֲרִיק לוֹ מֵאֲמַתְחָתוֹ הָאֲבָנִים הַטּוֹבוֹת וְלָקַח בְּעֵדֵם הַשֶּׁק עִם הַלֶּחֶם הַעֲפוּשִׁים.

וְכַאֲשֶׁר בָּא לְבֵיתוֹ יֵצְאוּ לְקִרְאָתוֹ בְּנֵי־בֵיתוֹ וְיִלְדָיו וְהָיָה לָהֶם שִׂמְחָה גְדוֹלָה כִּי לֹא רָאוּ אוֹתוֹ כָּל־כֶּף שָׁנִים וְדַמּוּ בְנַפְשָׁם כִּי הִבִּיא לָהֶם מִתְּנוּת גְּדוֹלוֹת וְהוֹן רַב, וְכַאֲשֶׁר רָאוּ אֶצְלוֹ הַשֶּׁק עִם הַלֶּחֶם הַעֲפוּשִׁים הָיָה לָהֶם לְצַעַר גְּדוֹל וְצַעְקוֹ בְּמַר נַפְשָׁם מֶה זֶה שֶׁהֵייתָ כֶּף נְכוֹף שָׁנִים עַל הַדֶּרֶךְ וְהִבְאֵת לָנוּ שֶׁק לֶחֶם עֲפוּשִׁים שְׂאִינוּ רְאוּי לְכֹלֵם.

וְאַחַר אֵיזָה יָמִים כַּאֲשֶׁר חִפְשׂוּ בְּאֲמַתְחָתוֹ מֵצְאוּ עוֹד אֲבָן אַחַת מֵהָאֲבָנִים הַטּוֹבוֹת, שְׁלֵא הֲרִיק בְּטוֹב כַּאֲשֶׁר נָתַן בְּעֵד הַלֶּחֶם הַעֲפוּשִׁים, וְגַם רָאוּ עוֹד עַל הַבְּגָד שְׁלוֹ הַכַּפְתּוּרִים מֵהָאֲבָנִים הַטּוֹבוֹת שֶׁעָשָׂה שָׁם עַל הַבְּגָד, וְלָקַחוּ בְּנֵי־בֵיתוֹ הָאֲבָן הַטּוֹב עִם הַבְּגָד לְשׁוּמוֹ אֶצֶל סוּחַר גְּדוֹל שֶׁמְסַחְרוֹ עִם הָאֲבָנִים הַטּוֹבִים, וְאָמַר לָהֶם שִׁיתֵן בְּעֵדֵם עֲשֵׂרֶת אֲלָפִים אֲדוּמִים, וְשִׂמְחוּ שִׂמְחָה גְדוֹלָה כָּל בְּנֵי־בֵיתוֹ. אָבֵל הָאִישׁ הַזֶּה הִתְחִיל לְצַעַק צַעְקָה גְדוֹלָה וּמְרָה וְתִלַּשׁ בְּשַׁעְרוֹ אוֹי לִי וַי לִי שֶׁהֵייתִי בְּמִקּוֹם הַזֶּה שֶׁהָאֲבָנִים הַטּוֹבִים הִקְרִיִם הֵהֶם וְהֵייתִי יָכוֹל לָקַח כַּמָּה שֶׁהֵייתִי רוֹצֵה וְלֹא יִדְעֵתִי אֵיךְ יִקְרִים הֵם בְּכָאן, וְעוֹד הוֹסַפְתִּי חֲטָא עַל פֶּשַׁע שִׁנְתִּי מֵעַט הָאֲבָנִים הַטּוֹבִים שֶׁהָיָה בְּאֲמַתְחָתִי בְּעֵד הַלֶּחֶם הַעֲפוּשִׁים שְׂאִין רְאוּי לְכֹלֵם, וּבִכָּה מְאֹד וְהָיָה לוֹ לְצַעַר גְּדוֹל רַחֲמָנָא לְצַלוֹ.

והנמשל מוכן. הנשמה קדם שבאה לעולם הזה בעולם העליון אוכלת נהמא דכסופא, וכאה לעולם הזה ללמד תורה הקדושה ולעשות מצוות ומעשים טובים שתהא אוכלת בשכרה, וכל מצוה ממצוות התורה ודרבנן אין לה שעור וערף גדל שכרה (הדא הוא דכתיב (משלי ג) יקרה היא מפנינים וכל חפציה לא ישוו בה) ועל זה אמרו חז"ל שכר מצוה בהאי עלמא ליכא, הפרוש שאין בנמצא בכל העולם הזה לשלם שכר בעד מצוה אחת. והחכם עיניו פראשו אינו מאבד זמנו לבטלה רק בתורה ומצוות ומעשים טובים ואפלו במשא ומתן הוא עושה לקיום התורה והמצוות בכל דרכיה דעהו. אבל הכסיל בחשף הולך ומאבד ימיו לבטלה ומדבר דברים בטלים כל היום, ולא די לו כל היום, אפלו בשעת התפלה ובחזרת הש"ץ השמונה עשרה אשר כל אמן שעונה אין לה שעור וערף גדל שכרה (עין בספר זה אות יג) והמדבר דברים בטלים העונש גדול מאד (עין בספר זה אות כז).

וזה פרוש המדרש והנה עקב תשמעון ופרש רש"י אם המצוות קלות שאדם דש בעקביו תשמעון, וכל המצוות שבנדו לעשות ושלא לדבר בשעת התפלה ולשמע כל הברכה ולענות אמן ומלים בידו לקים בכל יום והם מכוננים לאבנים טובים שמנחים הפקר ואינו רוצה לקבלם, והוסיף עוד חטא על פשע ומדבר אז דברים בטלים המכוננים ללחם העפוישים (אבל עם כל זה אין ישראל שלא יעשה מצוה כמאמר חז"ל כפלח הרמון רקתך ולא יענה אמן איזה פעמים והם מכוננים לאבנים טובים שנמצא באמתחתו הוא גופו). וכאשר הלך ילך מזה העולם לעת פקדתו ובכה פי שם הוא מענות שלא יוכל

לתלון רחמנא לשזבון. ונגמר בטוב כל הפסוק נשא משך הזרע, באם ששומע כל הברכות ועונה אמן אשר בעולם הזה נראה שהוא דבר קטן כמו הזריעה שזורעין בקרקע, אבל אחר-כך בעולם העליון לעת פקדתו בא יבא ברנה נשא אלמתי, נעשה מזה אלמות אלמות גדולים. (ספר הפנים דף טו: אות לא)

### העונה אמן בדבעי מבטל גזרות שעל האדם ונוטל שכר עם כל אחד ועתיד הקדוש-ברוך-הוא להיות עטרה לראשו

(לב) דע אחי אהובי כי באם אתה עומד לפני הקדוש-ברוך-הוא ועונה אמן. יהא שמה רבא בקול תקיף ובקול רם ובכונת הלב אז עולה זה הקול ובוקע טנרין תקיפין ומשבר מנעלין דפרזלא ובוקע חומות למעלה לפי ערה פח נפשה ונשמתה, ואז בזה הכח מתלבשת שכינת עזנו, ונותנת פח למלאכי רחמים של ישראל כמו המלאך מט"ט, ומלאך מיכאל שרא רבא דישראל, ומלאך גבריאל וחבריהון, ונוטלין וחוטפין בזה כמה נשמות מידי הס"ם, אשר כבר נגזר עליהם רחמנא לצלן שבי, הרג, ובזה, וכל מיני צרות משנות חס ושלום, ונמסרו ביזו של המקטרג לשבי ולבזה, והקדוש-ברוך-הוא ברחמיו מציל אותם מיזו בנסים ונפלאות אל הנשמות אשר יש להם איזה שיכות עמה מצד עבור ונצוץ וגלגול, כי יש נשמה אשר יש לה שיכות אפלו עם עשרת אלפים אנשים בדור כמבאר בספר הגלגולין, ואין שיה זאת לגדלת האדם, או שיהא מפרסם, ויכול להיות שיהא אפלו איזה בעל מלאכה ושרש נשמתו הוא ממקור רם ונשא בשרש העליון וכו'.

אם־כן מאחר שגורמים לבטל הגזרות, וגורמים להציל איזה איש ממיטה או כמה אנשים, אם־כן דמו ודם זרעיותיו תלויים בך כי אתה הצלת אותו וגרמת להחיותו, ויש לך חלק בכל המדות שעושים אלו האנשים. (שומר אמונים, דף רנט-רס)

(לג) וזה לשון בעל הטורים (פרשת כי תבא) על הפסוק ולתתך עליון על כל הגוים אשר עשה לתהלה ולשם ולתפארת, הינו דאמרין עתיד הקדוש־ברוך־הוא להיות עטרה בראש כל צדיק וצדיק, שאותה עטרה שמעטרים לקדוש־ברוך־הוא בתפלתם מחזירה להם, אבל מי ששח שיחת חלין בבית־הכנסת מקיפים לו כל גופו בקוצים וכו', עד כאן לשונו.

### קצור נפלא מכל דיני ענית אמן בכל פרטיה

(לד) והנה לאחר שפרשנו קצת כוננת יהא שמה רבא כפי יד ה' הטובה עלינו, נפרש ונזהיר בשם הזהר והמפרשים קצת מענין תבת אמן, שָׁכְרוּ הַרְבֵּה מְאֹד לְנֹזְהָר לְאָמְרוּ בְּכֹנְנָה וְכָרְאוּ לְפִי דִינֹו. וגם־כן עָנְשׁוּ בְּמִדַּת הַדִּין הַקָּשָׁה לְמִי שְׂאִינֹו נֹזְהָר בּוֹ לְאָמְרוּ בְּכֹנְנָה וְכָרְאוּ לְפִי דִינֹו. אָמְרוּ בְּזִהָר (פרשת וילך) ובגמרא שבת "אמן" נוטריקון אל מ'לה נ'אמן פרש רש"י כף מעידין על בוראן יתברך. והמקבילים, עליהם השלום, ומלכם בראשם ספר הזהר האריכו והעמיקו מאד בסוד תבת "אמן" ואותיותיו וכתבו כי העליונים והתחתונים בכלל תלויין במלת אמן והוא עקר ושרש ויסוד מוסד לכל העולמות פלו, ומי שמכונן לכל ברכה וברכה היוצאת מפי המקבר אמן בכוננה וכדינו, גורם למעלה קדשה הרבה מאד שפע רב טוב לכל העולמות, כי הוא המקור העליון

מקור מים חיים כמו שפותח המעין להשקות לכל הצריכין  
השקאה והקול יוצא בשמים ממעל להודיע שכל זו הטובה  
והשמחה גרם פלוני זה עבד המלך הקדוש, וכשישראל נתונים  
בצרה ומתפללים הכרוז יוצא בכל העולמות פתחו שערים ויבא  
גוי צדיק שומר אמונים כמו שהם פותחין שערי הברכות והשפעה  
מעלה מעלה ותקבל תפלתם, עד כאן בזה, וכן אמרו רבותינו  
זכרונם לברכה בתלמוד. והנה זהו שכרו בעולם הזה, ובעולם  
הבא מה שכרו אמרו רבותינו זכרונם לברכה במקום הנזכר  
כשיוצא מהעולם הזה אותו שהיה נזהר לענות אמן כראוי וכדינו  
נשמתו הולכת ומכרות לפניו פתחו שערים וגומר, רמז שהיה הוא  
פותח ההשפעה והקדושה בכל יום ועולה ממדרגה למדרגה  
להתעזר בגו' עזן בעולם הבא ועליו נאמר כי מכבדי אכבד, וכל זה  
דוקא אי איהו קדיש שם הקדוש ברוך הוא לכוון בו כראוי וכדינו.  
אבל אי שמע מפי המברך ולא אתכונן כדקא יאות וכמה דאצטרף,  
עליו נאמר ובזי יקלוי. ובשעה שיצטרף, כמו שהוא לא פתח שערי  
הברכה וההשפעה למעלה כה לא פותחין לו. ובשעה שיוצא  
מהעולם הזה מכריזין לפניו סגרו פתחי גו' עזן מלפני פלוני ולא  
תקבלו אותו ויטלוהו לנשמתה ונחית לגיהנם מדרגא אחר  
המדרגא עד שיורד למדרגא הנקראת אבדון ונקראת תחתית ומי  
שיורד לשם אינו עולה לעולם והוא אקרי גבר שנאבד ונכרת  
מכל העולמות, ובמקום הרע הזה מורידין אותן האנשים שהיו  
מבזין לענות אמן, עד כאן מהזהר. וככל הדברים האלה וככל  
החזיון הזה דבר רבנו בחיי בפרשת בשלח אף כי לא ראה  
מאורות הזהר מימיו.

ולהיות שכל הכבוד הזה אינו נעשה אלא דוקא למי שנתפון  
 לענות אמן כראוי וכדינו כמו שהתנה זה בזהר פעמים ושלש, ואם  
 חס ושלום נוהג בזיון ואינו מכון לענות כראוי וכדינו אז מתהפך  
 לו הכבוד לקלון והענג לנגע, על־כן נעתיק דיני עננת אמן  
 מהפוסקים, וזכרונם לברכה, ומה שהוספנו נפך משלנו  
 והוא מצטרף מאד ושרש הכל כרי שיהא לזכרון תמיד  
 להבלתי יודעים ולא יהיה להם עוד למכשול עון: צריך  
 שישמע הברכה מפי המברך מתחלה ועד סוף, ובדיעבד או באנס  
 כגון שאי אפשר לשמע מפי המברך שהבית הכנסת פלכך  
 גדולה, אם יודע איזה ברכה הוא מברך יכול לענות אמן, ואם לאו  
 לא יענה אמן. ויזהר שלא יענה אמן חטופה, דהינו כאלו האלף  
 נקודה בחטף רק יקרא האלף בקמץ רחב. ויזהר גם־כן שלא  
 לקרות המם בסגול כי אם בצירי. וגם יזהר שמיד שיסיים המברך  
 הברכה יענה אמן ולא ישהה וימתין בינתיים כי זה נקרא אמן  
 יתומה. וגם יזהר שלא לענות אמן קדם שסיים המברך כי זה נקרא  
 אמן חטופה שחוטף ואומר אמן קדם שתכלה הברכה מפי המברך  
 ועל מה הוא עונה. ויזהר גם־כן שלא יאמר מלת אמן במהירות כי  
 זה נקרא גם־כן אמן חטופה רק שיאריך כשעור שיכול לומר אל  
 מלך נאמן. ויזהר שלא יאריך יותר מזה השעור כי אז אין  
 במשמעות התבה כלום כמו שכתבו הפוסקים בשם הירושלמי.  
 ויזהר שיחתך האותיות שתהא נפרת יפה קריאת האלף וקריאת  
 הנון, ואם לאו אז נקרא אמן חטופה. אמרו החכמים העונה אמן  
 יתומה יהיו בניו יתומים. חטופה, יתקטפו ימיו. חטופה, יתחטפו  
 ימיו. והעונה אמן ארכה יארכו ימיו. זהו שכרו בעולם הזה,  
 ובעולם הבא הנה שכרו אתו שמכרות נשמתו פעלתו לפניו כמו

שַׁכְּתֵבְנוּ לְעִיל בְּשֵׁם הַזֶּהר, רַק יִזְהַר שְׁלֵא יֵאָרִיף יוֹתֵר מִהַשְׁעוֹר  
שַׁכְּתֵבְנוּ לְעִיל כִּי אֵין בְּמִשְׁמְעוֹת הַתְּבָה כָּלוּם.

(לה) וְהִנֵּה בְּפִרוּשׁ וּבְכֹונֵת מַלְת אָמֵן יֵשׁ פָּנִים שׁוֹנוֹת, עַל-בֶּן  
צָרִיכִין אֲנַחְנוּ לְהוֹדִיעַ לְתוֹעֵי רוּחַ בִּינָה כְּדֵי שְׁלֵא יֵצֵא  
שְׁכָרִים בְּהַפְסָדָם. וְתַחֲלָה נִקְדִים וְנֹאמֵר שֶׁהַבְּרָכוֹת כָּלֵם הֵם  
נִחְלָקִים לְמַחְלוֹקוֹת, יֵשׁ מֵהֶם בְּרַפְת הַמְצוּוֹת כְּגוֹן בְּרַפְת עַל נְטִילַת  
יָדִים וְצִיצִית וְתַפְלִין וְדוּמִיָּהֶם, וְהַכֶּלֶל כָּל מְקוֹם שֶׁנִּסְפַח שְׁלֵהֵן אֲשֶׁר  
קִדְשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוְּנוּ שֶׁכֹּונֵת הַבְּרָכוֹת הִלְלוּ הוּא שֶׁאֲנַחְנוּ מְבָרְכִין  
לְשִׁמוּ יְתִבְרַךְ עַל כָּל טוֹב אֲשֶׁר גָּמְלָנוּ שְׁטֵהר וְקִדְשׁ אוֹתָנוּ בְּמִצְוֹתָיו  
הַקְּדוּשׁוֹת שֶׁהֵם קִיוֹם הָעוֹלָמוֹת כְּנֹדָע וְעַל יְדִיהֵן אָנוּ נִקְרָאִים  
קְדוּשִׁים וְנִתְקַדְשׁ גּוֹפְנוּ וְנִשְׁמַתְנוּ וְהֵם תְּכַלִּיתְנוּ לֹא זוֹלַת זֶה בְּשׁוּם  
עֲגָנוּ בְּעוֹלָם וְהוּא יְתִבְרַךְ צָנְנוּ בּוֹז הַמְצוּהָ לְהַתְעַטֵּף בְּצִיצִית אוֹ  
לְהַנִּיחַ תַּפְלִין נְכֹדוּמִיָּהֶם מִהַצּוּוִיין, אִזְ הָעוֹנָה אָמֵן אַחַר הַמְבָרַךְ  
הַבְּרָכוֹת כְּאֵלוּ אָמַר אֱמֶת וְאֱמוּנָה הוּא הַשֵּׁם וְהַבְּרָכָה שֶׁבְּרַךְ  
הַמְבָרַךְ וְאֵנִי מֵאֲמִין בֵּה.

וְיֵשׁ מֵהֶם שֶׁהֵם בְּרַפְת הַשִּׁיר וְהַשְּׁבַח וְהַהוֹדָאָה לוֹ יְתִבְרַךְ, כְּגוֹן  
בְּרַפְת אֱלֹהֵי נִשְׁמָה שְׁנַתַּת בִּי וּבְרַפְת הַטוֹב וְהַמְטִיב שֶׁבְּבְרַפְת  
הַמְזוֹן וְדוּמִיָּהֶם הֵם הוֹדָאָה, כְּגוֹן הָעוֹנָה אֱמֶת הִיא הַבְּרָכָה וְהַהוֹדָאָה  
שֶׁבְּרַךְ וְהוֹדָה הַמְבָרַךְ כְּעַל טוֹב אֲשֶׁר גָּמְלָנוּ ה' וְאֵנִי מוֹדָה וּמֵאֲמִין  
בָּזֶה, וְכְגוֹן בְּרַפְת אֲשֶׁר יְצַר, בְּרוּךְ שֶׁאָמַר, יִשְׁתַּבַּח וְכָל הַבְּרָכוֹת  
שֶׁל שַׁחֲרִית וְשֶׁלֵּשׁ הָרֵאשׁוֹנוֹת שֶׁבְּשִׁמוּנָה עֲשֶׂרָה בְּרָכוֹת, וּבְרָכָה  
רֵאשׁוֹנָה בְּבְרַפְת הַמְזוֹן וְדוּמִיָּהֶם, שֶׁהֵם שְׁבַח יְקָר וְגִדְלָה יִתְנוּ לְאֵל  
מִלֵּךְ יוֹצֵר כָּל, וּבְרַפְת הַנְּהַנִּין בְּכֶלֶל, אִם-כֵּן הָעוֹנָה אָמֵן אַחַר אֵלוּ  
יְכֹוֹן גַּם-כֵּן הַכֹּונָה הַנּוֹכַרְת אֱמֶת הִיא הַבְּרָכָה וְהַשְּׁבַח שֶׁבְּרַךְ

המברך ואני מודה ומאמין שהשבחים לו יתברך הם יאים ונאים. ובברכת הנהנין יכונן העונה אמת הוא השבח והברכה שברך המברך שהוא יתברך ברא והמציא זה הפרי או זה הענין.

אמנם ברכות השאלות והבקשות והתחנות, כגון אמן שאחר הקדיש שהוא תפלה ובקשה ואחר ברכת רחם והרחמן שבברכת המזון ואחר זכרנו שבניעלה ויבוא ודומיהן שהם בקשות ואמן שאחר ברכת כהנים שהיא ברכה, יצטרף להתפונן העונה אחר המברך והמבקש יהי רצון שיאמנו בקשות המברך והמבקש ושפן יעשה ויקים ה' דברו.

אמנם הברכות האמצעיות שבשמונה־עשרה ברכות הם כלם שאלות ובקשות שאנו שואלין ומבקשים צרכינו ההכרחיים כמו שאמרו רבותינו וזכרונם לברכה אמצעיות דומות לעבד שמקבל פרס מרבו וכן ברכת רצה ושים שלום ושלום רב הם כלם בקשות כלם החתימות שבשבחיהו הם ותאריהו הנכבדים יתברך. על־כן אחר ברכת אתה חונן יצטרף לכוון בהם העונה אמן אמת היא הברכה שברך המברך שהשם יתברך הוא חונן הדעת והוא יקים ויאמן דברי המבקש ויחננו מדע בינה והשכל. וכן בכל האמצעיות, כדמשמע בהדיא באר"ח"תיים (סימן קכד) שיכוון בכל שמונה־עשרה ברכות כשעונין אחריהם אמן אמת היא הברכה ויאמנו דברי המבקש.

והנה אי אפשר לתן את האמור בזה גם בזה ואת האמור בזה לזה, כי מי שמתפונן במלת אמן הנאמר על הקדיש ובזולת זה מן השאלות והבקשות שזכרנו למעלה ודומיהן וכן אמן אחר ברכת כהנים שהיא ברכה, אם הוא מכוון בענינת אלו האמנים אמת היא



התפלה והבקשה והברכה שאמר המבקש הנה הוא עונה ככסיל באולתו כי לא ידע מאי קאמר ולא חש לקמחה, או במלת אמן הנאמר בשבחי תארייו יתברך כגון ברוך שאמר וישתבח ושלש ברכות הראשונות שבשמונה עשרה ברכות וכל מה שזכרנו למעלה מברכת ההודאות והשבחים והתארים לו יתברך הנה מי שמכונן בעניית אמן שלהם זו הפונה הנזכרת יחי רצון שיאמנו דברי המהלל והמשבח ושיהא כן כמו שאומר הנה הוא כרשע וכופר כי הנה הוא כמסתפק חס ושלום אם התארים והשבחים הם בו יתברך ומבקש לומר שיהא כן. על-כן יכון במאד שיהא לו און שומעת לשמע אל הרנה ואל התפלה אשר הש"ץ אומר איזה ברכה הוא או איזה ענין הוא תפלה ובקשה שמתפלל ושואל צרכי עם ישראל או איזה ברכה ואיזה ענין השבח הודאה ומשבח ומהלל לו יתברך ובלבבו יכון לענות אמן כהגון וכראוי ולא בחלוף שלא יהא חס ושלום מפריד אלוף כי כל מאן דלא מכון במלת אמן לענות כראוי וכמה דאצטריך ענשו הרבה מאד עין לעיל, ועל-כן יתכונן לענות אמן באמונה. וצור ישראל אל אמונה, ישים בפניו דבר נכונה, וישים חלקנו וגורלנו עם הנזהרים דברו בכל עת ועונה, ונזכה למעלה בלא חטא קמה דשכינה.

(לו) וכתבו עוד הפוסקים מענין עניית אמן וזה לשונם בשם הירושלמי אמן ארפה יאריף ימיו בטובה. כמה שעורה? כדי שיכול לומר אל מ'לה ג'אמן, ובלבד שלא יאריף בה יותר מדי השעור הזה, דשלא כהגון עושים, שאין במשמעות התבה כלום וכאלו לא ענו ואמרו אמן. ואם-כן יש לגער ולמנע אותן המאריכין הרבה בנגינה במלת אמן עד שלא קרב אות אחת לחברתה ואין במשמעות התבה כלום, עד כאן. (ספר הפנים, דף כב, אות מד)

## פֶּרֶק ד

הַעֲנֵשׁ הַמֵּר וְהַנְמָהֵר בְּעוֹלָם  
 הַזֶּה לְמִי שֶׁשָּׂח בַּעַת חֲזָרַת  
 הַשִּׁי"ץ וְקוֹדֵשׁ וּמִבְּטֵל אֲמִירַת  
 אָמֵן

הַשּׁוֹמֵעַ בְּרָכָה וְאֵינוֹ עוֹנֶה אָמֵן חַיֵּב מִיָּתָה  
 וְהוּא יִבְנֶינּוּ בְּסִפְנָה, חֵם וְשָׁלוֹם

(א) בְּסִפְרֵי הַגֵּן וְדָרָךְ מִשֶּׁה (יוֹם י"א) מוֹבָא מֵעֲשֵׂה רַב וְנוֹרָא שְׂאֲרַע  
 אֶצֶל הַגָּאוֹן רַבִּי מְרֻדְכֵי יִפֵּה זצ"ל בַּעַל הַלְבוּשִׁים, וְלַגְדֵל הַתּוֹעֵלֶת  
 אֶעֱתִיקוּ בְּכָאן. וְזֶה לְשׁוֹן סִפְרֵי הַנִּלְשָׁם:

מוֹבָא בְּסִפְרֵי נוֹי הַעֲמוּדִים (פֶּרֶק עֲשִׂירֵי בְּסוּפּוֹ) וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: גַּם בְּזֶה  
 רָגִיל אֲנִי לְמַחֲוֹת לְאוֹתָן אֲנָשִׁים הַמִּתְפַּלְלִים תַּחֲנוּת וּבִקְשׁוֹת בַּעַת  
 שֶׁהַשִּׁי"ץ חוֹזֵר וּמִתְפַּלֵּל שְׂמוּנֵה־עֲשֵׂרָה, כִּי בְּנוֹדָאֵי מַה שֶּׁבִקְשׁוּ לֹא  
 נִתֵּן לָהֶם וּמַה שֶּׁבִּיָּדָם נִטְלָה מֵהֶם, רוֹצֵה לֹדֵר כִּי הַמִּסְפָּם בְּכָל  
 הַפּוֹסְקִים כְּשֶׁהַשִּׁי"ץ חוֹזֵר וּמִתְפַּלֵּל שְׂמוּנֵה־עֲשֵׂרָה יֵשׁ לְקַהֵל לְשִׁתְּק  
 וְלַעֲנוּת אָמֵן וּלְכַוֵּן לְבִרְכּוֹת שֶׁמְבָרַךְ הַחַוּוֹן, וּמִי שֶׁאֵינוֹ נֹזֶהר בְּזֶה מַה  
 שֶׁבִּיָּדוֹ נִטְלָה הֵימְנוֹ וּמַה שֶּׁבִקְשׁוּ בְּשֵׁאר תַּחֲנוּת לֹא נִתֵּן לוֹ, כִּי בָּא  
 זֶה וְאֵבֵד אֶת זֶה, עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ.

וזה לשונו (שם) על כן כל איש מישראל ששומע הברכה מישראל מחיב לענות אמן, אפלו שומע מאשה או מקטן, ואם שומע ואינו עונה חיב מיתה, וסימן - אמן נופריקון אני מ'וסר נ'פשי, שכל אחד מישראל מחיב למסר נפשו על עגבת אמן, וכל איש מישראל מחיב לומר הברכות בקול רם כדי שישמעו בני הבית או שאר העומדים אצלו ויהיו יכולים לענות אמן, שמלת אמן עדות היא על הברכה שהיא אמת, ואם יאמר בלחש היא כמו שמעלים להעיד על הדבר.

(ב) ולא הבת אחי ורעי בני ישראל אספר לפניכם מעשה רב ונורא שנעשה בזמן הגאון רבי מרדכי יפה בעל הלבושים, כמו שספר לי תמי'זקני מהר"ר אברהם ווארטער ז"ל מקהלת קדש ליסא באשר שאשתו נכדת של הגאון מהר"ר מרדכי יפה זלה"ה הנ"ל. ומעשה שהיה כן היה: הגאון רבי מרדכי יפה היה אב-בית-דין וריש-מתיבתא בקהלה קטנה מקדם, והרים ה' כסאו והגדיל למעלה שבאו שלוחים מקהלת קדש פוונא לקבלו עליהם לאב-בית-דין וריש-מתיבתא, כי היה גאון רב בנגלה ונסתר כאשר כל רואה יראה בספריו הקדושים שעשה עשרה לבושים, ומקדם היה פונתם לשמים שלא קבלו אב-בית-דין אלא לפי תורתו, וכאשר הביאו לו אגרת רבנות פנהוג השיב הגאון הנ"ל למשלחיו אקבל הכתב מכם ואהיה לכם למורה, אמנם תכף ומיד לא אוכל לסע עמכם מפני שעדין לא למדתי חכמת עבור החדש ואין שום אדם במדינות הללו ללמד ממנו, על כן אסע מקדם למדינת איטליא לויניציאה לחכמי הספרדים שהם בקיאים בחכמה זו ושם אלמד מהם החכמה הזאת. ונסע תכף הגאון הנ"ל

ולמד אצל החכם אבוהב הספרדי לערף רביעית שנה, ולמד ממנו כל החכמה הנ"ל באר היטב, כאשר נראה חקמתו בספרו לבוש אדר יקר בהלכות ראש-חדש מקצת ממנה.

נהיה מקץ הימים הנ"ל ויקר מקרה שהיה שם תינוק אחד בן הרב החכם אבוהב הנ"ל לערף בן חמש שנים, ואכל התינוק פרי אחד וברך בורא פרי העץ בקול רם, וענו כל בני הבית אמן על ברכת התינוק, והגאון מורנו הרב מרדכי יפה הנ"ל לא ענה אמן שלא במתכונן (כאשר עדין הסדר בעוונותינו הרבים ברב העולם שאין נזהרין בזה). והחכם רבו של הגאון הנ"ל כאשר ראה שלא ענה אמן על ברכת התינוק, פעם עליו בכעס גדול והיה מנדה לגאון רבי מרדכי יפה ונער בו בגזיפה, והמתין הגאון רבי מרדכי יפה שלשים יום כפי הדין שגדה הרב לתלמיד, ואחר כך בא הגאון רבי מרדכי יפה ורצה לפייס את רבו ולא היה רוצה למחל לו, ואמר לרבו רבנו ימחל אדוני ויאמר לי מה פשעי ומה חטאתי נגדו ומה חרי האף הגדול הזה. השיב לו החכם הנ"ל ידוע תדע שאהבה גדולה ושלמה שאינה תלויה בדבר אהבתיה יותר מבני, אבל תדע נאמנה שהיית חייב מיתה בפשעה שלא ענית אמן על הברכה של התינוק, אמנם באמת ובתמים אני מוחל לך רק בתנאי זה שבכל מקום ובכל קהלה אשר תדרוך בה רגלך תדרש ברבים ותודיע להם את החטא והפגם הגדול של מי שאינו עונה אמן על ברכה ששומע מישראל.

וגם תצוה לבגיד ולבגיד בגיד עד סוף כל הדורות שיספרו את המעשה הגדול והנורא מה שאספר לך. וכך היה המעשה, שבמדינות שפניא היה מקדם קהלות קדושות קדם גזרת תתנ"ו,

והיתה שם עיר גדולה לאלקים עיר ואם בישראל, והיה שם מלך אחד והיה רוצה לגרש אותם כמה פעמים, והיה שם אב בית דין חסיד וענו גדול ועשיר גדול והיה נושא חן בעיני המלך, ובכל פעם שהיה דעתו לגרש היהודים היה החסיד הנ"ל מפיר עצתו ומבטל דעתו. ויהי היום ויכעס המלך על היהודים וצוה לגרש אותם, ובאו כל בני הקהלה לחסיד הנ"ל שילך למלך להמליץ בעדם לבטל הגזרה כפעם בפעם. והצליח מעשה השטן בעוונותינו הרבים ובאו לעת מנחת ערב לחסיד, והשיב להם החסיד הנ"ל שילך עמם רק שרוצה להתפלל תחלה תפלת המנחה ראשית חכמה יראת ה', והפצירו בו ואמרו לו זו גם כן מצוה להציל כלל ישראל ועתה הוא עת רצון לפני המלך ואחר כך תתפלל. ויעש כן החסיד והלך עמם לחצר המלך, ויהי כאשר ראה אותו המלך נשא חן בעיניו וירץ לקראתו ויחבק וינשק לחסיד הנ"ל, וסבר החסיד בדעתו שבודאי יבטל הגזרות מגרוש הנ"ל והיה מסבב בדברים אחרים עם המלך.

ובתוך כך בא כמר אחד ממדינת המלך ממרחקים לפני המלך, ויפל לרגלי המלך ויברך את המלך ברכה ארכה וחשובה בלשון לטיי"ן או לוע"ז, והחסיד הנ"ל לא הבין דבריו, וכשראה החסיד שיעבר זמן מנחה הלך לקרו זוית אחת להתפלל מנחה, ודעת החסיד היה שיש לו שהות להתפלל קדם שיפסק הכמר הנ"ל מלברך את המלך, ובתוך תפלת החסיד קם הכמר שהוא מעל רגליו וצוה לכל העומדים בבית המלך לענות אמן על הברכה עבור שתקנים ברכתו, ויענו כלם יחדו אמן, והחסיד לא ענה אמן שלא היה רוצה להפסיק בתוך התפלה, ושאל הכמר הנ"ל אם ענו

כָּל בְּנֵי־הַבַּיִת אָמֵן, הַשִּׁיבוּ כֵּן, וְשָׂאל אִם גַּם הִיְהוּדֵי עֲנֶה אָמֵן, וְהַשִּׁיבוּ לֹא בַעֲבוּר שְׁמִתְפַּלֵּל שֵׁם. וַיְהִי כִּאֲשֶׁר שָׁמַע הַכֹּהֵן שֶׁלֹּא עֲנֶה הִיְהוּדֵי אָמֵן, תָּלַשׁ אֶת שַׁעֲרוֹת רֵאשׁוֹ וַצִּעַק וַצִּעַק גְּדוּלָה וּמְרָה, וְאָמַר הוּי עַל הַמַּעֲשֵׂה הַרַע הַזֶּה שֶׁבַעֲבוּר הִיְהוּדֵי הַזֶּה לֹא תִתְקִים בְּרַכַּת הַמֶּלֶךְ, שֶׁלֹּא עֲנֶה אָמֵן עַל בְּרַכְתִּי. וַיְהִי כִּאֲשֶׁר שָׁמַע הַמֶּלֶךְ אֶת דְּבָרֵי הַכֹּהֵן וַיִּקְצַף הַמֶּלֶךְ מְאֹד וַיִּתְהַפֵּף עַל הַחֲסִיד לֹאֲכֹזֵר, וַיִּצוּ אֶת עַבְדָּיו לְהַרְגֵּ אֶת הַחֲסִיד וּלְנַתְחוֹ לְנִתְחִים, וַיַּעֲשׂוּ כֵּן וְהִמִּיתוּ אוֹתוֹ בְּיַסּוּרִים קָשִׁים בַּעֲוֹנוֹתֵינוּ הַרְבִּים, וַיִּנְתַּחוּהוּ וַיְשִׂימוּ אֶת הַנִּתְחִים בְּתוֹךְ הַשְּׂמֵלָה וַיִּשְׂאוּם לְבֵיתוֹ, וְאַחַר זֹאת גִּרַשׁ הַמֶּלֶךְ אֶת כָּל הִיְהוּדִים.

הִיָּה שֵׁם עוֹד חֲסִיד אֶחָד חִבְרוּ שֶׁל הַחֲסִיד הַנֶּהְרָג, וְהוּא הִיָּה יוֹדַע מַחֲסִידוֹתוֹ שֶׁל אוֹתוֹ הַחֲסִיד הַנַּ"ל, וַיְהִי תְּמִיד כְּמִתְרַעַם עַל מַדּוֹת שֶׁל הַקְּדוֹשׁ־בְּרוּךְ־הוּא, כְּבִיכּוֹל, וַיִּשְׁפֹּט אוֹתוֹ הַחֲסִיד בְּדַעְתּוֹ שֶׁבּוֹדָאֵי עֵבֶר הַחֲסִיד הַנֶּהְרָג אֵיזָה עֲבָרָה בַּצְּנֵעָא כִּי מִי חֲשִׂיד קִדְשָׁא בְּרִיף הוּא דְעֵבֶד דִּינָא בְּלֹא דִינָא. וְהִיָּה אוֹתוֹ הַחֲסִיד מִתְעַנֶּה וּבּוֹכָה וּמִתְפַּלֵּל שִׁיּוּדִיעוּ לוֹ מִן הַשָּׁמַיִם עַל אֵיזָה חֲטָא נֶהְרַג הַחֲסִיד הַנַּ"ל בְּמִיתָה מְשֻׁנָּה, וַיִּתְבּוֹרֵד הַחֲסִיד הַהוּא בַּחֲדָר מִיַּחַד יוֹשֵׁב וּמִשְׁתּוֹמֵם עַל הַחֲסִיד הַנֶּהְרָג, וּבָא אֵלָיו הַחֲסִיד שֶׁנֶּהְרַג בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה בַּחֲדָרוֹ אֲשֶׁר הוּא יוֹשֵׁב לְבֵדּוֹ וּמִשְׁתּוֹמֵם, וַיִּחַרֵד הַחֲסִיד חֲסִי תְרַדָּה גְּדוּלָה, וַיֹּאמֶר לוֹ הַחֲסִיד הַנֶּהְרָג אַחֵי אַל תִּירָא וְאַל תַּחַת. וַיֹּאמֶר אֵלָיו הַחֲסִיד חֲסִי יוֹדַע אֲנִי שֶׁחֲסִיד גְּדוֹל הֵייתָ, עַל־כֵּן תֹּאמַר לִי עַל מַה עָשִׂה לָךְ כָּכָה וּמַה חָרִי הָאֵת הַגְּדוֹל אֲשֶׁר עָבַר עָלֶיךָ, וְהַשִּׁיב הַחֲסִיד הַנֶּהְרָג אֲנִי מַגִּיד לָךְ הָאֱמֶת, מִיָּמֵי לֹא עָשִׂיתִי שׁוֹם

עברה, רק הקדוש-ברוך-הוא כביכול מרקדק עם הצדיקים  
 פחות השגרה, ורוב העולם אינם נוהרים בעוונותינו הרבים  
 בזה החטא, שפעם אחת עשה בני הקטן ברכה על הפת  
 ושמתי ולא עניתי אמן על הברכה, והאריך לי  
 הקדוש-ברוך-הוא כביכול אפו עד המעשה שנעשה לי  
 בעמדי לפני המלך בשר-ודם שלא עניתי אמן על ברכת  
 המלך ויחר אף המלך מאד, באותה שעה בית-דין של מעלה  
 דנו אותי על שלא עניתי אמן על ברכת בני, לכן אתה  
 חביבי תספר באזני בנה וכן בנה ולכל באי העולם את  
 המעשה הזה ותזהירם על ענית אמן, ופרח לו איש האמת  
 החסיד. ואחר שספר החכם הספרדי הנ"ל את המעשה הזה לגאון  
 רבי מרדכי יפה הנ"ל, ואמר לו אל תתרעם עלי שנדיתי אותך כי  
 כנתי למען תהיה כפרה על עונך, ואני מוחל לך, אבל בתנאי  
 שתדלש ברבים להזהירם על ענית אמן.

וכאשר נתקבלתי להיות מוכיח בכל מדינות, אמר לי חמי ז"ל  
 מאחר שנדבקת בזרעו של הגאון מורנו הרב מרדכי יפה הנ"ל,  
 מטל עליה הדבר לדלש עבורו בכל הקהלות המעשה הנורא שהוא  
 ולהזהיר בני ישראל על ענית אמן. על כן הרא וחרד על דבר ה'  
 יקרא מעשה זאת פעם אחת בחדש להודיע לכל בני-ביתו העגש  
 הגדול למי שאינו עונה אמן, אפלו על ברכת התינוק שלו,  
 ומכל-שכן בבית-הכנסת כשהחזן חוזר ומתפלל תפלת  
 שמונה-עשרה.

(ג) ובפרט שני אמן שאין העולם נוהרים בהם, אצל מחזיר  
 שכינתו לציון אומרים תקף מודים אנחנו לך, ואינם עונים אמן,

ואצל מעריב של שבת ופרס וכו', כפשיים שליח צבור ועל ירושלים מתחילים תכף ושמרו, על-כן צריכים לזהר לענות אמן קדם מודים וקדם ושמרו, שאיתא בספרי מוסר שחסיד אחד התענה על אריכות הגלות, ונתגלה לו בחלום איך יבוא הגאולה והעולם אינם משגיחים לענות אמן על ברפת הגאולה, וזהו המתזיר שכינתו וכו', ועל ירושלים וכו', וגורמין לחזן שעושה ברכה לבטלה, חס ושלום, וכבר המה רגילים בזה בעוונותינו הרבים.

על-כן אני מתקן בכל הקהלות ובכל מקום שאני נוסע לזכות הרבים, וחוזר אני על כל החזנים קדם מודים, וקדם ושמרו, שיתמין החזן מעט אחר סיום הברכה, ויכה באגרוף על התכה שקורים עמוד כדי שיזכיר לקהל אנשים נשים וטף לענות אמן, ואז מנצרותו ירגיל הנצור בזה וההרגל נעשה טבע גם בזקנותו לא יסור ממנו, ואם לא יעשה החזן זאת, הענש על החזן, שהוא גורם מיתה לשומע ואינו עונה, ובאמת תכף ומיד חייב מיתה, חס ושלום, רק אין בעל הרחמים פוגע בנפשות תחלה וכא לידי עניות, חס ושלום, ועני חשוב כמת.

### במה יקרא האדם בתאר "צדיק"?

(ד) על-כן אחי ורעי לא יהא אמן הנה קל בעיניכם, ואין האדם נקרא צדיק אלא אם הים בכל יום צ' אמינים, וד' קדשות, י' קדישים, וכו' ברכות, ראשית-תבות של צדיק, רק אימתי יכול לקיים אם אדם דר במקום מנון, ואז אם ישפים לבית-הכנסת וישמע כל הברכות מהחזן ויענה על כל הברכות אמן יקיים כנ"ל,



אבל מה יעשו אותן המאחרים לבוא לבית־הכנסת באיזה אגס, או אותם הדרים במקום שאין מנין, וההולכים בדרך איה יקמו רמז צדיק כנ"ל, על־כן אני מורה להם דרך ישרה שיבר לו כל אדם ולא יטה ממנו ימין ושמאל, בראשון אם אחר לבוא לבית־הכנסת עד אחר הברכות הן כלן או מקצתן, יאמר לבנו הקטן או לחברו שלא התפלל עדין, שיאמר לו כל הברכות בקול רם שיענה עליהם אמן, וכן יעשה האדם כשהולך בדרך עם חברו או משרתו, וכן בכל מקום שאין להם מנין, ובמקום אמן שאין יכול לענות אחר חזרת שליח צבור שמונה־עשרה, יקום על ברפת הפרות, ובהרחמן הוא בברפת המזון, יברך חברו או בנו אפלו תינוק בקול רם, כי תקנו הרחמן אלו שמונה־עשרה במקום שמונה־עשרה שבתפלה, עד כאן לשונו.

וזה לשונו לעיל (בליום תשיעי) על־כן אחי ורעי אם תרצו להציל עצמכם מן הדבר, בר מינו, וגם בניכם הקטנים שלא ימותו, חס ושלום, במיתות משנות שקורין "פאקין" "מאזלען" שזו גם־כן מין דבר, רחמנא לצלו, מנעו עצמכם מן ההגיו"ן, רוצה לומר שלא תדברו חס ושלום בבית־הכנסת שום דבר בטל. ובשל"ה מזהיר מאד שצריך לברח עם בניו הקטנים כשהולכין במקום אחד "פאקין", ואם אינם רוצים לברח עם הילדים הוו עתידים לעמד עם בניכם לדין, שהם גרמו לבניהם שימותו, ובעוונותינו הרבים בזה גרמו האבות שדברו בבית־הכנסת (בשעת התפלה), ועכשו בעוונותינו הרבים כמעט רבם ככלם נכשלים בדבר הזה ונעשה להם פהתר, וגדולי הדור נכשלים בזה בעוונותינו הרבים.

והנה באתי לעורר לבביכם הטהורים וכל רבני ארץ ומורי  
צדק בכל קהלות וישובים לגזר על השמש להזהיר העם בשעת  
התפלה שלא ידברו, דהינו שיצוה להכריז "שתיקה יפה בשעת  
התפלה" ואז יהיה להם שיבה טובה שהוא ראשי-תבות שתיקה  
יפה בשעת התפלה. וכל אדם יזהר מאד בתשובה קלה כזו, ואף  
אם כבר דבר יהיה לו תקון גדול מהיום והלאה על-ידי שיגער  
בחברו, והחיוב מטל עליו לגער בחברו כמו שאיתא  
בשלתן-ערוב מי שדבר בבית-הכנסת הוא חוטא ונדול עונו  
מנשא ונוערין בו, ונראה לי פונת השלתן-ערוב שהוא כמו  
רוצח שנהרג על ידו כמה בני-ים. וכנה יוכן הפסוק: לשוא  
הכיתי את בניכם מוסר לא לקחו, רוצה לומר שלא לקחו  
מוסר והיו מדברים בבית-הכנסת בני"ל, ועל-כן חטאם  
גדול כמו חטא בן שרג לאחיו, ונדול היה עונו מנשא,  
עונו נמי גדול, ונדול בח התשובה שיופה לעצמו ומזכה  
לאחרים עמו, וזדונותיכם נעשה לכם כזכיות ונברא לכם מלאכי  
רחמים, ותגרמו חיים לכם ולבניכם אחריכם בטוב ובנעימים אמן,  
עד כאן לשונו.

## צרות ישראל בטלין על-ידי אמירת יהא שמה רבא

(ה) ענן נורא מוכא בספר מרכבת שלמה לרבי ישמעאל כהן  
גדול (דף ג. בסופו) וזה לשונו: אמר רבי ישמעאל שח לי סגיא"ל  
שר הפנים, ידידי שב בחיקי ואגיד לה מה תהא על ישראל,  
וישבתי בחיקו והיה בוכה והיו דמעות יורדות מעיניו ונופלות

עלי, אמרתי לו הדר זיוי מפני מה אתה בוכה? אמר לי ידידי, בוא ואכניסוך ואראך מה גנוז לישראל עם הקדש. תפסני בידו והכניסני לחדרי חדרים ולגנוי גנוים ולאוצרות ונטל את הפנקסיו, הראני אגדות כתובות צרות משנות זו מזו, אמרתי לו הללו למי הן, אמר לי לישראל, אמרתי לו יכולין ישראל לעמד בהן, אמר לי בוא למחר ואודיעך צרות משנות מאלו. למחר הכניסני לבית גנוי גנוי ולחדרי חדרים והראני צרות משנות מן הראשונות וקשות, אשר למות למות, ואשר לחרב לחרב, ואשר לרעב לרעב, ואשר לשבי לשבי. אמרתי לו הדר זיוי כל כך חטאו ישראל, אמר לי בכל יום מתחדשות גזרות קשות מאלו וכיון שנקנסו לבתי-כנסיות ולבתי-מדרשות ועונין יהא שמה רבא אין אנו מניחין אותן לצאת מחדרי חדרים. עד כאן לשונו.

(ו) דע אחי אהובי כי באם אתה עומד לפני הקדוש-ברוך-הוא ועונה אמן יהא שמה רבא פקול תקיף ופקול רם ובכונת הלב אז עולה זה הקול ובוקע טברין תקיפין ומשבר מנעליו דפרזלא ובוקע חומות למעלה לפי ערף פח נפשך ונשמתך, ואז בזה הפח מתלבשת שכינת עינה, ונותנת פח למלאכי רחמים של ישראל כמו המלאך מט'ט, ומלאך מיכאל שרא רבא ד'ישראל, ומלאך נבריאלי ותבריהון, ונוטלין וחוטפין בזה פמה נשמות מידי הס"ם, אשר כבר נגזר עליהם רחמנא לצלן שבי, חרג, ובה, וכל מיני צרות משנות חס ושלום, ונמסרו בידו של המקטרג לשבי ולבנה, והקדוש-ברוך-הוא ברחמיו מציל אותם מידו בנסים ונפלאות אל הנשמות אשר יש להם איזה שיכות

עמך מצד עבור ונצויץ ונגלגול, כי יש נשמה אשר יש לה שיכות אפלו עם עשרת אלפים אנשים בדור כמבאר בספר הגלגולין, ואין שיה זאת לגדלת האדם, או שיהא מפרסם, ויכול להיות שיהא אפלו איזה בעל מלאכה ושרש נשמתו הוא ממקור רם ונשא בשרש העליון וכו'.

אם-כן מאחר שגורמים לבטל. הגזרות, וגורמים להציל איזה איש ממיתה או כמה אנשים, אם-כן דמו ודם זרעיותיו תלויים בך כי אתה הצלת אותו וגרמת להחיותו, ויש לה חלק בכל המדות שעושים אלו האנשים. (שומר אמונים, דף רנט-רס)

### מי שמספר גורם שבניו יהיו יתומים

(ז) מי שמספר בשעה שהש"ץ חוזר התפלה, ובעת אמירת הקדישים, ובשעת אמירת ברכות השחר לפני התבה, אי אפשר בשום אופן אפלו שיהא מלאך שיהא נזהר מאמן יתומה, כי באמצע הדבור אי אפשר בשום אופן לכוז, כי אמן יתומה פרושו שאינו יודע באיזה ברכה שעוניו, וכל-שכן שאינו יכול לכוז בכונת אמן אפלו בפשטות, וגם עונה אמן קטופה וחטופה שעונה קדם שצריך לענות, או אחר שהבעל-תפלה כבר התחיל בברכה אחרת, וזה מרגש בחוש, ומי שוטה יכול להכחיש זאת, אם לא שוטה רשע, וגם רוח שאינו מודה על האמת. (שם, דף רנב)

(ח) אלו המבזים לענות אמן יורדים לגיהנם למקום הנקרא אבדון ואינם עולים משם לעולם. (זהר הקדוש, חלק ג, רפה:)

(ט) מי שאינו מכוון באמן מבזה כביכול לקדוש־ברוך־הוא. (שם, רפה)

(י) על כל קטרוג שהשטן מקטרג הקדוש־ברוך־הוא במדת רחמיו משתיק לו, אבל אם מקטרג ואומר שיש־ראל אין להם יראה ומדברים בבית־הכנסת לזה אין להקדוש־ברוך־הוא כביכול תרוץ, כי עכשו ראינו בעוונותינו הרבים האמות עומדים בבית תפלתם באימה וביראה, ומיד נותן הקדוש־ברוך־הוא רשות לחבל העולם, וזהו דבר רחמנא לצלן, ואל תקרי דבר אלא דבור, שהיה מדבר בבית־הכנסת וברא מלאכים משחיתים, המה ממיתים אותו בשעת הדבר פר מינו. (דרף משה, יום ח)

(יא) אם תרצו להציל אתכם מן הדבר, פר מינו, וגם בניכם הקטנים שלא ימותו, חס ושלום, במיתות משנות שקורין "פאקין" "מאזלען", שזו גם־כן מין דבר, רחמנא לצלן, מנעו עצמכם מן ההגיון, רוצה לומר שלא תדברו חס ושלום בבית־הכנסת שום דבר בטל. (שם, יום תשיעי)

(יב) סנדלפון קושר כתרים מקדוש, וברוך הוא, ומאמן יהא שמה רבא שעונין בני ישראל, מכאן אמרו חכמים כל המבטל אמן יהא שמה רבא גורם למעט העטרה ותיב נדוי. (מדרש כונן)

מי שאינו עונה אמן בדבעי - נעשה אכזר  
על כל משפחתו

(יג) ולפי מה שמבאר בחז"ל בסמוך דאמירת אמן ויהא שמה רבא מציל מכל גזרות קשות ואכזריות שבעולם, ומצילו מדינו של

גיהנם והוא שמביאתו לחיי העולם הבא, יבין כל מבין וישפיל כל בר-שכל כי המתאכזר היותר גדול על עצמו ועל משפחתו ועל כל עם ישראל הינו מי שמתרשל מחמת שיחה בטלה או שאר סבות מענית אמן? היא שמה רבא ושאר אמנים כדבעי, שהרי מכל צרותיו או צרות בני-ביתו, וכן צרות הכלל היה יכול להנצל ולהציל על-ידי אמירת אמן ויהא שמה רבא בקול רם כמו שהעידו לנו חז"ל (וכמו שיבאר בסמוך בארד) בשבת קיט: תוספות דבור המתחיל כל העונה, דבשעה שישאל עונים? היא שמה רבא בקול רם נתבטלו כל הגזרות רעות, ובזהר הקדוש ויגף (דף רפה:)  
 שמדבר מענית אמן ומעלתה כותב שפותחין לו כל תרעין דרקיע ובשעה שיש צרה בעולם מסתכל הקדוש ברוך הוא באלו שעונין אמן ונוהרין בהם, להצילם מכל צרה וצוקה.

(יד) עין עוד בזהר הקדוש שם, דשערי ברכה נפתחים להם למעלה ושורר שמחה וטובה בכל העולמות, ואם-כן תחת להצטער ולהתעצב ולחפש אחר דרכים שונים ומשנים להנצל מכל צרה וצוקה וחליים רעים ורבים שאין לה יום שאין קללתו מרבה מחברתה יותר היה לו לקיים מצות ענית אמן ויהא שמה רבא כראוי, ואז יזכה גם להצלחה מרבה בכל עסקיו. ועין בספר הקדוש הגן שזהו סבת עכוב הגאולה, רחמנא לצלו, וכן גלה רבי ייבי מאוסטראה.



## לְמַה שׁוֹמְעִין בְּזִמְנֵי הַזֶּה כָּל־כֶּף פְּגָעִים שׁוֹנִים וְחַלְיִים רָעִים שְׁלֵא נִשְׁמַע מֵעוֹלָם?

(טו) וכמה נוראים הם מה שכתבו חז"ל בברכות (דף מז.) דהעונה  
אמן חטופה או קטופה, או שאינו יודע על איזה ברכה עונה ענשו  
שכניו יהיו יתומים, הכי יש לה פתאות גדולה מזה להעלים עין  
מדברי חז"ל ולשוח בעת התפלה בשעה שמעתד על ידי זה לעזוב  
אשתו אלמנה ובניו יתומים על ידי זה.

והלוא אנו רואין בכל יום פגעים שונים ומשנים: קאר  
עקסידענטן, הארץ אטאק, האלד אפ, גולות, רציחות,  
שרפות, באנקראט, חלי הידוע רחמנא לצלן ועוד, אשר  
תקצר היריעה מהכיל אנשים צעירים נחטפים באפן  
מבהיל באיכות ובמספר מרבה אשר לא נשמע בזאת  
מעולם, וכי חשיד קדשא בריה הוא דעבד דינא בלא דינא,  
בתמיהה, ואחר שהעידו לנו חז"ל במקדשם כי כל זה יארע  
באם איו נזקרון בעגנת אמן, על מה הצרף לחפש אחר  
שאר בדקי עברות ולשאר כמתמיה מה זה ועל מה זה עשה  
ה' ככה לארץ הזאת.

(טז) וכהנה וכהנה שבר על שבר יחדו ידבקו שמועות נוראות  
תסמר שערות אנוש פורחות באויר. מי יודע מי ומה גורם כל זה  
לא נחשד חס ושלום קדשא בריה הוא לעשות דינא בלא דינא  
(ברכות ה:) מי יודע אם לא חלילה ותלילה עון בזיון מקדשי ה'  
גורם ומה שבשאט נפש זורקים ומאבדים בידים סם החיים הנ"ל  
שנתן בידינו ה' הטוב ברב רחמיו וחסדיו ומפסידים אותו

באכזריות בעד הנאה של מה־בכה קצת שיחה בטלה בבית־הכנסת ובעד קצת תענוג שמיעה של מה־בכה בבית־הכנסת ושׂמא ואולי חס ושלום כל זה גורם שחלילה אין תפלותינו נשמעות שהחולים יזכו לברכת למען ירבו ימיכם וימי בניכם על אדמת קדש דבית־הכנסת, כי הנחנו לרמס ברגל בגאווה ובוז קדשת בית־הכנסת לאלו השוטים והטפשים – דע שלא אני הוא הקורא לאלו המשיחים שיחה בטלה בבית־הכנסת "שוטים" אלא רבנו הגדול הטורי־זֶהב (ארח־חיים סימן נה סעיף־קטן ד) קורא אותם "שוטים" וחזתם דינם שאסור לצרפם למנן כי אינם מן המנן (עין שם בדבריו הקדושים והטהורים) לדבר בבית־הכנסת בשעת התפלה ולא הרימו קולי קולות וברקים בפני קהל ועדה כפסקו של הגאון הקדוש בעל "נוי העמודים" (עמוד העבודה, פרק י) וזה לשונו: ובעוונותינו הרבים עד מתי יהיה זה לנו למוקש, שבכל עיר ועיר אין יכולין למחות להעם, ונעשה להם כהתר בעוונותינו הרבים. וי להם, וי לנשמותיהם, ואיך יעלה תפלותיהם למעלה והיא מלכלכת במיני חטאים, ואין קטיגור נעשה סניגור. על־כן מן הראוי שכל קהלה וקהלה, מקום אשר דבר המלך מלכו של עולם ודתו מגיע, יעמידו אנשים על זה אשר ישגיחו באימים רבים על המדברים, ויבישו אותם ברבים, ובזה נראה כבוד ה' בארץ, וכל העם ישמעו ויראו ולא יזידון עוה, ויתנו במתג ורסן עדים לבלם את פיהם בבית־הכנסת מלדבר דבר של חל ושיחה בטלה, עד כאן לשונו הקדוש.

(יז) ועין בספר דרך משה וזה לשונו: ועל כל קטרוג שהשטן מקטרג הקדוש־ברוך־הוא במדת רחמיו משתיק לו. למשל,



שהשטן אומר ישראל גנבים הם או גזלנים הם, הקדוש־ברוך־הוא משיב לו: מי יאמר אם האמות קבלו התורה שלא היו גנבים יותר מישראל. אבל אם מקטרג ואומר שישראל אין להם יראה ומדברים בבית־הכנסת, לזה אין להקדוש־ברוך־הוא תרוץ כביכול, כי עכשו ראינו בעוונותינו הרבים האמות עומדים בבית תפלותם באימה וביראה, ומיד נותן הקדוש־ברוך־הוא רשות למשחית לחבל העולם, וזהו דבר רחמנא לצלן, ואל תקרי דבר אלא דבור, שהיה מדבר בבית־הכנסת וכרא מלאכים משחיתים, המה ממיתים אותו בשעת דבר רחמנא לצלן. ונראה לי דרך הלצה, לרמוז בפסוק: ה' ילחם לכם - נגד השטן - ואתם תחרישו, רוצה לומר אם אין אתם מדברים בבית־הכנסת, וקל להבין.

(חי) ועל־פי זה נראה לי פונת הגמרא (בבא קמא ס:) דבר בעיר, אל יכנס אדם יחידי לבית־הכנסת, שמלאך המות מפקיד שם כליו. הנה בעיני כל רואים לפלא גמרא זו, וכי אין למלאך המות מקום אחר להפקיד כליו כִּי־אם בבית־הכנסת מקום קדוש. ועוד דקאמר שלא ילך יחידי, משמע עם רבים מתר לילה, מאי איכפת למלאך המות בין יחיד לרבים. ולפי דרכנו יתרוץ, כי הקדמנו שמכל דבור ודבור בבית־הכנסת נברא משחית אחד וזה היה כליו של מלאך המות, ובחטא הזה הורג את האדם. אף אם כבר דבר מאי תקנתא? יעשה תשובת המשקל מדה כנגד מדה, באותו מקום שדבר עם חברו ילך עכשו לשם עם חברו ויחסם את פיו כאלו הוא אלם ואינו יכול לדבר ואז תהיה תשובתו שלמה. והנה אם הולך יחידי לבית־הכנסת אין תשובתו שלמה, ויקטרג השטן ויאמר חסרא לגנבא נפשה לשלמא נקט, רוצה לומר שלא היה לו לדבר עם

שום אדם על-כן דומם. ויובן השתא דבר בעיר אל ילף אדם יחידי לבית-הכנסת כי אין תשובתו מועלת רק במדה כנגד מדה עם רבים, ודו"ק.

(יט) על-כן אהובי אחי ורעי, אם תרצו להציל עצמכם מן הדבר, בר מינו, וגם בניכם הקטנים שלא ימותו, חס ושלום, במיתה משנה שקורין פאקין מאזלען שזו גם-כן מין דבר, רחמנא לצלו, מנעו עצמכם מן ההגיון, רוצה לומר שלא תדברו חס ושלום בבית-הכנסת שום דבר בטל. ובש"ל"ה מזהיר מאד שצריך לברח עם בניו הקטנים כשהולכין במקום אחד פאקין, ואם אינם רוצים לברח עם הילדים אזי עתידין לעמד עם בגיהם לדין, שהם גרמו לבגיהם שימותו, ובעוונותינו הרבים בזה גרמו האבות שדברו בבית-הכנסת. ועכשו בעוונותינו הרבים כמעט רבם ככלם נכשלים בדבר הזה ונעשה להם כהתר וכו', בעוונותינו הרבים. הנה באתי לעורר לבבכם הטהור וכו', וכל אדם יזהר מאד בתשובה קלה כזו, ואף אם כבר דבר, יהיה לו תקון גדול מהיום והלאה על-ידי שיגער בחברו, והחויב מטל עליו לגער בחברו, כמו שאיתא בשלחן-ערוך (ארח-חיים, סימן כה, סעיף ז) לא ישיח שיחת חלין בשעה ששליח-צבור חוזר התפלה, ואם שח הוא חוטא וגדול עונו מנשא וגוערין בו. ונראה לי כוננת השלחן-ערוך שהוא כמו רוצח שנהרגו על ידו כמה בנינים.

ובזה יובן הפסוק: לשוא הכיתי את בניכם מוסר לא לקחו, רוצה לומר שלא לקחו מוסר והיו מדברים בבית-הכנסת, ועל-כן חטאם גדול כמו חטא קין שהרג לאחיו וגדול היה עונו מנשא, עונו נמי גדול. וגדול פח התשובה שיזכה לעצמו ומזכה לאחרים

עמו, וזדונותיכם נעשה לכם פזכיות ונברא לכם מלאכי רחמים,  
ותגרמו חיים לכם ולבניכם אחריכם בטוב ובנעימים אמן, עד כאן  
לשון ספר דרך משה. (מורא מקדש, דף ח, אות יז)

### אם האב משיח גם הבנים נמשכין אחר זה

(כ) עוד נקדה חשובה שראוי לדבר בו. כידוע כל אב ואם מאיזה  
מדרגה שיהיו בעבודת השם יתברך וקיום מצוותיו, כל זמן  
שמאמינים בה' ובתורתו מקוים ומשתוקקים שבניהם אחריהם  
יהיו יראי ה' ועושי רצונו, כמו שענינו רואות בכל יום, וכבר  
האריכו ספרי מוסר כי עקר כחו של גדול הבנים הוא מעשי  
האבות, שדרך הגדולים להמשיך למנהג אבותיהם, ואם כן דעת  
לנבון נקל שאב הרוצה את בנו שיתפלל כראוי ויענה אמן ויהא  
שמה רבא בעונתו לא במהרה יראה פרי עמלו, אם הוא בעצמו  
לא יעשה כן, בשגם שהבן רואה כי אין דברי ומוסרי האב יוצאין  
מן הלב שהרי הוא בעצמו אינו זהיר במה שמזהיר לו, וכל יגיעו  
לריק על-ידי זה.

ולאו מן הנמנע למצא בנים שאחר מנה של מוסר מהאב ענו  
ואמרו טל קורה שבין עיניה וקשט עצמה תחלה.

היוצא מזה, כי מעשי אבות סימן לבנים להמשיך בדרךם  
וזולת זה להבל יגיעו.

## מונע התפלה מלעלות למעלה

(כא) יצרות־דבש, חלק א, דרוש ד: צריך האדם להיות חרד בתפלה כי זה אשר נשאר לנו בגולה וכמה יש לאדם להתבונן בו לעמד בהכנעה יתרה וכפיפת קומה ומלין לצד עלאה ימלל בנחת בכונה ואשרי למי שמתפלל בדמע ולב נשבר ונדכה כי לא ישוב ריקם ועל מה נבטח בגולה ומה יגן בעדנו אם לא בתפלה ובקשה מקירות הלב אוי לנו אשר נאמר סכותה בענן לה מעבר התפלה ומה הוא הענן הוא אדים והכל שיש בו חטא היוצא מפי איש ואשה כל יום וביחוד שיחה בטלה בבית־הכנסת ומכל־שכן בעת התפלה הכל הוא עולה בעב וענן ומונע לתפלה לעלות, עין שם. (ספר הפנים, דף לד:)

## תשובה גדולה צריך מי שלא ענה אמן אפלו פעם אחת

(כב) בספר אור צדיקים למהר"ם פאפיראש זצ"ל תלמיד קדוש האריז"ל (תקון התפלה, סעיף נב) ולזה צריך האיש תשובה גדולה על שלא ענה אמן אפלו פעם אחד כששומע מן המברך איזה ברכה על איזה פרי או על איזה מצנה, ומכל־שכן אחר תפלת הש"ץ בבית־הכנסת פשיטא שצריך לעשות תשובה גדולה, וקל־וחמר בנו של קל־וחמר כשלא ענה אמן יהא שמה רבא, עד כאן.

(כג) בזהר הקדוש (פרשת וילך) אף־על־פי שעונה אמן אם אינו מתכוון טוב לו שלא נברא, מאן דשמע ברכה מחברה ולא מתכוון באמו, עליו נאמר ובני יקלו, ומאי ענשה כד נפיק מעלמא מכריוזין

עליו כרוז ואומרים סגרו כל הפתחים לפני פלוני בן פלוני, ולא יעול ולא יכנס לגן-עדן ולא תקבלו אותו, עין שם.

## מעשה נורא מאמן שהגאון הצדיק בעל "באר משה" שליט"א היה שם

(כד) לבסוף אספר מעשה נורא שאני בעצמי הייתי עד רואה ועדין ארפבותי דא לדא נוקשות בהעלותי על לפי פעם דרש (כבוד קדשת אדוני אבי מורי ורבי הגאון הצדיק זצ"ל השם יקם דמו שנהרג על קדוש השם על-ידי אשכנזים הארורים בכ"ו סיון שנת תש"ד לפרט קטן) דרשה גדולה בשבת-קדש, בענין עגנית אמן ואמן? היא שמה רבא ובתוך הדרשה הזכיר מליצת רבנו הרמ"ק זצוק"ל שהראשי-תבות ממליו ש'תיקה יפה בשעת ה'תפלה הן אותיות "שיבה", שמי שנוהר בדבר ועונה אמן ואמן? היא שמה רבא זוכה לשיבה טובה, ואמר מפלל לאו אתה שומע הן אבל אינני רוצה להזכיר בעל-פה ההפך. למחרת בבקר היה רעש גדול בבית-הכנסת. חד מהשומעים דרשתו בא וספר שבאותו הלילה היה חולם חלום שעומד לפני בית-דין של מעלה, ויצא דינו לחיוב. התחיל להתחנן לפני הבית-דין שעדין לא הגיע לשיבה ושאל למה יקנס בדין קשה. השיבו לו ששח שיחה בטלה בתוך התפלה ולא ענה אמן ואמן? היא שמה רבא. השיב לפני הבית-דין של מעלה שלא ידע מחמר האסור, אז התרגז עליו אחד מיושבי הבית-דין איה אתה אומר דבר כזה והלוא הרב דין ומורה-צדק שלכם (והוא כבוד קדשת

אדמו"ר וצ"ל, השם ינקם דמו) בשבת זו דרש מענין זה ובשם הרמ"ק והוא וצ"ל אמר שהשוחק בבית הכנסת ועונה אמן ואמן יהא שמה רבא זוכה לשיבה טובה ומכלל לאו אתה שומע הו, ואתה בעצמך היית אצל אותה דרשה ואיך אתה אומר שלא ידעת מחמר הענין, אז הבטיח את הבית דין של מעלה שילך ויודיע כל בני הקהלה מכל מה שנעשה עמו ויזהרו מפאן ואילך בדברי הרב הדין ומורה צדק, אז יצא נקי מלפני הבית דין של מעלה והיה לחרדת אלקים.

## אין לו חלק באלהי ישראל - ומאריך הגלות - וחוטא ומחטיא

(כה) מצות אנכי ה' אלהיך, מי שרוצה לקיים ולקבל על מלכותו ברוך הוא, לא ידבר בבית הכנסת כמו שכתוב בזהר (פרשת תרומה, קלא:) וזה לשונו: ומאן דמשתעי בבי כנישתא במלין דחל וי לה דאתחי פרודא, וי לה דגרע מהימנותא, וי לה דלית לה חלקא בחלקא דישראל, דאתחי דהא לית אלהא ולא אשתכח תמן, ולית לה חלקא בה ולא דחיל מנה ואנהיג קלנא בתקונא עלאה דלעלא.

(כו) וזה לשון הזהר פרשת אחרי מות (דף עה): תנא על תלת מלין מתעכבין ישראל בגלותא, על דעבדי קלנא בשכינתא בגלותא, ומהדרי אנפיהו מן שכינתא, ועל דמסאבי גרמיהו קמי שכינתא, נמצא על ידי שמספרים דברים בטלים בבי כנישתא, ואנהיג קלנא בתקונא עלאה כמבאר בזהר תרומה הנ"ל מתעכבין ישראל בגלותא.

(כז) וְזֶה לְשׁוֹן מִהַרְרָם שִׁיף (בְּדְרוֹשׁ פְּרִשְׁת וְאֶתְחַנֵּן): חֲדָשִׁים מִקְרוֹב  
 בָּאוּ לְדַבֵּר שִׁיחַת חֲלִין בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת, וְזֶה יָדַע כָּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל  
 אֲסוּר הַגְּדוֹל הַזֶּה, זֶה לְשׁוֹן סֵפֶר הַזִּהָר מֵאֵן דְּמִשְׁתַּעֲי בְּבִי־כְנִישְׁתָּא  
 נִי לֵה וְכוּ' כְּמוֹ שֶׁנִּזְכָּר לְעִיל (אוֹת כה). וְזָכַר שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים, הָאֶחָד  
 שְׁמֵרָאָה פְּרוּד שְׁאִין נִפְשׁוּ דְּבָקָה בְּאַלְהֵי יִשְׂרָאֵל שְׁהָרִי הַפְּסִיק רִוּחוֹ  
 וְנִפְשׁוּ מִמֶּנּוּ מִלְּבַד הַפְּרוּד וְהַקְּצוּץ שְׁגוּרָם לְמַעְלָה. הַשְּׁנִי דְּגָרַע  
 מִהֵימְנוּתָא, וְאֶפְשָׁר שְׁרַצָּה לֹמֵר שְׁעַל־יָדֵי הַדְּבָרִים בְּטָלִים אֵין  
 עוֹנָה אֱמֵן שְׁאִין מְשִׁים לְבוֹ עַל סוּף הַבְּרָכוֹת, וְאָף אִם שׁוּמַע סוּף  
 הַבְּרָכָה סוּף סוּף עַל מָה עוֹנָה אֱמֵן, וּבְחֻזְרַת הַשִּׁיחַת הַתְּפִלָּה אִם אֵין  
 עֲשָׂרָה הַשׁוּמְעִים עוֹנִים אֱמֵן הוּי בְּרָכָה לְבִטְלָה. וְהַשְּׁכָר עַל עֲנִיַת  
 אֱמֵן גְּדוֹל בְּלִי שְׁעוֹר, פִּתְחוּ שְׁעָרִים וַיָּבֹאוּ גוֹי צְדִיק שׁוֹמֵר אֱמוּנִים,  
 זֶהוּ דְּגָרַע מִהֵימְנוּתָא. הַשְּׁלִישִׁי דְּלִית לֵה חֲלָקָא בְּאַלְהֵי יִשְׂרָאֵל  
 דְּאֶחָזִי דְּלִית לֵה אֱלֹהָא וְלֹא אֲשַׁתְּכַח תְּמָן, כִּי מִי יִחְשַׁב שְׁעוֹמֵד לְפָנֵי  
 מַלְךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקְּדוֹשׁ־בְּרוּךְ־הוּא וּבְמַעוֹן קִדְשׁוֹ וְלֹא יָבוֹשׁ  
 מִלְּדַבֵּר דְּבָרִים בְּטָלִים. אִם אֲמַרְנוּ נִמְנָה עַל כֶּף אַנְשִׁים מִיְּחָדִים  
 וְלִקְנֶס, זֶה דְּבָר זָר, אִם אֵין יִרְאֵת־שָׁמַיִם גְּדוֹלָה מִיִּרְאֵת הַכְּנֶסֶת. כָּל  
 זֶה בְּדַבְרֵי הַרְשׁוּת, כָּל־שִׁכְּוֹן שִׁיחַת אֲסוּר, לִיְצַנּוֹת לְשׁוֹן הַרְעָה וְכוּ',  
 עֵין שָׁם. עַד כֵּן לְשׁוֹנוֹ.

(כח) וְעֵין בְּסֵפֶר אוֹר צְדִיקִים (בְּעַמּוּד הַעֲבוּדָה פְּרָק יב) וְזֶה לְשׁוֹנוֹ:  
 וּמְכַל־שִׁכְּוֹן שְׁלֹא לְדַבֵּר בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת דְּבָרִים אַחֲרִים שְׁאִינָם מְעִיֵּן  
 הַתְּפִלָּה, וְזֶה לְשׁוֹן הַזִּהָר פְּרִשְׁת תְּרוּמָה: מֵאֵן דְּמִשְׁתַּעֲי  
 בְּבִי־כְנִישְׁתָּא נִי לֵה דְּאֶחָזִי פְּרוּדָא, נִי לֵה דְּלִית לֵה חֲלָקָא בְּאַלְקָא  
 דִּישְׂרָאֵל וְכוּ', וְאֶפְלוּ הוּא לְאַחַר הַתְּפִלָּה עֲדִין קִדְשָׁה שׁוּרָה שָׁם.  
 וּמֵאֵן דְּמַגְבִּיָּה קוּלוֹ בְּדַבְרִים שְׁאִינָם שְׁיָכִים לְתְּפִלָּה וּלְשִׁבַח הַשֵּׁם

יתברר הוא נוהג בניון בקדשתו יתברר ומגרש השכינה משם, ועליו השכינה צועקת וקובלת נתנני ה' בידי לא אוכל קום, ואז נאמר עליה ולא מצאה היונה מנוח לכף רגלה, אין לה דירת מנוחה בעת גלותה כי אם בבית־הפנסת שב־ישראל, ועבור זה שנתן קולו בבית־הפנסת כבבתי־טרטיאות ובדברים בטלים מכרחת השכינה בעוונותינו הרבים לנוד ולהתגרש. אוי לו ואוי לנפשו, כי עליו נאמר בן כסיל תוגת אמו. וענשו, שגם הוא יהיה בידי אכזריים אשר לא ימצא מנוח ומרגוע לנפשו, רחמנא לשזבן מענשא דילהון. לכן כל בעל נפש יחוש לעצמו, ואז תאיר נשמתו באור החיים אמן סלה, עד כאן לשונו. (מורא מקדש דף י')

(כט) סדור נהורא: וכתבו הספרים, צריך להזהיר להמוני עם שלא יאמרו תהלים ומעמדות או שאר תחנונים בעת החזרת הש"ץ תפלת שמונה־עשרה, כי בודאי אי אפשר לכוון באמן ועונין אמן קטופה חטופה יתומה. וביותר נמצאו זאת לפני פתל מערבי מהמוני עם שפורקים מעליהם בשעה שהקהל משבחים ומפארים או בחזרת הש"ץ השמונה־עשרה הולך אל דרום וסובב אל צפון סובב והולך בלי מורא ופחד כמו בבתי־משתאות, ועליהם נאמר מי בקש זאת מידכם רמס חצרי, ולמה יקצה ה' על קולך, כי הוא חוטא ומחטיא את הרבים כירבעם, והחטא הזה לבד די להאריך גליותינו. ובעוונותינו הרבים אסור זה נעשה להם ממש כהתר. לכן מי שיש בידו למחות מטל עליו הדבר ויהיה שכרו גדול לעולם הבא. (ספר הפנים דף טז:)

(ל) סדור האריז"ל מרבי יעקב קאפיל בעל מחבר שער־גן־עדן בהלכות בית־הפנסת: בזהר מפליג מאד בענש המדבר



בבית־הכנסת אפלו בדבר־תורה או מוסר בשעת התפלה, ואף שלא בזמן התפלה אסור בדברי חל. אף בדבר־תורה ומוסר מתר שלא בזמן תפלה. ומי שלא נזהר בזה אוי לנפשו בגין דאחזי דלית אלהא ולית לה חלקא באלהא קדישא, ופשיטא בשעת חזרת העמידה צריך שיהיה לפניו סדור פתוח וישמע כל מלה ומלה מפי הש"ץ ויכון כל מלה ומלה מן הסדור. ובשעת קריאת התורה יהיה אזניו קשובות לקול הקורא ויכון כל מלה מפי החמש. ופשיטא שחס ושלום להפסיק בשום דבור מתחלת ברוך שאמר עד סוף חזרת העמידה, עד כאן לשונו. (שם דף יט.)

(לא) אל תדברו שיחת חלין בבית־הכנסת ואפלו לצרף גדול כי עון גדול הוא מי שמדבר בבית־הכנסת וגורם רעה לעצמו. האמנם אדם – תעשו עצמכם כאלמים כשתעמדו בבית־הכנסת. וזה לשון הרומח המדבר בבית־הכנסת וחבריו משבחים ומשוררים קורא אני עליו הוי על כל שכני הרעים כי ישרים דרכי ה' צדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם. וכבר הארכתי בזה בחבורי עמק ברכה במקומו, עין שם.

(לב) הגהה מבנו מהר"י ז"ל: להיות שרבים דשו וטערו וישנו ושלשו זו העברה ונעשית להם בהתר על־פן נעתיק לשון הזהר בזה וכאשר יראה האדם ההפלגה הגדולה שהפליגו התנאים הקדושים עליהם השלום בחמר זה החטא אולי ישמר לפיו מחסום ליראת ענשו לכבוד שם קדשו ותברך ושומר פיו ולשונו שומר מצרה נפשו. אמרו מאן דמשתעי בבית־כנישתא וי לה דאחזי פרודא, וי לה דגרע מהימנותא, וי לה דאחזי דלית לה חלקא באלהא דישראל, וי לה דאחזי דלית לה

אלהא ולא אשתכח תמן, ואחזי קלנא בתקיפא עלאה, עד כאן  
בפרשת תרומה. והנה על-פי הדברים האלה עוד אוי להם לכת  
המחברים לדבר בבית-הכנסת.

(לג) והאלקים בכל העברות לא ראיתי כהנה לרע כי מה יתרון  
לבעל הלשון דבשאר עברות הגופניות כגזל וכערייות וכמאכלות  
האסורות וכיוצא בהן יצרו של אדם מתגבר עליו ומחטיאו  
לפעמים לרשע לפי שנפשו של אדם הנאות ממדתו ומתאוה להם  
לסבת יתרון הגופניות המגיעות מהן אבל בזה אין יצרו של אדם  
מתגבר עליו כל כך והוא ברצונו בודונו מושף עליו כח היצר הרע  
והקלפה ושומע לקול יצרו המחטיאו בדבר ללא דבר הנאת הגוף  
כל-כך כענין שדרש במדרש שאין יתרון לבעל הלשון. ועוד כי  
בזו העברה בהכרח הוא חוטא ומחטיא אחרים כי לא תעשה  
ביחידי כ"אם בשנים שנים מן הפחות שבהם ואם-כן חטא הרבים  
תלוי בו. והיותר מר לי מר שהוא מזלזל בכבודו יתברך ויתעלה  
בפרהסיא בתוך קהל ועדה ובאותן השעות הקדושות עצמן  
המיוחדות וקבועות להלל ולשבח ולקבל עלינו בכל לבבנו היחוד  
והחבור ני לה דאחזי דלית לה חלקא בחלקא דישראל ואחזי  
פרודא בחבור ובבית הגדול והקדוש המיוחד והקבוע לעמד  
ולשרת לפני המלך ה' צבאות ולקבל עלינו על מלכותו ואחדותו  
יתברך ובהיכלו פלו כבוד יאמרו. ני לה דאחזי קלנא וכבודם  
בקלון המירו. ועושה עון ועובר בפשע במקום הצדק שמה הרשע  
כי השער הזה ה' אלקי ישראל בא בו לשמע אל הרנה ואל  
התפלה.

## הַרְף הַיִשָּׁר בְּסֵדֶר בֵּית־הַכְּנֹסֶת

(לד) על־כן כֹּה הוּא מִהִמְחִיב וְהָרְאוּי מֵהֵיּוֹת הַמִּדָּה הַהֶגְוֵנָה.  
כְּאֲשֶׁר נִבּוֹא לְבֵית אֱלֹהֵינוּ וְנִתְאַסַּף יַחַד בְּבֵית־מִקְדָּשׁ מְעַט לְכַבּוֹד  
אֱלֹקֵי יִשְׂרָאֵל הִיָּה לָנוּ לִישֵׁב שָׁם בְּהַכְנָעָה וּבִמּוֹרָא גְדוֹל מִפְּנֵי  
יְרֵאת מַלְכוּת וְכַבּוֹד וְאֵימַת הַשְּׂכִינָה כִּי ה' בְּמִקּוֹם הַזֶּה וְאָנוּ אֵין  
מְשִׁימִין לֵב לִידַע וְהִיָּה לָנוּ לִירָא וְלוֹמַר מַה נִּזְרָא הַמִּקּוֹם הַזֶּה אֵין  
זֶה כִּי אִם בֵּית אֱלֹקִים וְזֶה שְׁעַר הַשָּׁמַיִם וְלוֹזְכָר וְלִקְרִים מוֹצֵא  
שְׁפָתֵינוּ שְׁאֲמַרְנוּ בְּבוֹאֵנוּ אֶל הַקֹּדֶשׁ וְאָנִי בְּרַב חֶסֶדָּה אָבוּא בֵּיתָךְ  
אֲשַׁתְּחִנֶּה אֶל הַיֵּכַל קֹדֶשְׁךָ בִּירְאָתָךְ וְנַעֲזֹרֶךְ עֲצֻמְנוּ וְלַצִּיר בְּדַעַתְנוּ,  
לֹא צִיּוֹר דְּמִיּוֹנֵי וּבְדַרְךָ הַעֲבָרָה רַק אוֹר שְׂכָלֵי אֲמַתִּי וְשִׁיְהִיו  
הַדְּבָרִים חֻקוּקִים בְּפִנְיֵימִיּוֹת לִבְנוֹ, דְּהֵינּוּ שְׁעָתָה אֲנַחְנוּ מִתִּיחַדִּים  
עִם הַמֶּלֶךְ הַכְּבוֹד יִתְבָּרַךְ בְּבֵיתוֹ לִפְקֹחַ וְלַעֲזֹן בְּעִנְיֵי הַמֶּלֶךְ וְלִתְקֹן  
כָּל צָרְכֵי מַלְכוּתוֹ וּמוֹשֵׁב מִשְׁרָתוֹ וּמַעֲמַד עֲבָדָיו מְלַבּוֹשׁ שִׁיְהִיו  
(הַרְמֹז לְאַצִּילוֹת בְּרִיאָה יִצִּירָה עֲשִׂיָּה) עַל־יַדֵּי הַשִּׁירוֹת  
וְהַתְּשַׁבְּחוֹת עַל צַד הַיּוֹתֵר טוֹב כְּמוֹ שֶׁהָאֲרִיכוּ בְּזֶה הַחֻכְמִים  
הַקְּדוֹשִׁים רוֹאֵי פְנֵי הַמֶּלֶךְ וְכָתְבוּ שְׁסֹדֶר הַבְּרָכוֹת וְהַשִּׁירוֹת  
וְהַזְמִירוֹת וְהַתְּפִלָּה בֵּין בִּישִׁיבָה בֵּין בַּעֲמִידָה זֶה אַחַר זֶה מִתְחַלֵּה  
וְעַד סוֹף הַכֹּל מִתְקַן לְתַקֵּן תְּקוֹן כָּל אֶחָד מֵהָעוֹלָמוֹת דְּהֵינּוּ אֲצִילוֹת  
בְּרִיאָה יִצִּירָה עֲשִׂיָּה מִמָּטָה לְמַעְלָה וְלַחֲבָרָם דָּא בְּדָא עַד רוּם  
הַמַּעְלוֹת וּמִסְדֵּר לְסֵדֶר סֵדֶר הַתְּקוֹן הָעֲלִיּוֹן וּמוֹסִיף כַּח וּגְבוּרָה  
בְּפִמְלִיאָה שֶׁל מַעְלָה נִפְלְאוֹת מְדַבֵּר בְּזֶה אֲשֶׁרֵי עֵין רְאָתָה כָּל אֵלֶּה  
וְאֲנוּן שְׁמַעָה לָהּ אִיָּה כָּל עֲנִין וְעֲנִין בְּפִרְטֵי פִרְטוֹת וְכָל סֵדֶר וְסֵדֶר  
אֲפִלוּ מַה שְׁנִרְאָה קַל וּפְחוֹת מְאֹד וְכָל מְלָה וּמְלָה מִתְקַנְיִם כְּנֹגַד  
הַכְּבוֹד הָעֲלִיּוֹן וּמַגִּיעַ לְרוּם הַמַּעְלוֹת.

## לעמד בשמוניע ל'תהלות לא-ל עליון" - ענין גדול

(לה) ואזכיר ענין אחד לדמיון דהינו מה שנוהגין לעמד כשאומרים תהלות לאל עליון קדם שמונה-עשרה ברכות הנה זהו אחת מהנהגות הנראה לעיני בשר שהוא קל וקטן מאד ואין בו קפיצא אם עומד בכאן או יושב עד סמוך לשמונה-עשרה ברכות. והנה הקדושים גורי האר"י וצ"ל כתבו על זה רמז וסוד גדול ומזה יקש האדם לכל ענין וענין שבעולם אפלו מה שנראה פחות וקל מאד הוא מתוק על-פי החכמה העליונה ובנדאי ישתומם האדם על המראה ולבו יחיל בקרבו בראותו עצם קדשת הענינים ושאין הדברים כפשטן ובטעמים קטנים לבדם כמו שעלתה על דעתו וישים אותן על לבו ויעבד את בוראו יתברך ביראה ובשמחה שזכהו לקה. ואף מי שלא ידע וישפיל פרטי הענינים מכל מקום ראוי הוא להתעורר ולשום על לב שיש בכל ענין דברים בגו דברים גדולים ונוראים ויכוז בהם דרך כלל לתמון העולמות ולקשרם דא בְּדָא וְקַל-נְחֻמַּר בְּנוּ שֶׁל קַל-נְחֻמַּר שֶׁיִּחַרְד ויירא לנפשו מאד וישמר עצמו שלא לקלקל ולהרס דהינו בכונות זרות או בשיחה בטלה ומאן דלא אשגח בְּדָא נִי לֵה נִי לְנַפְשָׁה שְׁהוּא מִפְּגַל בְּקֻדְשִׁים וְטַב לֵה דְלֵא אֲבָרֵי וְלֵא זֹו שְׁאִינוּ מִתְמַן תְּקוּנֵי דְמִלְכָּא קֻדְשָׁא בְּלִבּוֹשׁוּהֵי וּבְעֵטְרוּהֵי אֵלֵא אִף זֹו שְׁבִינָה פְּרַפּוּרִין דִּילֵה.

### כוננה לכל אדם לפני שמונה-עשרה

(לו) החי יתן אל לבו וגם ישים על לב שעתה באנו לבקש ממנו

צָרְכֵינוּ הוּא צָרְכֵי גּוֹפְנוּ הוּא צָרְכֵי נַשְׁמָתֵנוּ דְהֵינּוּ הַסְּלִיחָה וְהַמְּחִילָה  
עַל הַחַטָּאִים וְהַעֲוֹנוֹת וְלִצְיָר בְּשִׁכְלָנוּ בַּפְּנִימִיּוֹת הַבְּנַת הַלֵּב אֱלוֹ  
הֵינּוּ בָּאִים לְפָנֵי מֶלֶךְ בְּשֶׁר־נֶדָם שֶׁהוּא עֶפְרָר רַמָּה וְתוֹלַעַה אֶף  
בְּחַיָּיו וּמְלֻכוֹתוֹ הוּא הַבֵּל הַבְּלִים כַּמָּה הָיָה לָנוּ פֶחַד וּרְעָדָה וְהַכְּנַעַת  
הַלֵּב וּמוֹרָא יַעֲלֶה עַל רֵאשֵׁנוּ בְּזִרְיוֹת וּבְרַגַע אֶחָד הֵינּוּ מִשְׁלִיכִין  
מֵעֲלֵינוּ כָּל עֲסָקֵינוּ וּמְסִיחִים דַּעֲתָנוּ מִכָּל הָעֲנִינִים שֶׁבְּעוֹלָם וְלֹא  
הָיָה עוֹלָה עַל רוּחָנוּ כִּי־אִם הָעֶסֶק שֵׁישׁ לָנוּ עִם הַמֶּלֶךְ וְהֵינּוּ  
עוֹמְדִים לְפָנָיו בַּחֲרָדָה וּבְזִרְיוֹת גְּדוֹל שֶׁלֹּא נִדְבָר שׁוּם דְּבוּר בְּעוֹלָם  
כִּי־אִם מֶה שֶׁהוּא רְצוֹנוּ וּכְבוֹדוֹ שֶׁל מֶלֶךְ וְשֶׁלֹּא לִגַע בְּכְבוֹדוֹ אֶפְלוּ  
כַּמְּלֵא נִימָא וּכְמַחַט סְדָקְנִית.

וְאִם־כֵּן לֹא תֵהֵא כַּהֲנֵת כְּפִנְדָּקִית?! וְלִפְחוֹת נַעֲשֶׂה כֵּן בְּעַמְדָנוּ  
לְפָנֵי מֶלְכוּ שֶׁל עוֹלָם הַמֶּלֶךְ הַכְּבוֹד הַבוֹחוֹן לְבוֹת וּכְלִיּוֹת אֱלֹקִים  
צְדִיק וְלֵהֲתַעוֹרֵר לְבָנוּ לֵב הָאֵבֶן וְלֹא נָתַן מְקוֹם כָּלֵל וּכְלָל לְפִתּוּי  
הַיֵּצֵר הַרַע רַק בְּזִרְיוֹת וּבְרַגַע אֶחָד בְּקַל נְסִיחַ דַּעֲתָנוּ וְנִשְׁלִיךְ  
מֵעֲלֵינוּ כָּל עֲסָקֵינוּ וְלִשְׁמֵר פִּתְחֵי פִינוּ מִחַטָּא בְּלִשׁוֹנָנוּ בְּשׁוּם שִׁיחָה  
שְׂאִינָה מַעֲיִן הַתַּפְּלָה שֶׁלֹּא לְקַלְקַל חֵס וְשְׁלוֹם שׁוּם סֹדֵר וְתַקוּן  
הָעֲלִיוֹן. הוּא הַיּוֹם גְּדוֹל לַעֲסֹק כָּל אָדָם בַּעֲסָקוֹ וְלִדְבַר דְּבָרָיו  
וְעֲנִינָיו וּבִהְיָא שַׁעֲמָא זַעֲרִתָּא לִית הוּא יְהִיב לֵה (רוּצָה לֹמֵר  
לְשֵׁם יִתְבָּרַךְ) לְבוֹ וְעֵינוּ. עַל־כֵּן מִהֲרָאֵי וְהַמְּחִיב לְקַבֵּעַ וְלִיחַד בּוֹ  
לְכָבוֹד אֱלֹקֵי יִשְׂרָאֵל יִתְבָּרַךְ לְפָחוֹת שְׁעָה קְטַנָּה זֹו לְטַהַר  
מִחֻשְׁבוֹתֵינוּ וְלֹא לְשׁוּם מַגְמַת פְּנִינוּ כִּי־אִם לְהַכִּין עַצְמָנוּ לְקִרְאָת  
אֱלֹהֵינוּ וְלַעֲבֹד אוֹתוֹ בְּשִׂמְחָה בִּירְאָה וּבַחֲרָדָה בְּשִׁירוֹת וּתְשֻׁבָחוֹת

בכל פונתנו שתהא תפלתנו עטרה לראש מלך מלכי המלכים  
 הקדוש ברוך הוא ואז יהא בצדק מאמרנו ולרצון אמרי פינו  
 ובקשתנו שאנו אומרים בסוף כל התפלות ותשבחות בשיר  
 הכבוד תהלתי תהי לראשך עטרת וכו' לא זמרתא תהא.

### סדר האדם בשעת שמונה-עשרה

(לו) וגם להתפלל תפלתנו בכל לבנו ולבקש ממנו יתברך  
 צרכינו המרבים בהכנעה גדולה מקירות לבנו בעני פפתח  
 נשפך לפניו שיחנו וצרותינו לפניו נגיד שימלא בחסדו  
 חסרונותינו ויאמר די לצרותינו ולא שנעשה תפלתנו  
 ובקשתנו כמו שרוצה לפטר מהחוב המטל עליו ומתפלל  
 בחפזו ובמהירות אלא יתפלל במתון מתון וברחמים  
 ובתחנונים ולזהר ולהזהיר הקטנים עם הגדולים בכבודו ויחודו  
 של המלך ה' צבאות שלא להוציא מפינו שום דבור רק שיהיו  
 עינינו פקוחות ואזנינו קשובות לשמע אל הרנה והתפלה אשר  
 הש"ץ מתפלל ומברך ומקדש ה' ברבים וליחודו יחוד גמור בענית  
 אמן פראוי על כל ברכה ותהלה היוצא מפי הש"ץ והמברך וכו'  
 בקדיש וקדשה הן כל אלה חלק אחד מאלף מקצת דרכי הקדשה  
 שמחייבים אנחנו להתנהג בהן בעמדתנו לפניו יתברך.

(לח) והנה בעוונותינו הרבים קצת אנשים מהפכין הקערה על  
 פיה ועושין הכל בחלוף ונרגז מפריד אלוף ובבית הקדוש בית  
 התפלה בפני המלך הקדוש המרום על כל ברכה עומדים בשחוק  
 וקלות ראש ושיחה בטלה, והתפלה שפלה. וגם קצת מאנשי  
 המעלה תחת ידם קצת זו המכשלה. גם קצת מהלומדים קצת בזה

נלפדים. וקצת היהודים האמללים הפסילים והנבלים בזה מתנצלים ועצמם תולים באילנות הגדולים. ועל־כן למוכיחים נותנים כף סוררת. ולא זו שאינן מכונים לשמע אל התהלה והתפלה שתהא עטרת תפארת. רק תחתיה תעמד הבהרת. אשר אמרו ללשונו נגביר לשון גדולות מדברת. ובעוונותינו הרבים השפחה תירש הגברת. וכמה סבות רעות יוצאות וכאות מזה ועברה גוררת עברה כי לא זו שמדברים דברי הרשות אלא אף זו שמדברים ליצנות ולשון הרע צרעת ממארת.

### שתי כתות בהאינם משגיחים באמן

(לט) והנה האנשים האלה יחלקו לשתי כתות ותועבת ה' גם שניהם. יש כת שאינה משגחת על ענית אמן. ויש שעונה תוך כדי דבורו אמן יתומה קטופה וחסופה וממהר לענות אמן כדי שיחזור לסורו, למקום שפסק בדבורו. וכן עושין בכרכו וקדשה. אוי לאותה כלמה אוי לאותה בושה. עד מתי יהא הפגם הגדול הזה והחטאה הגדולה הזאת טמונה תחת ידנו וכבושה. ומדוע לא נעורר מתרדמת יצרנו הרע ונקח מוסר מעניגי עצמנו כי כאשר ידבר איש אל רעהו שום דבר וענין מה, בעת טרדת עסקיו, הנה הוא פונה אליו ערף ולא פנים ואיננו שומע לו, כי ידיו "דמים" מלאו או שאר עסקים. נאלו בעמדנו בעסקינו עם המלך הכבוד יתברך בעת התפלה וטרם יקרא הוא עונה עוד הוא מדבר תפלתו ותהלתו והוא שומע. שימו לבכם לחיל'ה [לחילול השם] ותישמו על לב מוראות ונורו לכם מפני הענשים ותנו כבוד למלך ה' צבאות.

והנה אוכיחכם ואערכה לעיניכם מה שכתב על זה הזהר  
 בפְּרִשְׁת וּבִלְךָ וּשְׂאָר כָּל רוֹאֵי פְּנֵי הַמֶּלֶךְ הַמְּקַבְּלִים עֲלֵיהֶם הַשְּׁלוֹם  
 כְּתָבוּ כִּי הַעֲלִינִים וְתַחֲתוֹנִים תְּלוּיִן בְּמִלַּת אֲמֵן וְהוּא שֶׁרֵשׁ  
 וַיְסוּד מוֹסֵד לְכָל הָעוֹלָמוֹת כְּלֵן וְיָמֵי שְׁמֻכּוֹ לְכָל בְּרָכָה וּבְרָכָה  
 הַיּוֹצֵאת מִפִּי הַמְּבָרֵךְ וְעוֹנָה אֲמֵן בְּכֹנְנָה וּכְדִינּוֹ גוֹרֵם לְמַעֲלָה קְדוּשָׁה  
 הַרְבֵּה מְאֹד וְשִׁפְעָה רַב טוֹב לְכָל הָעוֹלָמוֹת וְשִׁשּׁוֹן וְשִׁמְחָה לְכָל  
 הָעוֹלָמוֹת וְכוּ' הַכֹּל כְּמוֹ שֶׁכָּתְבֵנוּ לְמַעֲלָה בַּהֲגֵ'ה אֲמֵן יֵהָא שְׁמָה  
 רַבָּא בְּשֵׁם הַזֵּהר וּכְבֹר הוֹסִפְנוּ נִפְךְ מְשַׁלְנוּ לְמַעֲלָה בְּסִיעֵתָא  
 דְשִׁמְיָא וְהַטְבְּנוּ אֶת אֲשֶׁר דְּבִרְנוּ בְּעִנְיַן כּוֹנֵת עֲנִית אֲמֵן כְּרָאוּי וְכְמוֹ  
 דְּאֶצְטְרִיךְ יַחֲיֵב בּוֹ הָעִיּוֹן.

### עוֹן זֶה דֵּי לְהֶאָרִיךְ גְּלוּתְנוּ – כִּי אֲמֵן יֵהָא שְׁמָה רַבָּא סְבֵת גְּאֵלְתְנוּ

(מ) והנה על-פי הדברים האלה יחשבו פת המדברים שכר עברה  
 כנגד הפסדה אם שנה הנאת דבור לשונם, נגד מה שהתריסו  
 ומרדו כנגד קונם. ולא חסו על כבודו יתברך ולא בעגש התמידי  
 של עצמם ובאותה שעה הקדושה עצמה המיוחד לכך שהיו יכולים  
 לתקן תקונני מלכות שמים ולהרבות בכבוד שמים וגם לקנות  
 עולמם, שם מהפכים לרעה ועושים שם פגמים גדולים ורב דפי כי  
 תחת יפי. ומחללים ולמשחית מהפכים הודם ולשאול תחתית  
 להרפות עולם בשתי ידים מורידים כבודם.

אָהָה עַד מְתֵי לֹא יִסִּירוּ מִסּוּהָ הָעֵנְרוֹן וַיִּפְקְחוּ קֶצֶת עֵינֵיהֶם  
 וַיִּתְעוֹרְרוּ קֶצֶת עַל לִבָּם הַנִּרְדָּם שֶׁהֵעֱגֹשׁ וְהִפְגִּים גְּדוֹל בְּמֵאֵד מְאֹד



והעון הזה טמון בידם ואלו לא היה בינינו אלא זה החטא בלבד היה די לעמד בצרות גלותנו הקשה והארץ כי להיות שפבת הגאלה הוא אמירת הקדיש והקדשה כדאיתא ברוחם בשם המדרש כשישראל עונים אמן יהא שמה רבא אומר הקדוש ברוך הוא מתי אמבין את שארית ישראל בני מבין האמות. ואיתא נמי בשבלי לקט בשם המדרש בשעה שאומרים לפני קדוש קדוש וכו' אני מזכיר להם גלותם וממהר גאלתם. וכן הזכרנו לעיל מהזהר וממסכת ברכות. ומה גם הקדיש שהוא בעצם וראשונה על גאלת השכינה. שפכר אמרו רבותינו זכרונם לברכה כל המברך מתברך ומכלל הן אתה שומע לאו, כי כאשר אין אנחנו נוהרין בזה אז אין אנו חוששין לגאלת עצמנו, על-כן במדה שאנו מודדין לה' מודדה לנו ועל הגלות והשעבוד משך עלינו. ולך ה' החסד כי אתה תשלם לנו כמעשינו.

### חובת הגדולים לקח מקל בידם

(מא) והנה מאחר שהענינים הללו הם גדולים ועצומים ועומדים ברמו של עולם הפלא ופלא מי שיש בידו מקל ורצועה ואינו מתקן הלוא ידוע מאמרם, זכרונם לברכה, על פסוק ואשמם בראשיהם שחטאות הצבור ואשמות העם תלויין בראשי מנהיגיהם ואם-כן האיך אנו רשאים להתעצל ולפרק על מעל צנארינו שלא לחוס חס ושלוש על כבוד יוצרנו יתברך לבטל זו הקלפה הקשה בזרוע נטויה בכל מיני תחבולות וכפיה ולא נשא פני איש ולא נהדר פני גדול עד אשר תדל יחדל. ומבשרנו נחזה אלוה כי אנחנו רואים בעינינו שאם יחטא אפלו איש נכבד וחשוב מאד לאיש נכבד

וְנוֹגַע בְּכַבּוּדוֹ הִנֵּה חֲמָתוֹ בְּעֵרָה בּוֹ וְנוֹקֵם וְנוֹטֵר כְּנֹחֵשׁ עַד אֲשֶׁר יָשׁוּב עִמָּלוֹ בְּרֵאשׁוֹ וְעַל קִדְקִדּוֹ חֲמָתוֹ יֵרֵד וּבֵל יָשׁוּב לְכִסְלָה עוֹד. וְאִם כֶּף הוּא מִקְפִּיד עַל כְּבוֹדוֹ הַמְדָּמָה אֲשֶׁר לֹא יֵרֵד אַחֲרָיו כְּבוֹדוֹ מְאוּמָה, אָדָם לֵהֲבֵל דָּמָה, יָמִיו כְּצֵל עוֹבֵר וְאֵינוֹ בְּטוּחַ בְּחַיּוֹ וְכַבּוּדוֹ חַד רִגְעָה דְיוֹמָא. וְיֵמָּה נַעֲשֶׂה לְכַבּוּד הָאֲמִתִּי הַנִּצְחִי הוּא הַמֶּלֶךְ הַכְּבוֹד ה' צְבָאוֹת שׁוֹכֵן רוּמָה יִתְבָּרַךְ שְׂצָרִיכִין אֲנַחְנוּ לְפָקֵחַ בְּזֶה וְלֹא בְּדָרֶךְ עֲרָאִי וְהַעֲבָרָה כִּי־אִם לְעֵינַי תָּמִיד בְּכָל עֵינָן תַּחֲבֹלָה וְעֲרָמָה וְלִזְהָר וְלִהְזִהֵר הַקְּטַנִּים עִם הַגְּדוֹלִים שְׁלֹא לַגַּע בְּכַבּוּדוֹ יִתְבָּרַךְ אֶפְלוּ כְּמֵלֵא נִימָא. הַיֵּשׁ לְהַשִּׁיב עַל דְּבָרֵינוּ זֶה מְאוּמָה. וְהַנּוֹזֵק וְהַמְזַהֵר וְחָרַד לְכַבּוּד הַמֶּלֶךְ הַכְּבוֹד יִתְבָּרַךְ וְיִתְעַלֶּה יִזְכֶּה לְרֵאוֹת בְּנַעַם ה' וְלִבְקָר בְּהִיכְלוֹ בְּכַבּוּד אֹמֵר כָּלוּ. עַד כָּאֵן מִסְפָּר יֵשׁ נוֹחֲלִין וְהַגָּהֵת בְּנוֹ מִהַר"י זצ"ל זי"ע. (סֵפֶר הַפְּנִימִים דָּף כד א' מה)

## הַרְיֵגַת חֲצִי מִלִּיּוֹן יְהוּדִים בְּשָׁנַת ת"ח עַל־יְדֵי זֶה

(מב) לְכֶף נִדְפָס בְּשֵׁם תּוֹסֵפוֹת יוֹם־טוֹב לַעֲשׂוֹת מִי שְׁבָרֶךָ בְּכָל שָׁבָת וּשְׁבַת לְמִי שְׂאִינוֹ מְדַבֵּר בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת דְּבָרִים בְּטָלִים בְּשִׁבִיל הַמַּעֲשֶׂה שְׁנֵהֲרֵגוּ רַבְבוֹת מִיִּשְׂרָאֵל בְּשָׁנַת ת"ח, אָמְרוּ לְמַעַלְה בְּשִׁבִיל שְׂדַבְרוּ בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת וּבְכַת־מִדְרָשׁוֹת וְנִתְחַיְבוּ שׁוֹנְאֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל דָּבַר שְׁפָגְמוֹ הַיְיָוִי שֶׁל דְּבוּר וְנַעֲשֶׂה דְבַר, וּבְשִׁבִיל שְׂעִשׂוּ גַם שְׂאָר עֲבָרוֹת הֵיזָה רְצִיחָה, הִרְחַמֵּן הוּא יִצְלֵנוּ. (סֵפֶר מוֹרָא מִקְדָּשׁ, דָּף ו, אוֹת י')

## בְּעוֹן זֶה נִהְפְּכִין בְּתִיכְנִסוֹת לְבִתֵּי עֲבוּדַת־זָרָה, רַחֲמָנָא לְצַלּוּ

(מג) בְּשִׁלְחוֹן־עֲרוּף אֲרַח־חַיִּים (סימן קנא, סעיף א) בְּתִיכְנִסוֹת  
וּבְתִי־מִדְרָשׁוֹת אֵין נוֹהֲגִין בָּהֶם קְלוֹת רֹאשׁ, כְּגוֹן שְׁחוֹק וְהַתּוֹל  
וְשִׂיחָה בְּטֵלָה וְכוּ'. וְכַתּוּב הַמְּגוֹן־אֲבָרָהֶם בְּשֵׁם סַמ"ק: בְּעוֹן זֶה  
נִהְפְּכִין הַבֵּית־הַכְּנֶסֶת לְבֵית עֲבוּדַת גְּלוּלִים חֵס וְשְׁלוֹם. הָאֲר"י  
הֵיזָה נוֹהֵר מְאֹד שְׁלֵא לְדַבֵּר בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת רַק תְּפַלְתּוּ, אִפְלוּ דְבָרֵי  
מוֹסֵר וְתִשׁוּבָה לֹא דָבָר פֶּן יִמְשַׁךְ מִמֶּנּוּ דְבוּר חַל – סֵפֶר הַכְּנֻנוֹת.  
(שם, אוֹת יא)

## בְּעוֹן זֶה נִחְסָר הַפְּרָנְסָה – וַיּוֹרֵד לְמִדּוֹר הַתַּחְתּוֹן שְׁפַגְיָהֶנּוּ וְעוֹד

(מר) הַסְּכֻמַּת אֲדוֹנָנוּ מוֹרְנוּ וְרַבְּנוּ הָרַב הַגָּאוֹן הַמְּבַהֵק  
הַמְּפָרְסֵם בְּכָל קְצוֹי אֶרֶץ פָּאָר הַדּוֹר עֲמוּד הַיְמָנִי  
פְּטִישׁ הַחֲזֵק סִינֵי וְעוֹקֵר הָרִים צָנָא מְלֵא סִפְרָא  
רַבֵּן שֶׁל יִשְׂרָאֵל כְּבוֹד קִדְשַׁת שְׁם תְּפָאֲרַתוֹ מוֹרְנוּ  
הָרַב שְׁלוֹם מְרַדְכֵי הַכַּהֵן שְׁלִיט"א  
אֲב־בֵּית־הַדִּין דְּקַהֲלַת בְּרַעְזוֹן וְהַגְּלִיל

בְּא לְפָנֵי הָרַבְּנֵי הַמְּפַלֵּג הַחֲסִיד מוֹרְנוּ הָרַב רַבֵּי זָאב וְוַאֲלֵף סוֹפֵר  
סַת"ם גְּרוֹ יְאִיר מְקַהֲלַת קִדְשׁ לְבוּב בֶּן הָרַב הַחֲסִיד הַמְּפָרְסֵם  
לְשִׁבַח וְלַתְּהֵלָה רַבֵּי נִתְנַאֵל מִנְחָם סוֹפֵר סַת"ם מְקַהֲלַת קִדְשׁ  
רְאֵה־טִין זַל"ה וְהִרְאָה לְפָנֵי כְּתַב יָד אֲשֶׁר לִקְט מְאָמְרִים קְדוּשִׁים  
מִפִּי סוֹפְרִים וְסִפְרִים וְקִבֵּץ כְּעִמִּיר גְּרָנָה פְּנִינִים יְקָרִים דְּבָרֵי מוֹסֵר

ותוכחה בדבר מה שבצעונונתינו הרבים נפרץ הגדר גדרה של תורה ולשיח בעת שמונה-עשרה בשעה שהש"ץ מתפלל. ומלבד גדל האסור שנאמר עליו בשלתן-ערוף כי גדול עונו מנשא, גם יוסיפו חטא על פשע ומזולזלים בענינת אמן אשר ענישו להעניש במדור התחתון שבגיהנם כמו שכתוב בזהר הקדוש פרשת וילך. ומה מאד המו מעי על גדל המכשלה בדברים העומדים ברמו של עולם. ונודע מה שכתב התוספות יום-טוב סוף פרק רביעי דקדושין דאף דבגי חיי ומזוני לאו בזכותא תליא מלתא אלא במזלא, מכל מקום בתפלה יכולים לשנות המזל וכן הוא בזהר הקדוש פרשת וישב בפסוק אלה תולדת יעקב יוסף. ועין במהרש"א חדושי אגדות בבא בתרא ע"ד מה שכתב בזה.

ולכן בעון זה שמוזלזלים בתפלה נחסר חס ושלום הפרנסה. ולכן טוב עשה בעמיו באספת זקנים מאמרים מלהיבים את הנפש לזהר ולהזהיר את אחינו בני ישראל לבל יוסיפו להכשל בזה וישיגו ארחות חיים ויתברכו ממעון הברכות בברכה המשלשת כגפוש המעתיר ובא על החתום יום ג' בהעלותה תרס"ט פה ברעזאן: הקטן שלום מרדכי חכהן אבד"ק. (ספר מורא מקדש - הסכמת האדמו"ר מברעזאן זצ"ל)

(מה) ספר הקדוש אור הישר מהגאון הקדוש המקבל אלקי רבי מאיר פאפריש זצ"ל (עמוד התורה, פרק יד) : הגה צריך אדם לזהר שלא להוציא מפיו דברים ריקנים שאין בהם נפקותא של תורה או יראה או חכמה או מוסר דרד-ארץ, שאם אין בו אחד מאלו הנזכרים לשטות יחשב, וכל-שכן שלא יוציא מפיו דבר המכעיס הבורא יתברך חס ושלום, בפרט אם הוא בעל תורה פה שמפיק

מיני מרגליות של תורה יפיק דבור כזה חס ושלום, כי אז ממשיך עליו הטמאה הגדולה והרבה צער וסבל עד כי יטהר מטמאתו. ואיתא בזהר פקודי (עמוד תעה) כי לפנים מגיהנם הנקרא בור אית חד קמנא והוא סמיק בנרדא ושמה גמנימ'א והוא עומד להרע לישראל, וכד נחית איזה תפלה מהיכלא דלעלא בשביל שלא בון בה כראוי או ששונותיו גורמים, אזי תכה ההוא קמנה משפתה עם ריח הטמאה אחת ועולה למעלה ומזכיר עוונותיו גם-כן, וזה שאמר הכתוב ויבא גם השטן בתוכם להתנצב, זה גמנימ'א הנזכר בא עם השטן ותחתיה הרבה מזיקים והם קמנים לקח אותו דבור ריקני שמוציא האדם מפיו או נבול פה וכיוצא בו ומקעים לקדוש-ברוך-הוא ואחר-כך מוציא מפיו דברים קדושים, אזי הקמנה עם הנזכר נוטלים ההוא דבור רע ומטמאים את דבור הקדש, אוי לו ואוי לנפשו כמה רעה גורם זה לעצמו רחמנא לשוכן וכו', עד כאן לשונו הקדוש. וכמה מהמוסר בתוך כדי דבור בשמתפלל ובשעה שהשי"צ מחזיר השמונה-עשרה מדבר אז דברים בטלים ומטמא דבוריו הקדושים שמוציא מפיו בתוך כדי דבור, רחמנא לצלו. (ספר הפנים, דף יח: אות לו)

## פֶּרֶק ה

עֲנֵשׁ הַגָּדוֹל בְּעוֹלָם הַבָּא  
 לְשָׁח וּמַסְפֵּר בְּעֵת חֲזָרַת  
 הַשָּׁמַיִן וּמְדַיֵּשׁ וְאֵינוֹ עוֹנֶה  
 אָמֵן וַיְהִי שְׁמֵהּ רַבָּא

על־ידי בטול אמירת אמן ישפטו אותו  
 בפלים גם על שאר עונותיו

(א) וְדַבֵּר יָקָר רֵאִיתִי בְּסֵפֶר דְּבַר יִשְׂרָאֵל בְּמֵאמֶר עֲנִית אָמֵן עַל־פִּי  
 מֵה שֶׁפָּתַח בְּשֵׁל"ה עַל הַכְּתוּב כִּי אֶקַּח מוֹעֵד אֲנִי מִיִּשְׂרָאֵל אֲשַׁפֵּט,  
 וְהֵיּוֹצֵא בְּקִצּוֹר כִּי מֵה שֶׁמַּחֲשֵׁב כֹּל אֶחָד עַל מִצְוֹת שׁוֹנוֹת שֶׁקִּשָּׁה  
 לוֹ לְקַיֵּם מַחֲמַת טְרָחָא אוֹ שְׂאָר אֲנִס וְקִשְׁוִיִּים וְרוֹצֶה לְפִטֵּר עֲצָמוֹ  
 מִדִּין שֶׁל מַעְלָה, אוֹ עַל־כָּל־פְּנִים לְהַקְל עָנְשׁוֹ לְעֵתִיד בְּטַעֲנוֹת אֲנִס,  
 זֶה מֵהַגִּי רַק בָּאֵם מְקִיִּם הַמִּצְוֹת הַבְּאִין לוֹ בְּנִקְל כְּדָבְעִי, אֲבָל בָּאֵם  
 גַּם אֱלוֹ אֵינָם עוֹלִין לוֹ כַּהֲגֹן מְגַלְגְּלִין עָלָיו אֵת הַכֹּל. וּמֵהֵאֵי טַעֲמָא  
 מִי שְׂאֵינוֹ לוֹמֵד כֹּל הַשְּׁבוּעַ וְלוֹמֵד שֶׁבֶת יוֹם־טוֹב בְּעֵתוֹת הַפְּנָאִי  
 נִצּוֹל עַל כָּל הַשְּׁבוּעַ דְּזֵה מְגַלָּה. שְׁגַם בִּימֹת הַחֵל הִיָּה שׁוֹקֵד עַל  
 דְּלִתֵי הַתּוֹרָה לוֹלֵא טְרָדוֹת הַמְּרַבּוֹת, אֲבָל בְּאֵינוֹ לוֹמֵד שֶׁבֶת  
 יוֹם־טוֹב נֶעְנֵשׁ גַּם עַל יְמֵי הַחֵל, עַד כָּאֵן תַּכֵּן דְּבַרֵי הַשֵּׁל"ה  
 הַקָּדוֹשׁ.

ומסיק בספר הנ"ל דהוא הדין לעגנון אמירת אמן ויהא שמה רבא, דאם ידונו אותו למעלה על תורה ומצוות שלו שלא קימן וירצה לתרץ עצמו בטענת אגס גופא ודממונא ושאר טרדות המונעין אותו לא יתקבלו טענותיו שהרי בשעה שהיה בבית המדרש לא קים מצוות שחיב בהם כאמירת אמן ויהא שמה רבא אף בלי אגס, קל וחמר שיחה בטלה שהיה יכול למנע עצמו בשב ואל תעשה ודאי אין שום ישוב די חזק לישוב פשעו.

ומה גם שבאותו הזמן שהרגיש לאות ועיפות לדברי קדשה היה איתו חזק לפטפט בכל מיני דברים בטלים ושיחת פוליטיק בקול רעש גדול, והאיד לא יפסה כל פניו בושה וכלמה בעת זכרו כי לאמירת אמן ודברי קדשה אבד קולו והרגשת הלב ולא נשאר לו בלתי קול נמוך לבד או גם זה לא. ומפרש בזה והיה עקב תשמעון, פרוש מצוות שאדם דש בעקביו, שבאין לו בנקל כדישת העקבים אם אלו תשמעון - או אם המצוות שדשין בעקבים כהליכה לבית המדרש תשמעון, אז ושמר ה' אלקיה, ואהבה וברכה, וברך פרי בטנה, עד כאן דבריו.

### באשר בניו יאמרו אחריו קדיש ישפטו אותו למעלה בענשים מרים

(ב) ועין בספר מ"א (סוף חבורו, קפיטל קט) על הפסוק יזכר עון אבותיו אל ה' וחטאת אמו אל תמח. וזה לשונו: נראה לפרש וכו' ולפי זה אתי שפיר אל יהי חונן ליתומיו וכו', ואדרבה שעלי ידי זה מעורר דין של אבותיו שעשו גם כן כן, שהיו הולכים לומר קדיש וכל מעשים רעים עשו, ואדרבה עלי ידי הקדיש היה מתקוטט עם

שאר אבלים וכו' והיה משתעי בבי-כנישתא, נמצא בזאת שהיה  
 הולך לומר קדיש היה עושה רשע, הלואי שלא היה הולך  
 לבית-הכנסת, לכה גבי אבות אמר אבותיו, דהינו כל העונות של  
 אבותיו נזכרים על-ידי זה היתום שאומר קדיש, לזה שנה לומר  
 יזכר עון אבותיו כנ"ל, משום שאבותיו עשו גם-כן כה. אבל גבי  
 אמו לא שנה זה, לכה גבי אמו לא אמר יזכר עון אמותיו, רק זאת  
 אמר חטאת אמו אל תמת, שלא יעשה פעלה למחות חטאת אמו  
 וכו'. (מורא מקדש אות כ)

## פֶּרֶק ו

האם שפיר דמי מה שקצת  
 לומדים מפלגים מעינין  
 בספרים בעת חזרת הש"ץ  
 או אמירת קדיש?

על-פי דברי הפוסקים שבשלחן-ערוך לא יפה עושים ולא  
 מבעיא אם אינו בטוח שיכון לסוף הברכה לענות אמן בפניה  
 הראויה דעברה גדולה דעל-ידי זה הניא אמן ותומה וגורם שיהיו  
 בנזיו תומים (פמבאר ברמ"א קכד, ח) אלא אפלו אם מכון לסוף  
 הברכה לא יפה עושים ומחטיאים את הרבים ויש לגער בהם כמו  
 שיבאר להלן:

(א) בשולחן-ערוך הגר"ז (סימן קכד, אות ו) נוה לשונו: ויש  
 לגער באנשים שלומדים בעת חזרת הש"ץ, או אומרים



תחנונים, ואפלו אם מכונים לסוף הברכה לענות אמן כראוי שלא תהיה אמן יתומה כמו שיתבאר לא יפה הם עושים... שאם הלומדים יפנו ללמודים עמי-הארץ ילמדו מהן שלא להאזין לש"ץ ויעסקו בשיחה בטלה נמצאו מחטיאים את הרבים, עד כאן לשונו.

ודין זה מקורו במגן-אברהם (סעיף קטן ח) בשם וני העמודים למורנו הרב שבתי בן השל"ה זצ"ל, ומובא גם במשנה ברורה (סעיף קטן יז) וכל האחרונים.

(ב) בערוך השלתן (אות ט) וזה לשונו: ואין ללמד או לומר תהלים בעת חזרת הש"ץ אף אם עונה אמן בסוף כל ברכה ומי שעושה כן יש לגער בו, עד כאן לשונו.

(ג) בראשית חכמה (שער הקדשה, פרק יז) וזה לשונו: עוד צריך לזהר שלא לדבר בעוד שש"ץ חוזר תפלת שמונה-עשרה ואפלו בדברי-תורה אלא יכונן לענות אמן על כל ברכה וברכה ויהיו אזניו למה שש"ץ מוציא מפיו... ונראה לי שעל זה כונן ר"י. ואמר אשרי מי שעמלו בתורה ועושה נחת-רוח ליוצרו, שיחיה עמלו בתורה נחת-רוח ליוצרו, לאפוקי אם עוסק בתורה בשעה שאין חפץ לקדוש-ברוך-הוא בתורתו בבחינות האמורות אז ודאי אין חפץ לקדוש-ברוך-הוא בתורתו מוטב לו שלא יעסק בתורה, עד כאן לשונו.

(ד) בסדר נהורא השלם (מובא בספר הפנים אות לג) וזה לשונו: צריך להזהיר להמוני עם שלא יאמרו תהלים ומעמדות או שאר תחנונים בעת חזרת הש"ץ תפלת שמונה-עשרה כי בודאי אי

אפשר לכוון באמן ועונין אמן קטופה, חטופה ויתומה... והחטא  
הזה לבד די להאריף גליותינו ובעוונותינו הרבים אסור זה נעשה  
להם ממש כהתר... עד כאן לשונו.

## פֶּרֶק ז

### חובת הרבנים והמורים בעם

איה יצאו הרבנים ידי חובתם לעורר על  
אסור שיחה וחובת אמירת אמן

(א) והאמת כי בימים הראשונים בזמן שהיו קהלות ישראל על  
מכוןם וכל אב-בית-דין היה אחראי על בית-מדרשו וקהלתו  
ועירו, ועל כל צרה שנשנה ונשלש היו הרבנים מקבצים  
הבעלי-בתים ודורשין להן טעם הענשים, ועל-ידי זה נתעוררין  
לשוב ולעבדו כראוי, וגם ידם היתה תקיפה לתקן תקנות שונות  
בבית-המדרש לפי צרף השעה והזמן.

(ב) לא כן דורות האחרונים דמלבד מה שאין בידינו בעוונותינו  
הרבים להעמיד הדת על תלה, כי כל אחד מתקנא בירף חברתה  
ואם ירצו לתקן תקנה בענין אמירת אמן ויהא שמה רבא וכיוצא  
אז מתירא כי המסרבים לצית יתנו כתף סוררת לבית-מדרשו,  
ונלך לבית-המדרש אחר להתפלל במקום שמקליו בדברים הללו,  
גם אין הרבנים מרגישין בגדל האחריות המטל עליהם בענין זה  
ביודעם כי בעלי-הבית הבא להתפלל בבית-מדרשו אין משעבד  
לדעתו ורצונו כלל ואינו תחת ידו בשום דבר רק כמו שזכרנו

לחנות בושם לקנות בשמים ולאטליו לצרף בשר כן הולכין לחנות בני אדם להתפלל תפלת צבור, ומשום זה אף על גב דשתקו רבנן אין זה ראיה דניחא להו, אלא שאין מוחין מחמת טעמים הנ"ל.

(ג) וכל זה גורם התרשלות גדולה במקצוע של עניית אמן ויהא שמה רבא (כמו שאר פרצות הדור) והלוא תפלה נמנה בין שלשה דברים הצריכין חזיק, וכינון שבטל כח התחזקות בטל אמירת אמן כמעט וכינון שנתבטל אמירת נתרבו צרות ישראל עד למעלה ראש, השם ירחם.

(ד) אבל זאת לדעת כי על אף שיש מקום בראש ללמד זכות על התרשלות הרבנים לעמד בתקף על פרט זה, מכל מקום אי אפשר לטל האחריות לגמרי מעל ראשיהם מחמת כמה טעמים:

חזא, דאין לה אדם שאין לו שעה ועל כן יש זמן מכשר לכל רב ומחזיק בית המדרש לשאת נאמו לפני המתפללים כגון לפני קריאת התורה, או בסעדת רענא דרעיון, או בשאר סעדות מצוה, ואז צריף לנצל שעת הכשר לעורר מענין התרשלות בזה ולהסביר למתפללים חמר הדבר כפי המבאר בדברי חז"ל וכיד ה' הטובה עליו ולהבינם כי כל זה גורם הצרות ופגעות של כל אחד, זה בחליו, וזה בכניו הנחמדים לו מכל, וזה בממונו, וזה באשתו, וכיוצא, ואשר בדבר קל כזה לענות אמן יהא שמה רבא כדבעי ביכלתו לקרע מעליו גזר דינו של שבעים שנה, ודברי חז"ל ודאי לא ישובו ריקם, והגע עצמה אלמלי בא המלאך מט"ט אצלו וגלה לו שהקץ לצרותיו תלוי באמירת אמן יהא שמה רבא בכל כחו

וכוננתו, ודאי שלא הָיָה שוֹהֵה אִף רַגַע לְקַיֵּם זֹאת (וְאִפְלוּ דָבָר  
הַקָּשָׁה לוֹ מִזֶּה הָיָה עוֹשֶׂה) וְאִם־כֵּן הֲלוֹא כָּל יְהוּדֵי כְּשֵׁר הַמֵּאֲמִין  
בַּה' וְתוֹרָתוֹ לֹא יִפְקֹד בְּתִבְהַ קְלָה שֶׁל דְּבָרֵי חַז"ל, וְלֹהֲדִיא מִפְּרֹשׁ  
בְּהִיכְלוֹת שֶׁל רַבִּי יִשְׁמַעֵאל כִּהֵן גְּדוֹל כָּזֶה:

בְּשַׁעַה שֶׁהָרָאוּ לְרַבִּי יִשְׁמַעֵאל כִּהֵן גְּדוֹל כָּל הַגְּזֵרוֹת שִׁיִּצְמָחוּ  
עַל שׁוֹנְאֵי יִשְׂרָאֵל עַד בִּיאַת הַמְּשִׁיחַ וַיְהִי גְזֵרָה מְשֻׁנָּה מִחִבְרַתָּה,  
וַיְהִי הַצָּרוֹת מִתְגַּדְּלִים מְאֹד שָׁאֵל הָאֵם יֵשׁ בְּכַחַם שֶׁל יִשְׂרָאֵל  
הַקְּדוּשִׁים לְסַבֵּל כָּל זֹאת, וְהָרָאָה לוֹ הַמְּלַאָּךְ הַקְּדוּשׁ מִט"ט  
שֶׁעַל־יְדֵי עֲנִיַת אֲמוֹן יְהִי שְׁמָה רַבָּא מִתְבַּטְּלִים כָּל אֵלֹהֵי הַגְּזֵרוֹת  
וְנִמְשָׁךְ שְׁפַע מְדִישָׁא וְשִׁשׁוֹן לַיהוּדִים, עַד כָּאֵן דְּבָרֵיו.

(ה) וְכִמָּה נוֹאָלוּ הַדּוֹאֲגִים עַל צְרוּתֵיהֶם וְרָצִין מְרֹפָא לְרֹפֵא,  
וּמִיּוֹעֵץ לְיוֹעֵץ וְאִין יוֹדְעִין כִּי הַסְּגָלָה מוֹכַנְתָּ לְפָנָיו בְּכָל יוֹם שְׁלֹשׁ  
פְּעָמִים וּבְקָלוֹת בְּלִי חֶסְרוֹן זְמַן, מְמוֹן, וְטִרְחָא יוֹכַל לְסַגֵּל וּלְהַבִּיא  
רְפוּאָה לְתוֹף בֵּיתוֹ בְּבִטּוּת, וְתַחַת זֶה יוֹשֵׁב וְשָׁח וּמְשַׁחֵק וּמְבַלֵּה  
הַזְּמַן בְּפִטְפוּטֵי דְבָרִים אוֹ לְהַבְדִּיל בְּעִיּוֹן בְּסִפְרִים, תַּחַת לְקֹדֶשׁ  
הַזְּמַן בְּאֲמִירַת יְהִי שְׁמָה רַבָּא בְּמַקוֹמוֹ וּכְהַלְכָתוֹ, וּלְהַפְטֵר מִכָּל  
צְרוּתָיו.

וְלִמָּה זֶה דוֹמֵן? לְמִי שֵׁיֵשׁ לוֹ חוֹלָה בְּתוֹף בֵּיתוֹ בְּמַצֵּב מִסְכָּן  
וְתַחַת לְהַבְהִיל הַרֹפֵא לְבֵיתוֹ לְהַצִּלָּה דְּחוּפָה יוֹשֵׁב וְשָׁח וּמְפַטְפֵט  
בְּדָבָרִים בְּטָלִים שֶׁל מַה־בְּכָה, אוֹ אִפְלוּ נְחוּצִים, וְהֲלוֹא בְּזֶה וְדָאֵי  
כָּל אֶחָד יִכִּיר שֶׁפְתָאוֹתוֹ עֲבָרָה כָּל גְּבוּל, וְאִף־עַל־גַּב שְׁעָדִין אִין זֶה  
מִחֻלָּט כִּי הַרֹפֵא יוֹכַל לְהַמְשִׁיךְ רְפוּאָה הַנְּצַרְכָּת.

(ו) קל-נחמר בן בנו של קל-נחמר אמירת אמן יהא שמה רבא שהבטיחנו חז"ל כי מצילו מפל צרותיו ודוחה מעליו כל מיני פרעניות שבעולם, וזוכה לאריכות ימים, ומצילו מגיהנם, ומביאו לחיי העולם הבא ואין זה ספק רק ברור, היש חף מתוק מזה? וכל זה מאבד בידים ממש בלי שום הנאה ממשית רק מחמת יצרו הרע שמסיתו לכף כדי שיהיה מטריד בצרותיו ולא יאריף ימים חס ושלום, וסופו נופל לגיהנם חלילה.

### חובת הרבנים, הדרשנים, המלמדים והאדמו"רי"

(ז) ואין צל ספק כי הרבנים והדרשנים, ומלמדים, ומדריכים, ואדמו"רי"ם, ושאר משפיעים יועילו גדולות ונצורות אם ישפילו להסביר כל הנ"ל וכיוצא להמוני העם, ואין שום טענת פטור בזה.

(ח) ועוד מה שיש ביכלת לעשות בלי שום אמתלא הוא להעמיד איש מיחד לשם מצוה או אפילו לשם ממון (ולא גרע משאר "כלי-קדש" כמו: מורה-צדק, שליח-צבור, שוחט וכיוצא שלוקחין ממון, ואדרבה קימא לו דש"ץ במקומו עדיף מבחנם דעושה מלאכתו בשלמות יותר, והוא הדין בזה) לט"ל בבית-המדרש בעת חזרת הש"ץ ואמירת קדיש ולהשקיט בנחת ושלחה, וכמו שכל בעל בית-המדרש יודע שלצדק בית-המדרש צריף לתקע יתדות בכתלים לתלות עליהן הסרבל והכובע, כן יהיה לחק חייב להעמיד איש המכשר לצדק זה, ולקמה לא יהא פהנת פפנדקית?

(ט) והשלישי הכי קשה מה שבִּעֲוֹנוֹתֵינוּ הרבים האֲנִשִּׁים המְסִימִים הַנִּקְרָאִין "שִׁינֵע אִידֵעוֹן" אִין נִזְהָרִין בְּאַמִּירַת אָמֹן יְהִי שְׁמָה רַבָּא מִפְּעַם לִפְעַם וְנִמְשָׁכִין בְּשִׂיחָה וְזֶהוּ בְּאַמֶּת חֲלוּל הַשֵּׁם גָּדוֹל בֵּין מִצַּד אוֹתָם הַרוֹאִין שֶׁהַגְּדוּלִים אִין נִזְהָרִין וְכֹל־שָׁכֵן מִצַּד פְּשוּטֵי הַמּוֹן שְׂאִין לָהֶם מִמִּי לְלַמֵּד מוֹסֵר שְׁלֵא לַעֲשׂוֹת כּוֹ, וְהוּא חֲלוּל הַשֵּׁם נוֹרָא, לְבַד מִמָּה שֶׁמְכַנֶּה עַל־יָדֵי זֶה מִמְחַטֵּיא הַרְבִּים שְׂאִין לָהֶם חֶלֶק לְעוֹלָם הַבָּא.

(י) וְלוֹ חֲכָמוֹ יִשְׁכִּילוּ אִיזָה בְּתֵי מִדְרָשִׁים לַעֲשׂוֹת תְּקֵנָה חַיִּיבִית בְּבֵית־מִדְרָשׁ שְׁלֵא לְהַנִּיחַ לְהַתְּפַלֵּל שָׁם רַק אוֹתָם שְׁבִיכְלָתָם לַעֲצֹר רוּחָם מִלְּעֹסֵק בְּשִׂיחָה בְּטֵלָה בְּעִדָן הַתְּפִלָּה אִזּוּ יִרְאוּ כִּי לֹא יִפְסִידוּ בְּזֶה וְכִמְאֹמֶר הָעוֹלָם "צוּם בְּאַשְׁעָפֵעַר דְּעַרְלֵי־גִט מְעוֹן נִישְׁט" וְמָה גַם שִׁדְעָנָא בְּבִירוֹר כִּי מִצוּיִים בְּרוּחַ הַשֵּׁם הַרְבֵּה מְאֹד אֲבָרְכִים שֶׁמְחַפְּשִׁין אַחַר בֵּית־הַכְּנֶסֶת שֶׁמִּתְּפַלְּלִין שָׁם כַּהֲגוֹן בְּלִי שִׂיחָה מִתְּחִלַּת הַתְּפִלָּה עַד סוּפָה, וְאִין מְעֻצֹר מֵה' לְהוֹשִׁיעַ בֵּין רַב לְמַעֲט.

### זְכוּת הַרְבָּנִים אִם מְעוֹרְרִים בְּדָבָעֵי

(יא) וְהַרְבֵּי שֶׁל הַבֵּית־הַמִּדְרָשׁ יָשִׁים אֵל לְבוֹ גְּדֹל הַזְּכוּת שְׂאֵנָה ה' לִידוֹ לְהַנְהִיג בֵּית־הַמִּדְרָשׁ שֶׁהוּא מְקוֹם תְּפִלָּה וְתוֹרָה, וּבִידוֹ לְעוֹרֵר הַרְבִּים לְקוּם מִצוּוֹת הַשְּׂיָכִים בְּבֵית־הַמִּדְרָשׁ כְּמוֹ בְּטוֹל שִׂיחָה בְּעַת הַתְּפִלָּה וְעֲנִית אָמֹן יְהִי שְׁמָה רַבָּא בְּעוֹנָתָהּ וְזְכוּתָהּ זֶה עוֹמֶדֶת לוֹ לְעַד כִּי הָאֲבוֹת יִמְשִׁיכוּ דָרְכָם לְדוֹרוֹתֵיהֶם אַחֲרֵיהֶם, וְכֹל הַזּוֹכִין עַל־יָדֵי זֶה עַד סוּף כָּל הַדּוֹרוֹת הַכֹּל נִמְנָה לְזִכְיוֹתָיו, כְּמִבְּאָר בְּחוֹבוֹת הַלְּקָבוֹת בְּכַח זְכוּתוֹ שֶׁל הַמְּזַכֶּה רַבִּים, עֵינֵן שָׁם.

(יב) וילבד מכל זה זכותו גדול מאד כמבאר בדברי חז"ל ובספר חסידים רמ"ק ושאר ספרי קדש כי מצוה הנזנחת, אותם המחזיקים בו מקבלים שכר נגד כל העולם שאין מקימין אותו, ומהאי טעמא בא נח ואחריו אברהם וקבלו שכר עשרה דורות שלפניהם, וכן מצינו בכבא בתרא פרק יש נוטלין (דף קיח): דיהושע וכלב קבלו חלקם של המרגלים בארץ ישראל. ובש"ס חגיגה: זכה נוטל חלקו וחלק חברו בגו' עזו, ואם כן עכשו שבעוונותינו הרבים מצוה הלזו מאד נזנחת מה גדול שכר המזכה לענות אמן יהא שמה רבא כדכעי.

(יג) זאת ועוד אחרת, שהרי מצינו בדברי חז"ל (עין בסמוך) דמצוה רבה הלזו מציל מכל גזרות קל נחמר, ומקרב הגאולה, ומשפיע השפעות טובות, ואם כן כל טובות הללו הבאין לעם ישראל בזכות התעוררותו למצוה זו גם כן לחלקו ימנה, עד שקשה להשיג אפס קצהו מזכות הנורא של המזכה עם ישראל בדבר זה, ומה מי שבא עני הגון במקרה אצלו והנהנהו מבאר בזהר הקדוש שזהו דורון ששלח לו הקדוש ברוך הוא, כל שכן מצוה גדולה זו ודאי כן הוא.

### הרב אין להנות מכבודו רק לצרף גבוה

(יד) ואעתיק מה שראיתי דבר נחמד בספר ישראל קדושים בהקדמה ותמצית דבריו דכמו שמבאר בספרים הקדושים דעשרו של העשר אינו מדילה ולית לה מדגרמה פלום אלא שהפקיד הקדוש ברוך הוא אצלו ממון עניים ומה שמפריש לצדקה אינו משלו אלא מהרכוש שנתן לו הקדוש ברוך הוא למען יפרנס בו

העניינים, ועל־ידי זה גם הוא יתנה ממנו, כן הדבר אצל גדולי ישראל גאונים וצדיקים רבנים ואדמו"רים על מה ולמה זוכין לכבוד אי משום תורתם ומעשיהם והלוא שכר מצוה בהאי עלמא ליכא, ועוד דהרי ישנם תלמידי־חכמים מפלגים גדולים בתורה ויראה טהורה ואין להם כל־כף כבוד פאותן שפחותין מהם בתורה ויראה, אלא שממנין פרנס על הצבור, ועל־כרתה דזה היה פונת ורצון הבורא יתברך שמו מטעם שפיון שנתמנה לרעות צאן קדשים בדין הוא שיכבדהו וירוממוהו שעל־ידי זה יהיו דבריו נשמעין למקהלות ויציתו לאמרותיו, כי כן מנהגו של עולם חכמת המסכן בזויה ורק למכבד מטין און לשמע.

(טו) נמצא דאותן שמתכבדין מהעם בישיבת מקום של כבוד ובשאר כבודים הנהוגים אם לא ישתמשו בכבוד זה לתכלית שנתנו להם הרי הם מועלין בקדשי שמים, הכתוב צונח ואומר היום לעשותם ולמחר לקבל שכר, והם מתכבדין בהאי עלמא על לא דבר, ולא די בזה אלא דאם פונתם לשמים בכבוד או שחס ושולם נהנה בכבוד מכל־מקום עקר הפונה לא היתה לזה, ויכול לסמוך על הרשב"א והמאירי בראש־השנה דמצוות לא להנות נתנו ואפלו נהנה בהדי קיום המצוה כון שפונתו לא היתה לשם זה אינו פלום, אבל כשכל הכבוד הוא לשם כבוד בעלמא הרי זה משתמש בשרביטו של מלך הכבוד ולא יאות לכסיל כבוד. עד כאן תכן דבריו בקצור.

(טז) ובסמוך אם ירצה השם אעתיק מדברי הש"ס זוהר הקדוש ומדרשים גדל החיוב של מחאה ותוכחה ומשם יראה הרואה כי הדברים דוקרים כמדקרות חרב עד חלל הלב עד היכן הדברים



מגיעין גדל הענש למת'רשל לעורר הרבים למצנה גדולה הלזו מחמת עצלות, או חשש רחוק של הפסד מ'ון אשר לא ב'מותו יקחנו, או אי-כבוד המדמה של האי עלמא, ולא ידו גדל זכות המזכים, וכן השכר הגדול של המקימין מצות אמירת אמן ויהא שמה רבא כדב'עי וענש האין מקימין, ומזה יבינו ראשי העם כמה גדול האחריות התלוי בהם ומשם יבינו כי לא שררות נתן להם אלא עבדות.

וכל דברינו הנ"ל שיכין לכל מי שיש לו השפעה כל דהו לזולתו, כגון: רבנים - לבעלי-בתים, אדמורי"ם - לחסידיהם, ראשי-ישיבות - לתלמידיהם, מלמדים - לתינוקותיהן וכו', וגם פשוטי המון העם ח'בין על-כל-פנים באחריות נכסיהם שהם בניהם אשר יקומו אחריהם.

### מי שאינו מוחה וב'דו למחות, העוונות של כל המשיחין על חשבון שלו!

(יז) כל מי שאפשר למחות באנשי ביתו ולא מחה נתפס על אנשי ביתו, באנשי עירו נתפס על אנשי עירו, בכל העולם כלו נתפס על כל העולם. (שבת נד:)

(יח) מתוך שהיה לו לפתח למחות לחפני ולא מחה מעלה עליו הכתוב כאלו חטא. (שבת נה:)

(יט) מי שיש ספוק ב'דו למחות ואינו מוחה הקללה תלויה בו. (ירושלמי שבת פרק ה)

(כ) אבנר נענש (בהריגה) מפני שהיה לו למחות בשאול ולא  
מחה. (סנהדרין כ.)

(כא) בצדקה פתיב ויעש הרע בעיני ה', שהיה בידו למחות  
ולא מחה. (סנהדרין קג.)

### מי שהיה בידו למחות ולא מחה הרי זה בכלל ארור ונקרא רשע

(כב) למד אדם ולמד, ושמר ועשה, והיה ספק בידו למחות ולא  
מחה הרי זה בכלל ארור – לא למד אדם ולא עשה ולא שמר ולא  
למד לאחרים ולא היה ספק בידו למחות ומחה הרי זה בכלל ברוך.  
(ויקרא רבה כה)

(כג) אמר לה הקדוש ברוך הוא (למדת הדיו) הללו צדיקים  
גמורים והללו רשעים גמורים. אמרה לו היה בידם למחות ולא  
מחו. אמר לה גלוי וידוע לפני שאם מחו בהם לא היו מקבלין  
מהם. אמרה לו אם גלוי וידוע לפניך לפניך מי גלוי ולפיכך היה  
להם למחות ולהתבזות על קדשת שמך ולסבל הפאות מישראל.  
(תנחומה תזריע ט)

(כד) קח את כל ראשי העם והוקע אותם, בראשי העם תלה על  
שלא מחו בבני אדם. (תנחומא בלק יט)

(כה) ומי הרג אותם? פנחס, שהיה ספק בידו למחות ולא מחה,  
וכל מי שספק בידו למחות ואינו מוחה להחזיר ישראל למוטב כל  
דמים שנשפכין בישראל נשפכין על ידיו. (ילקוט שופטים סח)

(כו) לא חרבה ירושלים אלא בשביל שלא הוכיחו זה את זה.  
(שבת קיט:)

(כז) מי שיודע שחברו רשע ומתניף לו, ומלא עונות ואומר לו צדיק אתה, ראוי שיבואו עליו כל הקללות שבתורה, אבל מי שמוכיח חברו שיחזור בו נוטל ברכות אותו המתנכח, אם קבל עליו וחזר בו גם הוא מקבל ברכות. (ילקוט דברים תשצג)

(כח) באותה שעה עמדה מדת הדין ואמרה לפניו אף הצדיקים שבתוכה כתב על מדתם תי"ו של דם, תי"ו - תמות. השיב הקדוש-ברוך-הוא ואמר לה למה? אמרה לו מפני שלא הוכיחו את בניך בדברי תוכחות ולא אמרו להם לבל יחטאו. השיב הקדוש-ברוך-הוא גלוי וידוע לפני שאם היו מוכיחים אותם לא היו שומעין להם. השיבה מדת הדין אף-על-פי שלא היו מקבלים מהם היתה להם להוכיחם. מיד שתק הקדוש-ברוך-הוא וחשב את כל הצדיקים שהיו באותו הדור בירושלים כרשעים, ונשתלחו על ירושלים ששה מלאכי חבלה וחבלו. (אותיות דרבי עקיבא א)

### עֲנָשִׁים וּפְגָעִים קוֹשִׁים וּמְרִים לְמִי שְׂאִינוּ מוֹחָה

(כט) מי שבגדו להוכיח ואינו מוכיח נלקה בצרעת. (זהר הקדוש, חלק ג, דף מו:)

(ל) אפלו צדיקים גמורים נתפסים על הדור וכו' על שלא מחו כרשעים. (תנחומא משפטים)

(לא) אחד מהדברים שלפי גדל החטא אין הקדוש־ברוך־הוא מספיק בידו לעשות תשובה, מי שאפשר בידו למחות באחרים בין יחיד בין רבים ולא מחה אלא יניחם בכשלונם. (רמב"ם הלכות תשובה, פרק ד, הלכה א)

(לב) חייב אדם למחות בעוברי עברה וכל מי שאינו מוחה ובידו למחות נתפס באותו עון. (רמ"א ביוֹרה־דעה סימן שלד סעיף מח)

(לג) אין הגזרה אלא על מי שיש בידו למחות ולא מחה. (ילקוט רות על הפתוב וימת אלימלך)

(לד) על זה נענשו אנשי פילגש בגבעה, אמר להו הקדוש־ברוך־הוא בכבודי לא מחיתם, על כבודו של בשר ודם מחיתם. (סנהדרין קג:)

(לה) הא דכתיב והכרתי ממה צדיק ורשע בצדיק שאינו גמור ביון שהיה בידם למחות ולא מחו הוי להו כצדיקים שאינם גמורים. (עבודה־זרה ד.)

(לו) יען שאהרן לא מחה במשה (במי המריבה) כי נהג בו כבוד כתלמיד לרב, ואין חולקין כבוד לרב במקום שיש חלול השם, ועל שלא מחה נלקה פיוצא בו. (מדרש תנחומא, חקת)

(לז) מה שכתוב בתנחומא ראה, דהרבה כשרים היו בדור כמו נח ונמחו עם הדור, הטעם שנמחו אותם הכשרים משום שלא מחו, מה שאין כן נח שמחה בהם כמו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה בבראשית־רבה על הפתוב שנאו בשער מוכית. (החיד"א בחומת אנה פרשת נח)

(לח) מי שאינו מחזיק במחלקת על המתיצבים על דרך לא טוב ומושכי העון הרי הוא נענש מפשעיהם לכל חטאתם, ועובר בלאו שנאמר "ולא תשא עליו חטא" וכו' וחובה על כל ירא אף כי אוהב טהור לב להעיר קנאה וכו', עד כאן לשונו. (שערי תשובה לרבנו יונה, שער ג, אות נט)

(לט) מי שבידו למחות ולא מכה נתפס על חטאו וזה דבר ברור מדברי רבותינו גם מן הכתוב וכו' והעובר עליה ולא הוכיח בטל עשה, ועוד שהוא מכת הרשעים שעושין כן. (חנניה מצוה רלט, ועין עוד בשל"ה תחלת ספרו)

(מ) אשמיהם של ישראל תלויים בראשי דיגיהם. (ילקוט יחזקאל סימן שמא, וילקוט דברים תתב)

(מא) בן־אדם צפה נתתיד לבית ישראל ושמעת מפי דבר וגו' ולא דברת להזהיר רשע מדרכו הרשעה לחיתו, הוא רשע בעונו ימות ודמו מידה אבקש. (יחזקאל ג)

(מב) ויתכן שגם משה נכון לבו בטוח בצדקת אחיו (אהרן, בעגל) שפננתו לא היתה לרעה אבל על אשמת העם האשים אותו, כי היה ראוי להוכיחם והם נכשלו על ידו. (רמב"ן תשא על הכתוב מה עשה לה העם הזה).

(מג) מפני מה מתים תלמידי־חכמים בלא זמנם? מפני שהם בזוים בעצמם שאינם נוקמים ונוטרים כנחש על דברי־תורה ויראת־שמים. (אבות דרבי נתן פרק כט)

## לְעֵתִיד יִתְגַּלְגְּלוּ עָלָיו עֲוֹנוֹת שְׂלֵא עֵבֶר עֲלֵיהֶם מֵעוֹלָם

(מר) וְלִסְיוֹם הַדְּבָרִים אֶעֱתִיק מֵה שְׁכַתְּב הַלּוֹחִם הַגָּדוֹל מוֹרְנוּ רַבֵּי חַיִּים סוֹפֵר זְצ"ל בְּסִפְרוֹ הַבְּהִיר שְׁעָרֵי חַיִּים (דף ו: ) וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: אוֹי מִיּוֹם הַדִּין וְאוֹי מִיּוֹם הַתּוֹכְחָה בְּבוֹא עֵת מוֹעֵד לְכָל חַי, וְכִי יִפְקֹד ה' עַל מַעֲשֵׁי אָנוּשׁ וְעַל פְּעֻלוֹת אָדָם שִׁיחַפֵּשׁ וַיִּמְצָא כְּתוּב: צַדִּיק זֶה חָלַל שַׁבַּת, חֲסִיד זֶה עֵבֶר עַל נְדָה, יְרֵא־אֱלֹקִים זֶה עֵבֶר עַל נְבִלָה וְטִרְפָּה וְשַׁעֲטָנוֹ, קְדוֹשׁ זֶה עֵבֶר עַל אִשֶׁת אִישׁ, וַיִּשְׁתַּוְּמוּ כָּל אַנְשֵׁי אַמּוּנָה וַיִּשְׁאָלוּ הַלּוֹא הַדּוֹר תָּמִים פָּעֵלוּ, וַיַּעֲנֶהוּ ה' בְּסַעֲרָה: הַלּוֹא הִנֵּה בְּכַחַךְ לְמַחֹת בְּאִישׁ פְּלוֹנֵי אֶלְמוֹנֵי רָשָׁע, מִדּוֹעַ לֹא זָכַרְתָּ אוֹתוֹ וְלֹא פָקַדְתָּ עָלָיו אֲשֶׁמוּ וְכו', עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ.

## הַטּוֹבוֹת הַגָּדוֹלוֹת הַבָּאִים עַל הַמּוֹחִים בָּעַם

(מה) לְמַד אָדָם וְלַמַּד, וְשָׁמַר וְעָשָׂה, וְהִנֵּה סִפְק בִּידוֹ לְמַחֹת וְלֹא מַחָה הָרִי זֶה בְּכֻלּוֹ אֲרוּר – לֹא לְמַד אָדָם וְלֹא עָשָׂה וְלֹא שָׁמַר וְלֹא לְמַד לְאַחֲרִים וְלֹא הִנֵּה סִפְק בִּידוֹ לְמַחֹת וּמַחָה הָרִי זֶה בְּכֻלּוֹ בְּרוּר. (וַיִּקְרָא רַבָּה כה)

(מו) מִפְּנֵי מָה זָכָה יִרְבְּעַם לְמַלְכוּת? מִפְּנֵי שֶׁהוֹכִיחַ אֶת שְׁלֵמָה. (סְנֵהֲדָרִין קא:)

(מז) יֵאֵהֵב אֶת הַתּוֹכְחוֹת, שְׁכָל זְמַן שְׁתּוֹכְחוֹת בְּעוֹלָם נַחַת־רוּחַ בָּאָה לְעוֹלָם, טוֹבָה וּבִרְכָה בְּאִין לְעוֹלָם, וְרַעָה מִסְתַּלְקַת מִן הָעוֹלָם. (תָּמִיד כח.)

(מח) כל המוכיח חברו לשם שמים זוכה לחלקו של הקדוש-ברוך-הוא, ולא עוד אלא שמושכין עליו חוט של חסד. (שם)

(מט) כל היודע להוכיח ומוכיח את הרבים, הרי הוא עושה קרת-רוח לפני קונו. (תנא דבי אליהו רבה ג)

(נ) מזה (מפינחס) ילמד האדם שיקנא את קנאת ה' צב-אות כשרואה איזה חלול השם או חלול התורה. ראה איך החזיק לו השם יתברך טובה וחסנות וברית שלום, עד כאן לשונו. (שלה"ה הקדוש בעשרה הלולים)

(נא) כתב הרמ"א ב"ורה-דעה (שלד בסופו) ובחשן-המשפט (סימן יב) מתשובת מהר"י ו"ל (סימן קנז) דנהגו עכשו שלא למחות בעוברי עברה משום שיש סכנה בדבר, מזה דשו רבים וכהתרא דמו להם לחנף לאשר לו שם ניד קצת אצל שום שררה או שאר תקיפות אף-על-גב דלא ברי הזקא, על-כן תפוג תורה. ולעניית דעתי טעות גמור הוא זה ודברי מהר"י ו"ל לא נאמרו אלא בב"רי הזקא ואי לא תימא הכי בטלת לא תגורו מעקרא דודאי לא נאמר לא תגורו כ"אם בדאיכא מקום לירא כמו שכתוב בנדה דף סא, וכעין זה בשו"ת הרשב"א הובא בבית-יוסף חשן-המשפט יב, וכו', ושופט הממנה על ישראל לרדות העוברים ומקיים לא תגורו יזכה למחצת פינחס המקנא, ורעה אליו לא תאנה, עד כאן לשון פתחית-שובה בשם בכור שור.

(נב) כל ההוא בר נש דמקני לה לקדשא בריה הוא לא יכיל מלאכא דמותא לשלטא בה כשאר בני נשא. (זהר הקדוש, חלק ג, דף כט:)

(נג) כל מי שיש בידו יכלת למחות ומוחה ונוקם נקמות מהרשעים בעולם הזה, הקדוש-ברוך-הוא כורת עמו ברית ולזרעו אחריו כמו שעשה לפינחס. (ראשית חכמה, שער הקדשה, פרק יב, בשם הר"י אבוהב זצ"ל)

(נד) מעשה שכתב הגאון אב-בית-הדין דקהלת-קדש דעברטצין שליט"א, שהוא היה נוכח בעת העבדא ומשם רואין גם-כן כי אלמלא הוכיח הרב עדתו כבר היה לו תרוץ נכון לנדון והעון היה פרוס על הרב:

אספר מעשה נורא שאני בעצמי הייתי עד רואה ועדין ארכבותי דא לדא נוקשות בהעלותי על לבי. פעם דרש (כבוד קדשת אדוני אבי מורי ורבי הגאון הצדיק זצ"ל השם יקם דמו שנהרג על קדוש השם על-ידי אשכנזים הארורים בכ"ו סיון שנת תש"ד לפרט קטן) דרשה גדולה בשבת-קדש, בענין ענינת אמן ואמן יהא שמה רבא ובתוף הדרשה הזכיר מליצת רבנו הרמ"ק זצוק"ל שהראשיתבות ממלין שתיקה יפה בשעת התפילה הן אותיות "שיבה", שמי שנוהר בדבר ועונה אמן ואמן יהא שמה רבא זוכה לשיבה טובה, ואמר מכלל לאו אתה שומע הן אכל אינני רוצה להזכיר בעל-פה ההפה. למחרת בבקר היה רעש גדול בבית-ההפנסת כי אחד מהשומעים דרשתו בא וספר שבאותו הלילה היה חולם חלום שעומד לפני בית-דין של מעלה, ויצא דינו לחיוב. התחיל להתחנן לפני הבית-דין שעדין לא הגיע לשיבה ושאל למה יקנס בדין קשה. השיבו לו ששח שיחה בטלה בתוף התפלה ולא ענה אמן ואמן יהא שמה רבא. השיב לפני הבית-דין של מעלה שלא ידע מחמר האסור, אז התרגז עליו אחד מיושבי



הבית־דין איף אתה אומר דְבַר כֹּזֵה וְהָלוֹא הָרַב דִּין וּמִוְרַה־צֶדֶק  
 שְׁלָכֶם (וְהוּא כְבוֹד קִדְשֵׁי אֲדֹמוֹר וְצ"ל, הַשֵּׁם יִקָּם דָּמוֹ) בְּשִׁבְתָּ זֶה  
 דָּרַשׁ מֵעַנְיָן זֶה וּבִשְׁם הַרְמ"ק וְהוּא וְצ"ל אָמַר שֶׁהַשּׁוֹתֵק  
 בְּבֵית־הַכִּנְסוֹת וְעוֹנֶה אָמֵן וְאָמֵן יְהִי שְׁמֵהּ רַבָּא זֹכֶה לְשִׁיבָה טוֹבָה  
 וּמִכָּלֵל לֹאֵו אֶתְּהָ שׁוֹמֵעַ הוּא, וְאֶתְּהָ בְּעִצְמוֹ הַיִּית אֶצֶל אוֹתָהּ דָּרְשָׁה  
 וְאִיף אֶתְּהָ אֹמֵר שְׁלֵא יִדְעַת מַחְמֵר הָעַנְיָן, אֲזִי הַבְּטִיחַ אֶת הַבֵּית־דִּין  
 שֶׁל מַעֲלָה שְׁיִלֵּף וְיִוְדִיעַ כָּל בְּנֵי הַקְּהֵלָה מְכַל מַה שְׁנַעֲשֶׂה עִמּוֹ  
 וְיִזְהָרוּ מִכָּאֵן וְאִילָף בְּדַבְרֵי הָרַב הַדִּין וּמוֹרַה־צֶדֶק, אֲזִי יֵצֵא נָקִי  
 מִלִּפְנֵי הַבֵּית־דִּין שֶׁל מַעֲלָה וְהִיָּה לְחֻרְדַּת אֱלֹקִים.

(נה) מי שיושב על כסא הרבנות לא יחוס על עצמו רק על כבוד  
 ה' יהיו עניניו ולבו תמיד. (שו"ת "כתב-סופר" אבן העזר סימן  
 מז)

(נו) לגבי דין היושב על כסא ההוראה לא אמרינן מוטב שיהיו  
 שוגגין דאף שיודע שלא יקבלו על ספק המועט שיקבלו חיובא  
 רמי עליה להוכיח. (אברקם אזכר למהרא"ף, דף כט, אות מ)

(נז) בספר הפנים (דף כד, אות מה) מחא מאה עוכלי בעוכלי על  
 ראש הרבנים המתעצלים מלתקן פרצה זו על־ידי תוכחה  
 תדירית.

(נח) איכא חיוב הוכחה לחכמי הדור גם לעיר אחרת כמו שכתב  
 בשו"ת מהר"ם מינץ (סימן צח), וכן כתב הרשב"א (חלק ג, תיא),  
 ובשו"ת מהרא"מ (חלק א, מה) בשם התשובה שבספר קלבו (סימן  
 קמב), ובשו"ת בשמים ראש (פא). (תוכחת חיים - בחקתי)

(נט) המורם מכל האמור דיצא לנו מוסר השכל על כל רב ודין המושל בגבורתו בקהל עדתו להיות עיניו פקוחות על כל דרכי בני-אדם יחיד או רבים איש ואשה שלא יפרצו גדר התורה והמצוות. (שם)

(ס) מוכיחי הדור להחזירם למוטב ממתיקין הדינים ומרבים שלום בעולם, אבל כשחס ושלום הרע של הדור גובר עד שמקלקל התוכחה והמוסר מזה נתקלקל שלום העולם ועל-ידי זה נעשה גרוש חס ושלום ונעשה מחלקת בעולם. (לקוטי עצות - ערך תוכחה)

(סא) בדורו של נח היו עוד צדיקים ונמחו עם הדור משום שלא מחו, ונח מחה ונצל. (החיד'א בחומת אנך פ'רשת נח)

מה שיש מרגיעין רוחם שאין צריך למחות שמתייראין מהעוברי עברה ועל ידי זה כהותרא להם לחנוף לכל שיש לו יד ושם אצל שום שררה מזה תפוג תורה, ומבטלין לא תגורו שנאמר במקום דאיכא ממה ליראות (רמ"ש בנדה סא) והוא טעות גמור, דאין היתר רק בברי היזקא ולא זולת (פתחי תשובה יורה דעה סימן של"ד בשם בכור שור)

(סב) גדול הרודה רינים ומקיים לא תגורו יזכה למחצת פינחס המקנא ורעה אליו לא תאנה. (פתחי תשובה סימן שלד בשם בכור שור)

(סג) מי שרואה עוברי עברה ואינו מוחה עובר בשלשה לאוין. (זהר הקדוש, חלק א, דף רלט:)

(סד) עַל־יְדֵי מְנִיעַת מַחָאָה לּוֹמְדִים הַכְּשָׁרִים לַעֲשׂוֹת כַּמַּעֲשֵׂה הַרְשָׁעִים (וְנַעֲשֵׂה כַּעֲיֵן מְנַהֵג יִשְׂרָאֵל תּוֹרָה) נִמְצָא שְׁעֲנַשׁ עוֹבְרֵי עֲבֵרוֹת הַמַּחְרִיבִין עַל חֲשׁוֹן הַרְבָּנִים שְׁמוֹנְעֵין הַמַּחָאָה. (רש"י סוֹטָה מֵא:)

(סה) עֲבֵרוֹת שֶׁל יִשְׂרָאֵל תְּלוּיִים בְּרֵאשִׁיָּהֶם. (יְלֻקוּט דְּבָרִים תַּתְּב, וְיְלֻקוּט יְחֻזְקָאֵל שְׁמַא)

(סו) רָשַׁע שְׁמַת בְּשִׁבִיל חֲטָאוֹ וְלֹא הוֹכִיחוֹ הָרַב עַל חֲטָאתוֹ דָּמוֹ נִדְרָשׁ מִמֶּנּוּ. (יְחֻזְקָאֵל ג)

(סז) תְּלִמִּידֵי־חֲכָמִים מְתִים בְּקִצִּירַת יָמִים עַל שְׂאִינָם נוֹקְמִים וְנוֹטְרִים כְּנַחֲשׁ עַל דְּבַר־תּוֹרָה וְיִרְאֵת־שָׁמַיִם. (אָבוֹת דְּרַבֵּי נֶתָן פְּרָק כֹּט)

(סח) רַב הַמוֹכִיחַ אֶת הָרַבִּים עוֹשֶׂה קִרְת־רוּחַ לְפָנָי קוֹנֵנוּ. (תְּנָא דְּבֵי אֵלֵיהּ רַבָּה ג)

(סט) רַב הַמַּחְנִיף לְמִי שְׁמָלָא עֹנוֹת בְּשִׁבִיל בְּצַע כְּסָף שְׁבִידוֹ וְאוֹמֵר לוֹ "צַדִּיק אַתָּה" רְאוּי שְׁיָבֹאוּ עָלָיו כָּל הַקְּלָלוֹת שֶׁבַת־תּוֹרָה, אֲבָל מִי שְׁמוֹכִיחַ חֲבֵרוֹ שְׁיַחְזֹר בּוֹ נוֹטֵל בְּרִכּוֹת אוֹתוֹ הַמַּתְנַכֵּחַ אִם קָבַל עָלָיו וְחֹזֵר בּוֹ גַם הוּא מְקַבֵּל בְּרִכּוֹת. (יְלֻקוּט דְּבָרִים תִּשְׁצג)

(ע) בְּשַׁעַת גְּזֵר דִּין אַף־עַל־גַּב שְׁשׁוּרַת הַדִּין שְׁצַדִּיקִים יִמְלָטוּ מִן הַדִּין מִכָּל מְקוֹם יֵשׁ מְקוֹם לְמַדַּת הַדִּין לְהַפִּיף הַגְּזֵרָה רָעָה גַם עַל רֹאשׁ הַצַּדִּיק עַל־יְדֵי שְׁלֵא הוֹכִיחַ הָעָם. (שְׁבַת נד. אוֹתִיּוֹת דְּרַבֵּי עֲקִיבָא א)

(עא) הצדיק אינו נותן שנה לעיניו ביום ובלילה עד שמוכיח הרשעים ומביאם שישוּבו בתשובה. (זהר הקדוש, חלק א, כ:)

(עב) המונע מלהוכיח הרבים הוא חטא גדול ואין מספיקין בידו לעשות תשובה בתור ענש על גדל חטאו. (רמב"ם הלכות תשובה, פרק ד, הלכה א)

(עג) הטעם שגדולי הדור נתפסים על עון הדור על שלא מחו ברשעים. (מדרש תנחומא משפטים)

(עד) מי שאינו מוכיח לכבוד שמים וכאשר הדבר נוגע לכבוד עצמו או כבוד קרובו, ידידו ורעו, מוכיח נענש בכפלים. (סנהדרין קג:)

(עה) מי שחש מלמחות ברבו מטעם כבוד רבו נלקה פיוצא בו. (מדרש תנחומא חקת)

הדברים מגיעים דשמואל שהיה גדול הדור הצרף לסבל עלבון בעולם הבא שישב לפני תלמידו רב יהודה כתלמיד לפני רבו משום עבדא יחידית שמחה רב יהודה בשמואל רבו.

(עו) מבאר בש"ס (סנהדרין קא:) שירבעם בן נבט זכה למלכות על שהוכיח את שלמה המלך עליו השלום.

(עז) צריף לדרש מדברים שנכשלין בהם יותר מלדרש להם פשטים. (פרייחדש יורה דעה סימן פב)

(עח) אמר לה הקדוש ברוך הוא (למדת הדין) הללו צדיקים גמורים והללו רשעים גמורים (ולפיכך הצדיקים נצולין). אמרה

לו הִיָּה בְּיָדָם לְמַחֹת וְלֹא מַחוּ. אָמַר לָהּ גְלוּי וַיְדוּעַ לְפָנַי שְׂאֵם מַחוּ  
 בָּהֶם לֹא הָיוּ מִקְבָּלִין מֵהֶם. אָמְרָה לּוֹ אִם גְלוּי וַיְדוּעַ לְפָנַי לְפָנֵיהֶם  
 מִי גְלוּי וּלְפִיכֹף הָיָה לָהֶם לְמַחֹת וּלְהַתְּבֹזֹת עַל קִדְשַׁת שְׂמָה  
 וּלְסַבֵּל הַכָּאוֹת מִיִּשְׂרָאֵל. (מִדְרַשׁ תַּנְחוּמָא תוֹרֵיע ט)

(עט) כָּל רַב שֶׁבִּידוֹ לְמַחֹת וְאִינוּ מוֹחֶה כָּל דָּמִים שֶׁנִּשְׁפָּכִין  
 בְּיִשְׂרָאֵל נִשְׁפָּכִין עַל יְדִיו. (יְלִקוּט שׁוֹפְטִים סח)

### רַב וּמוֹרָה הַחֲבִיב עַל עֲדָתוֹ – אֵינוֹ סִימָן יָפָה

(פ) צוֹרְכָא מְרַבְּנָן דְּמִרְחֻמִּין לֵה בְּנֵי מְתָא לְאוּ מִשׁוּם דְּמַעְלוֹ טְפִי  
 אֵלָא מִשׁוּם דְּלֹא מוֹכַח לֵהוּ בְּמַלֵּי דְשִׁמְיָא. (פְּתֻבוֹת קה:)

### הַגְּאֵלָה תְּלוּיָה בְּדַרְשׁוֹת תּוֹכַחָה

(פא) רָאָה עֵינֵי סֹפֵר חֲזִיוֹנוֹת כְּתוּבִים בְּאַצְבַּע מִיַּד הַקֹּדֶשׁ רַבְּנוּ  
 הֶרֶב חַיִּים וַיִּטַּל וְצוֹק"ל בְּכַתֵּב יְדוֹ מִמֶּשׁ וְשֵׁם נֹאמֵר דְּרַבְּנוּ  
 הָאֲרִיז"ל הָיָה מִזְהִירוֹ תְּמִיד וּבַחֲלוּם יְדַבֵּר בּוֹ שִׁירְכָה דְרָשׁוּ  
 לְהוֹכִיחַ לְעַם וּלְהַחְזִירָם בְּתִשׁוּבָה וּבְזֶה תְּלוּיָה הַגְּאֵלָה, וְאִין קִין  
 לְשִׁכְרוֹ. (מַחְזִיק בְּרַכָּה לְהַחֲדִי"א אַרְח־חַיִּים רצ)

### הֶרֶב צָרִיף לְסַבֵּל וּלְהוֹכִיחַ

(פב) שְׂאֵפְשֵׁר לְחָשֵׁב שְׂמָה שְׁעֵשָׂה אֲבָרְהָם אָבִינוּ עָלָיו הַשְּׁלוֹם  
 כְּף (לְקַבֵּל הַכָּאוֹת וּבְזִיוֹנוֹת עֲבוּר תּוֹכַחָתוֹ) עֲשֵׂה זֹאת מִמַּדַּת  
 חֲסִידוֹת שֶׁהָרִי חֲסִיד וּפְרוּשׁ מְתָר לּוֹ לְמַסֵּר נַפְשׁוֹ עַל הַמְּצוֹת אִף  
 בְּמִקּוֹם שֶׁאֵין חַיִּיב מִצַּד הַדִּין לְמַסֵּר נַפְשׁוֹ וְלִכְן דִּיק שְׁפִיר וְאָמַר

שמה שעשה עשה על־פי הדין שכן הדין לעשות לכבודו ולא לצד  
 מדת חסידות ולפי זה כיון שהוא מצד הדין אמ־כן כל אדם מחיב  
 לעשות כן ואין להתחשב כלל למה שיאמרו הבריות אם הדבר  
 נוגע לכבודו יתברר שמו ולכבוד תורתו הקדושה. (ויאל משה  
 בהקדמה, דף יב)

(פג) בתוספות מסכת בבא בתרא (י: דבור המתחיל עליונים למשה)  
 פרש רבנו חננאל שאמרו הגאונים קבלה בידם רב מפי רב שעולם  
 הפוך הינו שיתייב שמואל קמי רב יהודה תלמידו משום שמחה  
 בשמואל בשבת נה. פוק חזי עד היכן הדברים מגיעים.

### אמירת תוכחה דוחה סעדה שלישית

(פד) רב הדורש לעם חקי האלקים ולהכניס בלבכם  
 יראת־שמים ונתאחר לבוא לבית־המדרש לא יניח הדרשה  
 בשביל סעדה שלישית לפי שלמוד תורה ויראת־שמים לרבים  
 קדם לכל המצוות שבתורה. (שלחן־ערוך הגר"ז ארח־חיים רצ,  
 ד)

### תכן דרשת הרב - יהיה דברי מוסר

(פה) עקר הדרשה צריך שתהיה ללמד את חקי האלקים ואת  
 תורותיו... וגם להמשיך לב השומעים באגדה המדריכים ליראת  
 השם למנעם מחטא לפגנו יתברר שמו ובתשובה ולא יכזו  
 להראות את עצמו שהוא חכם ויודע לדרש פסוק או מאמר בכמה  
 פנים. (ב"ח סימן רצ, ושיירי כנסת הגדולה)

(פו) עקר הדרוש יהיה להזהיר להמון ישראל את כל תקוף פּרטי העברות שאדם דש בעקביו וענשו וכמה דינים שנכשלוין בהם וכמו שפּכר פּתבו רבנותא בתראי. (החיד"א במחזיק. ברכה סימן רצ)

(פז) האליהו רבא הליץ על הדרשנים דהבעלי-בתיים פּכר יש להם ספרים שמתוכם ילמדו דינים ומוסר ואין צריך לדרש ולהגיד להם, ועם האדון הסליחה כי מה דעות יצרף קורא מן הספר ללשונותם לאיש על העדה המוכיח ומזהיר מה שעוברין עליו ואף זו מן התוכחות שלא ללמדו ספר או אינם מקימים. (שם)

### מכתב-קדוש להגאון הקדוש רבי ישכר דב מבילוא זי"ע לעורר הרבנים לעשות

(פח) אני פי מלך שמר מאן מלכי רבנן הוא אדמו"ר הגאון הקדוש שר התורה מורנו הרב רבי ישכר דב שליט"א אב-בית-דין דקהלת בלו הייתי בצל קדשו פּרשת אמר תרס"ט אחר שגמרתי הקדמה ראשונה והספר עד ג"ז מאמרים אמר לי אשר יתן לי עוד שני מאמרים לכתב בספר מלקוטי תורה מהקדוש רבי מאטילע טשרנאבלער זי"ע אמרתי אשר פּכר נכתב שני מאמרים אלו כי זכרתי אותם וכאשר באתי לביתי ראיתי שלא נכתב מהקדוש הנ"ל רק מאמר אחד ומאמר שני לא פּתבתי רק עין עוד שם סוף הדרךה ז' עליכן פּתבתי נוסף עוד שני מאמריר ועוד מאמרים לקיים מצוה לשמע דברי חכמים.

והנה נמצא בספרים הקדושים ורבים העתקתי בספר הזה אשר כל האריכות הגלות הוא בחטא הזה שמדברים בעת התפלה ואפשר לומר שנה פונת הפסוק (תהלים קז) תעו במדבר בישימון דרו, הינו הולכים מדרו הטוב לדרו עקם ותועה שמדברים בעת התפלה ומחמת זה עיר מושב לא מצאו. אבל פשיטתו מהחטא הזה ונדריכם בדרו ישרה ללכת אל עיר מושב בזכות זה יתקרב הגאולה שלמה במהרה ונבוא לארצנו הקדושה.

(ט) והחייב מטל על כל בן־דעת ויראת־השם נוגע בלבבו שילמד ויבין גם להנבצר מדעת שישמר אלה הדברים אמרי־דעת הנאמרים כדון וכדת ובפרט הלומדים בפני רבים. וזה הלשון (בסדר היום) בתשעה באב בשעת מנחה וכו' ונתארו הגלות כל־כף ועוד ידו נטויה ומתחדשים עמו צרות רעות ורבות ואין איש משים על לב לקרא בשם ה' ולקבץ ולאסף את החרדים את דבר ה' בכל עיר ועיר בכל מדינה ומדינה לאמר עד מתי יהיה זה לנו למוקש.

יש לנו עינים ואין אנו רואין את הצער הגדול הזה הבא עלינו ונחלל שם אל הינו הלא אל הינו יתברך ויתעלה מלא רחמים וארוך אפים ומדתו להיטיב עם בריותיו וכל־שכן עם עמו ישראל אנשי סגלתו ובני בריתו זרע עבדיו אברהם יצחק ויעקב עליהם השלום כל־שכן כי אליו, כפיכול, מגיע צרותינו כדכתיב בכל צרתם לו צר ואיך יתכן שיהיה הוא הרוצה בכל הרעה הגדולה הזאת חלילה. אין זאת כי מאד צר לו הענין הזה והוא כפיכול מתאונן ומתאבל על ככה והוא מחכה ומצפה מתי תהיה ישועתנו ויוציא אותנו מאפלת גלותנו לאור כמו שנאמר לכן יחכה ה'



לחַנְנֶכֶם וְכוּ' וּמִי מַעֲכָב עַל יְדוֹ הַלּוֹא הוּא הַמְּשַׁדָּד מֵעֲרֹכוֹת הַשָּׁמַיִם  
 מִהַעֲדָה מַלְכִין וּמִהֶקֶם מַלְכִין מִשְׁפִּיל וּמְרִים וּכְרִצוֹנוֹ יַעֲשֶׂה בַשָּׁמַיִם  
 וּבְאָרֶץ וְאִין מִי יֹאמֶר לוֹ מָה תַעֲשֶׂה וּמָה תַפְעֵל כִּי כָל דִּירֵי אֶרֶץ  
 כָּלֹא חֲשׂוּבִין וְכָל צָבֵא הַשָּׁמַיִם נִרְתְּעִין מִפְּנֵי זַעֲמוֹ וּמִתְאַוִּים  
 וּמִשְׁתוֹקְקִים לַעֲשׂוֹת דְּבָרוֹ כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר גְּבוּרֵי כַח עוֹשֵׂי דְבָרוֹ  
 כְּלוֹמֵר אֶף-עַל-פִּי שֶׁהֵם גְּבוּרֵי כַח יֵשׁ לָהֶם מִמְּשָׁלָה וּגְבוּרָה  
 בַּתְּחַתּוּנִים שֶׁכָּל אֶחָד שׁוֹלֵט עַל אֲמָתוֹ עִם כָּל זֶה עוֹשֵׂי דְבָרוֹ  
 מִשְׁעַבְדִּים הֵם תַּחַת מִמְּשַׁלְתּוֹ וּמֵאֲמָרוֹ.

וְאִם הֵם גְּבוּהִים הוּא גְבוּהַ עֲלֵיהֶם כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב כִּי גְבוּהַ מֵעַל  
 גְּבוּהַ שׁוֹמֵר וְכוּ' וְאִם-כֵּן מִי מַעֲכָב שׁוֹרֵת הַדִּין מֵעַכְבָּת כִּי הוּא  
 הַצּוֹר תָּמִים וְכוּ' פִּעְלוֹ וְהוּא כְּתֹב בְּתוֹרָתוֹ הַתְּמִימָה אִם בַּחֲקָתִי  
 תִּלְכוּ וְכוּ' וְאִם לֹא תִשְׁמְעוּ וְכוּ' וְאִם הִבִּיא עֲלֵינוּ אֵת כָּל הַרְעָה  
 הַגְּדוֹלָה הַזֹּאת בְּדִין וּבִישָׁר הִיָּה כִּי אֲנַחְנוּ עֲזוּבֵינוּ אוֹתוֹ וְאֵת בְּרִיתוֹ  
 וְהוּא גַם-כֵּן הַשְּׁלִיכֵנוּ מֵעַל פְּנֵינוּ כְּדָת וּכְשׁוּרָה וְאִם יָבוֹא עִתָּה בְּרַב  
 רַחֲמָיו כִּי נִכְמְרוּ עֲלֵינוּ לְקַרְבְּנוּ אֵלָיו יֵשׁ לְמַדַּת הַדִּין פֶּתַח וְכִי  
 שַׁחַס וְשָׁלוֹם עוֹשֶׂה תוֹרָתוֹ פֶּלְסֵתֵר דְּכִינוּ דְּעִדִּין אֲנַחְנוּ וּבְנֵינוּ  
 מִטְּבָעִים בְּבֶץ רַגְלֵינוּ וְלֹא שָׁבְנוּ עַד ה' עוֹשֵׁנוּ אִין דַּת נְדִין נוֹתֵן  
 שְׁתַּעֲלֶה אַרוּכָה לְמַכְתָּנוּ אֲלֵא אֲדַרְבָּא לְסַפּוֹת חֲרוֹן אַף ה' עַל  
 שׁוֹנְאֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל שֶׁהוּא מִבְּקֵשׁ אֶהְבְּתֵנוּ וְאֲנַחְנוּ מִתְּרַחֲקִים  
 מֵעֲלֵינוּ אֲלֵא שֶׁהוּא מֵרַחֵם עֲלֵינוּ כְּאֵב עַל-בְּנִים וְאֶף-עַל-גַּב דְּאָנוּ  
 סוֹרְרִים בְּנִים אֲנַחְנוּ וְאִינוּ מוֹנְעַ מִמֶּנּוּ כָּל דְּבָר וְעַנְנוּ בַּהֲיוֹת  
 בְּגִלוֹתֵנוּ וְכְמוֹ שֶׁכָּתוּב וְאֶף גַּם זֹאת וְכוּ' וְהוּא עוֹנֶה אוֹתָנוּ בְּכָל  
 קְרָאנוּ אֵלָיו וְאִם-כֵּן אִיךָ לֹא יַעֲוֹרֵר כָּל אָדָם אֵת לְבוֹ לֹמֵר בְּשִׁלְנוּ  
 הַרְעָה הַגְּדוֹלָה הַזֹּאת נַחֲפָשָׂה דְרַכֵּינוּ וְנַחֲקָרָה וְגו' וְאִישׁ אֵת רַעְהוּ

יעזרו לשוב אל ה' אלקינו ואיש את שקוצי עיניו ישליכו ואת גלולי יצרו הרע יעזבו ויבחר בדרך הטוב אשר צונו אלקינו ללכת בה.

ולא איש אחד ולא שנים יעשו זאת כי מה תועלת לעם בשוב היחידים כי התועלת להם לבדם ומה בצע לתשובה אחרי שרב העם אינם חוזרים בתשובה, אלא כל ירא וחרד את דבר ה' צריך לאסוף אנשים ריקים ופוחזים אשר לא ידעו את משפטי ה' אלקי השמים זה עשרה וזה עשרים ולדרש להם את הדרך ילכו בה ואת המעשה אשר יעשו ולקרבם אל אביהם שבשמים ובזה תעלה ארוכה ומרפא למפותינו ולצרותינו ויתקדש שם שמים בין המרבים ובין היחידים והמעטים הנשארים מהם יראו וכן יעשו ואלו המחזיקים בדת להקימה ולהרימה הם הנקראים עמודי שמים והם מצוקי ארץ והם המעמידים את כל העולם בלו ויש להם זכות כמשה רבנו עליו השלום בדורו אשר זכה וזכה את הרבים והם המוציאים יקר מזולל ויש מאין והם שתפין לבורא יתברך ויתעלה בכריאת העולם ובהעמדתו. אבל לומר כל אחד רב או רבי שלום עליו נפשי ולהסגור בתוף ביתו ללמד או לעסק בחפצי שמים לא זו הדרך הרצויה בעיני ה' כי אינו דומה הזוכה לקנות לעשות נפשות הרבה ולקרבן פחת פנפי השכינה כמו שהוא מנכה את נפשו יחידה והאחרים בהמות ירעו ומי יודע אם אינו עתיד לתן את הדיו וחשבון על ככה אחר שהיה בידו להשיב רבים מעון ולהציל לקוחים לפנות מרב רשעתם ולהחיות את נפשם בחנו ובחסדו אשר חננו ה' ולא עשה

הנה הוא גורם את כל הרעה אשר תבוא חס ושלום אחר שלא הזהירם וזה שאמר יחזקאל הנביא עליו השלום ולא דברת להזהיר רשע מדרכו הרשעה לחיתו הוא רשע בעונו ימות ודמו מידד אבקש, וכתיב וממקדשי תחלו ואמרו חכמינו זכרונם לברכה בגמרא אל תקרי וממקדשי אלא ממקדשי ואף-על-פי שלא היה בידם למחות שהרי אמרו חז"ל אם לפניך גלוי לפניהם מי גלוי וכו' עם כל זה כביכול חזר בו ונגזרה עליהם הגזרה והתחילה הפרעניות מהם כדכתיב וממקדשי תחלו ויחלו באנשים הזקנים אשר לפני הבית.

וזה היה דרך כל החסידים הראשונים אשר היו מקהילים קהלות ברבים לדרש להם את דבר ה' את חקיו ואת משפטיו ומורה להם את הדרך ילכו בה ונמצא זכות כל אותם תלמידים או אנשים הנאספים עמו תלוי באותו רב או רבי ושכרו גדול במאד מאד שאין לו ערה וקצבה אשר עין לא ראתה, עד כאן מסדר היום.

והנה כל האריכות הגלות המר בעוונותינו הרבים הוא בחטא הזה שמדברים בעת התפלה כמוכא הרבה מגדולי ראשונים בספר הזה והוא אסור גדול וחרמור וענשו גדול מאד מפל הענשין רחמנא לצלן כמבאר בזהר הקדוש פרשת וילך וענתה השירה וכו' והחטא הזה הוא קל מאד עתה בעוונותינו הרבים, על-כן הוא מצוה וחיוב גדול ללמד וילמד בספר הזה בפני הרבים גם השני הקדמות כמה פעמים הם מוסר גדול עד פי תדלו ושכרם יהיה כפול מן השמים וכל אחד ואחד מישראל יתברך בכני תני

ומזוני רויחא ויחקרב הגאלה שלמה במהרה בימינו אמן. (ספר הפנים, דף ה: הקדמה ב)

## אם תלמיד מוחה ורבו אינו מוחה – לעתיד התלמיד גבוה מרבו

(צ) הבאתי דברי התוספות הנפלאים (בבא בתרא דף י: דבור המתחיל עליונים) דרב יוסף ברה דרבי יהושע בן לוי שראה עולם הפוך עליונים למטה ומחתונים למעלה, פרש רבנו חננאל דאמרי הגאונים שקבלה בידם רב מפי רב ועולם הפוך הינו שראה שמואל דהנה יתיב קמה דרב יהודה תלמידה משום דמחה ברבו שמואל בפרק במה בהמה (שבת דף נה.) גבי ההיא אתתא דאתיא קמה דשמואל ולא אשגח בה, אמר לה רב יהודה לית לה למר אוטם אוננו מנעקת דל וגו', עד כאן לשוננו, והוא אים ונורא.

## פָּרָק ח

## א

## הַעֲתֻמַּת מִכְתַּב־תּוֹכַחַה מֵרַב... לְרַב...

לְכַבּוֹד יְיָדֵי וְרַעֲי כָּאֵח לִי דְבוּק בְּקִירוֹת לְבָבִי אֵלָיו צְמָאָה  
נַפְשִׁי כְבוֹד הָרַב הַגָּאוֹן הַצַּדִּיק הַמְּפָרֶסֶם בּוֹיָצִינָא קְדִישָׁא חֲסִידָא  
וּפְרִישָׁא כְבוֹד שְׁם תַּפְאָרְתּוֹ מוֹרְנוּ הָרַב ..... שְׁלִיט"א.

אַחֲרֵי דָרַךְ מְבוֹא הַחַיִּים וְהַשְּׁלוֹם אָבוֹא כָּאֵן בְּמִכְתַּב תּוֹכַחַת  
מְגַלָּה מֵתוֹךְ אַהֲבָה מְסַתֶּרֶת וּבִל יַחֲשֹׁדָנִי כִּי בָּא הַדְּבָרִים מֵרַב כַּעַס  
וּטִינָא בְּלֵב חֵס לִי מְדַבְּרִים כְּאֵלוֹ בְּפֶרֶט לְכַבּוֹד קְדֻשְׁתּוֹ הַחֲבִיב עָלַי  
כַּנְפְּשִׁי מִיָּמִים יָמִימָה, אוֹלָם הִיא הַנּוֹתֶנֶת כִּי הַתְּבוֹנְנָתִי קִצַּת בְּדַרְכֵי  
הַתּוֹכַחָה גְּדֹל חַיִּיבָם וּפְחַד עֲנָשָׁם וּמִמָּשׁ פְּחַד וְרַתַּת עָלָה בְּכָל גּוּפֵי  
עַד הֵיכֵן הַדְּבָרִים מְגִיעִין, וְשָׁכַל הַגְּדוֹל מַחְבְּרוֹ גְּדוֹל אַחֲרֵיּוֹתוֹ עַל  
הַכֶּלֶל, וְיִדְעֵתִי גַם יִדְעֵתִי כִּי כְבוֹד שְׁם תַּפְאָרְתּוֹ גְּדוֹלָה הַשְּׁפָעְתּוֹ עַל  
הָרַבִּים מִכְּמָה צְדָדִים וְאַפְנִים, וְכִפִּי יִדְעֵתִי אֵינוֹ מְנַצֵּל עֲתוֹתָיו  
הַמְּסַגְּלִים לְהוֹכִיחַ בְּהֵם הַבְּרִיּוֹת וְתַתַּת זֶה מִתִּיגַע בְּתוֹרָה וּבַעֲבוּדַת  
הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, וְאַף שֶׁיִּדְעָנָא כִּי כָּל דְרָכָיו קִדְשׁ לֵה' מְכַל מְקוֹם לֹא  
אֲמַנַע לְהוֹדִיעַ לְכַבּוֹד קְדֻשְׁתּוֹ אֵת אֲשֶׁר עִם לְבָבִי לְהַסִּיר מֵעָלַי גְּדֹל  
הָאַחֲרֵיּוֹת שֶׁל הָאֵינוֹ מוֹכִיחַ בְּמִקוֹם הָרְאוּי וּבְתוֹכַחָה הַלּוֹא קִנְיָא לָן  
(בְּמַגְו אַבְרָהָם סִימָן קִנּו) וְאַפְלוֹ תְלַמִּיד לְרַבּוֹ מַחְיָב לְהוֹכִיחַ, וְשֶׁלֹּמָה  
הַמְּלִךְ עָלָיו הַשְּׁלוֹם הַעִיד הוֹכַח לְחֻכְם וְיִאֲהַבְּהָ, וְאוֹמֵר גְּאֲמָנִים  
פְּעָעִי אוֹהֵב. וְיִדְעֵים גַם דְּבָרֵי רַבִּי עֲקִיבָא שֶׁהַעִיד עַל עֲצָמוֹ כִּי  
הוֹסִיף אַהֲבָה לְמִי שֶׁמוֹכִיחוֹ וְכֵן דְרָכֵי הַחֲכָמִים בְּיִדְעָם כִּי אֵלוֹ הֵם

המביאין לחיי העולם הבא וגם לגדול הדור מורנו הרב שלמה לוריא זצ"ל היה לו מוכיח כמו שכתב החיד"א, כי אין אדם רואה נגעי עצמו. ואקוה שכבודו יסכים לדברי הנאמרים בכונה ופה לקים מה שצננו הבורא יתברך שמו, וגם כי ידענא שכבודו השפעתו מרבה ואם מונע התוכחה להם, וגם אני אמנע את עצמי מלעוררו על הדבר אז יגוללו עלי כל חטאי החוטאים בנפשותם מטעם כל שבידו למחות, וכיון שבידי למחות בכבודו, וכבודו בידו למחות לרבים הפל על כתפי רובץ, ועל-כן מצאתי חובה לנפשי לצאת בכותבת הגס ליתוכי דעתא דידה.

הנה כבוד שם תפארתו הממלא תפקיד של רב המורם מן העם אם יתבונן היטב במצבו יבין בטוב כי 'רבנות' אינו שררות כלל אלא עבדות (כדברי חז"ל) ולא כמו שנראה לעין העולם שהיושב על כסא רבנות רק לקליטת כבוד היוכן ממלכתו, לא ולא! כבר כתב בעל חפץ-חיים זצ"ל כי כבוד מחלקים ביום שפלו כבוד, ואמתת הדברים כי מי שהפליג משאר העם בחכמתו ויראתו עליו רבצה המלאכה הכבדה לרעות צאן קדשי ה' מטעם שפתבונתו ויראתו ידע להדריך את העם אשר יעשון והדרה ילכו בה, והכבוד שמחלקין לו הינו כדי שיהיה מוראו מטלת על הבריות ויוכל להשיג מטרתו שאמלא מוראו מי יאבה לו או ישמע אליו.

דעו כי לא לחנם אמרו חז"ל "אוי לו לרבנות שמקברת את בעליה" ולא על חנם ברה הגאון יעב"ץ זצ"ל "שלא עשני אב"ד" בכל יום, והגאון רבנו עקיבא איגר זצ"ל רצה להפטר

ממשרת הרבנות שלו כמה פעמים (עין אגרות סופרים) וכל גדולי ישראל ברחו מזה יותר מבורח מן האש (וגם בעל מחצית השקל כן) ולא משום שפחדו שיכשלו בכבוד המדמה או גאות כי היו ענוים ושפלים בעיני עצמם כעשבי השדה, אלא שרצו מגדל האחריות הרובצת על מנהיגי ישראל, כי אשמות העם תלויים בראשיהם (עין רש"י דברים על הכתוב ואשימם, ובילקוט דברים תתכ) זאת אומרת כי לא כהרי ההדיוט הרי הרב ומורה, אדם פשוט אחראי על עצמו ואשתו וביתו כמבאר בשבת (דף ד): אבל רב ומנהיג אחראים גם על הצבור, ולא משום שרב ומנהיג גרוע חס ושלום מהדיוט אלא אדרבה כמו שאבאר.

כל איש ואיש מזרע ישראל קבל על עצמו בארבעים ושמונה בריתות להיות אחראי גם על ישראל אחיו שיקימו המצוות שבתורה ויתרחקו מהעברות, ומהאי טעמא אחד מוציא חברו (כמבאר בראש השנה פרק ד) וכל זה מבאר בש"ס סוטה, וערבות זו יתבאר על ידי חכמינו זכרונם לברכה שהוא התוכחה ומחאה כאשר רואה חברו עובר על אחת מהמצוות המפרשות בתורה בלי הבדל בין עברה חמורה שבתורה שענשו בסקילה לבין מצוה קלה של סופרים הפל קבל עליו בארבעים ושמונה בריתות והבטחות ולא לבד זו אלא שקבל גם ערבות על ערבות של חברו דהינו דמי שאין בידו למחות ויודע בחברו שבידו למחות התחייבותו לעורר חברו למחות, מיהו חובת התוכחה ומחאה לפי גדל השפעת האדם על הזולת.

ולאור זה פשוטי העם אחריות ביתם עליהם וגם קרוביהם וידידיהם שלבם גם בהם שמחייב להוכיחן בראות בהם מעשה לא

טוב כמבאר בפוסקים (מגן אברהם קנו ושאר אחרונים) ואם לא עשו כן נענשין גם על פשעי וחסאי חבריהם, קרוביהם, ביתם וזרעם, ורב מורה צדק שהשפעתו מרבה מזה ומצודתו פרושה על בני א-ל חי מקבל אחריות גם עליהם.

זאת אומרת שתחת להיות שמח וטוב לב כשכבודו מרבה אצל העם הנה צריך להיות בצער ויגון כי ככל שמתוספין הספסליו נתוספין עליו עברות, הא כיצד? רב שיש לו בית המדרש עם מתפלליו עליו לסדר שעורין בהלכות שבת, בהלכות נדה, ושאר הלכות השכיחות ולדרש להם מדי שבת בשבתו וחסג בחגו דברי כבושין והתעוררות לקיים המצוות ולהתרחק מפרצוי הזמן המרבים וחובת הרב כפולה ומשלת.

(1) להודיע להם האסור והמתר כי בדליכא ידיעה ליכא קיום, ולא לכד דינים המפרשים בשלחן-ערוך אלא גם ובעקר דינים השכיחים ואינן מפרשין בשלחן-ערוך, וכמוכז מחיב להודיעו האסור והמתר בדברים הנוגעים: לצניעות המלבושים - תהלוכי הבית, כשרות - שעטנו - גנבה וגזלה - שקר - אונאה - מסירה - משא-ומתן באמונה - קביעת עתים לתורה - ברכות ותפלות בשפה ברורה ובכונה מעלה - תולעים בפרות וירקות - לשון הרע - ליצנות - תפליון - מזוזות - מעשר - חנוף לתורה, יראת-שמים ומדות טובות, ומדת הסתפקות, וכן הבנות - פה טהור - הסתכלות בספרים חיצוניים הנקרא ביכער - וגם חמר כלי המשחית טלויזיה - דיני יחוד - ושלא לשיח בעדן אמירת שמונה-עשרה וקדיש - וחמר אסור שיחה בטלה בבית-המדרש -



חובת מחאה לכל יחיד באם רואה שכנו משיח בעת קדיש  
ושמונה-עשרה וכיוצא.

(2) צריך להציע להם חמר הענש של גיהנם, ומלאכי חבלה,  
כף הקלע, ועולם התהו, וגלגול בדומם צומח חי ומדבר מאות  
שנים, ושואל תחתית וכיוצא, וכן לעמתו גדל השכר לצדיקים  
וצדקניות בגן-עדן, וכמו שנהגו בן המוכיחים בכל הדורות כמו  
הגאון מורנו רבי יהונתן איבשיץ זצ"ל, והמגיד מדובנא זצ"ל,  
והחפץ חיים זצ"ל שכל ספריו מלאים מזה ועל-ידי זה החזירו  
אלפים ורבבות מישראל לדרך החיים וכן הגאון הצדיק מורנו רבי  
הלל מקאלאמייץ זצ"ל והגאון הצדיק רבנו חיים סופר זצ"ל,  
ועוד. וכן קמא לו בש"ס (סנהדרין) שאם התרה לאחד שלא  
יעבר אינה התראה עד שיאמר לו במפרש עברה הבאה על חטא  
זו.

(3) אחר כל הנ"ל החוב על רב המורה להוכיח בשעת מעשה  
כשרואה שחוטאין הטבע אנושי לשפח (וכדקמא לו דבעינו  
התראה תוך כדי דבור דוקא) לדגמא:

אם רואה שני אנשים (או יותר) משיחין זה לזה בעת חזרת  
הש"ץ, או קדיש, או קריאת התורה צריך להשתיקו על אחר ואם  
לא הועיל צריך לעוררן עוד הפעם גדל הענשים המעמידים  
להעובר הן בעולם הזה והן בעולם הבא, ואם כבד עליו הדבר  
צריך למנות אנשים לכה, וגם לעורר הנוהרין והמזדקין על  
חיובו הפרטי למחות בשכניהם וחבריהם המספרים בעת דיש  
ושמונה-עשרה ואין עונין אמן בהגן.

את כל אלה צריה אתה לעשות ולפקח עליו דבר יום ביומו, ואם אתה עושה כן אשריך בעולם הנה וטוב לך לעולם הבא כי אף אם לא יציתו לך יצאת ידי חובתך וגם אתה מקבל שכר נגדום כמבאר בגילקוט דברים (תשצג) דמי שמוכיח לחברו נוטל ברפת אותו המתנבט, ואם יקבלו ממך אדרכה לזכותך יעלה גם זכותם.

ואם שלש אלה לא יעשה הרב והמורה אז כאשר יביאו אלקים במשפט על כל נעלם דין אותו גם על עברות מתפללי בית-מדרשו ואם היו אצלו חמשים מתפללים יענישו אותו על פשעיהם לכל חטאתם, ואם נכשלו חס ושלום בפרט אחד של חלול שבת אף שהוא כשלעצמו היה שומר שבת בכל פרטיה ודקדוקיה יגלגלו עליו חמשים חלולי שבת העולים במשך השנה 2,500 חלולי שבת וזהו עבור מכשול יחידי ואם בארבעה וחמשה נכשלו יעלה לסף 125,000 חלולי שבת וכחשבון הנה בעבור מכשול בהלכות נדה, ובעניני צניעות, וגזל, וכשרות, וספורי לשון הרע, וקללות, וליצנות, רבית והשאר.

### בואו חשבון:

ונעשה חשבון לענין עברה של בטול אמירת אמנים פראוי בפונה הראויה על-ידי שיחה בעת חזרת הש"ץ ואמירת קדיש עד כמה יעלה חובת הרב והמורה, חשבון האמנים של שלש תפלות שביום עולים בערך למאה ומעלה, ובבית-המדרש קטן שמתפללין שלשים מתפללים והמועט (14) אנשים אין נזהרין באמן (בין אם משיח בין אם יושב ודומם) יעלה: ביום אחד לכד לחשבון 1,400 אמנים - שבוע אחד 9,800 אמנים - חדש אחד

39,200 אַמנים - לְשָׁנָה אַחַת בְּלִבָּד 470,400 - לְחֹמֶשׁ שָׁנִים  
23,520,000.

הַגַּע עֲצָמָה בְּבֵית־הַמִּדְרָשׁ שֶׁבִטְלוּ לֹא יוֹתֵר מִמִּסְפַּר הַקְּטָן שֶׁל  
14 אֲנָשִׁים עֲנִית אָמֵן כְּדָבְעִי (וְחִשְׁבוֹן זֶה כְּמַעֲט אֵין בֵּית־הַמִּדְרָשׁ  
שֶׁיִּנְצֵל וְאֵף בְּמִקְוֹמוֹת שְׂאִין אֲנָשִׁים קְבוּעִים מִכָּל מְקוֹם פַּעַם זֶה  
מִבְּטֵל וּפַעַם שְׁנִי) וְהָרַב הַמּוֹרָה בְּבֵית־הַמִּדְרָשׁ לֹא מָחָה כְּדָבְעִי  
מִתְּנוֹסְפִין לְחֻשְׁבוֹנוֹ בְּמִשְׁךְ חֹמֶשׁ שָׁנִים בְּלִבָּד:

שְׁלֹשָׁה וְעֶשְׂרִים מִילִיּוֹן, נְחֻמִּישִׁים וְשִׁתִּים אֶלְף  
עֲבָרוֹת שֶׁל בְּטוֹל אֲמִירַת אָמֵן, וְאִם יֵשׁ 28 אֲנָשִׁים שְׂאִין עוֹנִין  
כְּרֵאוּי (שֶׁהוּא שְׂכִיחַ מְאֹד) וְהָרַב לֹא מָחָה עוֹלִין לְחֻשְׁבוֹנוֹ:  
47,040,000. וְאַחַר עֶשֶׂר שָׁנִים יַעֲלֶה לְחֻשְׁבוֹן: 94,080,000,  
שֶׁהוּא תִשְׁעָה מִילִיּוֹן וְאַרְבַּע מֵאוֹת וְשִׁמוֹנֶה אֶלְף אֲמָנִים.

וְעַכְשָׁו הַתְּבוּנָה קָצַת מֵהַ שְׁעוֹלִין עַל חֻשְׁבוֹן רַב קֵהְלָה קִטְנָה  
שֶׁלֹּא נִמְצָא בָּהּ מִבְּטְלִין אֲמִירַת אָמֵן יוֹתֵר מֵאַרְבָּעָה עֶשֶׂר אֲנָשִׁים  
(14) וְכִשְׁלֹא מָחָה בָּהֶן מִתְּנוֹסְפִין עוֹנוֹתֵיהֶם עַל חֻשְׁבוֹנוֹ סָף  
47,040,000. וְזָכַר וְאֵל תִּשְׁכַּח מֵהַ שְׂפָתַי בְּאוֹר צְדִיקִים (דָּף יא.)  
שֶׁעֲבוּר אָמֵן אֶחָד שֶׁיִּבְטֵל מִלְּעֲנוֹת כְּרֵאוּי צְרִיף לִירֵד לְשִׂאוֹל  
תַּחֲתִית מְדוּרָה הַתַּחֲתוֹנָה שֶׁל גִּיהֶנָם, וְלִפִּי חֻשְׁבוֹן סָף אָמֵן שֶׁלֹּא  
עָנָה דָּנִין אוֹתוֹ בְּסָף הַהוּא בְּגִיהֶנָם, וְאֵין הַקְּדוֹשׁ־בְּרוּךְ־הוּא מוֹתֵר  
כָּל שֶׁהוּא לִבָּד אִם עָשָׂה תְּשׁוּבָה עַל כָּל אֶחָד וְאֶחָד.

וְלֵאדָּוָה אִם מָחִית וְהוֹכַחְתָּ כְּדָבְעִי מִתְּנוֹסְפִין לְזִכּוֹתָךְ בְּשִׁכְר  
גַּן־עֲדָן סָף 47,040,000 זְכוֹת, כְּמִבְּאֵר בְּיַלְקוּט דְּכָרִים תִּשְׁנַג.

חשבון מצמצם לשנה אחת חטאות הרבים - באין מוכיח מי שאפשר למחות ואינו מוחה נתפס בעונם (שבת נד: קה: פתחמא משפטים, רמ"א יורה-דעה שלד, מח):

(א) עונות המתקבצים לרבי שאינו מוכיח כמחייב (בשנה אחת עבור אדם אחד):

260	(2) מכשול בהלכות שבת
1,065	(3) מכשולות באונאה ונגבה (שלשה ליום)
52	(4) מכשול ברבית (פעם לשבוע)
710	(5) מכשול בצניעות (פעמים ליום)
	(6) לשון הרע, ליצנות, רכילות, קללות (פעמים 710)
17,750	(7) ברכות שלא בקונה (חמשים ליום)
52	(8) קביעות עתים לתורה (פעם אחת לשבוע)
1,065	(9) שאר עברות (שלש ליום)
21,664	סה הכל:
216,640	וכל הנ"ל עשרה אנשים:

נאם תוסית לזה בטור אמנים של 14 אנשים יתנספו (פנ"ל) 470,400 סך הכל לשנה: שש מיליון שבע ושמונים אלף וארבעים (6,870,040).

עכשו תוכל כבר להתבונן היטב בשני צדדי מאזני המשקל העומד לפני כל רב מורה ומנהיג ומשפיע.

החשבון המצמצם ביותר שעולה לרב שאינו מוחה המשמש במקלה היותר קטנה הוא לפחות בטול מצוות (בחשבון הנ"ל)

לַעֲשֹׂרָה אַנְשִׁים מִחֶמֶת חֶסֶד וְדִיעָה אוֹ חֶסֶד וְדִיעָה חֶסֶד הָאֲפוּרִים  
וְגַרְל עֲנָשׁ, וּבִטּוּל אַמְנִים לְאַרְבַּע־עָשָׂר אַנְשִׁים הַעוֹלָה בְּסֶדֶךְ

שֵׁשׁ מִיִּלּוֹן שֶׁבַע וּשְׁמוֹנִים אֶלֶף, וְאַרְבָּעִים.

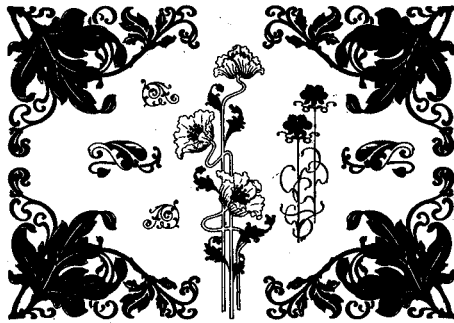
בְּיַד הָרַב לֶקַח כָּל הַנִּלְעַל עַל חֲשֻׁבוֹנוֹ בְּשִׁתְּיָקְתוֹ וְאִי מִחָאָתוֹ  
וְתוֹכְחָה. וּבְיַד הָרַב לַעֲזוֹרָה לְהַזְהִיר וּלְהַתְרִיס בְּעַת הַתְּפִלָּה, לִפְנֵי  
קְרִיאַת־הַתּוֹרָה, בְּסַעֲדָה שְׁלִישִׁית, בְּסַעֲדוֹת מִצְוָה, וּבְכָל שְׁאָר  
הַזְּמָנוֹת וּלְקַבֵּל שְׁכָר שֶׁל הַמְּבַטְלִין (כַּנִּלְעַל) עֲבוּר אֲמִירַת שֵׁשׁ  
מִיִּלּוֹן שֶׁבַע וּשְׁמוֹנִים אֶלֶף וְאַרְבָּעִים מִצְוֹת שֶׁלֹּא עֲשָׂאָן מֵעוֹלָם.

## ב

### הַכּוֹזֵנָה יַעֲשֶׂה אֶת אַחֲזַתָּנוּ

פַּעַם אַחַת הַתּוֹפֵחַ הָרַב הַקְּדוֹשׁ רַב יִיב"א זְכוֹרָנוּ לְבִרְכָה  
מֵאוֹסְטְרָאָה עִם הָרַב הַקְּדוֹשׁ רַבִּי פִּנְחָס מְקוֹרִיץ זְכוֹרָנוּ לְבִרְכָה,  
בְּאִיזָה אֶסוּר נְכֻשָׁלִים יוֹתֵר בְּדוֹר הַזֶּה. הָרַב יִיב"א אָמַר, שֶׁהָאֶסוּר  
הַגָּדוֹל בְּיוֹתֵר עֲכָשׁוּ, הוּא מֵה שְׁמֵדְבָרִים בְּבֵית־הַפְּנִסָּת דְּבָרִים  
בְּטָלִים בְּשַׁעַת הַתְּפִלָּה, וְרַבִּי פִּנְחָס אָמַר, שֶׁמְכָשׁוּל גָּדוֹל יוֹתֵר הוּא  
מֵה שְׁבָנוֹת יִשְׂרָאֵל הַעֲנִיּוֹת הוֹלְכוֹת לְבֵית הַ"פְּרִיָצִים" הַנִּזְכָּרִים  
לְמַכַּר לָהֶם עוֹפוֹת וְדָגִים וְשְׂאָר צָרְכֵי אֶכֶל, כְּמוֹ שֶׁהִיָּה נְהוּג אֲזַ  
בְּעִיר אוֹסְטְרָאָה, וְעַל־יְדֵי כֶּף יֵשׁ חֲשֵׁשׁ שֶׁלֹּא יָבוֹאוּ לְיַדֵי יְחִוּד. כָּל  
אֶחָד מֵהַצְּדִיקִים הַתְּעִצָּם בְּדַעְתוֹ, וְהָרַבָּה בְּטַעֲנוֹת וְהוֹכָחוֹת לְבַסֵּס  
אֶת דְּבָרָיו, וְהִתְאַמֵּץ לְהַטּוֹת גַּם אֶת דַּעַת חֲבָרָיו לְדַעְתוֹ. לְסוּף  
הַסְכִּימוּ לְפָתַח אֶחָד מִחֲמֵשֶׁת חֲמֵשֶׁי תּוֹרָה, וְהַפְּסוּק שִׁיפֵל עָלָיו  
מִבְּטָם רֵאשׁוֹנָה יוֹכִיחַ לָהֶם עִם מִי הַצְּדָק. גִּזְדָּמָן לָהֶם חֲמֵשׁ  
בְּרֵאשִׁית, פְּתַחְהוּ, וְרֵאוּ בְּסִקְרָה רֵאשׁוֹנָה אֶת הַפְּסוּק "הַכּוֹזֵנָה

יעשה את אחותנו, ונמצאו דברי רבי פנחס קימים. אז אמר לו  
 תקף הרב ייב"א: נראה נא איך יונתן בן עזיאל מתרגם פסוק זה.  
 הביטו בתרגום יונתן וראו שמתרגם כך: לא יאי למהוי מתאמר  
 בכנישתהון דישראל (ובתרגום ירושלמי: ובבית מדרשיהון)  
 דסאיבו... לברתה דיעקב. הרי שכל חמר הדבר הוא, שלא יבואו  
 לדבר מזה בבתי-כנסיות ובתי-מדרשות של ישראל; נמצא  
 שצדקו דברי שניהם, בחינת אלו ואלו דברי אלקים חיים.



## פָּרֶק ט הַתְּעוֹרְרוֹת לַמְּלַמְדֵי תִינוּקוֹת

אני טרם אכלה לדבר מהתחייבות המנהיגים לעורר במכשול הנורא של אי עניית אמן יהא שמה רבא בעונתה אשא משלי. מול פני מלמדי תינוקות של בית רבן ומנהליהם.

(א) מבאר ברש"י (בבא בתרא ח:) על מה שדרשו חז"ל ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד "אלו מלמדי תינוקות", פרש רש"י, מצדיקי רבים הן שמלמדין ומחנכין אותן בדרך טובה, עד כאן לשונו. הרי שעקר שקר הגדול הגנוז למלמדי תינוקות של בית רבן לעתיד לבוא הוא על מה שמחנכין התלמידים ומדריכין אותן בדרך הישרה, ועכשו הגע עצמה הרי בימי רש"י ז"ל עדין היו שנים פתקנם ונהורים יגעו ועמלו לחנך פרי בטנם בדרך הטוב והישר, בין האב ובין האם, ואף-על-פי-כן היה מן הצרף שהמלמד ישלים גם חלק זה.

על אחת כמה וכמה בימינו אלה שהאבות מבלים רב ימיהם בטרדת הפרנסה ומעוט שאינו מצוי שיפריש חלק חשוב מעתו לחנוף הילדים כדבעי ונהורים משלחין בניהם לתלמוד-תורה על מנת שיצאו משם כלי שלמה בתורה וחקמה ויראת-שמים, וכינון שהמציאות כף אחריות גדולה ורצינית מרפכת על כתפי המלמד וכל גופו תאחזמו רעד בהתבוננו כי הילדים היושבים לפניו

מטלים עכשוו על פֶּרֶשֶׁת דְּרָכִים שֶׁל דְּרָכֵי הַחַיִּים הַנִּצְחָיִים וְרַק בּוֹ תְלוּי עֲתִידוֹ שֶׁל כָּל יֶלֶד אִם לַחַיִּים שֶׁל תּוֹרָה וְיִרְאָה טְהוֹרָה אוֹ חֹס וְשָׁלוֹם...

(ב) וּכְמוֹכֵן גּוֹרְלוֹ שֶׁל הַיֶּלֶד הַזֶּה בְּעֵינֵי הַתְּפִלָּה בְּכִלְיוֹת וְאִמִּירַת אָמֵן יְהִי שְׁמֵהּ רַבָּא בְּפִרְשׁוֹת תְלוּי לְפִי תַּגְבֵּרַת הַדְּרָכָה וְהַתְּעוֹרְרוֹת שֶׁמִּקְבֵּל בְּעֵינֵי זֶה מִמְּלַמְדוֹ וּמְדַרְיָכוֹ, וְאִם הַמְּלַמֵּד יִזְדַּרְזוּ לְסַפֵּר לְתַלְמִידָיו גְּדֹל מַעֲלָתוֹ הַזֹּהִיר בְּזֶה וְגַם יִכְפִּיל לְהַזְהִירוֹ בַשְּׁעֵת מַעֲשֵׂה בְּאִמִּירָה רַבָּה וְקִשָּׁה אִזְ הַרְגֵל יִתְהַפֵּף לְטַבֵּעַ וְיִרְאָה פְּרִי בְּעַמֵּל וְזִכּוֹתוֹ יַעֲמֵד לוֹ לְנֶצַח.

אָכֵל אִם יִתְרַשֵּׁל הַמְּלַמֵּד וְכָל־שֶׁכֶן כְּשֵׁלָא יִדְבֵּר כְּלוֹם מַעֲנִין זֶה מֵאִין יְבוֹא עֲזוּרוֹ, וְאִם אִין גְּדִיִּים אִין תִּישִׁים, אַף גַּם זֹאת הַמְּלַמֵּד יִשִּׁים אֶל לְבוֹ כִּי דִבְרָיו יִשְׁאוּ פְּרִי פְרוֹת וְלֹא דִי בְּזֶה שְׁזִכּוֹת אִמְרוֹתָיו גָּבְהוּ מֵעַל גְּבוּהַ מַטְעַם שֶׁהֲלוֹא מִצְוָה גְּדוֹלָה הֲלוֹז מִתְקִימַת בְּזִכּוֹתוֹ אוּלַם הַקֶּרֶן קִימַת לוֹ גַּם לְדוֹרוֹת הַבָּאִים אַחַר זֶה כִּי הַיֶּלְדִים הֲלָלוּ וְיִגְדְּלוּ וְיִהְיוּ לְאִנְשִׁים וְיִדְרִיכוּ בְּגִיהֵם אַחֲרֵיהֶם בְּדַרְךְ שֶׁקִּבְּלוּ הֵם, וְכֵן אוֹתוֹ הַיֶּלְדִים שֶׁלְאַחַר זְמַן יִטּוּ שְׂכָמָם שִׁינְטוּ לְסַבֵּל עַל מְלַמְדוֹת עוֹד זְכוֹר יִזְכְּרוּ מִמֶּה שֶׁקִּבְּלוּ הֵם לְהַמְשִׁיף לְהִלָּאָה לְתַלְמִידֵיהֶם דַּרְךְ זֶה.

(ג) הַתְּבוֹנְנוּ מַעֲט כַחוֹ הַגְּדוֹל שֶׁל אִמִּירַת אָמֵן יְהִי שְׁמֵהּ רַבָּא שֶׁל תִּינוּקוֹת שֶׁלֹּא טַעְמוֹ טַעַם חֲטָא, וְהֲלוֹא אָמְרוּ חַז"ל (בְּשֵׁבַת קִיט): אִין הָעוֹלָם מִתְקַיֵּם אֶלָּא בְּשִׁבִיל הַבֵּל תִּינוּקוֹת שֶׁל בֵּית רַבּוֹן, לֹא בְּאִרְוֵי אִינְיָה הַבֵּל וּסְתַמִּיּוֹת לְשׁוֹנָם מוֹרָה כִּי הַכֹּל בְּמַשְׁמַע: תּוֹרָה, וְתַפְלָה, וְכִיּוּצָא, וְאִם־כֵּן הֲלוֹא עֲצָם אִמִּירַת אָמֵן וְיִהִי שְׁמֵהּ רַבָּא



שגבה מעלתה עד מאד (מבאר בסמוך) שמבטלין כל טנרין תקיפין ופגעות רעות וגזרות קשות, ומשפיע השפעות טובות ומקרב קץ גאלתנו ופדות נפשנו, עד שאמרו חז"ל בסוטה דעלמא קימא אאמן יהא שמה רבא דאגדתא, ועכשו ישער כמה גדול פחה של תינוקות שלא טעמו טעם חטא ומקימין העולם בהבל פיהם כשיענו אמן ויהא שמה רבא.

ומזה בקל יוכל להשיג אפס קצהו ממוטלת המלמד המשמיע זמן רב וכח עצום לחנה ולדיו לזנים מצוה זו בדבשי.

(ד) אולם לדאבוננו מעוטא דלא מצוי המלמדים העוסקין בזה, וגם המעוטין לא בדרך קבע ואפלו אם התינוקות זהירין באמירת אמן באותה שעה מחמת מורא רבו העומד על גבו אין סופו להתקיים גם כשיגדל ויצא מתחת יד רבו שהרי לא מצד הרגש נפשו עשה כן רק מפחד מקל רודה שבניד הממנה, ומה טוב היה אם היו המלמדים מסבירין בנעם שיח לתלמידים גדל מעלת ויפי שקר לזהיריו, בעלמא הדין ובעלמא דאתי, עד שהדברים יכו שרש בלבבות הנערים וירבה ויציץ ציץ הפורח פרחים נאים להרבות כבוד שמים, ואז ודאי יוכל לבטח דגם כי יזקין לא יסור ממנה כי יתהפך להיות כטבע הנולד עמו.

ואצטט כאן אילו מאמרי חז"ל שמהם נוכל לראות מעלת וחשיבות תינוקות של בית רבן בשמים:

(א) כל יום מלאך יוצא מלפני הקדוש-ברוך-הוא לחבל את העולם וכיון שהקדוש-ברוך-הוא מסתכל בתינוקות של בית רבן מיד נהפך כעסו לרחמים. (מסכת פלה רבתי ב)

- (ב) בשעה שהתינוקות יוצאין מבית רבן בת-קול יוצאת ואומרת להם לך אכל בשמחה לחמה. (קהלת רבה ט-א)
- (ג) סופרין ומשנין שמלמדים תינוקות לאמתן עתידין לעמד בימינו של הקדוש-ברוך-הוא. יקרא רבה ל-ב)
- (ד) בואו וראו כמה חביבין תינוקות לפני הקדוש-ברוך-הוא. גלתה סנהדרין ולא גלתה שכינה עמהם, וכיון שגלו תינוקות גלתה שכינה עמהם. (איכה רבתי א-לג)
- (ה) כל עיר שאין בה תינוקות של בית רבן מחריבין אותה. (שבת קיט:)
- (ו) אין העולם מתקיים אלא בשביל הבל תינוקות של בית רבן. (שם)
- (ז) אין מבטלין תינוקות של בית רבן אפלו לבנון בית-המקדש. (שם)

## פרק י ענש הנמנע מלמחות

גְּדֹל הַעֲנָשִׁים הַמְעֵתֵדִים לְמוֹנֵעַ מִלְמָחוֹת  
בְּעוֹלָם הַזֶּה וּבְעוֹלָם הַבָּא – מוֹסִיף חֲטָאִים  
יוֹתֵר מִסֵּתֵם בְּנֵי-אָדָם

(א) לְפִי כַחוּ שֵׁישׁ לוֹ עַל בְּנֵי-אָדָם לְהִשְׁפִיעַ תּוֹכְחָה וְאִינוּ מוֹכִיחִים  
כָּל חֲטָא קָטָן וְגָדוֹל שְׁעוֹשִׂין הָרִי הוּא כְּמִי שֶׁעָשָׂאוּ הוּא. (שְׁבַת נד:  
חנניה מצנה רלט, יורה-דעה שלד-מח)

וּלְפִי זֶה כָּל שֶׁהֵרֵב גְּדוֹל יוֹתֵר וּמְחֻזְקִין אוֹתוֹ לְמַכְבֵּד יוֹתֵר  
שְׁעַל-יָדָי זֶה מִתְרַחֵב הַשְּׁפָעְתוֹ יוֹתֵר כִּידוּעַ מוֹסִיף לְהִרְבּוֹת חֲטָאִים  
וּפְשָׁעִים כִּי לְפִי גְּדוֹל הַעֲרִצָתוֹ בְּעֵינֵי בְּנֵי-אָדָם מִתְגַּדֵּל הַשְּׁפָעְתוֹ  
וּכְשֶׁאִינוּ מוֹחָה כָּל חֲטָאֵתָם עֹנָם וּפְשָׁעַם אֶחָד אֶסוּר לָאוּ וְאֶחָד  
אֶסוּר כִּרְת וּסְקִילָה הַפֶּל עוֹלִין עַל חֲשִׁבוֹנוֹ לְעַנֵּשׁ בְּעוֹלָם הַזֶּה  
וּבְעוֹלָם הַבָּא, וּלְפִי זֶה אָדָם פְּשוֹט וְהִדְיוּטֵי יוֹתֵר נָקִי מִחֲטָאִים  
מֵאָדָם גְּדוֹל וְנִכְבָּד, כִּי אִף שֶׁלִּרְאוֹת הָאָדָם – הָאָדָם הַגְּדוֹל וְהַצַּדִּיק  
הוּא מִי שִׁיּוֹשֵׁב וּמִתְבּוֹדֵד בְּאֶהְלוֹ שֶׁל תּוֹרָה וְיִרְאַת-שָׁמַיִם וְאִין  
מִסְתַּכֵּל מִמֶּנּוּ וְלַחוּץ וְהוּא עָמוּס מִמַּצּוֹת וּמַעֲשִׂים טוֹבִים וְלַצַּדִּיק  
יִחָשֵׁב, מִיְהוּ לֹא מִחֲשִׁבוֹת אָדָם מִחֲשִׁבוֹת הַקְּדוֹשׁ-בְּרוּךְ-הוּא  
וְהַקְּדוֹשׁ-בְּרוּךְ-הוּא מְטִיל עַל הַצַּדִּיק חוֹבַת מַחָאָה וְכָל שְׁלֹא מְקַיְמוּ  
חֲטָאוֹת וְעֹנּוֹת אוֹתָם שֵׁישׁ לוֹ הַשְּׁפָעָה עֲלֵיהֶם רוֹבְצִים כָּלֵם עַל  
כִּתְפֵי וְנִתְפָּס עֲלֵיהֶם כְּמִבְּאֵר שֵׁם בְּאֵר הַיֵּטֵב. וְלֹא דִי בְּפִלִיטָה  
שִׁפְתֵי תּוֹכְחָה מִזְמָן לְזְמָן דְּכָל שֶׁהַדּוֹר פְּרוּץ יוֹתֵר חוֹבְתוֹ יוֹתֵר וְחֹב

עליו להיות טרוד בזה יומם ולילה ממש כמו שכתוב בזהר הקדוש  
(חלק א, דף כ) ובילקוט (שופטים סח) .

(ב) לפעמים נענש להרג אפלו (סנהדרין כ.) והוא בכלל ארור  
(ויקרא רבה כה) .

(ג) כל רציחות ושפיכות דמים שנשפכין בישראל כאלו הוא  
עשאו (ילקוט שופטים סח) . ומונע בנית ירושלים (שבת קיט:)

(ד) אם עוד מחניף הרשע ראוי שיבואו עליו כל הקללות  
שבתורה (ילקוט דברים תשצג) .

(ה) בשעת הגזרה נענש עם הכלל אפלו הוא צדיק גמור (שבת נד:  
מדרש תנחומא משפטים, מדרש תנחומא חקת, אותיות דרבי עקיבא א) ונלקה  
בצרעת (זהר הקדוש, חלק ב, דף מו:)

(ו) אין הקדוש-ברוך-הוא מספיק בידו לעשות תשובה (רמב"ם  
הלכות תשובה, פרק ד, הלכה א) .

(ז) כל פעם שבידו להוכיח כגון שרואה משיחין בעת קדיש  
ושמונה-עשרה ואינו מוכיח עובר בשלשה לאוין (זהר הקדוש, חלק  
א, דף רלט:)

(ח) על-ידי שאינו מוחה מתגברת חסרון ידיעה בחמר העון  
וענשה ומתרבים בעלי עברות שלהם כלם עולים על חשבוננו  
(רש"י סוטה מא:) ואם הרשע נתפס בעונו נחשב בשמים כאלו הוא  
הרגו לנה (יחזקאל ג) .

(ט) מתקצרים שנותיו ומת קדם זמנו (אבות דרבי נתן פרק כט) .

(י) מי שלא מחה בעובר עברה אף-על-גב ששבו הרשע לבסוף מרשעו אף-על-פי-כן הערב נענש על שלא הוכיח בזמנו, ודוקא ששבו הרשע מיראה (כמו שפן בימינו) אבל השב מאהבה גם לערב שלא מחה נמחל (מערכי לב דרוש ע, דף קנו, וספר נד ימין חלק ב, דף יג) ויש שכתבו סתם דאינו נמחל לו (נצרות דבש דף עב).

(יא) כל מי שאפשר למחות באנשי-ביתו ולא מחה נתפס על אנשי ביתו, באנשי עירו נתפס על אנשי עירו, בכל העולם כלו נתפס על כל העולם (שבת נד:).

(יב) עין שאלות ונתשובות מהר"ם שיק (ארח-חיים סימן שג ונהלאה) הרבה פרטים בדיני חובת מתאה.

## פרק יא שכר גדול למוזחין

(א) מי שמוחה לכבוד שמים אין מלאה המנות שולט בו כשאר בני אדם (זהר הקדוש חלק א, כט:) והקדוש-ברוך-הוא כורת עמו ברית ולזרעו אחריו כמו שעשה לפינחס (ראשית חכמה שער הקדשה פרק יב בשם מהר"י אבוהב) וזכה לחלקו של הקדוש-ברוך-הוא (תמיד כח.) וממשיך ברכות וטובות לעולם (שם) ויוצא מפלל ארור לכלל ברוך (ויקרא רבה כה), נצול מפל גזרות קשות (ילקוט רות על הכתוב נקמת אלימלך) וזכה לבלות שנותיו בנעימים (אבות דרבי נתן פרק כט) כשיש גזר-דין על הפלל הוא נצול (חומת אנה פרשת נח) וזוכה למלכות (סנהדרין קא:).

## פֶּרֶק יב

האם אָמְרִינֵן מוֹטָב שְׂיִהְיוּ  
 שׁוֹגְגִים בְּרוֹאָה אֲנָשִׁים  
 מְשִׁיחִין בְּעַת חֲזַרְת הַשִּׁי"ץ  
 או אֲמִירַת קַדִּישׁ, וְלֹא  
 יוֹכִיחַ אוֹתָן; או שְׂצָרִיף  
 וּמִצְנָה לְהוֹכִיחֵן.

אין כאן נדנוד ספק שמצנה וחובה  
 רמזא על כל הרואה או שומע חברו  
 משיח בעת חזרת הש"ץ וכיוצא להוכיחו  
 על פניו מדינא דשלקון-ערוף וגדולי  
 הפוסקים ראשונים ואחרונים כמו  
 שיתבאר בעזרת השם יתברך למקו:

## החיובים שגאמרו ביהוד אצל חזרת הש"ץ

(א) בשלקון-ערוף ארח-חיים (סימן קכד, סע"ה ז) וזה לשונו: לא  
 ישיח שיחת חלין בשעה שש"ץ חוזר התפלה ואם שח הוא חוטא  
 וגדול עונו מנשא וגו' ערים בו עד כאן לשונו, ודין זה מעתק בכל  
 הפוסקים כמו דרד-החיים, חיי-אדם, שלקון-ערוף הגר"ז (עין עוד  
 בסמוך), ערוף-השלקון, וכל האחרונים.

(ב) והגאון רבנו שניאור זלמן וצ"ל בשלחן-ערוך הרב החמיר עוד יותר שיש לגער גם באנשים הלומדים או אומרים תחנונים בעת חזרת הש"ץ, וזה לשונו (בסימן ככד, סעיף ו) : ויש לגער באנשים שלומדים בעת חזרת הש"ץ, או אומרים תחנונים, ואפלו אם מכונים לסוף הברכה לענות אמן פראוי שלא תהיה אמן יתומה לא יפה הם עושים... שאם הלומדים יפנו ללמודים עמי-הארץ ילמדו מהו שלא להאזין לש"ץ ויעסקו בשיחה בטלה נמצאו מחטיאים את הרבים, עד כאן לשונו.

ועוד כתב להלן (בסעיף י) וזה לשונו: לא ישיח שיחת חלין בשעה שש"ץ חוזר התפלה ואם שח הוא חוטא ונדול עונו מנשא אפלו יש תשעה זולתו שקל המשיח בבית-הכנסת בשעה שהצבור עסוקין בשבחו של מקום מראה בעצמו שאזין לו חלק באלפי ישראל, עד כאן לשונו.

(ג) וכתב הפרי-מגדים (אשל אברהם סעיף קטן ח) וזה לשונו: עין אליהו רבה בשם פלכו אוי להם שמשיחים בעת התפלה כי ראינו כמה פתי-כנסיות נחרבו בשביל עון זה ובנוי העמודים דיש למנות אנשים ידועים על זה בענשים רבים ויבישם ברבים.

(ד) כתב בערוך השלחן (אות יב) וזה לשונו: ולא ישיח שיחת חלין בשעה שש"ץ חוזר התפלה ואם שח גדול עונו מנשא ונוערין בו ואף בדברי-תורה אסור לדבר דזמן תורה לחוד זמן תפלה לחוד, עד כאן לשונו.

(ה) ושם (אות ט) וזה לשונו: ואין ללמד או לומר תהלים בעת

חזרת הש"ץ אף אם עונה אמן בסוף כל ברכה ומי שעושה כן יש לגער בו, עד כאן לשונו.

(ו) במשנה ברורה (סעף קטן כז) וזה לשונו: כתב באלהיו רבה בשם הכלבו אוי לאנשים שמשיחין בעת התפלה כי ראינו כמה בתי-כנסיות נחרבו בשביל עון זה ויש למנות אנשים ידועים להשגיח על זה, עד כאן לשונו.

(ז) בספר נוי העמודים (דף יג, עמוד ה, פרק י) וזה לשונו: ובעונותינו הרבים עד מתי יהיה זה לנו למוקש, שבכל עיר ועיר אין יכולין למחות להם לעם, ונעשה להם כהתר בעונותינו הרבים. וי להם לנשמותיהם, ואיך יעלה תפלותיהם למעלה והיא מלכלכת במיני חטאים, ואין קטיגור נעשה סניגור.

על-כן מן הראוי שכל החלה וקחלה, מקום אשר דבר המלך מלבו של עולם ודתו מגיע, יעמידו אנשים על זה אשר ישגיחו באיומים רבים על המדברים, ויבישו אותם ברבים, ובזה נראה כבוד ה' בארץ, וכל העם ישמעו וייראו ולא יזידון עוד.

על-כן מי שיש בידו מקל ורצועה יחוש על כבוד קונו ולא ישא פני איש ולא יהדר פני גדול עד כי גדול יחול והמזוהר והנזהר יזכו לראות פנעם ה' ולבקר בהיכלו כבוד אומר בלו, אמן כן יהי רצון, עד כאן לשונו.

(ח) בסדור נהורא השלם (מוכא בספר הפנים אות לג) וזה לשונו: צריך להזהיר להמוני עם שלא יאמרו תהלים ומעמדות או שאר מחנונים בעת חזרת הש"ץ תפלת שמונה-עשרה... וביותר



נמצאו זאת לפני פתל מערבי מהמוני עם שפורקים מעליהם  
 בשעה שהקהל משבחים ומפארים או בחזרת הש"ץ  
 השמונה-עשרה הולך אל דרום וסובב אל צפון סובב והולך בלי  
 מורא ופחד כמו בבתי-משתאות... והוא חוטא ומחטיא את  
 הרבים פני-רבעם, והחטא הזה לבד די להאריף גליותינו.  
 ובעונותינו הרבים אסור זה נעשה להם ממש כהתר. לכן  
 מי שיש בידו למחות מטל עליו הדבר ויהיה שָׁכְרוּ גְדוֹל  
 לעולם הבא, עד כאן לשונו.

(ט) בספר דרך משה (ליום ט) וזה לשונו: והנה באתי לעורר  
 לבביכם הטוהרים וכל רבני ארץ ומורי צדק בכל קהלות וישובים  
 לגזור על השמש להזחיר העם בשעת התפלה שלא ידברו...  
 וכל אדם יזהר מאד בתשובה קלה בזו, ואם אם כבר דבר  
 יהיה לו תקון גדול מהיום והלאה על-ידי שיגער בחברו,  
 והחייב מטל עליו לגער בחברו כמו שאיתא בשלחן-ערוך  
 מי שדבר בבית-הכנסת הוא חוטא וגדול עונו מנשא  
 ונושרין בו, עד כאן לשונו.

(י) עוד כתב שם וזה לשונו: ונראה לי פננת השלחן-ערוך  
 שהוא כמו רוצח שנהרג על ידו פמה בנים.... וגדול פח  
 התשובה שיזכה לעצמו ומזכה לאחרים עמו, וזדונותיכם  
 נעשה לכם כזכיות ונברא לכם מלאכי רחמים, ותגרמו חיים לכם  
 ולבניכם אחריכם בטוב ובנעימים אמן, עד כאן לשונו.

(יא) כתב רבנו יונה באגרת התשובה (מובא בספר הפנים אות סה)  
 וזה לשונו: ויזהר שלא לדבר בשום עסקיו או שיחת חלין

בבית־הכנסת כי גדול עונו מנשא וכל־שכן שיזהר שלא לדבר בעת שהש"ץ מתפלל וכל הקהל מחיבים להוכיחו ולגער בו ולחשוף אותו מחטאו... עד כאן לשונו.

## פְּרָק יג ברור בדין מוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין

(א) בספר חסידים (סימן רסב) : דמה שאמרו הנח לישראל מוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין זהו במקום רשות אבל בבית־הכנסת לא.

(ב) הא דאמרינן מוטב שיהיו שוגגין ולא למחות דוקא בידוע ודאי שלא יקבלו ממנו (רא"ש ביצה פ"ק ד, ובתשובה פ"ל ו, אות ג, תוספות סוף פ"ק חזקת הבתים, טורי"ז והב סימן תרת, סעיף קטן ב, מגו־אברהם סימן תרת, סעיף קטן א, מנחת־חנניה ר"ט, וכן כתב בחתם־סופר ביצה ל) אבל בספק אפילו באסור דרבנן צריף למחות (לבושי שרד שם שכן מוכח ברא"ש וכן בשלחן־ערוך הגר"ז ד, וכן כתב בברכי"וסף ממהרי"ט, וקצה"מ ה, וערוך־השלחן ו).

(ג) אם החוטא מזיד גם אם לא ישמע לו חיב להוכיחו עד שיגזוף בו החוטא ואם לאו עובר על מצות עשה דהוכח תוכיח (דברי מנחם סימן תרח ב"ש העטור וריטב"א, מגו־אברהם תרח סעיף קטן ג, מטה־אפרים ח, ערוך־השלחן ז, משנה ברורה סעיף קטן ה, גו"ר ארח"מים פ"ל ג, סעיף טו) .  
(ד) עברות שבגלוי יוכיחנו מיד שלא יתחלל שם שמים (שם) .

(ה) בשיטה מקובצת על ביצה (ריש פרק המביא) וזה לשונו: העיד הריטב"א זכרונו לברכה בשם רב גדול מאשכנזים שהעיד בשם רבותיו הצרפתים ומפללם ר"י ומהר"ם מרוטנבורג שלא נאמרו דברים הללו לחלק בין אסור תורה לדרבנן אלא לדורותם אבל בדור הזה שמקלין בכמה דברים ראוי לעשות סג' לתורה ואפלו בדרבנן מחינן וקנסינן להו עד דלא לעברו לא בשונג ולא במזיד ושכן הוא במדרש ירושלמי והדבר נראה נכון, עד כאן לשונו (מוכא במחצית השקל תרח ג, ובשור"ת כתב-סופר סימן נו, עין שם).

(ו) אף-על-גב שיש מלמדין זכות על שאין מוחין בעוברי עברה דחוששין לסכנה שיעמדו על גופנו ומאדנו, אבל במקום שאין חשש סכנה אדרבה יש להחמיר יותר בדורותינו (מחצית השקל שם בשם הריטב"א).

(ז) מוטב שיהיו שוגגין נאמרה דוקא אם אינו בפרהסיא, אבל אם הוי בפרהסיא דיש חשש שאחרים ילמדו ממנו חזבין למחות אף מדרבנן (תקמת שלמה לרבנו שלמה קלוגר ארח-חיים תר"ח, ונראה דעל זה פנו בספר חסידים הנ"ל אות א).

(ח) הריטב"א (מכות כ.) דהא דאמרין מוטב שיהיו שוגגין וכו' דוקא בעשה לא באסור לא תעשה (מוכא גם בספר מלי דחסידותא לגאון הקדוש בעל דעת-קדושים סימן א, וכתב דאולי יש לחוש לדבריו).

(ט) מי שבדוד למחות בחזקת היד שבעל-כרחם צריכין לשמע לו לא שיהי מוטב שיהיו שוגגין וכו' (מטה-אפרים סימן תרח אות ד).

(י) בספק אם ישמעו מוכיח לרבים ברבים כדי שלא יהיה חלול השם כששותק ברבים (פרי-מגדים - משבצות זהב סעיף קטן ב).

(יא) לא אמרינו מוטב שיהיו שוגגין אלא במקום רשות אבל בבית-הכנסת לא (מגו-אברהם רסג סעיף קטן ל, בשם ספר חסידים).

(יב) בשו"ת תשב"ץ (חלק ב, סימן מז) דוקא היכא שכלי עלמא נכשלים אבל אם איזה יחידים מקלקלים אי שתקו רבנו ילמדו וינהגו כפי צריף למחות - מוטב שיהיו אלו המועטים מזידין ולא יכשלו בהם רבים עד כאן.

(יג) בחדושי חתם-סופר (ביצה ל) הביא דברי שו"ת תשב"ץ הנ"ל (באות יב) וכתב והנה אמת נכון הדבר עד כאן לשונו.

(יד) בספר נחמד למראה (חלק א, דף יב, עמוד ד) דאם רואה אדם לאחד שחוטא חייב להוכיחו אפלו בספק יקבלו ואין לחוש למוטב שיהיו שוגגין וכו'. (טו) אף במקום שיש התר מניעת תוכחה מטעם כבוד הבריות (בדבר שיש בו פגם ובזיון גדול) מפל מקום אם הוא דבר הנוהג יום ניום והלה יעבר אסור כל הימים אין כבוד הבריות דוחה אסור כל הימים (שו"ת נוזע ביהודה, מהדורא קמא, סימן לה).

(טז) בספר עקדת יצחק (פרשת וירא, שער כ) דהחטא הגדול אשר יעבר עליו איש איש מבית ישראל בסתר ושלא לדעת הרבים וברשות בית-דין חטאת יחיד הוא... אמנם החטא הקטן כשיסכימו עליו דעת הרבים והדת נתנה בכת-דיניהם שלא למחות בו הנה הוא זמה ועון פלילי וחטאת הקהל כלו ולא נתן למחילה...

מוֹטָב שְׂיִכְרְתוּ אוֹ יִשְׂרְפוּ אוֹ יִסְמְלוּ הַחַטָּאִים הֵהֱם בְּנַפְשׁוֹתָם  
מִשְׂיִתְעַמְר אוֹת אַחַת מִהַתּוֹרָה בְּהַסְפָּמַת הַרְבֵּי, עַד כָּאן.

(יז) כָּתַב הַרְמַב"ם (בְּסֵפֶר מוֹרָה נְבוּכִים, חֶלֶק ג', פָּרָק כֹּט) בְּעֵינַי מוֹסֵר  
שֶׁל אֲבָרְהָם אָבִינוּ עָלָיו הַשְּׁלוֹם לְבְנֵי דוֹרוֹ נוֹה לְשׁוֹנוֹ: אֵין סִפְק  
אֲצִלִי שֶׁהוּא (אֲבָרְהָם אָבִינוּ) עָלָיו הַשְּׁלוֹם כַּאֲשֶׁר חֶלֶק עַל דַּעַת  
בְּנֵי־אָדָם כֹּלָם שֶׁהָיוּ מְקַלְלִים וּמְנַנְיִם וּמְבִינִים אוֹתוֹ הַתּוֹעִים  
הֵהֱם, וְכַאֲשֶׁר סָבַל הַכֹּל בְּעִבּוֹר הַשֵּׁם וְכֵן הִדִּין לַעֲשׂוֹת לְכַבּוֹדוֹ, עַד  
כָּאן לְשׁוֹן קִדְשׁוֹ.

(יח) מִי שְׂאִינוּ מַחְזִיק בְּמַחְלָקַת עַל הַמִּתְנַצְּבִים עַל דַּרְךְ לֹא טוֹב  
וּמוֹשְׁכִין הָעוֹן נַעֲנֵשׁ מִפְּשָׁעֵיהֶם לְכֹל חַטָּאתָם וְעוֹבֵר בְּלֹא שְׂנֵאָמַר  
לֹא תִשָּׂא עָלָיו חַטָּא (שְׁעָרֵי־תְשׁוּבָה לְרַבְּנוּ יוֹנָה, שְׁעַר ג', סִימָן נט; חֲרָדִים  
מְצוּוֹת לֹא תַעֲשֶׂה, פָּרָק ד', סִימָן מב) .

(יט) רַק יַחֲדֵי אוֹ צְבוּר שְׂמִפְרִין כֹּל אֶחָד וְאֶחָד וְיוֹדְעִין בּוֹ שֶׁהוּא  
בְּחֻקָּה זֶה שְׁלֹא יִקְבַּל תּוֹכְחָה אִזְ אֲסוּר לְהוֹכִיחֵם אֲבָל בְּמָה שְׂנוֹגֵעַ  
לְכַלֵּל יִשְׂרָאֵל כֹּלּוֹ אוֹ רַבּוֹ אוֹ אִפְלוֹ סִתֵּם חֶלֶק גְּדוֹל מְכַלֵּל יִשְׂרָאֵל  
שְׂאִי אֲפָשֶׁר לִידַע בְּבִרְרוֹר אִם לֹא נִמְצָא בִּינֵיהֶם תְּמִימֵי דַרְךְ  
שְׂרָאִיִין לְקַבֵּל תּוֹכְחָה וְלַפְעָמִים נִכְנָסִין הַדְּבָרִים בְּכַמָּה מֵהֶם  
וְעוֹשִׂים רִשָּׁם בְּלִבָּם לְהַפְכֵם אֵל הַטוֹב, וְעַל־כֵּן אָמְרָה (מִדַּת־הַדִּין  
לְפָנֵי הַקְּדוֹשׁ־בְּרוּךְ־הוּא) לְפָנֵיהֶם מִי גְלוּי? כְּלוּמַר, הַלּוּא לֹא נִגְלָה  
לָהֶם בְּחִינַת כֹּל הַנִּפְשׁוֹת שֵׁישׁ בְּיִשְׂרָאֵל אוֹלֵי יִמְצְאוּן אִיזָה אֲנָשִׁים  
שְׂתוֹעִיל לָהֶם הַתּוֹכְחָה (וַיּוֹאֵל מֹשֶׁה בְּהַקְדָּמָה, דָּף יג) .

(כ) מה דקיימא לן (בסימן תר"ח רמ"א סעיף ב) ודבר המפּרש בתורה לא אמרינן בה "מוטב שיהיו שוגגין", לאו דוקא מפּרש ממש פעלה זו אלא כל שעקר האסור מזכר בתורה אף על-גב שפרושו בא בדברי חכמים (כן נראה בר"ן שבת עב: דבור המתחיל והמוציא, וכן כתב מהרש"ק בקנאת סופרים דף ו: מהרי"ע בגליוני הש"ס שבת קמח: ובשו"ת גו"ר כ"ל ג סימן טו, קובץ על יד הלכות יום-טוב פרק א הלכה ו, בגי יהודה דף סז: ועין עוד בחוות יאיר קסד, ושו"ת בנין עולם סימן לב) .

(כא) אם רואה חבירו עושה אסור דרבנן מחמת חסרון ידיעה תיב להודיעו ולהפרישו מאסורא, וכל אסורי דרבנן בכלל, בין אסור גמור בין שהוא משום גזרה (חיד"א בשו"ב תמת, ותיים שאל חלק ב לא, שער-תשובה תמח טו, פתחי-תשובה יורה-דעה רי קיט, ובסימן שג, שיבת ציון סימן סז, בית-יהודה יורה-דעה יז) .

(כב) החר של מוטב יהיו שוגגין וכו' רק לפטר מענש מיתה אבל חיובא איבא למחות בהם (ברבי-יוסף תרח ד, ובניעיר און מערכת אות ה"ו בעין זה בש"ף סמ"ג) . ועין דרך המלה הלכות דעות פרק ו, שבאר שיטה זו.

(כג) אצל דין היושב על כסא הוראה לא אמרינן מוטב שיהיו שוגגין ומחייב למחות (אברהם אפרם למהר"ף דף כט אות ג, בשם מערכי לב חלק ב, דרוש נא) .



שְׁקָרָא לוֹ הַשׁוֹפֵט וַיֹּאמֶר הֲלוֹא אֵין עוֹד טַעֲרָמִין שְׁלִי וַיִּדְבֵּר שָׁם בְּקוֹלֵי קוֹלוֹת וַיְבַלְבֵּל אֶת הַשֵּׁר הַשׁוֹפֵט הֲלוֹא עָנוּשׁ יַעֲנֹשׁ. וּמִכָּל־שָׁכֵן בְּבוֹאֵנוּ לְבֵית־קֹדֶשְׁנוּ בְּעֵת הַתְּפִלָּה וּמִבְּלָבָלִים אֶת הַשִּׁי"צ וְאֵת כָּל הַשׁוֹמְעִים וְאֵינָם יְכוּלִים לְכוּן וּלְעֲנוֹת אָמֵן וְלֹא דֵי שֶׁהֵם בְּעֲצָמָם אֵינָם שׁוֹמְעִים וְאֵינָם עוֹנִים אָמֵן רַק מִבְּלָבָלִים עוֹד אַחֲרֵים עִמָּהֶם עַל־כֵּן צָרִיף לְזַהַר מְאֹד.

(ה) שְׁלֹא יֹאמְרוּ תְהִלִּים וּמַעֲמָדוֹת בַּחֲזֶרֶת הַשִּׁי"צ הַשְּׂמוּנָה־עֲשָׂרָה וְלֹא יִלְמַד, עַיִן בַּסֶּפֶר הַזֶּה אוֹת לַג, מַה, מוֹ, נוּ.

(ו) שְׁלֹא לְדַבֵּר בְּשַׁעַת אֲמִירַת הַקֹּדֶשׁ הֵן הַקֹּדֶשׁ שִׁיאֲמַר הַשִּׁי"צ וְהֵן הַקֹּדֶשׁ שִׁיאֲמְרוּ הַיְחִידִים וְצָרִיף לְזַהַר מְאֹד בְּעֲנִיַת הַקֹּדֶשׁ וְהַשׁוֹמֵעַ וְאֵינוֹ עוֹנֶה הוּא בְּנִדּוּי אַרְבָּעִים יוֹם וַיֵּשׁ יוֹתֵר מִצְוָה בְּעֲנִיַת הַקֹּדֶשׁ מִבְּעֲנִיַת הַקֹּדֶשׁ (תַּנְיָא, חֶלֶק אַרְח־חַיִּים, סִימָן נו, סַעִיף א).

(ז) וְהוּא פָּשׁוּט כְּשִׁמְת־פְּלִלִין צְבוּר אֶפְלוֹ שְׁלֹא בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת וּבְבֵית־הַמִּדְרָשׁ אֶפְלוֹ בְּבֵית יְחִיד הֵינּוּ אֲצֵל הַחֶתֶן אוֹ עַל בְּרִית מִלָּה אוֹ עַל אֵיזוֹה אַפֵּן שִׁיְהִיָּה הָאֶסוּר בְּמִקוּמוֹ עוֹמֵד וְאֶסוּר לְדַבֵּר בְּשַׁעַת הַתְּפִלָּה. וְלֹא כְמוֹ שְׁסוּבְרִים הַמוֹנִי עִם דְּהָאֶסוּר אֵינוֹ שָׂיֵף רַק בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת. רַק הַחֲלוּק הוּא בֵּין בֵּית־הַכְּנֶסֶת וּבֵית־הַמִּדְרָשׁ לְבֵית יְחִיד שִׁמְת־פְּלִלִין שָׁם כִּי בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת וּבְבֵית־הַמִּדְרָשׁ הָאֶסוּר כָּל הַיּוֹם אֶפְלוֹ אַחַר הַתְּפִלָּה, אֲבָל בְּשַׁעַת הַתְּפִלָּה וּבַחֲזֶרֶת הַשִּׁי"צ הַשְּׂמוּנָה־עֲשָׂרָה אֵין שׁוּם חֲלוּק.

(ח) בְּשְׂמוּנָה־עֲשָׂרָה מִי כְמוֹף בַּעַל גְּבוּרוֹת וּמִי דוֹמָה לָּף יִדְגִישׁ הַיֵּטֵב הַעַיִן בַּפֶּתַח "בַּעַל" שְׁלֹא יַחֲטֹף שְׁלֹא יִשְׁתַּמֵּעַ חֵס וְשְׁלוּם בַּל.



(ט) הקוראים בתורה ועונים אמן אחר המברך ברכה ראשונה יענו תכף אחר המברך סיום הברכה אמן כי ראיתי הרבה קוראים בתורה מחפש קדם מקום התחלת הקריאה ומתחיל אמן עם הקריאה ביחד ונראה בעיניהם שהאמן שיה על הקריאה ולא על הברכה וטעות בידם כי אמן שיה על הברכה ואם ממתין כל-כף הוא אמן יתומה על-כן יזהרו בזה.

(י) וכן העונים אמן אחר הש"צ יזהרו שלא יענו אמן עד אחר גמר כל סיום הברכה ולא קדם כי הוא אמן חטופה כי ראיתי הרבה עונים אמן קדם סיום הברכה ובפרט ביום-טוב כשהש"צ מסים המברך את עמו ישראל בשלום, ומאריך קצת בנגוון יום-טוב, עונים תכף אמן קדם סיום ש"צ הברכה על-כן יזהרו מאד.

(יא) הש"ץ יסים גאל ישראל בקול רם, לא מבעיא לדעת הרמ"א (סימן קיא) ויש אומרים שמתר לענות אמן על גאל ישראל, וכן המגן-אברהם (סעיף קטן ב) כתב לענות אמן, וכן כתב בלבוש על-פי הקבלה, עין שם, צריך לסיים הברכה בקול רם. ואפלו לדעת המחבר שאוסר משום הפסק אף-על-פי-כן יש כמה וכמה אנשים בבית-הכנסת שאינם מתפללים עוד או שכבר התפללו ומתר להם לענות אמן ואם אינו מסיים בקול רם הש"צ מבטל מלענות אמן גדול בזה.

(יב) הש"צ יאמר מודים אנחנו לך עד גמירא בקול רם ולא כאותן שמסימין רק והמרחם כי לא תמו חסדיך ומעולם קוינו לך כי חכמינו זכרונם לברכה תקנו שיחזר הש"ץ השמונה-עשרה להוציא מי שאינו יודע להתפלל ומה גרע ברכה זו מכלם ומעקר

תקנת חכמים. ועוד, על מה אומר אחר־כך ועל כלם יתברך ויתרומם וכו' בשלמא אם אומר כל השבחים והתארים לו יתברך שמו בקול רם אומר אחר־כך ועל כלם וכו' על־כן יזהרו בזה.

(יג) בקדשה לא יאמרו הצבור קדוש קדוש קדוש עד שיסיים הש"צ וקרא זה אל זה ואמר. וכן ברוך כבוד וכו' עד שיסיים לעמתם משבחים ואומרים. וכן ימלה וכו' עד שיסיים ובדברי קדשה כתוב לאמר. עין שלחן־ערוף ארח־חיים סימן קכה סעיף א, מגן־אברהם סעיף קטן א, ויראה הש"צ לסיים וכו' ספר חסידים סימן תתו.

(יד) בראש־השנה בתקיעת תשר"ת תש"ת תר"ת דמישב לא יאמרו יהי רצון עד שיגמר כל קול התקיעה האחרונה מהסדר וכן היום הרת עולם בתקיעות דמעמד (שלחן־ערוף ארח־חיים סימן תקפו סעיף ג, מגן־אברהם סעיף קטן ה).

(טו) אחר הדוכן בראש־השנה ויום־הכפורים ויום־טוב לא יאמרו יישר־פח פהגים עד אחר כל הקדיש תתקבל ובפרט בראש־השנה הוי הפסק בתקיעות. (ספר הפנים)

## פֶּרֶק טו

## כּוֹנֵת עֲנִיַּת אָמֵן

ומחמת שהעקר ענינת אמן היא הכוונה בכל ברכה וברכה השירה לה כמבאר בפוסקים ובוהר הקדוש פְּרָשַׁת וַיִּלֶךְ (אות כו בספר הזה) ולא ענינת תבת אמן בלבד, ויש בהם כמה חלוקים: א' ברכת המצוות. ב' ברכת השיר והשבח והודאה. ג' ברכת הנהנין. ד' ברכת השאלות והבקשות. על־פֶּן העתקתי מהגהת יש נוחלין (בספר הזה אות מד) בדרך מיחד שיהא פֶּל אֶחָד וְאֶחָד רָגִיל בּוֹ.

(א) ברכת המצוות כגון ברכת על נטילת יָדִים וְצִיצִית וְתַפְלִין וְסֵפֶה וְלוּלָב וְדוּמִיָּהם כּוֹנֵת הַעוֹנָה אָמֵן אַחַר הַמְּבָרָךְ אִמַּת וְאִמּוֹנָה הוּא הַשֵּׁם וְהַבְּרָכָה שֶׁבֵרַךְ הַמְּבָרָךְ וְאָנִי מֵאֲמִין בָּהּ.

אמר המחבר בכוננת ברכת תפלין אמר לי הרב הצדיק הגאון מורנו הרב משה אייכנשטיין אב־בית־הדין דקהלת זינדטשוב שליט"א הוא נכד רבנו הקדוש רבי יצחק איזיק מזינדטשוב זי"ע. לפי דעת הגאון מורנו רבי יצחק הלוי אחיו של הטורי־זֶהב בְּשִׁלְחֵן־עֲרוּף אַרְח־חַיִּים (סימן כה, סעיף קטן ו) הטורי־זֶהב הַעֲתִיק שֶׁם תְּשׁוּבַת אַחִיו בְּאֲרִיכוֹת. וְאָמַר שֶׁם הַטַּעַם שְׁתֵּי בְּרָכוֹת לְהֵנִיחַ וְעַל מְצוֹת מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בְּכָל אֶחָד מֵהֶם שְׁנֵי עֲנִינִים. הָאֶחָד הוּא גּוּף הַמְצָנָה שֶׁהִיא לְזַכְרוֹן לְהֵאֲמִין מְצִיאֹת הַשֵּׁם יְתַבָּרַךְ וְיַחְדּוֹ וְיִצְיָאֵת מְצָרִים וְשָׂכַר וְעֲנַשׁ. וְאִם הִנֵּה אוֹחֲזָה בְּיָדוֹ הִנֵּה אֶפְשֶׁר לְקַיֵּם

מצנה זו. ועל זה נתקנה ברכת על מצות תפלין. והשני הוא הנחת וקשירת תפלין במקומה המיוחד לה כדכתיב וקשרתם לאות על ידה והיו לטוטפת בין עיניך. ועל זה נתקנה ברכת להניח תפלין וכו'. על-כן צריך המברך והעונה אמן לכוון גם-כן בשתי הברכות לשני ענינים אלו. ודברי פי חכם חז.

(ב) ברכת השיר והשבח והודאה לו יתברך, כגון ברכת אלהי נשמה שנתת בי, וברכת הטוב והמטיב בברכת המזון ודומיהם הם הודאה, יכוון העונה אמן אמת היא הברכה והודאה שברך והודה המברך כעל טוב אשר גמלנו ה' ואני מאמין ומודה בזה. וכגון ברכת אשר יצר, ברוך שאמר, ישתבח, וכל הברכות של שחרית, ושלוש ראשונות שבשמונה-עשרה ברכות, וברכה ראשונה בברכת המזון ודומיהם, שהם שבח יקר וגדלה לאל מלך יוצר כל, העונה אמן אחר אלו יכוון גם-כן כונה הנזכרת אמת היא הברכה והשבח שברך המברך ואני מודה ומאמין שהשבחים לו יתברך יאים ונאים.

(ג) ברכת הנהנין יכוון העונה אמן אמת הוא השבח והברכה שברך המברך שהוא יתברך ברא והמציא זה הפרי או זה הענין.

(ד) ברכת השאלות והבקשות כגון אמן אחר הקדיש ואחר ברכת רחם והרחמן בברכת המזון, וזכרנו ביצלה ויבוא, ואחר ברכת כהנים, ובברכות האמצעיות שבשמונה-עשרה ברכות, וברכת רצה, ושם שלום ושלום רב, כלם בקשות. יכוון העונה אמן אחר המברך והמבקש יהי רצון שיאמנו בקשות המברך והמבקש ושכן יעשה וימזג ה' את דברו. עד כאן מהגהת יש נוהלין.

ובשלתן-ערוף ארח-תיים (סימן קכד, סעיף ו) שיכונן בלבנו אמת היא הברכה שברך המברך ואני מאמין בזה, עטרת זקנים. פרוש, פונה זו יכונן בכל שמונה-עשרה ברכות, אבל באמצעות יכונן באמן שני דברים א' פונה הנ"ל ועוד יכונן לומר ויהי רצון שפך יתאמן לעינינו וימלא משאלותינו ששאלנו ממנו כל הצרכים ששאל הש"צ הגה אנחנו מחזיקים אותה שאלה ומתפללים לפני השם יתברך שיאמנו דברי הבקשות אליו.

ובמסכת שבת (ק"ט): מאי אמן אל מ'לך ג'אמן (תוספות) צריך להרהר בו בשעה שאומר אמן. מוכא בספר הזה אות לה.

(ה) פרי-מגדים ארח-תיים סימן קכד: מה שכתב הרב שיעמדו כש"ש צ' חוזר התפלה כן הוא מנהג קדמונינו, ועכשו בעוונותינו הרבים כל אחד עושה כפי דעתו ומהם יושבים ומשיחים. ודע דבתוך ארבע אמות לש"צ מדינא אסור לישיב כבסימן קב, לא מבציא לטורי-זקב (קב ג) דמקום קדש אפלו לטעם המחבר מכל מקום שלא יהא נראה ככופר ואפלו לסמוך ממש כתבנו שם דאסור ואני גזק מזה, עד כאן לשונו. ועתה בעוונותינו הרבים יושבים ועומדים אצל הש"צ ומדברים דברים בטלים רחמנא לצלן.

(ו) ספר הנהגת אדם מהגאון הקדוש מורנו רבי דוד אופנהיים זצ"ל: אסור לדבר בבית-הכנסת בשחרית ובמנחה עד אחר עלינו אפלו בדברי-תורה.

(ז) ראשית חכמה (שער הקדשה פרק יד) : עוד צריך לזהר שלא לדבר בעוד ששליח צבור חוזר תפלת שמונה-עשרה ואפלו בדברי-תורה אלא יכונן לענות אמן על כל ברכה וברכה ויהיו

אזניו למה שש"צ מוציא מפיו ויתן עיניו למטה ולבו למעלה כמו  
 בתפלתו בלחש ממש וכו' וכן מוכח מכאן שפשיש חזרת  
 שמונה עשרה ברכות על ידי ש"צ אין לשנות ולומר תפלה אחת  
 מקצתה בקול רם לומר הקדשה, ומקצתה בלחש. כי תפלה כזו אין  
 לה מקום לא בלחש ולא בקול רם, ולא נמצא כזה לא בגמרא ולא  
 בזהר. וכן מוכח גם כן בפרשת וילך (דף רפה) שצריף להיות באון  
 קשבת לענות אמן על כל ברכה, שאמר על פסוק (ישעיה כו, ב)  
 שומר אמונים כלומר נטיר שהוא ברכה דאמר שהוא מברך ומחכה  
 לה לאתבא אמן כמה דאצטריף, נשמתה סלקא ומכרזי כמה פתחו  
 שערים וגו'. ואמר לקמה תנא כל מאן דשמע מההוא דמברך ולא  
 אתפון באמן, עלה נאמר (שמואל א ב) ובזי יקלו כמה דאת אמר  
 (מלאכי א) לכם הפהנים בזוי שמי. ובשעתא דאצטריף מאי ענשה?  
 כמה דלא פתח ברכאן לעלא לא פתחין לה, ולא עוד אלא כד נפק  
 מהאי עלמא מכרזי כמה ואמרו טרקו גלי כמה דפלניא ולא לעול  
 ולא תקבלון לה וי לה וי לנשמתה עד כאן לשונו. ועוד האריכו  
 שם בענשו, החכם עיניו בראשו ויעריף אם עסק התורה בשעת  
 התפלה גדול אם ענית אמן, ובלי ספק כי אינם סוג אחד בתפלה כי  
 דבר בעתו מה טוב.

ונראה לי שעל זה כון ר"י ואמר אשרי מי שעמלו בתורה  
 ועושה נחת רוח ליוצרו, שיהיה עמלו בתורה נחת רוח ליוצרו

(ח) בספר הקדוש אור ישר מהגאון הקדוש המקבל מהר"ם  
 פאפריש זצוקלה"ה (עמוד העבודה פרק ט) : אמרו חז"ל למה  
 נמשלו בתי כנסיות ובתי מדרשות לנחלים דכתיב בנחלים נטיו  
 וגו', אלא מה נחלים עוברים בו בטמאה ויוצאים משם בטהרה כף

בְּתֵי־כִנְסוֹת וּבְתֵי־מִדְרָשׁוֹת נִכְנָסִים לְשֵׁם בְּכַתְּמֵי עֲוֹנוֹת וּבָאִים  
 לְתוֹכְם וּמִתְנַדִּים עַל עֲוֹנוֹתֵיהֶם וּמִבְקָשִׁים רַחֲמִים וְחֹסֵד מֵאֲבִינוּ  
 שְׁבַשְׁמִים שֶׁיִּמְחַל עֲוֹנוֹתֵיהֶם וְאֵזוּ יוֹצְאִים בְּטֶהְרָה. כִּי בֵּית־הַכְּנֶסֶת  
 נִקְרָא מִקֹּדֶשׁ מְעַט וְהַשְּׂכִינָה שׁוֹרָה בְּתוֹכוֹ מְרַב אֲהַבֵּת  
 הַקְּדוֹשׁ־בְּרוּךְ־הוא לְיִשְׂרָאֵל שְׁמֻצוֹי אֲתֶם תְּמִיד אֶפְלוּ בְּגִלוֹתֶם.

וְעַל־כֵּן טָרִם יִכְנֹס לְבֵית־הַכְּנֶסֶת יֹסִיר מֵעָלָיו הַרְהוּרִים רְעִים  
 הַטּוֹרִדִים בְּכָל פְּנֹת הַתְּפִלָּה וְאֵל יִכְנֹס בְּמַהִירוֹת בְּלִי יָשׁוּב הַדַּעַת  
 כְּדֶרֶךְ שְׁנֹכְנֹס לְבֵיתוֹ אוֹ לְבֵית חֲבֵרוֹ אֲלֵא יַעֲמַד מְעַט אֲצֵל הַפֶּתַח  
 וַיִּכְנֹס מוֹרָא הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ בְּלִבּוֹ אֲשֶׁר קִדְּשָׁתוֹ שׁוֹרָה בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת  
 וַיִּכְמוּ שְׁאֵמֶר יַעֲקֹב אֲבִינוּ עָלָיו הַשְּׁלוֹם מֵה נּוֹרָא הַמְּקוֹם הַזֶּה וְגו' .  
 וַיִּזְכִּיר זְכוֹת אָבוֹת תְּחִלָּה לְפָנָי הַקְּדוֹשׁ־בְּרוּךְ־הוא וּבִזְכוּתֶם תִּקְבַּל  
 תְּפִלָּתֶם. וַיִּכְנֹס בְּהַכְנָעָה וּבְמוֹרָה וּבְפֶחַד וַיִּשְׁתַּחֲוֶה נֶגְדַּ הַהִיכָל  
 בְּהַכְנָעַת הַלֵּב וַיִּתְפַּלֵּל בְּכּוֹנֵת הַלֵּב כְּדִי שְׁיִזְכֶּה שְׁיִהְיֶה לוֹ חֵלֶק  
 בְּכַתֵּר שְׁעֵשֶׂה מִשֶּׁה רַבְּנוּ עָלָיו הַשְּׁלוֹם מִתְּפִלָּתוֹ שֶׁל יִשְׂרָאֵל עַל  
 רֹאשׁ מְלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקְּדוֹשׁ־בְּרוּךְ־הוא. וְלֹא יִנְהַג שׁוּם קְלוֹת  
 בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת מִמוֹרָא הַשְּׂכִינָה אֲשֶׁר שָׁם. וּרְאֵה גַם רְאֵה הַקְּדוֹשׁ  
 הָאֲרִ"י ז"ל לֹא הָיָה מְרִים קוֹלוֹ אֶפְלוּ בְּתְפִלָּתוֹ מִגְדֵּל הַכְּנָעָה וּפֶחַד  
 הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ זוֹלַת בְּשֵׁבֶת הָיָה מְרִים קוֹלוֹ מְעַט לְכַבוֹד שְׁבֵת.

(ט) וּמִכְּל־שָׁכֵן שְׁלֹא לְדַבֵּר בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת דְּבָרִים אַחֲרִים שְׂאִינָן  
 מֵעֲנִין הַתְּפִלָּה בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת. וְזֶה לְשׁוֹן הַזֶּה־ר (פְּרָשַׁת תְּרוּמָה) מֵאֵן  
 דְּמִשְׁתַּעֲי בְּבִי־כְנִישְׁתָּא וַי לֵה דְאַחְזִי פְרוּדָא, וַי לֵה דְגַרְע  
 מֵהִימְנוּתָא, וַי לֵה דְלִית לֵה חֵלְקָא בְּאַלְהָא דִּישְׂרָאֵל וְכו'. וְאֶפְלוּ  
 הוּא לְאַחַר הַתְּפִלָּה עֲדִין קִדְּשָׁה שׁוֹרָה שָׁם, וּמֵאֵן דְּמַגְבִּיָּה קוֹלוֹ  
 בְּדְבָרִים שְׂאִינָם שְׂיִכִּים לְתְּפִלָּה וּלְשִׁבַח הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ הוּא

נוהג בניזון בקדשתו יתברך ומגרש השכינה משם, ועליו השכינה צועקת וקובלת נתנני ה' בידי לא אוכל קום, ואז נאמר עליה ולא מצאה היונה מנוח לכף רגלה, כי אין לה דירת מנוחה בעת גלותה כי אם בבית־הפנסת שבִּישְׂרָאֵל, ובעבור זה שָׁנָתָן קולו בבית־הפנסת כבבתי־טרטיאות ובדברים בטלים מכרחת השכינה בעוונותינו הרבים לנוד ולהתגרש. אוי לו ואוי לנפשו, כי עליו נאמר וכן כסיל תוגת אמו. ועגשו, שגם הוא יהיה בידי אכזריים אשר לא ימצא מנוח ומרגוע לנפשו, רחמנא לשונו מענשא דילהון. לכן בעל גפש יחוש לעצמו, ואז תאיר נשמתו באור החיים אמן סלה, עד כאן מהספר הקדוש הנ"ל.

(י) ומכאן סתירה גדולה לאנשים המתירים להם התר כשהוא בבית־הפנסת והצבור מתפללים והוא אינו מתפלל עוד במנין זה או שהוא כבר התפלל, מדבר עם חברו אפלו בשעה שהש"ץ אומר השמונה־עשרה ואומר תרוץ והתר שאין זה מנין שלי. והרי מבאר בדברי הקדוש הזה אפלו לאחר תפלת הצבור כל היום קדשה שורה שם ומאן דמגביה קולו וכו' ומכל־שכן בשעת תפלת הצבור ובחזרת הש"ץ השמונה־עשרה שומר נפשו ירחק מההתר המורה חטאים רחמנא לצלן.

(יא) שלחן ערוך יורה־דעה (סימן רמו, סעיף יז) : אין משיחין בבית־המדרש אלא בדברי־תורה אפלו מי שנתעטש אין אומרים לו רפואה בבית־המדרש וקדשת בית־המדרש חמורה מקדשת בית־הפנסת. ועין טורי־זהב (סעיף קט"ו) וזה לשונו: כתוב בפרישה ואפשר שזהו דוקא בימיהם שלא ראו מספריהם לחוץ כל־שכן שלא היו משיחים אבל עכשו דכלאו הכי אין נזהרים



אומרים רפואה, עד כאן לשונו. ולא היה לו לכתב דבר זה לבדות קלא מלבו דאף דמצינו בארחתיים (סימן פ) סברא זו לענני חתן שקורא קריאת שמע עכשו כיון שגם שאר בני אדם אינם מכוונים הינו משום שנמשך מזה דבר טוב שיקרא קריאת שמע מה שאין כן שישמש מזה דבר מגנה שהשומע סבר מדהתרה עכשו לומר רפואה התרה הרצועה וישית גם כן שיחה בטלה וכבר אנו מזהרין בזה בענש גחלי רתמים חס ושלום על כן אין להשגיח בזה להקל, ואדרבה יהיה הרב מזהיר על זה וילמדו קל וחמר לאסור שיחה בטלה, והמרכה בכבוד התורה הרי זה משבח ומכבד.

רבותינו זכרונם לברכה שהיו אונסין עצמם מן השחוק ומן השיחה וכו' וידוע מן התקונים זהו הקדוש המלך סתם הוא מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא והמקדש מעט הוא היכל המלך הם הבתי כנסיות ובתי מדרשות, ומי הוא זה שירעה בנפשו עז שידבר בביתו ובהיכלו דברים שהם נגד רצונו יתברך ויתעלה ובפרט בעת שאומרים שירות ותשבחות. ראה זה מצאתי בסדור הארז"ל בכונת הליכות לבית הכנסת ויאמר טרם שיכנס לבית הכנסת פסוק "בבית אלקים נהלך ברגש" ותכונן כי יתבות נהלך ברגש הוא שם יו"ד ה"ה ו"ו ה"ה וראשי תבות ב"בית אלקים גימטריא שלש כדי לעשות שלשה מחין לנקבא. גם תכונן "ברגש" גימטריא אבגית"צ, הוא שם החסד. ובחסד הגדול שלו יתברך אנו נכנסים להתפלל בבית כנסת האל יתברך לא שאנו ראויים לכה. ופרוש ברגש שירגיש בעצמו בבית מי שהוא נכנס וצריך שיכנס ברעיה, עד כאן לשונו.

## פָּרֶק טו

בְּזִכּוֹת קִדְשֵׁי בְּתֵי-כִנְסוּיֹת  
וּבְתֵי-מִדְרָשׁוֹת נִגְאָל  
בְּמַחֲרָה בְּיָמֵינוּ

הַרוֹצֵה שֶׁתִּמְקַבֵּל תְּפִלָּתוֹ צָרִיךְ לַעֲמֹד  
בְּבֵית-הַכְּנֶסֶת בְּאֵימָה וּבִירְאָה בְּרַתֵּת וּבְזִיעַ  
כְּאֵדָם הָעוֹמֵד לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ

(א) בְּסֵפֶר מַעֲלוֹת הַמִּדּוֹת (וְהֵרֵאשִׁית-חֻכְמָה מִבֵּיאֵו) נִזְהָ לְשׁוֹנוֹ: בְּנֵי  
צָאוּ וּרְאוּ כִּמָּה גָדוֹל הַמִּתְפַּלֵּל בְּבֵית-הַכְּנֶסֶת, שֶׁכֶּף אָמְרוּ חַז"ל כֹּל  
הַמִּתְפַּלֵּל בְּבֵית-הַכְּנֶסֶת כְּאֵלוֹ מְקִיפּוֹ חוֹמָה שֶׁל בְּרָזֶל וְלֹא עוֹד אֶלָּא  
שֶׁתְּפִלָּתוֹ מִתְקַבֵּל לְרִצּוֹן כְּאֵלוֹ הַקָּרִיב מִנְחָה טְהוֹרָה כְּעִנְיָן  
שֶׁנֶּאֱמַר כְּאֲשֶׁר יָבִיאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַמִּנְחָה וְגו' וְכֹל הַמְשַׁפֵּים  
וּמַעֲרִיב לְהִתְפַּלֵּל בְּבֵית-הַכְּנֶסֶת כְּאֵלוֹ מְקַבֵּל פְּנֵי שְׂכִינָה שֶׁנֶּאֱמַר  
אִךְ צַדִּיקִים יוֹדוּ לְשִׁמְךָ יֵשׁבוּ יִשְׂרָאֵל אֶת פְּנֵיהֶ וְגו' וְאֵין הָעוֹלָם  
מִתְקַיֵּם אֶלָּא בְּזִכּוֹת בְּתֵי-כִנְסוּיֹת וּבְתֵי-מִדְרָשׁוֹת, דִּתְנָא רַבִּי  
אֵלִיָּהוּ בְּכֹל יוֹם נִיּוֹם מִלֵּאכֵי חֲפֵלָה יוֹרְדִין מִלִּפְנֵי  
הַקֹּדֶשׁ-בְּרוּךְ-הוּא לְחַבֵּל אֶת כָּל הָעוֹלָם כִּלּוֹ שְׂאֵלְמֵלֵא  
בְּתֵי-כִנְסוּיֹת וּבְתֵי-מִדְרָשׁוֹת שֶׁהֵן יוֹשְׁבֵין וְעוֹסְקִין בְּהֵן  
בְּתוֹרָה וּבְמִצְוֹת הֵיוּ מְחַבְּלִין אוֹתוֹ מִיָּד, שֶׁנֶּאֱמַר מִדּוּשׁ  
בְּאֵתִי וְאֵין אִישׁ וְגו' הוֹאִיל וּבְתֵי-כִנְסוּיֹת חֲבִיבִין כֹּל-כֶּף לִפְנֵי

המקום שמשרה שכינתו בתוכו וקראן מקדש מעט על-כן צריך לו לאדם לעמוד בבית-הכנסת באימה וביראה ברתת ובזיע ובדעת נוחה באדם העומד לפני המלך כדי שתתקבל תפלתו לרצון לפני המקום ואל יכנס בתוכה מתוך קלות-ראש ועזות-פנים ופריצות ומתקוטט שם עם הבריות שאם עשה בן נוח לו שלא הלה שם להתפלל ולא עוד אלא שגורם לשכינה שתסתלק מישראל וגורם להם לבתי-כנסיות שיחרבו כענין שנאמר לכו אל מקומי אשר בשילה וראו אשר עשיתי לו מפני רעות עמי ישראל, אם במשכן שילה נאמר בן כל-שכן בבתי-כנסיות.

(ב) לכו בני הואיל שהקדוש-ברוך-הוא חפץ בתפלתנו של ישראל וביותר מי שמתפלל בבתי-כנסיות עם הצבור, כשתקומו ממטותיכם הווי זהירין וזריזין לנקות עצמכם מכל טמאה וטנוף ותלכו לבית-הכנסת ותפנו לבבכם מכל שאר הענינים והעסקים ושאר הבלי העולם כדי שלא יטרידו אתכם המחשבות ויבלבלו אתכם בתפלותיכם. והשתדלו להתפלל כל תפלותיכם בעונתן וסדרן תקראו קריאת-שמע שחרית וערבית בעונתה כדי שיקבל הקדוש-ברוך-הוא תפלותיכם לרצון ותזכו לראות במהרה ביאת משיח כענין שנאמר והביאותים אל הר קדשי וגו', למען רחמי ישמע את קולנו ויקבל ברחמים וברצון את תפלתנו אמן.

(ג) בספר יסוד ושרש העבודה וזה לשונו: אחר התפלה בלחש יכין האדם עצמו לשמע התפלה בהחזרת הש"ץ ויזהר מאד לשמר מחשבתו מהרהורים בטלים רחמנא לצלן רק לשמע תבות הש"ץ ויכוון בהם כוננת התפלה ממש כאלו מתפלל בעצמו ויחשב לו כאלו

התפלל עוד שוב שנית ובעניית אמן על ברכת הש"צ יחשב לו גם כן לתפלה, וכן כתב האבודרה"ם שהמתפלל עם הצבור נוטל ש"כר על שלש תפלות ש"כר תפלה בלחש וש"כר שמיעתן מהש"צ וש"כר עניית אמן כי גדול העונה אמן יותר מן המברך, עד כאן לשונו.

(ד) ויזהר האדם מאד מאד בעניית אמן כי לפום גמלא גמילות גדל ש"כרו על ענייתו אמן כן גדל ענשו רחמנא לצלן למי שאינו נזהר בענייתה או שעונה בלא מתכוון פונה הראוי לה כפי הברכה רק הוציא תבת אמן כמצות אנשים מלמדה כי לפי שיש שנוי הברכות כף שנוי פונת אמן כי ארבעה הם חלוקי ברכות: ברכת התפלה, וברכת המצוות, וברכת הנהנין, וברכת השבח וההודאה.

(ה) ויכלל זה יהיה בידו של אדם בכוננת עניית אמן שצריך לכוון בה ממש ככוננת המברך הברכה באיזה ברכה שיהיה כפי שבארתי בעזרת השם פונת המברך של ברכת השחר וברכות של שמונה עשרה וכפי שיבוא באורו לפנינו בעזרת השם פונת שאר הברכות ויזהר האדם העונה אמן לכוון ממש ככוננת המברך.

(ו) אחי ורעי אהובי השם ואהובי נפשי תדעו נאמנה כי כמו שמברך איזה ברכה צריך לברך בכונה עצומה מאד כאשר בא אחר הנוף המחשבי כי שדי נופו של ברכה אחר הנוף המחשבה והעקר בברכה הוא המחשבה עם עניתו. ועל כן צריך לכוון בעניית אמן יותר כי לפי מעלות וש"כר העונה אמן יותר מן המברך כן צריך גם כן פונתה יותר עצומה מן המברך.

(ז) וזה לשון האבודרה"ם כי המברך דומה לשטר שלא נתקיים בבית-דין ויכול אדם להכחישו ואחר שהוא מאשר ומקיים עליו אין להוסיף וממנו אין לגרע כף הוא אמן חותם הברכות, עד כאן לשונו.

(ח) וזה לשון הטור (סימן קכז) אמרו רבותינו זכרונם לברכה מה דכתיב שומר שומרים נוצר ה' אלו שאומרים אמן באמונה. אומר שליח-צבור מחיה המתים והם עונים אמן ועדין לא ראו תחית המתים ומאמינים בהקדוש-ברוך-הוא שמחיה מתים. אומר שליח-צבור ברוך גואל ישראל והן עונים אמן ועדין לא נגאלו ומאמינים שעתידי הקדוש-ברוך-הוא לגאולם. אומר שליח-צבור בונה ירושלים ועדין היא בחרבנה ומאמינים שעתידי לבנותה ועונים אמן. הוי אומר, נוצר ה'. אמר רבי שמעון כל העונה אמן בכל כחו פרוש בכל פונתו פותחין לו שערי גן-עדן שנאמר פתחו שערים ויבא גוי צדיק שמר אמנים אל תקרי אמנים אלא אמנים שאומרים אמן, עד כאן לשון הטור.

(ט) הרי מבאר מלשון חז"ל שמביא הטור שעקר ענינת אמן היא הפונה שבה שמחשב במחשבתו ולא ענינת התבה לבד.

(י) וכן כתב הטור בסימן הנ"ל וזה לשונו: ויענו אמן אחר כל ברכה וברכה וכו' ובכונה שיכוון בלבו אמת היא הברכה שברך המברך ואני מאמין בזה כי אמן הוא לשון האמנת דברים, עד כאן לשונו.

(יא) ובהר הקדוש פרשת וילך דף רפה. (הבאתי כל המאמר הזהר הקדוש אות כז) אחי נרעי תן דעתך ולבך שם במאמר הנ"ל

והאיך ומה יתאונו אדם חי כמה שנים שנגזרו וכן עברו  
 ופלגי מים תרד עיניו על לא שמרו עניית אמן פראוי יומם  
 לא ישכב ולילה לא ינוח מפחד לבבו אשר יפחד וממראה  
 עיניו אשר יראה יגרה בשאול תחתית ולנצח לא יראה אור  
 כנזכר לעיל בזהר הקדוש ועקר פגנת הזהר הקדוש בעניית אמן  
 היא פגנתה ולא אמירת התבה בלבד כמבאר בלשוננו הקדוש ובזוי  
 יקלו מאן דלא ידע לאוקיר לקרה ולא אתכונן באמן גם  
 מלשוננו וכד ישראל לתת משמריו לאתבא אמן ולכונא לפיהו  
 כמה דאצטריף וכו'.

(יב) בפרשת תרומה (דף קעח.) נוה לשוננו: מאי ובזי יקלו דא  
 הוא מאן דלא ידע לאחדא שמא קדישא ולקשרא. קשרא  
 דמהימנותא ולאמשכא לאתר דיצטריף ולאוקיר שמא דמרה טב  
 לה דלא אתברי וכל-שכן מאן דלא אתכונן באמן, עד כאן לשוננו.

(יג) הרי מבאר שעקר עניית אמן הוא הפגנה שבה ולא עניית  
 התבה לבד. ועקר הפגנה של עניית אמן היא השמחה והחידנה  
 במחשבתו על גדל אלהותו יתברך שמו ששמע שבח והודאה  
 אמיתית שאינה כוזבת בשום אופן מפי המברך ליוצרנו ובוראנו  
 יתברך שמו ועונה אמן ומכונן במחשבתו אמת ההודאה שיצא מפי  
 המברך ליוצרי יתברך שמו. גם ממאמר הנ"ל תלהב לב האדם  
 להשתדל ולהתאמץ לשמע הברכה מפי המברך כדי לענות אחריה  
 אמן לתת בזה נחת-רוח ליוצרו ברוך הוא וברוך שמו כמבאר  
 במאמר הנ"ל מאי שומר כלומר נטיר ההוא ברכה דאמר ההוא  
 דמברך ומחכה לה לאתבא אמן כמה דאצטריף וכו'. ויזהר מאד

בְּאֵמֶן חֲטוּפָה וּבְאֵמֶן קְטוּפָה וּבְאֵמֶן יְתוּמָה כַּנּוֹכַר בְּטוֹר  
וּבְשִׁלְחוֹ-עֲרוּף סִימָן כַּכּוֹד וְעֵינֵי שָׁם דִּי בְהַעֲרָה זוּ.

(יד) וְהוּבָא בְּזֵהר הַקְדוּשׁ וּבִתְקוּנִים בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת שְׁיִזְהַר הָאָדָם  
לְתוֹן בְּכָל יוֹם צְדָקָה לְנִשְׁמָתוֹ הֵינּוּ נוֹטְרִיקוֹן שֶׁל תַּבַּת "צְדָקָה". וְזֶה  
לְשׁוֹן הַתְּקוּנִים (תְּקוּנָא תְּשַׁסְרֵי דְּף מֵא): אֵין צְדָקָה אֱלָא תַּפְלָה צ'  
אֲמַנִּים ד' קְדוּשׁוֹת ק' בְּרִכּוֹת ה' תְּמִשָּׁה חֲמִשִּׁי תוֹרָה וְזֶה י צְדָקָה  
תְּרוּמָם גוֹי וְעֵלְיוֹ נֶאֱמַר לְאַבְרָהָם וַיַּחֲשִׁבֶהָ לוֹ צְדָקָה וְכוּ', עַד כָּאן  
לְשׁוֹנוֹ בְּקִצּוֹר.

(טו) גַּם יְזַהַר לְעֲנוּת בְּרוּף הוּא וּבְרוּף שְׁמוֹ עַל הַבְּרִכּוֹת בְּכַנְנָה  
עֲצוּמָה וּבִשְׁמַחַת הַלֵּב בְּאֵלֵהוּתוֹ יִתְבַּרַךְ שְׁמוֹ וַיִּתְעַלֶּה וּמוּבָא בְּטוֹר  
(סִימָן כַּכּוֹד, וְעֵינֵי שָׁם) אֲף יֵשׁ מְקוֹמוֹת הַיְדוּעִים בְּתַפְלָה שְׁאִין לְעֲנוּת  
בְּהֵם בְּרוּף הוּא וּבְרוּף שְׁמוֹ, וְעֵינֵי בְּמַגֵּן אַבְרָהָם. עַד כָּאן מְסַפֵּר  
יְסוֹד וְשֵׁרֵשׁ הָעֲבוּדָה.

(טז) בְּסִפְרֵי נוּי הָעֲמוּדִים (סוּף פֶּרֶק עֲשִׁירִי) וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: כְּתַב  
הַרְמַב"ם בְּהַלְכוֹת תַּפְלָה (פֶּרֶק יא) מִי שֶׁצָּרִיף לְכַנֵּס לְבֵית־הַפְּנִסָּת  
לְקָרוֹת תִּינּוֹק אוֹ חֲבָרוֹ יְכַנֵּס וַיִּקְרָא מְעַט אוֹ יֹאמֵר שְׁמוּעָה  
וְאַחֲרֵי־כֵן יִקְרָא חֲבָרוֹ כְּדִי שְׁלֵא יְכַנֵּס בְּשִׁבִיל חֲפָצָיו בְּלִבָּד וְאִם  
אֵינּוּ יוֹדֵעַ יֹאמֵר לְתִינּוֹק מִן הַתִּינּוֹקוֹת קְרָא לִי הַפְּסוּק שְׁאַתָּה קוֹרָא  
בוֹ אוֹ יִשְׁהֶה מְעַט בְּבֵית־הַפְּנִסָּת וְאַחֲרֵי־כֵן יֵצֵא שְׁהִי־שִׁיבָה שָׁם  
מְעַסְקֵי הַמְּצוּוֹת הִיא שְׁנֶאֱמַר אֲשֶׁר־י יוֹשְׁבֵי בֵיתָהּ. אִם־כֵּן מִשְׁמַע  
מִתּוֹךְ דְּבָרָיו שְׁהִי־שִׁיבָה בְּבֵית־הַפְּנִסָּת מְצוּנָה הִיא. וּמֵאַחֵר שְׁהִיא  
מְצוּנָה מִכָּאן אֵתָהּ לְמַד מֵהַ שְׁכַתְּבוֹ הַרְמַב"ם וְהַטוֹר (אַרְח־חַיִּים סִימָן  
קנא) בְּתִי־כְנִסִּיּוֹת אֵין נוֹהֲגִין בְּהֵם קְלוּת־רֵאשׁ כַּגִּוֵּן שְׁחוֹק וְהַתּוֹל

ושיחה בטלה וכאלה וכו'. ונראה שהשיבה בבית הכנסת למצוה יחשב והמדבר שיחה בטלה וכאלה עברה מכבה מצוה. ומזה ילמד כל איש ואשה שיושבים בבית הכנסת אף שלא בשעת התפלה שאין לדבר שום שיחה בטלה, ומכל־שכן בשעת התפלה או קריאת התורה שלא לדבר דבר של חליו.

ובעוונותינו הרבים עד מתי יהיה זה לנו למוקש, שבכל עיר ועיר אין יכולין למחות להעם, ונעשה להם כהתר בעוונותינו הרבים. וי להם, וי לנשמותיהם, ואיך יעלה תפלותיהם למעלה והיא מלכלכת במוני חטאים, ואין קטיגור נעשה סניגור. על־כן מן הראוי שכל קהלה וקהלה, מקום אשר דבר המלך מלכו של עולם ודתו מניע, יעמידו אנשים על זה אשר ישגיחו באיומים רבים על המדברים, ויבישו אותם ברבים, ובזה נראה כבוד ה' בארץ, וכל העם ישמעו וייראו ולא יזידון עוד, ויתנו במתג ורסן עדיו לכלם את פיהם בבית הכנסת לדבר דבר של חל ושיחה בטלה.

(יז) גם בזה רגיל אני למחות לאותן אנשים המתפללים תחנונות ובקשות בעת שהש"ץ חוזר ומתפלל תפלת שמונה עשרה, כי מה שבקשו לא נתן להם, ומה שבקשו נתלה מהם, רוצה לומר כי המסכם בכל הפוסקים כשש"ץ חוזר התפלה יש לקהל לשתק ולענות אמן ולכוון לברכות שמברך החזן, ומי שאינו נזהר בזה מה שבקשו נתלה הימנו, ומה שבקשו בשאר תחנונות לא נתן לו, כי בא זה ואבד את זה וכו' ובזכות עמודי העבודה והתפלה נשמחה בישועת ה' ונגילה ונזכה לבנין בית המקדש שיהיה לנו לשם ולתפארת ולתהלה, עד כאן לשונו.



(יח) ספר המוסר: ענית אמן על כל ברכה. יכון שהמלאכים שומעין הברכה או הקדיש ועונין אמן כי אמן גימטריא "מלאך".  
ואם אינו עונה אמן בכונה מקדימין לגשמתו הקלפות ומוליכין אותו בהרי חשך. ויזהר כל אדם אף בביתו ויאמר הברכות בקול רם. והשומעים יענו ברוך הוא וברוך שמו. וידקדק בענית אמן כי פרושו אינו שנה תמיד רק לפי הענין:

פעם פרושו אמת.

ופעם פרושו יהיה בן.

ופעם פרושו אני מאמין ומודה בו.

על-כן צריך לתן דעת על זה מאד. ומי שמדקדק בן זוכה ועונה אמן לעולם הבא ובשני אמנים יזהר ביותר לענות אמן. אחד אחר המחזיר שכינתו לציון. ואחד אחר ופרס עלינו וכו' בליל שבת יום-טוב, עד כאן בספר הנ"ל.

(יט) וכן איתא בספר דרך משה שחסיד אחד התענה על אריכות הגלות, ונתגלה לו בחלום איך יבוא הגאולה והעולם אינם משגיחין לענות אמן על ברכת הגאולה, וזהו המחזיר שכינתו לציון ובליל שבת יום-טוב אחר ופרס עלינו וכו' ועל ירושלים, וגורמים לחזן שעושה ברכה לבטלה, חס ושלום, וכבר הפה רגילים בזה בעוונותינו הרבים. על-כן אני מתקן בכל הקהלות ובכל מקום שאני נוסע לזכות הרבים, וחוזר אני על כל החזנים קדם מודים וקדם ושמרו וכתיון החזן מעט אחר סיום הברכה ויכה באגרוף על התבה שקורין עמוד כדי שיזכיר לקהל אנשים נשים וטף לענות אמן, ואז

מנערוותו ירנל הנער בזה וההרגל נעשה טבע גם בזקנותו לא יסור ממנו, ואם לא יעשה החזן זאת הענש על החזן שהוא גורם מיתה חס ושלום לשומע ואינו עונה אמן, ובאמת תכף ומיד חייב חס ושלום, רק אין בעל הרחמים פוגע בנפשות תחלה וכא לידי עניות, חס ושלום, ועני חשוב כמת. על-כן אחי ורעי לא יהא אמן הנה קל בעיניכם ואין האדם נקרא "צדיק" אלא אם קיים בכל יום צ' אמונים ד' קדשות י' קדישים ק' ברכות ראשי-תבות של "צדיק", עד כאן בספר דרך משה.

(כ) אמר המחבר: ועתה בעוונותינו הרבים גם אחר ברכת מחיה המתים גם-כן אינם נזקרים לענות אמן ומתחילין תכף הקדשה והם שלשה אמונים גדולים אשר בהם תלוי הגאולה ותחית המתים על-כן כל אחד ואחד יהיה נזהר בזה מאד. ועל-פי הרב המתפללים לפני התבה גורמים שלא לענות אמן אחר המחזיר שכינתו לציון אפלו למי שיודע ונזהר לענות אמן כי אומרים המחזיר שכינתו לציון מודים וכו' בנשימה אחת ואינם מפסיקים וכשהתחיל מודים אסור לענות אמן, כי קדם ששים התבה אחרונה מהברכה אסור לענות אמן כי הוא אמן חטופה וכשהתחיל מודים היא ברכה אחרת והעונה אז אמן הוא אמן יתומה. ועין בשערי-תשובה (סימן קכד, קע"ח קס"ט) ועין ברפי יוסף בשם מהר"י מולכו ש"צ ששים מגן אברהם והתחיל תכף אמה גבור אינו יכול שוב לענות אמן דהא אפלו אם כבר כלה ענית אמן מהצבור אין יכול לענות עוד, וכל-שכן אם כבר התחיל ברכה אחרת וכבר עברה ברכה ראשונה, עין שם.

(כא) על־כן יזָהרו הש"צ שיפסיקו בין ברכה וברכה כדי שעור ענית אמן מהקהל. וכן בברכות הנותן לשכוי בינה הסמוכות זה לזה, יפסיקו כדי שעור ענית אמן, ובזה יהיה שָכרם כפול ומכפל מן השמים ויתקרב הגאֵלה שלמה במהרה בימינו אמן.

(כב) בספר דרך פקודיה מהקדוש רבי צבי אלימלך מדינוב זי"ע (מצנה לט ג) ומהר"ם הבבלי כתב בטעמי מצוות כשאדם עומד בבית־הכִּנֶּסֶת ומחשב בכסף וזהב וקנינים עובר על לא תעשון וכו' עין שם בדבריו והנה לפנינו היא מצנה הנוהגת כמעט בכל שעה, עד כאן לשונו. והנה זה האסור בבית־הכִּנֶּסֶת אפלו שלא בעת התפלה ומכל־שכן שצריכין לזהר בשעת התפלה.

## פֶּרֶק י"ז

### וְהִירִיּוֹת נְחוּצוֹת לְכָל יָחִיד בְּעֲנִינֵי קְרִיאַת הַתּוֹרָה

(א) בְּשִׁלְחוֹן עֲרוּף אֲרַחֲחִיִּים (סימן קמו, סעיף ב) פִּינּוֹן שֶׁהִתְחִיל  
הַקּוֹרֵא לְקִרְוֹת בְּסִפְר־תּוֹרָה אֲסוּר לְסַפֵּר אֶפְלוּ בְּדַבְרֵי־תּוֹרָה אֶפְלוּ  
בֵּין גִּבְרָא לְגִבְרָא. וְכַתּוּב הַמְּגוֹן־אֲבָרְהֶם (סעיף קטן ג) זֶהוּ דַעַת  
הַרַמְבַּ"ם, אֲבָל פֶּשֶׁט הַגְּמָרָא וְהַפּוֹסְקִים מְשַׁמְעַ מְשַׁנְפַּתָּהּ  
הַסִּפְר־תּוֹרָה אֲסוּר. וְכֵן כַּתּוּב בַּזֵּהר הַקְּדוֹשׁ פְּרִשְׁת וַיִּקְהַל (דף רו.).  
כִּד סְלִיק סִפְר־תּוֹרָה לְתַמּוֹן כְּדִין בְּעוֹן כָּל עַמָּא לְסִדְרָא גְרַמְיָהוּ  
לְתַמָּא בְּאִימְתָא בְּדַחֲלִיו בְּרַתָּת בְּזִיעַ וּלְכַוְנָא לְבִיָּהוּ כְּמָה דְהִשְׁתָּא  
קִימִין עַל טוֹרָא דְסִינֵי לְקַבְּלָא אֹרִימְתָא וִיהוֹן צִיְתִין וַיִּרְכוּן אֲדִנְיָהוּ.  
וְלִית רֵשׁוּ לְעַמָּא לְמַפְתַּח פּוּמִיָּהוֹן אֶפְלוּ בְּמַלְי דְּאֹרִימְתָא וְכַל־שְׁכוֹן  
בְּמַלְיָ אַחְרָא אֵלָא כְּלָהוּ בְּאִימְתָא כְּמָאן דְּלִית לֵהּ פּוּמָא וְהָא אֹקְמוּהָ  
דְּכַתִּיב וּכְפַתְחוּ עֲמָדוֹ כָּל הָעָם וְאֹזְנֵי כָּל הָעָם אֶל סִפְר הַתּוֹרָה.

(ב) סֵדֶר הַיּוֹם: וּכְשֶׁמִּתְחִיל הַקּוֹרֵא לְקִרְוֹת אֹזְנֵי כָּל הָעָם אֶל סִפְר  
הַתּוֹרָה וְאֵל הַבְּרָכוֹת לְעֲנוּת אֲמֵן וַיְדוּעַ הוּא לְכָל כִּי הַתּוֹרָה הִיא  
מְקוּר פֶּל הַבְּרָכוֹת וְהַשְּׁלוּם וְהַחַיִּים לְכָל הָעוֹלָמוֹת כְּלָם בְּכָלֵל  
וּבְכַפְרֵט וְהַנּוֹטָה אֲזָנוּ לְשִׁמְעַ אֶל דְּבָרֶיהָ וְלִקְרִיָּם אוֹתָהּ מְקָרֵב אֵלָיו  
הַבְּרָכָה וְהַחַיִּים וְהַשְּׁלוּם וְהַטּוֹב וּמְכַבֵּד אֶת הַתּוֹרָה כְּלִי חֲמֻדָּת  
הַקְּדוֹשׁ־בְּרוּךְ־הוּא וּמְקַדֵּשׁ שֵׁם שָׁמַיִם, וְהַאוֹטֵם אֲזָנוּ מְשַׁמְעַ מִרְחִיק

כֹּל הַטוֹב הַנִּזְכָּר וְגַם תַּפְלֹתוֹ תוֹעֵבָה וְטוֹב לוֹ שְׁלֵא נִבְרָא וְהוּא מִפְּלֵל כֹּל הַמְּחַלֵּל אֶת הַתּוֹרָה גּוֹפּוֹ מְחַלֵּל עַל הַבְּרִיּוֹת כִּי אֵין לָהּ חֵלוּל גְּדוֹל מִזֶּה וְאֵת דְּבַר ה' בְּזָה.

וְלֹא יֵאמֶר אֱלוֹ הַדְּבָרִים כִּבְרָ שְׁמַעְתִּי אוֹתָם וַיִּדְעַתִּים אֵין לִי בָהֶם חֵדוּשׁ כִּי כֹל עֲנִין וְעֲנִין מֵעֲנִינֵי הַתּוֹרָה הוּא גְּדוֹל וְנִזְרָא וְהַתּוֹרָה כְּלָה שְׁמוֹתָיו שֶׁל הַקְּדוּשׁ־בְּרוּךְ־הוּא וַיֵּשׁ תוֹעֵלֶת בָּהֶם אִם לְקִרוֹתָם אוֹ לְשִׁמְעָם. וְאִפְלוּ לַעֲסֹק בְּדַבְרֵי־תּוֹרָה אוֹ בְּעֶסֶק מִצְוָה אֵין לַעֲסֹק בְּזִמְן הַהוּא כִּי אֵין לָהּ לַמּוֹד וְעֶסֶק גְּדוֹל מִזֶּה לְשִׁמְעַ עֲצַת הַזֹּאת אֲשֶׁר נִשְׁמָעִים דְּבָרֶיהָ בְּתוֹךְ קֹהֵל וְעַד מִיִּשְׂרָאֵל וְהָרִי הִיא כְּנִתְיַנְתָּה בְּסִינַי וְכֹל אֶחָד צָרִיף שְׁיִירָא אֶת נַפְשׁוֹ וַיְקַדֵּשׁ אֶת עֲצָמוֹ עֲצַת הַזֹּאת לְשִׁבְתָּ בְּמוֹרָא וּפְחַד לְשִׁמְעַ וּלְקַבֵּל אֶת כֹּל דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת, עַד כָּאֵן לְשׁוֹנוֹ.

עוד שם בסדר היום בתפלת שבת

(ג) אַחַר שֶׁהַתַּפְּלִלוֹ מוֹצִיאֵין סֵפֶר תּוֹרָה וְצָרִיף לְנַהֵג בּוֹ כְּבוֹד הַרְבֵּה וַיְבִיט בּוֹ מִשְׁעָה שְׁמוֹצִיאֵין אוֹתוֹ מִהָאָרוֹן עַד שְׁמַנִּיחִין אוֹתוֹ בְּמִקוֹמוֹ וְאֵל יִדְבַר דְּבָרִים שִׁיחָה בְּטֵלָה אוֹ יַעֲסֹק בְּצָרְכֵי עֲנִינּוֹ כִּי זֶה הוּא בְּזוּי הַתּוֹרָה וְצָרִיף לְחַבְּקוֹ וּלְנַשְׁקוֹ וּלְכַף רֹאשׁוֹ לְפָנָיו כְּאֶגְמוֹן כִּי הוּא הָעֵד לְכֹל בְּאֵי עוֹלָם כְּדֹאֲמַרִּינָן בְּמִסְכַּת עֲבוּדָה־זָרָה פֶּרֶק קַמָּא לַעֲתִיד לְבוֹא הַקְּדוּשׁ־בְּרוּךְ־הוּא מִבֵּיא סֵפֶר־תּוֹרָה בְּחִיקוֹ וְאוֹמֵר כֹּל מִי שְׁעֶסֶק בְּזָה יְבוֹא וַיִּטַּל שְׁכָרוֹ וְכוּ'. וּבִזְכוּת הַתּוֹרָה יֵשׁ לָנוּ קִיּוּם וְהַעֲמָדָה בְּגִלּוֹת הַמֶּר הַזֶּה בֵּין הַגּוֹיִים וְקִיּוּם כֹּל הָעוֹלָם כֹּל בְּכֻלּוֹ הוּא בִּזְכוּת הַתּוֹרָה כְּמָה דָּאֵת אָמַר אִם לֹא בְּרִיתִי יוֹמָם וְלַיְלָה וְגו' שֶׁהוּא הַתּוֹרָה שְׁנֵאֲמַר בָּהּ וְהִגִּיתָ בּוֹ יוֹמָם וְלַיְלָה וְנֵאֲמַר אֵלֶּה דְּבָרֵי הַבְּרִית.

וכשפותחין אותו לפני העם יכרע וישתחוה לפניו כעבד לפני  
 אדוניו ויודה לאדון הכל שבחר בנו מכל האמות וזכנו בתורתו  
 התמימה ואומר וזאת התורה וכו' ויתחנן כפי פחו כי שעת רצון  
 היא שמתגברים הרחמים בעולם. וכשהחזן מתחיל לקרות יהיו  
 אזני כל העם אל ספר התורה, והמצוה מן המבחר שיהיה ביד כל  
 אחד חמש ויבינו בו מלה במלה לכל דבר שהחזן קורא וכוזה לא  
 יפנה מחשבתו לשום דבר אחר בעולם כי הוא עון פלילי לדבר  
 בעוד שהחזן קורא בספר תורת האלהים ואפלו בדברי־תורה  
 אחרים אין ראוי כִּי־אם לשמע את הדברים אשר יוצאין מפי  
 הקורא ולכונן בהם כפי יכלתו והמשנים מזה עובר משום כי דבר  
 ה' בזה חס ושלוש ועמיד לתן את הדין, השם יצילנו.

וגם צריך שלא יסיוחו דעתם מהקריאה כדי שיענו אמן אחר  
 המברכים על קריאתה ואחר ברכו עונה ברוך ה' המברך ועולה  
 להם כאלו הם ברכו הברכה עצמה ולהשלים חשבון המאה ברכות  
 כאשר אמרו חז"ל בשבת שאין אדם יכול להשלים הברכות מפני  
 מעוט הברכות של תפלה שחסרים שתיים־עשרה בכל תפלה שהם  
 שלשים ושש ברכות ישלים אותם בכוננת ברכות העולין לקרא  
 בתורה ויענה אחריהם אמן ובברכות המפטיר ויענה אחריהם אמן  
 ומדאנו רואין שעולה לו לחשבון מאה ברכות נראה שהכוננה בהם  
 טובה עד מאד ואין ראוי להסיח דעתו מהם כלל ועקר.

(ד) ואין ראוי להקל בדבר כלל ואפלו מי שקרא הפרשה ועבר  
 עליה כמה פעמים ואפלו הוא תלמיד־חכם ואפלו שהוא עוסק  
 בדברי־תורה ראוי לו לבטל בעוד שהחזן קורא בספר־תורה  
 שהוא כתוב פה־לכתו וכל התורה בלה שמותיו של

הקדוש־ברוך־הוא ואין לנו בעולם הזה וכבא כי אם אותם  
הדברים שכתובים בו והם קמים ונחקים לעולמי עד ומהם ובהם  
משתלשלים כל העולמות כלם והם קיום והעמדה לכל כללות  
הבריאה כלה והיא כלל לכל התורות וכל החכמות ואין שום דבר  
בעולם חוץ ממנה שלא תמצא בה ולא דבר ריק הוא ואם ריק הוא  
ממנו מקצר דעתנו וממעוט השגתנו שאין אנו מבינים ספור  
אמריה ורמזי וקדושיה הנחמדים מזהב ומפז רב וכל בעל גפוש  
ראוי לו להשגיח בזה ולכבדה בכל האפשרות ואל יחלל אותה  
בעיני עם־הארץ והקלים שבראותם את בעלי־תורה עסוקים  
בעניניהם ולמודם ומניחים שמיעתה ואין חוששים לכבוד  
ספר־תורה הפתוחה לעיני הכל מהבילים הם בעיניהם גם הם  
דברי הדת והדין ועוסקים גם הם בהבליהם ובשיחת חלין ואינם  
חוששין לשמע ונמצא גורם חלול גדול חס ושלום ואמרו ז"ל כל  
המחלל את התורה וכו'.

לכן צריה כל אדם להשתדל לשמע ולהקשיב באזנים פתוחות  
כמי ששומע פתגם המלה הבא מחדש כאשר אמרו ז"ל אשר אנכי  
מצוה היום יהיו חביבין בעיניך כאלו היום נתנו חדשים לפניך  
ולא תקוץ משמיעתם. וכן אמרו אם שמע תשמע אם שמע בישן  
תשמע בחדש, ומה לנו כי־אם לעשות רצון אבינו שבשמים  
יתברך ויתעלה. והרי דענו שחפצו ורצונו הוא שיהיו אזנינו אל  
ספר־התורה וצא וילמד מפרשת הקהל שאפלו הטף היו מביאים  
לשמע אף־על־פי שאין בהם דעת והבחנה כדי שיקבלו שכר מפני  
קדוש ה' וקדוש התורה שבענין הזה מתקדש בעיני כל העם  
ובעיני המקום ברוך הוא.

וכן צריך להשתדל להזהיר את העם אשר עומדים אצלו וקרובים אליו וסרים אל משמעתו שלא ידברו ולא יעסקו בשום ענין ודבר כפיאם לשמע את דבר ה' והעושה כן אשריו ואשרי חלקו זוכה ומזכה את הרבים וכות הרבים תלוי בו ועליו נאמר כל המכבד את התורה גופו מכבד על הבריות.

וראיתי קצת אנשי מעשה שנוהגים לעמד ולזקוף בעת קריאת התורה ומנהג טוב וכשר הוא מה טוב חלקם בתיים ומה נעים גורלם כי ודאי בעת כזאת צריך להיות גרוע גרא ונחל בעת שנתנה תורה לישראל בהר סיני, כי לא מעט היות ספרתורה חוץ ממקומו פתוח לעיני הפל וקוראים בו דברים שבהם נבראו שמים וארץ ומקימים אותם והם חמדת גנזיו של אל הינו יתברך ויתעלה שודאי היה צריך האדם להיותו עומד וכפוף ראשו כאגמון שומע ומקבל כל דבר וענין.

ואף-על-פי שכבר נתן רשות מימות רבן גמליאל הזקן ללמד תורה בישיבה הינו עקר הלמוד שהוא המשא ומתן שאז צריך האדם להיות מעין ומתבונן דקות הענינים וצריך שכל רחב ודעת פנוי והלנאי שישב ויסבל ויוכל להבין הדבר כאשר הוא, אבל בענין למודה זו שאינה אלא שמועה לפי שעה והיא בצבור ובספר-תורה כשר פהלכתו ראוי היה לעשות כנה וכוה לכבודו. אלא שראו חכמי הדור שאי אפשר להתקיים תקנה זו ולא תתפשט בצבור מפני כמה חולים וחלשים ואם זה יעמד וזה ישב לא יכר הענין ויצא דפי לאלו ולאלו לכן הניחו הדבר כאשר הוא ויהיו כלם יושבים ושומעים.



אבל יחיד בעם שנזנח אל לבו לכבוד ספר-תורה וליקר דבר ה' בעיניו ועומד על רגליו ודאי שכרו גדול ובעל הגמול ישלם לו פעלו משלם ותהי משפחתו שלמה בעולם הזה ובבא ואין ראוי למחות בו ולמנע ממנו המצנה, אדרבא נהדר אותו בעיניו ולהחזיקו בה וראוי האיש הזה לכל יקר וכבוד שאלמלא לא היתה נפשו טהורה וזכה לא היה מתעורר על זה וכן לכל מחזיק באיזה מצנה שאינו הדורה כל-כף בעיני העם והוא מתעורר להחזיק בה ראוי להשגיח בו. עד כאן מסדר היום.

(ה) בעל-הטורים פרשת שמות: ואל ישעו בדברי שקר, ישעו שנים במסורה: ואל ישעו בדברי שקר, ישעו ואין מושיע אותם. שאין מכוננים בתפלתם וישעו בדברי שקר שאינם מכוננים בלבם מה שהם מוציאים בפיהם עליהם נאמר ישעו ואין מושיע, אבל המכוננים בלבם במה שמוציאים מפיהם עליהם נאמר אז תקרא וה' יענה תשובע ויאמר הנני. וזה שאמר דוד האזינה ה' תפלתי בלא שפתי מרמה אימתי תאזין תפלתי כשהוא בלא שפתי מרמה להכחיש הלב ולומר דבר שאינו מכון בלב, עד כאן.

(ו) רבנו יונה באגרת התשובה: ויזהר שלא לדבר משום עסקיו או שיחת חלין בבית-הכנסת כי גדול עונו מנשא וכל-שכן שתורה שלא לדבר בעת שהשליח-צבור מתפלל וכל הקהל מחיבים להוכיחו ולגער בו ולחשוף אותו מחטאו כי כל יצורים נבראו לכבוד השם יתברך ואם יפנה לכבוד ולא תשמע בשעה שמשפחים לפניו ומספרים תהלתו איה כבוד ואיה המורא.

(ז) ספר הרוקח: ואהיה לכם למקדש מעט אלו בתי-כנסיות. אין נוהגין בהם קלות-ראש כדאמרינן בפרק שני דמגלה אלקים נצב

בַּעֲדַת אֵל, וְהַמְדַבֵּר עוֹשֶׂה כְּאֵלוֹ הוֹפֶה אֵלָיו עָרְפוֹ. וְאָמַר מְדוּעַ בָּאתִי וְאֵין אִישׁ קָרָאתִי וְאֵין עוֹנֶה נְטִיתִי יְדֵי וְאֵין מְקַשֵּׁיב לְמָה יִקְצֹף עַל קוֹלֶךָ וַיִּקְרָא אֵלֶיךָ מִי בִקְשׁ זֹאת מִיָּדָה רַמֵּס חֲצָרִי. וְאָף הִשְׁתַּחֲוֶה לוֹ וְשָׁב לְפָנָיו בְּמוֹרָא בְּכַפִּיפַת רֹאשׁ בַּעֲוֹנָה בְּשִׁבְרֵת לֵב. הִתְחַנַּן לְפָנָיו וַתְּשׁוּרֵר לְפָנָיו בְּשִׁמְחָה וּבֹא לְפָנָיו בְּרִנָּה אִזְ יִהְיֶה קָרוֹב אֵלֶיךָ וְנִמְצָא לָךְ.

(ח) שְׁנֵי לַוְחוֹת הַבְּרִית: פָּרִשְׁת וַיֵּצֵא וַיִּירָא וַיֹּאמֶר מֶה נֹרָא הַמָּקוֹם הַזֶּה. רָאוֹי לְאָדָם שִׁיעֲמַד בְּמִקְוֹמוֹת הַנִּכְבָּדִים בְּאִימָה וּבִירָאָה וּבַתּוֹסְפוֹת קִדְשָׁה וַיִּהְיֶה מוֹרָא שְׁמַיִם עָלָיו בְּדַבּוּר וּבְמַחְשָׁבָה וּבְמַעֲשֵׂה. עַל־כֵּן הַמְּסַפֵּר שִׁיחַת חֲלִין בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת אוֹ בְּבֵית־הַמְּדַרְשׁ אִף שְׁלֵא בְּשַׁעַת הַלְמוּד וְשְׁלֵא בְּשַׁעַת הַתְּפִלָּה מְסַלֵּק מוֹרָא שְׁמַיִם מֵעָלָיו וְהוּא אֲסוּר מוֹסִיף עַל אֲסוּר שֶׁל שִׁיחַת חֲלִין, עַיִן שָׁם.

(ט) סֵפֶר הַקְּנֶה דָף כג: וּבַעֲוֹדוֹ בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת יִנָּהַר מְלַדְבֵּר שִׁיחַת חֲלִין עִם בְּנֵי־אָדָם וְכוּ' וְאִם יֵשׁ בְּנֵי־אָדָם שֶׁמְדַבְּרִים יַעֲשֶׂה עֲצָמוֹ כְּמַתְפַּלֵּל וַיִּנְעֲנַע בְּשִׁפְתָיו וּבְכֵן יִשְׁתַּיֵּק אוֹתָם. אוֹי לָהֶם לְבְנֵי־אָדָם שֶׁמְעַרְבִין חַל בְּקוֹדֶשׁ וְחִטְאוֹתָם רַבָּה וְכוּ'.

(י) יַעֲרוֹת־דָּבָשׁ (חֶלֶק א, דְּרוֹשׁ ד): צָרִיף הָאָדָם לִהְיוֹת חָרָד בַּתְּפִלָּה כִּי זֶה אֲשֶׁר נִשְׂאָר לָנוּ בְּגוּלָה. וְכַמָּה יֵשׁ לְאָדָם לְהִתְבּוֹנֵן בּוֹ לַעֲמֹד בְּהַכְנָעָה יִתְרָה וּכְפִיפַת קוֹמָה וּמְלִין לְצַד עֲלָאָה יְמַלֵּל בְּנַחַת בְּכּוֹנֶנָה וְאֲשֶׁרִי לְמִי שֶׁמַּתְפַּלֵּל בְּדַמְעָה וְלֵב נִשְׁבֵּר וְנִדְבָה כִּי לֹא יָשׁוּב רִיקָם. וְעַל מָה נִבְטַח בְּגוּלָה וּמָה יִגֵּן בְּעֵדְנֵנו אִם לֹא בַתְּפִלָּה וּבִקְשָׁה מְקִירוֹת הַלֵּב. אוֹי לָנוּ אֲשֶׁר נֹאמַר סִכְתָּה בְּעֵנֵנו לָךְ מַעֲבוּר הַתְּפִלָּה.

ומה הוא הענין הוא אדים והכל שיש בו חטא היוצא מפי איש ואשה כל יום וכיחוד שיחה בטלה בבית הכנסת ומכל שכן בעת התפלה הכל הוא עולה בעב וענין ומונע לתפלה לעלות, ענין שם.

(יא) בספר ארחות צדיקים הוא ספר המדות (שער השתיקה) וזה לשונו: וגם ירגיל אדם עצמו לשחק בבית הכנסת שיהיו צניעות וזה צריף זריזות גדול לכוון לבו לתפלה.

עוד שם בשער זה: הנהר מאד לפתח פיה ושמר לשונה כמו שתשמר כסף וזהב ומרגליות בתדרה ובתוף התכה ותעשה מסגרת למסגרת כך תעשה לפיה. ראה איה היו הראשונים נוהרים משיחה בטלה כל ימיהם וכו' הענין תקנה גדולה להתפלל בכונה כי רב בטויל הפונה בתפלה בא מדברים בטלים הקבועים בלבם. וגם השתיקה הוא גדר גדול ליראת שמים כי אי אפשר להיות יראת שמים בלב המרבה דברים.

### למה יכול להגיע המתפלל בצבור

(יב) בספר ארחות צדיקים הנ"ל (שער התשובה) וזה לשונו: אם הרגל לדבר בבית הכנסת לעשות שחוק וקלות ראש, מעת שישוב ינהר שלא ידבר בבית הכנסת שום דבר של חל ואפלו שלא בשעת התפלה, וישב במורא גדול ויתפלל בהכנעה ויתענה ארבעים יום בין רצופים בין מפלגים וילקה בהכנעה בכל יום, עד כאן לשונו.

(יג) בספר אלה המצוות מהר"ם חגיז זצלה"ה (תלג, עשה קפה) וזה לשונו: להתפלל בכל יום שנאמר ואותו תעבד וכו'.

וְדַבֵּר שֶׁהַשֶּׁקֶל מְחִיב שְׁלֵא יִקְדִים אָדָם שׁוּם דְּבָר מֵעֶסְקִיו אוֹ עֶסְקִי  
 בְּשֶׁר־וָדָם לְעֶסְקִי עֲבוֹדַת שָׁמַיִם אֲלֵא יָקוּם בְּזִרְיוֹת נִמְרָץ לְעֲבוֹדַת  
 אָדוֹן כָּל הָאָרֶץ שְׁאֲנוּ עוֹבְדִים אוֹתוֹ בְּמָה שְׁאֲנוּ שׁוֹאֲלִים מִמֶּנּוּ  
 וּמֵאֵתוֹ שִׁיעֲנָה אוֹתָנוּ בַעַת צָרָה וַיִּשְׁמַע תְּפִלוֹתֵינוּ לְתַת לָנוּ כָּל  
 צָרְכֵינוּ אִם כֵּן מֵאַחַר שְׁסוּף כָּל סוּף עֶסְקִי שָׁמַיִם הֵם דְּבָרִים שְׁאֲנוּ  
 נִצְרָכִים לָהֶם לְהִנָּאֲתָנוּ וּלְטוֹבֵתָנוּ מִי הוּא זֶה וְאִי זֶה הוּא שִׁינִיחַ אֶת  
 הַנּוֹדָאי וַיִּלֶּךְ אֶל הַסַּפֵּק כִּי מֵהָאָדוֹן אֲשֶׁר אָנוּ מְבַקְשִׁים עֵינָיו פְּתוּחוֹת  
 אֶל תַּחֲנֻת עֲבָדָיו לְשִׁמְעַת אֲלֵיהֶם בְּכָל קְרָאָם אֲלָיו וְלֹא יִמְנַע טוֹב  
 לַהוֹלְכִים בְּתַמִּים וּמִשְׁכִּימִים לְפִתְחוֹ וְהוּא גִתָּן וְנוֹתָן וַיִּתֵּן בְּעֵינָיו יָפָה  
 לְכָל אִישׁ וְאִישׁ דִּי צָרָה פִּרְנָסְתוֹ וּלְכָל גְּוִיָּה וְגוִיָּה דִי מַחְסוּרָה,  
 כְּאֲשֶׁר עִם לְבָבוֹ שְׁלָם בְּפָרִישַׁת כְּפָיו אֶל הַתְּפִלָּה וְאֶל הַתַּחֲנָה, כִּי  
 יֵשׁ רַבִּים שִׁיתְּפַלְלוּ אִמְנָם וְתֵהִי יִרְאֲתָם אוֹתוֹ יִתְּבַרַךְ מִצּוֹת אֲנָשִׁים  
 מִלְּמַדָּה, וְלִטְעָם זֶה לְפַעְמִים יַעֲשׂוּ וּלְפַעְמִים לֹא יַעֲשׂוּ וְאִפְלוּ בְּאוֹתוֹ  
 פַּעַם שִׁיעֲשׂוּ יִהְיוּ מֵאוֹתָם שְׁנֵאֲמַר עֲלֵיהֶם בְּפִיו וּבִשְׁפָתָיו כְּבֹדוֹ  
 וְלִבָּם רַחֵם מִמֶּנִּי, וּבַעֲבוֹדַת הַבּוֹרָא הַעֲקָר הוּא כּוֹנֵן הַלֵּב לְמִי  
 שֶׁהַלֵּב רוֹאֶה כְּמוֹ שְׁנֵאֲמַר קְרוֹב ה' לְכָל קְרָאָיו לְכָל אֲשֶׁר יִקְרָאֵהוּ  
 בְּאֵמֶת.

וְעֲבָדָא דְרַבִּי חֲנִינָא בְּן דּוּסָא הַמּוּבָא בִירוּשְׁלַמִי דְבִרְכוֹת יוֹכִיחַ  
 עַד הֵיכָן כּוֹנֵן הַלֵּב תְּגִיעַ וּמִמָּה שֶׁעֲלָתָה לוֹ וְלַחֲבַרְבָּר שֶׁנִּשְׁכּוּ,  
 לְרַבִּים תּוֹדִיעַ כִּי רָצוֹן יִרְאָיו יַעֲשֶׂה וְאֵת שׁוֹעֲתָם יִשְׁמַע וַיּוֹשִׁיעֵם.  
 וּמֵאַחַר שֶׁכֵּן אֵל תַּתְּמָה עַל הַחֲפִץ שְׁאֲנוּ צוֹעֲקִים וְאִין אָנוּ נַעֲנִים כְּפִי  
 הַנִּשְׁאָל וּמְבַקֵּשׁ כִּי אֲנַחְנוּ גַם־כֵּן אִין עֲבוֹדָתָנוּ כְּפִי הַנִּדְרָשׁ מֵאֵת  
 הַדּוֹרֵשׁ אֶת שְׁלוֹם עַמּוֹ וּמִצַּד רַחֲמֵי דַּנְּקָא הוּא מַה שֶׁעוֹנָה אוֹתָנוּ  
 בַּעַת צָרוֹתֵינוּ וּמִסְפִּיק לָנוּ קִצַּת מִצְרָכֵינוּ כִּי תִנְאִי כָּל הַעֲבוֹדָה רַבּוּ

כמו רבו ובפרט מן הפרט עבודת התפלה כדי שלא תחזור ריקם צריכים תנאים מרבים שיתפללו אליו דרך ארצם ביחוד הנצרך שעליו נאמר בטחון יקראני ואענהו וגו'.

ומי יאמר זכיתי לכבי לדעת את ה' הוא האלקים בידיעה הפרטית הנצרכת לעבד עבודתו ושמירת דתו בתוך ביתו המקום אשר אמר ה' לשכן בערפל ואהי להם למקדש מעט בארצות אשר באו שם אלו. בתי־כנסיות ובתי־מדרשות, כי שם נטע אהלי אפדנו וצמצם שכינתו בעבור אהבתו לקהל עדתו, כי להיותם מרבים אין תפלתם נמאסת כמו שנאמר הן אל כביר לא ימאס, וכתוב פדה בשלום נפשי מקרב לי כי ברבים היו עמדי. ובפרט שעתה בעוונותינו בגלותנו זה לא נשאר לנו לפני ה' בלתי אם גוינתנו ונשלמה פרים שפתינו ואין נחת לפני המקום כאותה שעה שישאל מתכנסים ובאים לפניו מזינים במצוותיו ומהללים ומיחדים את שם כבוד מלכותו שיתברך בפה כל חי תמיד וברב עם הדרת מלה, כי כבר ידעת משל המרגליות (הפרוש, כי המרגליות כשהיא אחת לבדה בין שאר דברים אין נראית כלל תארה ויפיה, וכל שהיא יותר בין הרבה מרגליות יותר נראה תארה ויפיה) שאינו דומה מרבים העושים את המצוה למעטים שעושים אותה ולעולם התחברות אל המרבים בדבר העבודה ושאר המצוות מסגל מאליו והחי יתן אל לבו ואם לא על־פי ההכרח הגדול אל יבטל עצמו מלהתפלל עם הצבור. פוק חזי מה שאמר רבי פינחס בירושלמי הנזכר לעיל המתפלל בבית־הכנסת כאלו מקריב מנחה טהורה וכו', עין שם. גם מאמר רבי ירמיה על הפסוק דרשו ה' בהמצאו - היכן הוא מצוי בתי־כנסיות ובתי־מדרשות. א"ר ולא עוד אלא

שֶׁהַקְדוּשׁ-בְּרוּךְ-הוּא עוֹמֵד עַל גַּבְמִ, שֶׁנֶּאֱמַר אֱלֹקִים נֹצֵב בְּעֵדוּת  
 אֵל, וְלִכּוֹן אֶפְלוּ עַל צַד הַהִכְרַח לְפָחוֹת יִתְפַּלֵּל בְּשָׁעָה שֶׁהַצְּבוּר  
 מִתְפַּלְלִין. עַד כָּאן בִּסְפָר הַנ"ל.

וְכָל זֶה אִם הַצְּבוּר מְקַשְׂרִים יַחַד עִם הַש"צ וְשׁוֹמְעִים כָּל  
 הַבְּרָכוֹת וְהַתְּפִלָּה שֶׁמוֹנֶה-עֲשֶׂרָה וְאִז עוֹנִים אָמֵן וּמְכוֹנִים כְּפִי תַקּוּן  
 חו"ל, אָבֵל בְּעוֹנוֹתֵינוּ הַרְבִּים בְּזֵמַן הַזֶּה תִּכְף כְּשֶׁמִּתְחִיל הַש"ץ  
 הַשְּׁמוֹנֶה-עֲשֶׂרָה נִחְלָקִים לְכַתּוֹת כְּתוֹת וְלוֹזְגוֹת זוּגוֹת וּמְדַבְּרִים זֶה  
 עִם זֶה שְׂאֵז אִסוּר לְדַבֵּר אֶפְלוּ בְּדַבְרֵי-תוֹרָה וּמוֹסֵר וְאוֹמְרִים מַה לִּי  
 לַהַש"צ שְׂאוּמֵר שֶׁם יֹאמֵר מַה שֶׁהוּא רוֹצֶה וְגוֹרְמִים לַש"ץ שִׂיאֵמֵר  
 הַבְּרָכוֹת מִן הַשְּׁמוֹנֶה-עֲשֶׂרָה לְבִטְלָה, רַחֲמֵנָא לְשִׁבּוֹ, הִיָּה יוֹתֵר  
 טוֹב לָהֶם שְׂלֵא יָבוֹאוּ לְבֵית-הַכְּנֶסֶת. וְעַל זֶה נֶאֱמַר מִי בִקֵּשׁ זֹאת  
 מִיָּדְכֶם רַמֵּס חֲצָרִי, כַּמְבָּאֵר הַרְבֵּה פְעָמִים בְּפָרְקִים דְּלַעִיל.

עַל-כֵּן הָעַקֵר תְּפִלָּה בְּצְבוּר לִהְיוֹת מְקַשֵּׁר עִם הַש"צ מִתְחַלֵּת  
 הַתְּפִלָּה עַד כָּל חֲזֵרַת הַש"צ הַשְּׁמוֹנֶה-עֲשֶׂרָה, וְלֹא כְמוֹ שְׂסוּבְרִים  
 הַמוֹנִי עִם שֶׁהַתְּפִלָּה בְּצְבוּר הוּא פְסוּקֵי-דְזִמְרָה וְהַתְּפִלָּה בְּלַחֲשׁ, רַק  
 צָרִיכִין לְשַׁמֵּעַ הַשְּׁמוֹנֶה-עֲשֶׂרָה מִן הַש"צ תְּבָה בְּתָבָה וַיְכוֹנֵנוּ  
 לְבִרְכוֹתָיו וַיַּעֲנֵנוּ אָמֵן וַיְכוֹנֵנוּ אֱמֶת הִיא הַבְּרָכָה שֶׁבִרְךָ הַמְבָרֵךְ וְאֲנִי  
 מֵאֲמִין בָּזֶה. וּבְבִרְכוֹת אֲמִצְעִיּוֹת יְכוֹן לֹאמֵר יְהִי רְצוֹן שְׂכָרָה יִתְאַמֵּן  
 לְעֵינֵינוּ וַיִּמְלֵא מִשְׁאֲלוֹתֵינוּ שֶׁשְּׂאֲלָנוּ מִמֶּנּוּ כָּל הַצְּרָכִים שֶׁשְּׂאֵל  
 הַש"צ הִנֵּה אֲנַחְנוּ מְחֻזְּקִים אוֹתָהּ שְׂאֵלָה וּמִתְפַּלְלִים לְפָנֵי הַשֵּׁם  
 יִתְבָּרַךְ שִׂיאֵמְנוּ דְבָרֵי הַבְּקָשׁוֹת אֵלָיו. וְעֵין לַעִיל דָּף מִיַּחַד כּוֹנֵנֵת  
 אָמֵן עַל כָּל בְּרָכָה לְפִי עֲנִינָה.

וּבְזוֹהַר הַקְדוּשׁ סוּף פְּרִשְׁת בְּשִׁלַּח הַמֶּאֱמֵר הַקְדוּשׁ עַל הַפְּסוּק  
 וְהִיָּה כְּאֲשֶׁר יָרִים מִשֶּׁה יָדוֹ וְגִבְרַת יִשְׂרָאֵל וְכוּ' מִכָּאן אוֹלִיפְנָא

(ב) וְהִגָּאוֹן רַבְּנוּ שְׁנֵי אֲוִיר וְלָמֶן זַצ"ל בְּשִׁלְחֹן-עֲרוּף הָרַב הַחֲמִיר עוֹד יוֹתֵר שֵׁישׁ לִגְעֵר גַּם בְּאֲנָשִׁים הַלּוֹמְדִים אוֹ אוֹמְרִים תַּחֲנוּנִים בְּעַת חֲזַרְת הַש"ץ, וְזֶה לְשׁוֹנוֹ (בְּסִימָן כַּד, סְעִיף ו) : וַיֵּשׁ לִגְעֵר בְּאֲנָשִׁים שְׁלּוֹמְדִים בְּעַת חֲזַרְת הַש"ץ, אוֹ אוֹמְרִים תַּחֲנוּנִים, וְאִפְלוּ אִם מְכֻנָּיִם לְסוֹף הַבְּרָכָה לַעֲנוֹת אָמֵן כְּרֵאוֹי שְׁלֵא תִהְיֶה אָמֵן יְתוּמָה לֹא יָפָה הֵם עוֹשִׂים... שְׂאֵם הַלּוֹמְדִים יִפְנוּ לְלַמּוּדִים עֲמִי-הָאֲרָץ יִלְמְדוּ מֵהוּ שְׁלֵא לְהֶאֱזִין לַש"ץ וְעֵסְקוּ בְּשִׂיחָה בְּטִלְהָ נִמְצָאוּ מַחֲטִיאִים אֶת הָרַבִּים, עַד כָּאֵן לְשׁוֹנוֹ.

וְעוֹד כָּתַב לְהֵלֵן (בְּסִיפֵי י) וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: לֹא יֵשִׁיחַ שִׂיחַת חֲלִין בְּשַׁעַה שְׁש"ץ חוֹזֵר הַתְּפִלָּה וְאִם שָׁח הוּא חוֹטֵא וְגָדוֹל עוֹנוֹ מִנְּשֵׂא אִפְלוּ יֵשׁ תַּשְׁעָה זוּלְתוֹ שְׁכָל הַמְּשִׁיחַ בְּבֵית-הַכְּנֶסֶת בְּשַׁעַה שְׁהַצְבּוֹר עֲסוּקִין בְּשִׁבְחוֹ שֶׁל מְקוֹם מְרֵאָה בְּעֵצְמוֹ שְׂאִין לוֹ חֵלֶק בְּאֶלְמֵי יִשְׂרָאֵל, עַד כָּאֵן לְשׁוֹנוֹ.

(ג) וְכַתַּב הַפְּרִי-מִגְדִּים (אֲשֶׁל אֲבָרְהָם סְעִיף קָטוֹ ח) וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: עֵינַי אֲלֵיהֶם רַבָּה בְּשֵׁם כָּלְבוֹ אוֹי לְהֵם שְׁמִשִּׁיחִים בְּעַת הַתְּפִלָּה כִּי רָאִינוּ כַּמָּה בְּתֵי-כְנֶסֶיִת נִחְרְבוּ בְּשִׁבִיל עוֹן זֶה וּבְנוֹי הַעֲמוּדִים דִּישׁ לְמַנּוֹת אֲנָשִׁים יְדוּעִים עַל זֶה בְּעֵנְשִׁים רַבִּים וַיְבִישֵׁם בְּרַבִּים.

(ד) כָּתַב בְּעֲרוּף הַשִּׁלְחָן (אוֹת יב) וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: וְלֹא יֵשִׁיחַ שִׂיחַת חֲלִין בְּשַׁעַה שְׁש"ץ חוֹזֵר הַתְּפִלָּה וְאִם שָׁח גָּדוֹל עוֹנוֹ מִנְּשֵׂא וְגוֹטְרִין בוֹ וְאִף בְּדַבְרֵי-תוֹרָה אֲסוּר לְדַבֵּר דְּזִמְן תוֹרָה לְחוּד זְמַן תְּפִלָּה לְחוּד, עַד כָּאֵן לְשׁוֹנוֹ.

(ה) וְשֵׁם (אוֹת ט) וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: וְאִין לְלַמֵּד אוֹ לֹמֵר תִּהְיִים בְּעַת

עָלְיוּ לֵהִיּוֹת טְרוּד בְּזֶה יוֹמָם וְלַיְלָה מִמָּשׁ כְּמוֹ שְׁכָתוּב בְּזֶה־הַהַר הַקְּדוֹשׁ  
(חלק א, דף כ) וּבִיִּלְקוּט (שופטים סח) .

(ב) לַפְעָמִים נֶעֱנַשׁ לַהֲרֵג אֶפְלוּ (סנהדרין כ.) וְהוּא בְּכָל־ל אַרְוֹר  
(ויקרא רבה כה) .

(ג) כָּל רְצִיחוֹת וְשִׁפְכוֹת דָּמִים שֶׁנִּשְׁפְּכוּ בְּיִשְׂרָאֵל כְּאֵלוֹ הוּא  
עֲשָׂאָם (ילקוט שופטים סח) . וּמוֹנֵעַ בְּנִית יְרוּשָׁלַיִם (שבת קיט:).

(ד) אִם עוֹד מִחֲנִיף הִרְשָׁע רְאוּי שְׁיָבוֹאוּ עָלָיו כָּל הַקְּלָלוֹת  
שֶׁבְּתוֹרָה (ילקוט דברים תשצג) .

(ה) בְּשַׁעַת הַגְּזֵרָה נֶעֱנַשׁ עִם הַכָּלֵל אֶפְלוּ הוּא צְדִיק גְּמוּר (שבת נד:  
מדרש תנחומא משפטים, מדרש תנחומא חקת, אותיות דרבי עקיבא א) וְנִלְקָה  
בְּצַרְעַת (זהר הקדוש, חלק ב, דף מו:).

(ו) אֵין הַקְּדוֹשׁ-בְּרוּךְ-הוּא מִסְפִּיק בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה (רמב"ם  
הלכות תשובה, פרק ד, הלכה א) .

(ז) כָּל פַּעַם שֶׁבִּיָּדוֹ לְהוֹכִיחַ כְּגוֹן שְׂרׁוּאָה מְשִׁיחִין בְּעַת קִדְיֵשׁ  
וְשִׁמוּנָה-עֲשִׂרָה וְאֵינוֹ מוֹכִיחַ עוֹבֵר בְּשִׁלְשָׁה לְאוּיָן (זהר הקדוש, חלק  
א, דף רלט:).

(ח) עַל-יְדֵי שְׂאֵינוֹ מוֹחָה מִתְגַּבְּרַת חֶסְרוֹן יְדִיעָה בְּחֹמֶר הַעֲוֹן  
וְעֲנִשָּׁה וּמִתְרַבִּים בַּעֲלֵי עֲבֵרוֹת שְׁלָהֶם כָּלֶם עוֹלִים עַל חֶשְׁבוֹנוֹ  
(רש"י סוטה מא:) וְאִם הִרְשָׁע נִתְפָּס בְּעוֹנוֹ נִחְשָׁב בְּשָׂמִים כְּאֵלוֹ הוּא  
הִרְגוּ לָזֶה (יחזקאל ג) .

(ט) מִתְקַצְרִים שְׁנוֹתָיו וּמֵת קִדָּם זְמַנוֹ (אבות דרבי נתן פרק כט) .



(י) מי שלא מחה בעובר עברה אף-על-גב ששׁב הרשע לבסוף  
 מרשעו אף-על-פי-כן הערב נענש על שלא הוכיח בזמנו, ודוקא  
 ששׁב הרשע מיראה (כמו שפן בימינו) אבל השב מאהבה גם  
 לערב שלא מחה נמחל (מערכי לב דרוש ע, דף קנז, וספר נד ימין חלק ב,  
 דף יג) ויש שכתבו סתם דאינו נמחל לו (יערות דבש דף עב) .

(יא) כל מי שאפשר למחות באנשי-ביתו ולא מחה נתפס על  
 אנשי ביתו, באנשי עירו נתפס על אנשי עירו, בכל העולם כלו  
 נתפס על כל העולם (שבת נד:).

(יב) עין שאלות-ותשובות מהר"ם שיק (ארח-סיים סימן שג ונהלאה)  
 הרבה פרטים בדיני חובת מתאה.

## פֶּרֶק יא שָׁבַר גְּדוּל לַמּוֹחִים

(א) מי שמוחה לכבוד שמים אין מלאך המות שולט בו כשאר בני  
 אדם (זהר הקדוש חלק א, כט:) והקדוש-ברוך-הוא כורת עמו ברית  
 ולזרעו אחריו כמו שעשה לפינחס (ראשית חכמה שער הקדושה פרק יב  
 בשם מהר"י אבוהב) וזוכה לחלקו של הקדוש-ברוך-הוא (תמיד כח).  
 וממשיף ברכות וטובות לעולם (שם) ויוצא מקלל ארור לכלל  
 ברוך (ויקרא רבה כה), נצול מפל גזרות קשות (ילקוט רות על הפתוב  
 נקמת אלימלך) וזכה לבלות שנותיו בנעימים (אבות דרבי נתן פרק כט)  
 כשיש גזר-דין על הפלל הוא נצול (חומת אגף פרשת נח) וזוכה  
 למלכות (סנהדרין קא:).

(ב) בשעה שהתינוקות יוצאין מבית רבן בתקול יוצאת ואמרת להם לך אכל בשמחה לחמה. (קהלת רבה ט-א)

(ג) סופרין ומשנין שמלמדים תינוקות לאמתן עתידין לעמד בימינו של הקדוש-ברוך-הוא. יקרא רבה ל-ב)

(ד) בואו וראו כמה חביבין תינוקות לפני הקדוש-ברוך-הוא. גלתה סנהדרין ולא גלתה שכינה עמהם, וכיון שגלו תינוקות גלתה שכינה עמהם. (איכה רבתי א-לג)

(ה) כל עיר שאין בה תינוקות של בית רבן מקריבין אותה. (שבת קיט:)

(ו) אין העולם מתקים אלא בשביל הכל תינוקות של בית רבן. (שם)

(ז) אין מבטלין תינוקות של בית רבן אפלו לבגנן בית-המקדש. (שם)

## פֶּרֶק י' עֲנֵשׁ הַנִּמְנָע מִלְמַחֲוֹת

גְּדֹל הָעֲנָשִׁים הַמְעֻתָּדִים לְמוֹנֵעַ מִלְמַחֲוֹת  
בְּעוֹלָם הַזֶּה וּבְעוֹלָם הַבָּא - מוֹסִיף חֲטָאִים  
יֹתֵר מִפְּתֵם בְּנֵי־אָדָם

(א) לְפִי פָחוּ שְׂנֵי לֹו עַל בְּנֵי־אָדָם לְהַשְׁפִּיעַ תּוֹכְחָה וְאִינוּ מוֹכִיחַ  
כָּל חֲטָא קָטָן וְגָדוֹל שְׁעוֹשִׁין הָרִי הוּא כְּמִי שֶׁעָשָׂאֻ הוּא. (שְׁבַת נד:  
חגוף מְצָנָה רַלט, יוֹרְה־דָעָה שְׁלֹד-מח)

וּלְפִי זֶה כָּל שֶׁהֵרֵב גְּדוֹל יוֹתֵר וּמְחֻזְקִין אוֹתוֹ לְמַכְבֵּד יוֹתֵר  
שְׁעַל־יָדָי זֶה מִתְרַחֵב הַשְּׁפָעְתוֹ יוֹתֵר בְּיָדוּעַ מוֹסִיף לְהִרְבּוֹת חֲטָאִים  
וּפְשָׁעִים כִּי לְפֹהַם גְּדוֹל הָעֲרָצְתוֹ בְּעֵינֵי בְּנֵי־אָדָם מִתְגַּדֵּל הַשְּׁפָעְתוֹ  
וּכְשֶׁאִינוּ מוֹחָה כָּל חֲטָאָתָם עֹנָם וּפְשָׁעָם אֶחָד אֶסוּר לָאוּ וְאֶחָד  
אֶסוּר כָּרַת וּסְקִילָה הַכֹּל עוֹלִין עַל חֲשֻׁבוֹנוֹ לְעֲנֵשׁ בְּעוֹלָם הַזֶּה  
וּבְעוֹלָם הַבָּא, וּלְפִי זֶה אָדָם פָּשׁוּט וְהַדְּיוּטִי יוֹתֵר נָקִי מִחֲטָאִים  
מֵאָדָם גְּדוֹל וְנִכְבָּד, כִּי אִף שֶׁלְרֵאוֹת הָאָדָם - הָאָדָם הַגְּדוֹל וְהַצַּדִּיק  
הוּא מִי שִׁיּוֹשֵׁב וּמִתְבּוֹדֵד בְּאֶהְלוֹ שֶׁל תּוֹרָה וַיִּרְאֵת־שָׁמַיִם וְאִין  
מִסְתַּכֵּל מִמֶּנּוּ וְלַחֲוֹץ וְהוּא עָמוּס מִמְצוֹת וּמַעֲשִׂים טוֹבִים וְלַצַּדִּיק  
יִחְשַׁב, מִיְהוּ לֹא מִחֲשֻׁבוֹת אָדָם מִחֲשֻׁבוֹת הַקְּדוֹשׁ־בְּרוּךְ־הוּא  
וְהַקְּדוֹשׁ־בְּרוּךְ־הוּא מְטִיל עַל הַצַּדִּיק חוֹבַת מְחָאָה וְכָל שְׁלֹא מְקַיְמוּ  
חֲטָאוֹת וְעוֹנוֹת אוֹתָם שְׂנֵי לֹו הַשְּׁפָעָה עֲלֵיהֶם רוֹבְצִים כָּלָם עַל  
כְּתַפְיוֹ וְנִתְפַּס עֲלֵיהֶם כְּמִבְּאֵר שֶׁם בְּאֵר הַיֵּטֵב. וְלֹא דִי בְּפִלִיטָה  
שְׁפַתִּי תּוֹכְחָה מִזְמַן לְזְמַן דְּכָל שֶׁהַדּוֹר פְּרוּץ יוֹתֵר חוֹבָתוֹ יוֹתֵר וְחֹב

מטלים עכשו על פֶּרֶשֶׁת דָּרָכִים שֶׁל דָּרְכֵי הַחַיִּים הַנִּצְחִיִּים וְרַק בּוֹ תְלוּי עֵתִידוֹ שֶׁל כָּל יֶלֶד אִם לַחַיִּים שֶׁל תּוֹרָה וְיִרְאָה טְהוֹרָה אוֹ חֹס וְשָׁלוֹם...

(ב) וְכַמוֹכֵן גּוֹרְלוֹ שֶׁל הַיֶּלֶד הַזֶּה בְּעֵינֵי הַתַּפְּלָה בְּכִלּוֹת וְאִמִּירַת אָמֵן יֵהָא שְׁמָה רַבָּא בְּפִרְטוֹת תְלוּי לְפִי תַגְבֵּרַת הַדְרָכָה וְהַתְעוֹרְרוֹת שֶׁמִּקְבֵּל בְּעֵינָיו זֶה מִמְלַמְדוֹ וּמְדַרְיָכוֹ, וְאִם הַמְלַמֵּד יִזְדַּרְזֵר לְסַפֵּר לְתַלְמִידָיו גְּדֹל מַעְלָתוֹ הַזֶּה הִירָבָה וְגַם יִכְפִּיל לְהַזְהִירוֹ בְּשַׁעַת מַעֲשֵׂה בְּאִמִּירָה רַבָּה וְקִשָּׂה אֲזֵי הַרְגֵל יִתְהַפֵּף לְטַבֵּעַ וְיִרְאָה פְּרִי בְּעָמֵל וְזִכּוֹתוֹ יַעֲמֵד לוֹ לְנִצָּח.

אָבֵל אִם יִתְרַשֵּׁל הַמְלַמֵּד וְכָל־שֶׁכֶן כְּשֶׁלֹּא יִדְבַר כְּלוֹם מֵעֵינָיו זֶה מֵאִין יָבֹא עֲזָרוֹ, וְאִם אֵין גְּדִיִּים אֵין תְּשִׁיבִים, אֲפִי גַם זֹאת הַמְלַמֵּד יִשִּׁים אֵל לְבוֹ כִּי דְבָרָיו יִשְׁאוּ פְרִי פְרוֹת וְלֹא דִי בְּזוֹה שְׁזִכּוֹת אִמְרוֹתָיו גְּבָהוּ מֵעַל גְּבוּהַ מַטְעַם שֶׁהֲלוֹא מִצְוָה גְדוֹלָה הִלְזוּ מִתְקַיְמַת בְּזִכּוֹתוֹ אוּלַם הִקְרָו קַיְמַת לוֹ גַם לְדוֹרוֹת הַבָּאִים אַחֵר זֶה כִּי הַיֶּלְדִים הִלְלוּ יִגְדְּלוּ וְיִהְיוּ לְאֲנָשִׁים וְיִדְרִיכוּ בְּגִיָּהם אַחֲרֵיהֶם בְּדַרְךְ שֶׁקָּבְלוּ הֵם, וְכֵן אוֹתָן הַיֶּלְדִים שֶׁלְאַחַר זְמַן יִטּוּ שְׁכָמָם שִׁינְטוּ לְסַבֵּל עַל מְלַמְדוֹת עוֹד וְזָכוּר יִזְכְּרוּ מִמָּה שֶׁקָּבְלוּ הֵם לְהַמְשִׁיךְ לְהִלָּאָה לְתַלְמִידֵיהֶם דְרָךְ זֶה.

(ג) הַתְבוֹנָנוּ מַעֲט כַחוֹ הַגְדוֹל שֶׁל אִמִּירַת אָמֵן יֵהָא שְׁמָה רַבָּא שֶׁל תִּינוּקוֹת שֶׁלֹּא טַעְמוֹ טַעַם חֲטָא, וְהֲלוֹא אָמְרוּ חַז"ל (בְּשִׁבְתָּ קִיט): אֵין הָעוֹלָם מִתְקַיֵּם אֲלֵא בְשִׁבִיל הַבֵּל תִּינוּקוֹת שֶׁל בֵּית רַבּוֹ, לֹא בָּאָרוּ אֵיזָה הַבֵּל וְסִתְמִיּוֹת לְשׁוֹנָם מוֹרָה כִּי הַכֹּל בְּמִשְׁמַע: תּוֹרָה, וְתַפְּלָה, וְכִיּוֹצֵא, וְאִם־כֵּן הֲלוֹא עֲצָם אִמִּירַת אָמֵן וְיֵהָא שְׁמָה רַבָּא

שגבה מעלתה עד מאד (מבאר בסמוך) שמבטליו כל טנרין תקיפין ופגעות רעות וגזרות קשות, ומשפיע השפעות טובות ומקרב קץ גאלתנו ופדות נפשנו, עד שאמרו חז"ל בסוטה דעלמא קימא אאמן יהא שמה רבא דאגדתא, ועכשו ישער כמה גדול כחה של תינוקות שלא טעמו טעם חטא ומקימין העולם בהבל פיהם כשיענו אמן ויהא שמה רבא.

ומזה בכל יוכל להשיג אפס קצהו ממעלת המלמד המשקיע זמן רב וכח עצום לחנך ולדו לקיים מצוה זו בדבטי.

(ד) אולם לדאבוננו מעוטא דלא מצוי המלמדים העוסקין בזה, וגם המעוטין לא בדרך קבע ואפלו אם התינוקות זהירין באמירת אמן באותה שעה מחמת מורא רבו העומד על גבו אין סופו להתקיים גם כשיגדל ויצא מתחת יד רבו שהרי לא מצד הרגש נפשו עשה כן רק מפחד מקל רודה שבין הממנה, ומה טוב היה אם היו המלמדים מסבירין בנעם שיח לתלמידים גדל מעלת ויפי שקר לזהיריו, בעלמא הדיו ובעלמא דאתי, עד שהדברים יכו שרש בלבבות הנערים וירבה ויציץ ציץ הפורח פרחים נאים להרבות כבוד שמים, ואז ודאי יוכל לבטח דגם כי יזקין לא יסור ממנה כי יתהפך להיות כטבע הנולד עמו.

ואצטט כאן אילו מאמרי חז"ל שמהם נוכל לראות מעלת וחשיבות תינוקות של בית רבן בשמים:

(א) כל יום מלאך יוצא מלפני הקדוש-ברוך-הוא לחבל את העולם וכיון שהקדוש-ברוך-הוא מסתכל בתינוקות של בית רבן מיד נהפך פעסו לרחמים. (מסכת פלה רבתי ב)

יַעֲשֶׂה אֶת אַחֻתְנֹו, וְנִמְצְאוּ דְבָרֵי רַבִּי פִּנְחָס קִימִים. אִזְ אָמַר לוֹ  
 תַּכְּפֵה הָרֵב יִיב' א': נִרְאֶה נָא אֵיךְ יִוָּנְתָן בֶּן עֲזִיָּאל מִתְרַגֵּם פְּסוּק זֶה.  
 הַבֵּיטוּ בְּתִרְגוּם יִוָּנְתָן וְרְאוּ שֶׁמִּתְרַגֵּם כֹּד: לֹא יָאִי לְמַהְרֵי מִתְאַמֵּר  
 בְּכַנִּישְׁתָּהוֹן דִּישְׂרָאֵל (וּבְתִרְגוּם יְרוּשְׁלָמִי: וּבְבֵית מִדְרָשִׁיהוֹן)  
 דְּסָאִיבוּ... לְבִרְתָּה דִּיעֻקֵּב. הָרֵי שְׁכַל חֲמַר הַדְּבָר הוּא, שְׁלֹא יָבֹאוּ  
 לְדַבֵּר מִזֶּה בְּבִתֵּי־כְנִסְיֹות וּבְבִתֵּי־מִדְרָשׁוֹת שֶׁל יִשְׂרָאֵל; נִמְצָא  
 שֶׁצִּדְקוֹ דְּבָרֵי שְׁנֵיהֶם, בְּחִינַת אֱלֹו נְאֻלוּ דְּבָרֵי אֱלֹקִים חַיִּים.



## פָּרֶק ט הַתְּעוֹרְרוֹת לַמְּלַמְדֵי תִּינוּקוֹת

אני טרם אכלה לדבר מהתחייבות המנהיגים לעורר במכשול הנזרא של אי עניית אמן יהא שמה רבא בעונתה אשא משלי. מול פני מלמדי תינוקות של בית רבן ומנהליהם.

(א) מבאר ברש"י (בבא בתרא ת:) על מה שדרשו חז"ל ומצדיקי הרבים כפוככים לעולם ועד "אלו מלמדי תינוקות", פרש רש"י, מצדיקי רבים הן שמלמדין ומחנכין אותן בדרך טובה, עד כאן לשונו. הרי שעקר שקר הגדול הגנוז למלמדי תינוקות של בית רבן לעתיד לבוא הוא על מה שמחנכין התלמידים ומדריכין אותן בדרך הישרה, ועכשו הגע עצמה הרי בימי רש"י ז"ל עדין היו שנים כתקנם ונהורים יגעו ועמלו לחנך פרי בטנם בדרך הטוב והישר, בין האב ובין האם, ואף-על-פי-כן הנה מן הצר שהמלמד ישלים גם חלק זה.

על אחת כמה וכמה בימינו אלה שהאבות מבלים רב ימיהם בטרדת הפרנסה ומעוט שאינו מצוי שיפריש חלק חשוב מעתו לחנוך הילדים כדבעי ונהורים משלחין בניהם לתלמוד-תורה על מנת שיצאו משם כלי שלמה בתורה וחכמה ויראת-שמים, וכינן שהמציאות כה אחריות גדולה ורצינית מרככת על כתפי המלמד וכל גופו תאחזמו רעד בהתבוננו כי הילדים היושבים לפניו

חשבון מצמצם לשנה אחת חטאות הרבים - באין מוכיח מי  
שאפשר למחות ואינו מוחה נתפס בעונם (שבת נד: קה: תנחומא  
משפטים, רמ"א יורה דעה שלד, מח):

(א) עונות המתמבצים לרבי שאינו מוכיח במחנה (בשנה אחת  
עבור אדם אחד):

260	(2) מכשול בהלכות שבת
1,065	(3) מכשולות באונאה ונגבה (שלושה ליום)
52	(4) מכשול ברבית (פעם לשבוע)
710	(5) מכשול בצניעות (פעמים ליום)
	(6) לשון הרע, ליצנות, רכילות, קללות (פעמים 710)
17,750	(7) ברכות שלא בכונה (חמשים ליום)
52	(8) קביעות עתים לתורה (פעם אחת לשבוע)
1,065	(9) שאר עברות (שלוש ליום)
21,664	סך הכל:
216,640	וכל הנ"ל עשרה אנשים:
	ואם תוסיף לזה בטול אמנים של 14 אנשים יתנספו
	(כנ"ל) 470,400 סך הכל לשנה: שש מיליון שבע
	ואמונים אלה וארבעים (6,870,040).

עכשו תוכל כבר להתבונן היטב בשני צדדי מאזני המשקל  
העומד לפני כל רב מורה ומנהיג ומשפיע.

החשבון המצמצם ביותר שעולה לרב שאינו מוחה המשמש  
במקלה היותר קטנה הוא לפחות בטול מצוות (בחשבון הנ"ל)



לעשרה אנשים מחמת חסר ידיעה או חסור ידיעת חמור האפורים  
ונגדל ענשם, ובטול אמנים לארבעה-עשר אנשים העולה בסף

**שש מיליון שבע ושמונים אלף, וארבעים.**

ביד הרב לקח כל הנ"ל על חשבוננו בשתיקתו ואי מחאתו  
ותוכחה. וביד הרב לעורר להזהיר ולהתריס בעת התפלה, לפני  
קריאת התורה, בסעדה שלישית, בסעדות מצוה, ובכל שאר  
הנדמנות ולקבל שכר של המבטלין (כנ"ל) עבור אמירת שש  
מיליון שבע ושמונים אלף וארבעים מצוות שלא עשאן מעולם.

## ב

### הכזונה יעשה את אחותנו

פעם אחת התנכח הרב הקדוש רב ייב"א זכרונו לברכה  
מאוסטרצה עם הרב הקדוש רבי פנחס מקוריץ זכרונו לברכה,  
באיזה אסור נכשלים יותר בדור הזה. הרב ייב"א אמר, שהאסור  
הגדול ביותר עכשו, הוא מה שמדברים בבית הכנסת דברים  
בטלים בשעת התפלה, ורבי פנחס אמר, שמכשול גדול יותר הוא  
מה שבנות ישראל העניות הולכות לבית ה"פריצים" הנכרים  
למכר להם עופות ודגים ושאר צרכי אכל, כמו שהיה נהוג אז  
בעיר אוסטרצה, ועל-ידי כך יש חשש שלא יבואו לידי יחוד. כל  
אחד מהצדיקים התעצם בדעתו, והרבה בטענות והוכחות לבסס  
את דבריו, והתאמץ להטות גם את דעת חברו לדעתו. לסוף  
הסכימו לפתח אחד מחמשת חמשי תורה, והפסוק שיפל עליו  
מבטם ראשונה יוכיח להם עם מי הצדק. נודמו להם חמש  
בראשית, פתחוהו, וראו בסקירה ראשונה את הפסוק "הכזונה

את כל אלה צריך אתה לעשות ולפקח עליו דבר יום ביומו, ואם אתה עושה כן אשריך בעולם הנה וטוב לך לעולם הבא כי אף אם לא יציתו לך יצאת ידי חובתך וגם אתה מקבל שכר נגדם כמבאר בלוקוט דברים (תשצג) דמי שמוכיח לחברו נוטל ברכת אותו המתוכח, ואם יקבלו ממך אדרבה לזכותך יעלה גם זכותם.

ואם שלש אלה לא יעשה הרב והמורה אז כאשר יביאו אלקים במשפט על כל נעלם ידין אותו גם על עברות מתפללי בית מדרשו ואם היו אצלו חמשים מתפללים יענישו אותו על פשעיהם לכל חטאתם, ואם נכשלו חס ושלום בפרט אחד של חלול שבת אף שהוא כשלעצמו היה שומר שבת בכל פרטיה ודקדוקיה יגלגלו עליו חמשים חלולי שבת העולים במשך השנה 2,500 חלולי שבת וזהו עבור מכשול יחידי ואם בארבעה וחמשה נכשלו יעלה לסך 125,000 חלולי שבת וכחשבון הנה בעבור מכשול בהלכות נדה, ובעניני צניעות, וגזל, וכשרות, וספורי לשון הרע, וקללות, וליצנות, רבית והשאאר.

### בואו חשבון:

ונעשה חשבון לענין עברה של בטול אמירת אמנים כראוי בכננה הראויה על ידי שיחה בעת חזרת הש"ץ ואמירת קדיש עד כמה יעלה חובת הרב והמורה, חשבון האמנים של שלש תפלות שביום עולים בערך למאה ומעלה, ובבית המדרש קטן שמתפללין שלשים מתפללים והמועט (14) אנשים אין נזהרין באמן (בין אם משיח בין אם יושב ודומם) יעלה: ביום אחד לבד לחשבון 1,400 אמנים - שבוע אחד 9,800 אמנים - חדש אחד

39,200 אַמנים - לשנה אחת בלבד 470,400 - לחמש שנים  
23,520,000.

הגע עצמך בבית-המדרש שבטלו לא יותר ממספר הקטן של  
14 אנשים ענית אמן כדבצי (וחשבון זה כמעט אין בית-המדרש  
שינצל ואף במקומות שאין אנשים קבועים מכל מקום פעם זה  
מבטל ופעם שני) והרב המורה בבית-המדרש לא מחה כדבצי  
מתוספין לחשבונו במשך חמש שנים בלבד:

**שְׁלֹשָׁה וְנִשְׁרִים מִלִּיּוֹן, וְחֲמִישִׁים וְשָׁתַיִם אֶלֶף**  
**עֲבֹרוֹת** של בטול אמירת אמן, ואם יש 28 אנשים שאין עונין  
כראוי (שהוא שכיח מאד) והרב לא מחה עולין לחשבונו:  
47,040,000. ואחר עשר שנים יעלה לחשבון: 94,080,000.  
שהוא תשעה מיליון וארבע מאות ושמנה אלף אַמנים.

ועכשו התבונן קצת מה שעולין על חשבון רב קהלה קטנה  
שלא נמצא בה מבטלין אמירת אמן יותר מארבעה עשר אנשים  
(14) וכשלא מחה בהן מתוספין עונותיהם על חשבונו סך  
47,040,000. וזכור ואל תשכח מה שכתוב באור צדיקים (דף יא.)  
שעבור אמן אחד שיבטל מלענות כראוי צריף לירד לשאול  
תחתית מדורה התחתונה של גיהנם, ולפי חשבון סך אמן שלא  
ענה דנין אותו בסך שהוא בגיהנם, ואין הקדוש-ברוך-הוא מותר  
כל שהוא לבד אם עשה תשובה על כל אחד ואחד.

ולאידך אם מחית והוכחת כדבצי מתוספין לזכותך בשכר  
גן-עדן סך 47,040,000 זכיות, כמבאר בילקוט דברים תשנג.

טוב כמבאר בפוסקים (מגן אברהם קנו ושאר אחרונים) ואם לא עשו כן נענשין גם על פשעי וחטאי חבריהם, קרוביהם, ביתם וזרעם, ורב מורה צדק שהשפעתו מרבה מזה ומצודתו פרושה על בני א-ל חי מקבל אחריות גם עליהם.

זאת אומרת שתחת להיות שמח וטוב לב כשכבודו מרבה אצל העם הנה צריך להיות בצער ויגון כי ככל שמתוספין הספסלין נתוספין עליו עברות, הא כיצד? רב שיש לו בית המדרש עם מתפללין עליו לסדר שעורין בהלכות שבת, בהלכות גדה, ושאר הלכות השכיחות ולדרש להם מדי שבת בשבתו וחג כחגו דברי כפושין והתעוררות לקיים המצוות ולהתרחק מפרצי הזמן המרבים וחובת הרב כפולה ומשולשת.

(1) להודיע להם האסור והמתר כי בדליכא ידיעה ליכא קיום, ולא לבד דינים המפרשים בשלחן-ערוך אלא גם ובקור דינים השכיחים ואינן מפרשין בשלחן-ערוך, וכמו-כן מחיב להודיען האסור והמתר בדברים הנוגעין: לצניעות המלבושים - תהלוכי הבית, כשרות - שעטנז - גנבה וגזלה - שקר - אונאה - מסירה - משא-זמתן באמונה - קביעת עתים לתורה - ברכות ותפלות בשפה ברורה ובכונה מעלה - תולעים בפרות וירקות - לשון הרע - ליצנות - תפלין - מזוזות - מעשר - חנוף לתורה, יראת-שמים ומדות טובות, ומדת הסתפקות, וכן הבנות - פה טהור - הסתכלות בספרים חיצוניים הנקרא ביכער - וגם חמר קלי המשחית טלוויזיה - דיני יחוד - ושלא לשיח בעדן אמירת שמונה-עשרה וקדיש - וחמר אסור שיחה בטלה בבית המדרש -

חובת מחאה לכל יחיד באם רואה שכנו משיח בעת קדיש ושמונה-עשרה וכיוצא.

(2) צריך להציע להם חמר העגש של גיהנם, ומלאכי חבלה, כף הקלע, ועולם התהו, וגלגול בדומם צומח חי ומדבר מאות שנים, ושאל תחתית וכיוצא, וכן לעמתו גדל השכר לצדיקים וצדקניות בגן-עדן, וכמו שנהגו בן המוכיחים בכל הדורות כמו הגאון מורנו רבי יהונתן איבשיץ זצ"ל, והמגיד מדובנא זצ"ל, והחפץ חיים זצ"ל שכל ספריו מלאים מזה ועל-ידי זה החזירו אלפים ורבבות מישראל לדרך החיים וכן הגאון הצדיק מורנו רבי הלל מקאלאמייע זצ"ל והגאון הצדיק רבנו חיים סופר זצ"ל, ועוד. וכן קמא לו בש"ס (סנהדרין) שאם התרה לאחד שלא יעבר אינה התראה עד שיאמר לו במפרש עברה הבאה על חטא זו.

(3) אחר כל הנ"ל החוב על רב המורה להוכיח בשעת מעשה כשרואה שחוטאין הטבע אנושי לשכח (וכדקמא לו דבעינן התראה תוך כדי דבור דוקא) לדגמא:

אם רואה שני אנשים (או יותר) משיחין זה לזה בעת חזרת הש"ץ, או קדיש, או קריאת-התורה צריך להשתיקו על אתר ואם לא הועיל צריך לעוררן עוד הפעם גדל העגשים המעמידים להעובר הן בעולם הזה והן בעולם הבא, ואם כבד עליו הדבר צריך למנות אנשים לכה, וגם לעורר הנהגתו והמזדקין על חיובו הפרטי למחות בשכניהם וחבריהם המספרים בעת דיש ושמונה-עשרה ואין עונין אמן בהגן.

המביאין לחיי העולם הבא וגם לגדול הדור מורנו הרב שלמה לוריא זצ"ל הנה לו מוכיח כמו שכתב החיד"א, כי אין אדם רואה נגעי עצמו. ואקנה שכבודו יסכים לדברי הנאמרים בכונה וכה לקיים מה שצונו הבורא יתברך שמו, וגם פי ידענא שכבודו השפעתו מרבה ואם מונע התוכחה להם, וגם אני אמנע את עצמי מלעוררו על הדבר אז יגוללו עלי כל חטאי החוטאים בנפשותם מטעם כל שבידו למחות, וכיון שבידי למחות בכבודו, וכבודו בידו למחות לרבים הכל על פתפי רובץ, ועל כן מצאתי חובה לנפשי לצאת בכותבת הגס ליתובי דעתא דידה.

הנה כבוד שם תפארתו הממלא תפקיד של רב המורם מן העם אם יתבונן היטב במצבו יבין בטוב פי "רבנות" אינו שררות כלל אלא עבדות (כדברי חז"ל) ולא כמו שגראה לעין העולם שהישוב על כסא רבנות רק לקליטת כבוד הוכן ממלכתו, לא ולא! כבר כתב בעל חפץ חיים זצ"ל כי כבוד מחלקים ביום שפלו כבוד, ואמתת הדברים כי מי שהפליג משאר העם בחכמתו ויראתו עליו רבצה המלאכה הכבדה לרעות צאן קדשי ה' מטעם שבתבונתו ויראתו ידע להדריך את העם אשר יעשון והדרה ילכו בה, והכבוד שמחלקין לו הינו כדי שיהיה מוראו מטלת על הבריות ויוכל להשיג מטרתו שאמלא מוראו מי יאבה לו או ישמע אליו.

דעו כי לא לחנם אמרו חז"ל "אוי לו לרבנות שמקברת את בעליה" ולא על חנם ברה הגאון יעב"ץ זצ"ל "שלא עשני אב"ד" בכל יום, והגאון רבנו עקיבא איגר זצ"ל רצה להפטר

ממשרת הרבנות שלו כמה פעמים (עין אגרות סופרים) וכל גדולי ישראל ברחו מזה יותר מבורח מן האש (וגם בעל מחצית השקל כן) ולא משום שפחדו שיכשלו בכבוד המדמה או גאות כי היו ענוים ושפלים בעיני עצמם כעשבי השדה, אלא שרצו מגדל האחריות הרובצת על מנהיגי ישראל, כי אשמות העם תלויים בראשיהם (עין רש"י דברים על הכתוב ואשימם, ובגלקוט דברים תת) זאת אומרת כי לא כהרי ההדיוט הרי הרב ומורה, אדם פשוט אחראי על עצמו ואשתו ובייתו כמבאר בשבת (דף ד:) אבל רב ומנהיג אחראים גם על הצבור, ולא משום שרב ומנהיג גרוע חס ושלום מהדיוט אלא אדרבה כמו שאבאר.

כל איש ואיש מזרע ישראל קבל על עצמו בארבעים ושמונה בריתות להיות אחראי גם על ישראל אחיו שינקימו המצוות שבתורה ויתרחקו מהעברות, ומהאי טעמא אחד מוציא חבירו (כמבאר בראש השנה פרק ד) וכל זה מבאר בש"ס סוטה, וערבות זו יתבאר על ידי חקמינו זכרונם לברכה שהוא התוכחה ומחאה כאשר רואה חברו עובר על אחת מהמצוות המפרשות בתורה בלי הבדל בין עברה חמורה שבתורה שענשו בסקילה לבין מצוה קלה של סופרים הכל קבל עליו בארבעים ושמונה בריתות והבטחות ולא לבד זו אלא שקבל גם ערבות על ערבות של חברו דהינו דמי שאין בידו למחות ויודע בחברו שבידו למחות התחייבותו לעורר חברו למחות, מיהו חובת התוכחה ומחאה לפי גדל השפעת האדם על הזולת.

ולאור זה פשוטי העם אחריות ביתם עליהם וגם קרוביהם וידידיהם שלכם גם בהם שמחייב להוכיחן בראות בהם מעשה לא

ומזוני רויחא ויתקרב הגאולה שלמה במהרה בימינו אמן. (ספר הפנים, דף ה: הקדמה ב)

## אם תלמיד מוחה ורבו אינו מוחה – לעתיד התלמיד גבוה מרבו

(צ) הבאתי דברי התוספות הנפלאים (כבא בתרא דף י: דבור המתחיל עליונים) דרב יוסף ברה דרבי יהושע בן לוי שראה עולם הפוך עליונים למטה ותחתונים למעלה, פירש רבנו חננאל דאמרי הגאונים שקבלה בידם רב מפי רב ועולם הפוך הינו שראה שמואל דהנה יתיב קמה דרב יהודה תלמידה משום דמחה ברבו שמואל בפרק במה בהמה (שבת דף נה.) גבי ההיא אתתא דאתיא קמה דשמואל ולא אשגח בה, אמר לה רב יהודה לית לה למר אוטם אָזְנוּ מוֹעֶקֶת דל וגו', עד כאן לשונו, והוא אים ונורא.



## פֶּרֶק ח

## א

## הַעֲתָקוֹת מִכְתַּב־תּוֹכְחָה מֵרַב... לְרַב...

לְכַבּוֹד יְיָדֵי וְרַעֲי כָּאֵח לִי דְבוּק בְּקִירוֹת לְבָבִי אֵלָיו צְמָאָה  
נַפְשִׁי כְּבוֹד הָרַב הַגָּאוֹן הַצַּדִּיק הַמְּפָרָסִם בּוֹצִינָא קְדִישָׁא חֲסִידָא  
וּפְרִישָׁא כְּבוֹד שְׁם תְּפָאֲרָתוֹ מוֹרְנוּ הָרַב ..... שְׁלִיט"א.

אַחֲרֵי דִרְךָ מְבוֹא הַחַיִּים וְהַשְּׁלוֹם אָבוֹא כָּאֵן בְּמִכְתַּב תּוֹכַחַת  
מְגַלָּה מִתּוֹךְ אַהֲבָה מְסַתֶּרֶת וּבִל יַחְשְׁדָנִי כִּי כָּא הַדְּבָרִים מְרַב פְּעַס  
וְטִינָא בְּלֵב חֵס לִי מְדַבְּרִים כְּאֵלוֹ בְּפֶרֶט לְכַבּוֹד קְדָשְׁתוֹ הַחֲבִיב עָלֵי  
כְּנַפְשִׁי מִיָּמִים יָמִימָה, אוֹלָם הִיא הַנּוֹתַנְתָּ כִּי הַתְּבוֹנְנָתִי קֶצֶת בְּדַרְכֵי  
הַתּוֹכְחָה גְּדֹל חַיּוּבְכֶם וּפְחַד עֲנָשָׁם וּמִמָּשׁ פְּחַד וְרַתְתָּ עָלָה בְּכָל גּוּפֵי  
עַד הֵיכֵן הַדְּבָרִים מְגִיעִין, וְשֶׁפֶל הַגְּדוֹל מְחַבְּרוֹ גְּדוֹל אַחֲרֵיּוֹתוֹ עַל  
הַכֶּלֶל, וְיִדְעָתִי גַם יִדְעָתִי כִּי כְּבוֹד שְׁם תְּפָאֲרָתוֹ גְּדוֹלָה הַשְּׁפָעְתוֹ עַל  
הָרַבִּים מִכְּמָה צְדָדִים וְאַפְנִים, וְכִפִּי יִדְעָתִי אֵינוֹ מְנַצֵּל עֲתוֹתָיו  
הַמְּסַגְּלִים לְהוֹכִיחַ בְּהֶם הַבְּרִיּוֹת וְתַחַת זֶה מְתִיגֵעַ בְּתוֹרָה וּבְעִבּוּדַת  
הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, וְאַף שֶׁיִּדְעָנָא כִּי כָּל דְרָכָיו קָדֵשׁ לֵה' מְכַל מְקוֹם לֹא  
אָמְנַע לְהוֹדִיעַ לְכַבּוֹד קְדָשְׁתוֹ אֶת אֲשֶׁר עִם לְבָבִי לְהַסִּיר מְעַלֵּי גְּדֹל  
הָאַחֲרֵיּוֹת שֶׁל הָאֵינוֹ מוֹכִיחַ בְּמְקוֹם הָרְאוּי וּבְתוֹכְחָה הַלּוֹא קִיָּמָא לָן  
(בְּמַגְו אַבְרָהָם סִימָן קָנו) וְאַפְלוּ תְּלָמִיד לְרַבּוֹ מְחַיֵּב לְהוֹכִיחַ, וְשְׁלָמָה  
הַמְּלָךְ עָלָיו הַשְּׁלוֹם הַעִיד הוֹכַח לְחַכְּם וְיִאֲהַבְּךָ, וְאוֹמֵר גְּאֻמְנִים  
פְּצֵעֵי אוֹהֵב. וְיִדְוֵעִים גַּם דְּבָרֵי רַבִּי עֶקִיבָא שֶׁהַעִיד עַל עֲצָמוֹ כִּי  
הוֹסִיף אַהֲבָה לְמִי שֶׁמוֹכִיחוֹ וְכֵן דְרָכֵי הַחֲכָמִים בִּיּוֹדְעִם כִּי אֵלוֹ הֵם

יעזרו לשוב אל ה' אלקינו ואיש את שקוצי עיניו ישליכו ואת גלולי יצרו הרע יעזבו ויבחר בדרך הטוב אשר צונו אלקינו ללכת בה.

ולא איש אחד ולא שנים יעשו זאת כי מה תועלת לעם בשוב היחידים כי התועלת להם לבדם ומה בצע לתשובה אחרי שרב העם אינם חוזרים בתשובה, אלא כל ירא ויחיד את דבר ה' צריך לאסוף אנשים ריקים ופוחזים אשר לא ידעו את משפטי ה' אלקי השמים זה עשרה וזה עשרים ולדרש להם את הדרך ולכו בה ואת המעשה אשר יעשו וילקרבם אל אביהם שבשמים ובזה תעלה ארוכה ומרפא למכותינו ולצרותינו ויתקדש שם שמים בין המרבים ובין היחידים והמעטים הנשארים מהם יראו וכן יעשו ואלו המחזיקים בדת להקימה ולהרימה הם הנקראים עמודי שמים והם מצוקי ארץ והם המעמידים את כל העולם פלו ויש להם זכות כמשה רבנו עליו השלום בדורו אשר זכה וזכה את הרבים והם המוציאים יקר מזולל ויש מאין והם שתפין לבורא יתברך ויתעלה בכריאת העולם ובהעמדתו. אבל לומר כל אחד רב או רבי שלום עליך נפשי ולהסגור בתוך ביתו ללמד או לעמק בקפצי שמים לא זו הדרך הרצויה בעיני ה' כי אינו דומה הזוכה לקנות לעשות נפשות הרבה ולקרבו פחת בנפשי השכינה כמו שהוא מזכה את נפשו ויחידה והאחרים בהמות ירעו ומי יודע אם אינו עתיד לתן את הדין וחשבון על ככה אחר שהנה בידו להשיב רבים מעון ולהציל לקוחים לקנות מרב רשעתם ולהחיות את נפשם בחנו ובחסדו אשר חננו ה' ולא עשה

הנה הוא גורם את כל הרעה אשר תבוא חס ושלום אחר שלא הזהירם וזה שאמר יחזקאל הנביא עליו השלום ולא דברת להזהיר רשע מדרכו הרשעה לחיתו הוא רשע בעונו ימות ודמו מיזיד אבקש, וכתיב וממקדשי תחלו ואמרו חכמינו וזכרונם לברכה בגמרא אל תקרי וממקדשי אלא ממקדשי ואף על פי שלא היה בידם למחות שהרי אמרו חז"ל אם לפניך גלוי לפניהם מי גלוי וכו' עם כל זה כפיכול חזר בו ונגזרה עליהם הגזרה והתחילה הפרעניות מהם כדכתיב וממקדשי תחלו ויחלו באנשים הזקנים אשר לפני הבית.

וזה היה דרך כל החסידים הראשונים אשר היו מקהילים קהלות ברבים לדרש להם את דבר ה' את חקיו ואת משפטי ומורה להם את הדרך ילכו בה ונמצא זכות כל אותם תלמידים או אנשים הנאספים עמו תלוי באותו רב או רבי ושכרו גדול במאד מאד שאין לו ערך וקצבה אשר עין לא ראתה, עד כאן מסדר היום.

והנה כל האריכות הגלות המר בעוונותינו הרבים הוא בחטא הנה שמדברים בעת התפלה כמוכא הרבה מגדולי ראשונים בספר הנה והוא אסור גדול וחמור וענשו גדול מאד מכל הענשין רחמנא לצלן כמבאר בזהר הקדוש פרישת וילך וענתה השירה וכו' והחטא הנה הוא קל מאד עתה בעוונותינו הרבים, על-כן הוא מצונה וחיוב גדול ללמד וללמד בספר הנה בפני הרבים גם השגי הקדמות כמה פעמים הם מוסר גדול עד כי גדול יתדלו ושכרם יהיה כפול מן השמים וכל אחד ואחד מישראל יתברך בבני חיי

והנה נמצא בספרים הקדושים ורבים העתקתי בספר הזה אשר כל האריכות הגלות הוא בחטא הזה שמדברים בעת התפלה ואפשר לומר שזה כונת הפסוק (תהלים קז) תעו במדבר בישימון דרה, הינו הולכים מדרה הטוב לדרה עקם ותועה שמדברים בעת התפלה ומחמת זה עיר מושב לא מצאו. אבל כשישובו מהחטא הזה ויזריכם בדרה ישרה ללכת אל עיר מושב בזכות זה יתקרב הגאלה שלמה במהרה ונבוא לארצנו הקדושה.

(פט) והחויב מטל על כל בודעת ויראת השם נוגע בלבו שילמד ויבין גם להנבצר מדעת שישמר אלה הדברים אמרידעת הנאמרים פדין וכדת ובפרט הלומדים בפני רבים. וזה הלשון (בסדר היום) בתשעה באב בשעת מנחה וכו' ונתארה הגלות כלכה ועוד ידו נטויה ומתחדשים עמו צרות רעות ורבות ואין איש משים על לב לקרא בשם ה' ולקבץ ולאסוף את החרדים את דבר ה' בכל עיר ועיר בכל מדינה ומדינה לאמר עד מתי יהיה זה לנו למוקש.

יש לנו עינים ואין אנו רואין את הצער הגדול הזה הבא עלינו ונחלל שם אל הינו הלא אל הינו יתברך ויתעלה מלא רחמים וארה אפים ומדתו להיטיב עם בריותיו וכל שפן עם עמו ישראל אנשי סגלתו ובני בריתו זרע עבדיו אברהם יצחק ויעקב עליהם השלום כל שפן כי אליו, כפיכול, מגיע צרותינו כדכתיב בכל צרתם לו צר ואיה יתכן שיהיה הוא הרוצה בכל הרעה הגדולה הזאת חלילה. אין זאת כי מאד צר לו הענין הזה והוא כפיכול מתאונן ומתאבל על ככה והוא מחכה ומצפה מתי תהיה ישועתנו ויוציא אותנו מאפלת גלותנו לאור כמו שנאמר לכן יחכה ה'

לחַנַּנְכֶם וְכוּ' וּמִי מַעֲכָב עַל יְדוֹ הֲלוֹא הוּא הַמְשַׁדֵּד מֵעַרְכוֹת הַשָּׁמַיִם  
 מֵהַעֲדָה מַלְכִין וּמֵהֶקֶם מַלְכִין מִשְׁפִּיל וּמְרִים וְכַרְצוֹנוֹ יַעֲשֶׂה בַשָּׁמַיִם  
 וּבָאָרֶץ וְאִין מִי יֹאמֶר לוֹ מָה תַעֲשֶׂה וּמָה תַפְעֵל כִּי כָל דִּיְרִי אֶרְעָא  
 כְּלָא חֲשׁוּבִין וְכָל צְבָא הַשָּׁמַיִם נִרְתַּעִין מִפְּנֵי זַעְמוֹ וּמִתְאַוִּים  
 וּמִשְׁתּוֹקְקִים לַעֲשׂוֹת דְּבָרוֹ כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר גְּבוּרֵי כַח עוֹשֵׂי דְבָרוֹ  
 כְּלוּמַר אֶף־עַל־פִּי שֶׁהֵם גְּבוּרֵי כַח יֵשׁ לָהֶם מִמְּשָׁלָה וּגְבוּרָה  
 בְּתַחְתּוֹנִים שְׁכָל אֶחָד שׁוֹלֵט עַל אֲמָתוֹ עִם כָּל זֶה עוֹשֵׂי דְבָרוֹ  
 מִשְׁעַבְדִּים הֵם תַּחַת מִמְּשַׁלְתּוֹ וּמֵאֲמָרוֹ.

וְאִם הֵם גְּבוּהִים הוּא גְבוּהַ עֲלֵיהֶם כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב כִּי גְבוּהַ מֵעַל  
 גְּבוּהַ שׁוֹמֵר וְכוּ' וְאִם־כֵּן מִי מַעֲכָב שׁוֹרֵת הַדִּין מֵעַפְכָּת כִּי הוּא  
 הַצּוֹר תָּמִים וְכוּ' פָּעֵלוֹ וְהוּא כָּתַב בְּתוֹרָתוֹ הַתְּמִימָה אִם בְּחֻקְתֵּי  
 תִּלְכוּ וְכוּ' וְאִם לֹא תִשְׁמְעוּ וְכוּ' וְאִם הִבִּיא עֲלֵינוּ אֶת כָּל הַרְעָה  
 הַגְּדוֹלָה הַזֹּאת בְּדִין וּבִישָׁר הִיָּה כִּי אֲנַחְנוּ עֲוֹנֵנוֹ אוֹתוֹ וְאֵת בְּרִיתוֹ  
 וְהוּא גַם־כֵּן הִשְׁלִיכֵנוּ מֵעַל פְּנֵיו כְּדַת וְכִשְׁוֹרָה וְאִם יָבוֹא עִתָּה בְּרַב  
 רַחֲמָיו כִּי נִכְמְרוּ עֲלֵינוּ לְקַרְבְּנוּ אֵלָיו יֵשׁ לְמַדַּת הַדִּין פְּתַחוּן פֶּה  
 שְׁחַס וְשָׁלוֹם עוֹשֶׂה תוֹרָתוֹ פְּלִסְתֵּר דְּכִינוּן דְּעֵדִין אֲנַחְנוּ וּבְגִינוּ  
 מִטְּבָעִים בְּבִץ רַגְלֵינוּ וְלֹא שָׁכְנוּ עַד ה' עוֹשֵׁנוּ אִין דַּת נְדִין גּוֹתֵן  
 שְׁתַּעֲלֶה אַרְיָכָה לְמַכְתָּנוּ אֵלָא אֲדַרְבָּא לְסַפּוֹת חֲרוֹן אַף ה' עַל  
 שׁוֹנְאֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל שֶׁהוּא מְבַקֵּשׁ אֶהְבְּתָנוּ וְאֲנַחְנוּ מִתְרַחֲקִים  
 מֵעֲלָיו אֵלָא שֶׁהוּא מִרְחַם עֲלֵינוּ כְּאֵב עַל־בְּנִים וְאֶף־עַל־גַּב דְּאָנוּ  
 סוֹדְרִים בְּנִים אֲנַחְנוּ וְאִינוּ מוֹנְעַ מִמֶּנּוּ כָּל דְּבָר וְעַנְיָן בַּהֲיוֹת  
 בְּגִלוּתָנוּ וְכְמוֹ שֶׁכָּתוּב וְאֶף גַּם זֹאת וְכוּ' וְהוּא עוֹנֶה אוֹתָנוּ בְּכָל  
 קְרָאָנוּ אֵלָיו וְאִם־כֵּן אִיךָ לֹא יַעֲזֹרֵר כָּל אָדָם אֶת לְבוֹ לומר בְּשִׁלְנוּ  
 הַרְעָה הַגְּדוֹלָה הַזֹּאת נַחֲפָשָׂה דְרַכִּינוּ וְנַחֲקַרְהָ וְגו' וְאִישׁ אֶת רַעְהוּ

שמה שעשה עשה על-פי הדין שכן הדין לעשות לכבודו ולא לצד  
 מדת חסידות ולפי זה כיון שהוא מצד הדין אמרן כל אדם מחיב  
 לעשות כן ואין להתחשב כלל למה שיאמרו הבריות אם הדבר  
 נוגע לכבודו יתברר שמו ולכבוד תורתו הקדושה. (ויאל משה  
 בהקדמה, דף יב)

(פג) בתוספות מסכת בבא בתרא (י: דבור המתחיל עליונים למשה)  
 פרש רבנו חננאל שאמרו הגאונים קבלה בידם רב מפי רב שעולם  
 הפוך הינו שיתייב שמואל קמי רב יהודה תלמידו משום שמחה  
 בשמואל בשבת נה. פוק חזי עד היכן הדברים מגיעים.

### אמירת תוכחה דוחה סעדה שלישית

(פד) רב הדורש לעם חקי האלקים ולהכניס בלבכם  
 וראת-שמים ונתאחר לבוא לבית-המדרש לא יניח הדרשה  
 בשביל סעדה שלישית לפי שלמוד תורה ויראת-שמים לרבים  
 קדם לכל המצוות שבתורה. (שלחן-ערוך הגר"ז ארח-חיים רצ,  
 ד)

### תכן דרשת הרב - יהיה דברי מוסר

(פה) עקר הדרשה צריך שתהיה ללמד את חקי האלקים ואת  
 תורותיו... וגם להמשיך לב השומעים באגדה המדריכים ליראת  
 השם למנעם מחטא לפניו יתברר שמו ובתשובה ולא יכון  
 להראות את עצמו שהוא חכם ויודע לדרש פסוק או מאמר בכמה  
 פנים. (ב"ח סימן רצ, ושיירי כנסת הגדולה)

(פו) עקר הדרוש יהיה להזהיר להמון ישראל את כל תקף פרטי העברות שאדם דש בעקביו וענשו וכמה דינים שנכשלוין בהם וכמו שפבר כתבו רבנותא בתראי. (החיד"א במחזיק. ברכה סימן רצ)

(פז) האליהו רבא הליץ על הדרשנים דהבעלי-בתים כבר יש להם ספרים שמתוכם ילמדו דינים ומוסר ואין צריך לדרש ולהגיד להם, ועם האדון הסליחה כי מה דעות יצרו קורא מן הספר ללשונותם לאיש על העדה המוכיח ומזהיר מה שעוברין עליו ואף זו מן התוכחות שלא למדו ספר או אינם מקימים. (שם)

### מכתב-קדש להגאון הקדוש רבי ישכר דב מבלא זי"ע לעורר הרבנים לעשות

(פח) אני פי מלך שמר מאן מלכי רבנן הוא אדמו"ר הגאון הקדוש שר התורה מורנו הרב רבי ישכר דב שליט"א אב-בית-דין דקהלת בלו הייתי בצל קדשו פרשת אמר תרס"ט אחר שגמרתי הקדמה ראשונה והספר עד נ"ז מאמרים אמר לי אשר יתן לי עוד שני מאמרים לכתב בספר מלקוטי תורה מהקדוש רבי מאטילע טשרנאבלער זי"ע אמרתי אשר כבר נכתב שני מאמרים אלו כי זכרתי אותם וכאשר באתי לביתי ראיתי שלא נכתב מהקדוש הנ"ל רק מאמר אחד ומאמר שני לא כתבתי רק עין עוד שם סוף הדרךה ז' עליכן כתבתי נוסף עוד שני מאמרים ועוד מאמרים לקיים מצוה לשמע דברי חכמים.

(עא) הצדיק אינו נותן שנה לעיניו ביום ובלילה עד שמוכיח הרשעים ומביאם שישוּבו בתשובה. (זהר הקדוש, חלק א, כ:)

(עב) המונע מלהוכיח הרבים הוא חטא גדול ואין מספיקין בידו לעשות תשובה בתור ענש על גדל חטאו. (רמב"ם הלכות תשובה, פרק ז, הלכה א)

(עג) הטעם שגדולי הדור נתפסים על עון הדור על שלא מחו ברשעים. (מדרש תנחומא משפטים)

(עד) מי שאינו מוכיח לכבוד שמים וכאשר הדבר נוגע לכבוד עצמו או כבוד קרובו, ידדו ורעו, מוכיח גענש בכפלים. (סנהדרין קג:)

(עה) מי שחש מלמחות ברבו מטעם כבוד רבו נלקה כיוצא בו. (מדרש תנחומא חקת)

הדברים מגיעים דשמואל שהיה גדול הדור הצרף לסבל עלבון בעולם הבא שישב לפני תלמידו רב יהודה כתלמיד לפני רבו משום עבדא יחידית שמחה רב יהודה בשמואל רבו.

(עו) מבאר בש"ס (סנהדרין קא:): שירבעם בן נבט זכה למלכות על שהוכיח את שלמה המלך עליו השלום.

(עז) צריך לדרש מדברים שנכשלין בהם יותר מלדרש להם פשטים. (פרייחדש יורה דעה סימן פב)

(עח) אָמר לה הקדוש ברוך הוא (למדת הדין) הללו צדיקים גמורים והללו רשעים גמורים (ולפיכך הצדיקים נצולין). אָמרה



לו הִיָּה בְּיָדָם לְמַחֹת וְלֹא מַחוּ. אָמַר לָהּ גְלוּי וַיְדוּעַ לְפָנַי שְׂאֵם מַחוּ  
בָּהֶם לֹא הָיוּ מְקַבְּלִין מֵהֶם. אָמְרָה לּוֹ אִם גְלוּי וַיְדוּעַ לְפָנַי לְפָנֵיהֶם  
מִי גְלוּי וְלִפְיָכָף הָיָה לָהֶם לְמַחֹת וְלִהְתַּבּוּזֹת עַל קִדְשֹׁת שְׁמֵךְ  
וְלִסְבֹּל הַכְּאוֹת מִיִּשְׂרָאֵל. (מִדְרַשׁ תַּנְחוּמָא תוֹרֵיעַ ט)

(עט) כָּל רַב שֶׁבָּיְדוֹ לְמַחֹת וְאִינוֹ מוֹחָה כָּל דָּמִים שֶׁנִּשְׁפָּכִין  
בְּיִשְׂרָאֵל נִשְׁפָּכִין עַל יְדֵיו. (יְלִקוּט שׁוֹפְטִים סח)

### רב ומורה החביב על עדתו - אינו סימן יפה

(פ) צוּרְבָא מִרְבְּנֵי דְמִרְחֻמִּין לֵה בְּנֵי מְתָא לְאוּ מְשׁוּם דְּמַעְלוֹ טְפִי  
אֵלָא מְשׁוּם דְּלֹא מוֹכַח לְהוּ בְּמַלִּי דְשִׁמְיָא. (כְּתוּבֹת קה:)

### הגאולה תלויה בדרשות תוכחה

(פא) רָאָה עֵינַי סֵפֶר חַזְיוֹנוֹת כְּתוּבִים בְּאַצְבַּע מִיַּד הַקֹּדֶשׁ רַבְּנֵי  
הָרַב חַיִּים וַיִּטַּל וְצוּק'ל בְּכַתֵּב יָדוֹ מִמֶּשׁ וְשֵׁם נֶאֱמַר דְּרַבְּנֵי  
הָאֲרִיז'ל הָיָה מוֹהִירוֹ תָּמִיד וּבַחֲלוֹם יְדַבֵּר בּוֹ שְׁנֵרְבָה דְרָשִׁיו  
לְהוֹכִיחַ לְעַם וְלִהְחַזִּירָם בְּתִשׁוּבָה וּבְזֶה תְּלוּיָהּ הַגְּאֻלָּה, וְאִין קִץ  
לְשִׁכְרוֹ. (מַחְזִיק בְּרַכָּה לְהַחֲדִי' א אַרְחֻ-חַיִּים רצ)

### הרב צריף לסבל ולהוכיח

(פב) שְׂאֵפְשֵׁר לְחַשֵּׁב שְׁמָה שֶׁעָשָׂה אֲבָרְהָם אֲבִינוֹ עָלָיו הַשְּׁלוֹם  
כִּף (לְקַבֵּל הַכְּאוֹת וּבְחַזְיוֹנוֹת עֲבוּר תוֹכְחָתוֹ) עָשָׂה זֹאת מִמְּדַת  
חֲסִידוֹת שֶׁהָרִי חֲסִיד וּפְרוּשׁ מִתֵּר לּוֹ לְמַסֵּר נַפְשׁוֹ עַל הַמְּצוּזֹת אִף  
בְּמִקּוֹם שְׂאִין חַיִּיב מִצַּד הַדִּין לְמַסֵּר נַפְשׁוֹ וְלָכֵן דִּיק שְׁפִיר וְאָמַר

(נט) המורם מכל האמור דיצא לנו מוסר השכל על כל רב ודין המושל בגבורתו בקהל עדתו להיות עיניו פקוחות על כל דרכי בני-אדם יחיד או רבים איש ואשה שלא יפרצו גדר התורה והמצוות. (שם)

(ס) מוכיחי הדור להחזירם למוטב ממתקין הדינים ומרבים שלום בעולם, אבל כשחס ושלום הרע של הדור גובר עד שמקלקל התוכחה והמוסר מזה נתקלקל שלום העולם ועל-ידי זה נעשה גרוש חס ושלום ונעשה מחלקת בעולם. (לקוטי עצות - ערך תוכחה)

(סא) בדורו של נח היו עוד צדיקים ונמחו עם הדור משום שלא מחו, נח מחה ונצל. (החיד'א בחומת אנף פרשת נח)

מה שיש מרגיעין רוחם שאין צריך למחות שמתיראין מהעוברי עברה ועל ידי זה כהותרא להם לחנוף לכל שיש לו יד ושם אצל שום שררה מזה תפוג תורה, ומבטלין לא תגורו שנאמר במקום דאיכא ממה ליראות (רמ"ש בנדה סא) והוא טעות גמור, דאין היתר רק בברי היזקא ולא זולת (פתחי תשובה יורה דעה סימן של"ד בשם בכור שור)

(סב) גדול הרודה ריגים ומקיים לא תגורו יזכה למחצת פינחס המקנא ורעה אליו לא תאנה. (פתחי תשובה סימן שלד בשם בכור שור)

(סג) מי שרואה עוברי עברה ואינו מוזה עובר בשלשה לאוין. (זהר הקדוש, חלק א, דף רלט:)

(סד) על־ידי מניעת מחאה לומדים הפשרים לעשות כמעשה הרשעים (ונעשה כעין מנהג ישראל תורה) נמצא שעגש עוברי עברות המחריבין על חשבון הרבנים שמונעין המחאה. (רש"י סוטה מא:)

(סה) עברות של ישראל תלויים בראשיהם. (ילקוט דברים תתב, וילקוט יחזקאל שמא)

(סו) רשע שמת בשביל חטאו ולא הוכיחו הרב על חטאתו דמו נדרש ממנו. (יחזקאל ג)

(סז) תלמידי־חכמים מתים בקצירת ימים על שאינם נוקמים ונוטרים כנחש על דברי־תורה ויראת־שמים. (אבות דרבי נתן פרק כט)

(סח) רב המוכיח את הרבים עושה קרת־רוח לפגי קונו. (תנא דבי אליהו רבה ג)

(סט) רב המחניף למי שמלא עונות בשביל בצע כסף שבדוד ואומר לו "צדיק אתה" ראוי שיבואו עליו כל הקללות שבתורה, אבל מי שמוכיח חברו שיחזר בו נוטל ברכות אותו המתנכח אם קבל עליו וחוזר בו גם הוא מקבל ברכות. (ילקוט דברים תשצג)

(ע) בשעת גזר דין אף־על־גב ששורת הדין שצדיקים ימלטו מן הדין מכל מקום יש מקום למדת הדין להפך הגזרה רעה גם על ראש הצדיק על־ידי שלא הוכיח העם. (שבת נד. אותיות דרבי עקיבא א)

(נג) כל מי שיש בידו יכלת למחות ומוחה ונוקם נקמות מהרשעים בעולם הזה, הקדוש-ברוך-הוא כורת עמו ברית ולזרעו אחריו כמו שעשה לפינחס. (ראשית חכמה, שער הקדשה, פרק יב, בשם הר"י אבוהב זצ"ל)

(נד) מעשה שכתב הגאון אב-בית-הדין דקהלת-קדש דעברעצין שליט"א, שהוא היה נוכח בעת העבדא ומשם רואין גם-כן כי אלמלא הוכיח הרב עדתו כבר היה לו תרוץ נכון לנדון והעון היה פרוס על הרב:

אספר מעשה נורא שאני בעצמי הייתי עד רואה ועדין ארכבותי דא לדא נוקשות בהעלותי על לבי. פעם דרש (כבוד קדשת אדוני אבי מורי ורבי הגאון הצדיק זצ"ל השם יקם זמו שנהרג על קדוש השם על-ידי אשכנזים הארורים בכ"ו סיון שנת תש"ד לפרט קטן) דרשה גדולה בשבת-קדש, בענין ענינת אמן ואמן יהא שמה רבא ובתוף הדרשה הזכיר מליצת רבנו הרמ"ק זצוק"ל שהראשי-תבות ממלין ש'תיקה יפה ב'שעת ה'תפילה הן אותיות "שיבה", שמי שנוהר בדבר ועונה אמן ואמן יהא שמה רבא זוכה לשיבה טובה, ואמר מקלל לאו אתה שומע הן אכל אינני רוצה להזכיר בעל-פה ההפך. למחרת בבקר היה רעש גדול בבית-הכנסת כי אחד מהשומעים דרשתו בא וספר שבאותו היללה היה חולם חלום שעומד לפני בית-דין של מעלה, ויצא דינו לחיוב. התחיל להתחנן לפני הבית-דין שעדין לא הגיע לשיבה ושאל למה יקנס בדין קשה. השיבו לו ששח שיחה בטלה בתוף התפלה ולא ענה אמן ואמן יהא שמה רבא. השיב לפני הבית-דין של מעלה שלא ידע מחמר האסור, אז התרגז עליו אחד מיושבי

הבית־דין איף אתה אומר דְּבַר כְּזֶה וְהָלוֹא הֵרֵב דִּין וּמִוֵּרָה־צֶדֶק  
 שְׁלָכֶם (וְהוּא כְבוֹד קִדְשֵׁי אֲדָמוֹר וְצִ"ל, הַשֵּׁם יִקָּם דָּמוֹ) בְּשִׁבְתָּ זֶה  
 דָּרַשׁ מֵעֵינַי זֶה וּבִשְׁם הַרְמ"ק וְהוּא וְצִ"ל אָמַר שֶׁהַשֹּׁתֵק  
 בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת וְעוֹנֶה אָמֵן וְאָמֵן יְהִי שְׁמָה רַבָּא זֹכֵה לְשִׁיבָה טוֹבָה  
 וּמִכָּלֵל לָאוּ אֵתָּה שׁוֹמֵעַ הוּא, וְאֵתָּה בְּעֶצְמָהּ הֵייתָ אֶצֶל אוֹתָהּ דְרָשָׁה  
 וְאִיף אֵתָּה אֹמֵר שֶׁלֹּא יִדְעַתְּ מַחְמֵר הָעֵינַי, אֲזִי הַבְּטִיחַ אֶת הַבֵּית־דִּין  
 שֶׁל מַעֲלָה שִׁילָף וַיִּוְדִיעַ כָּל בְּנֵי הַקְּהֵלָה מִכָּל מַה שֶׁנַּעֲשֶׂה עִמּוֹ  
 וַיִּזְהָרוּ מִפְּאֵן וְאִילָף בְּדַבְרֵי הֵרֵב הַדִּין וּמִוֵּרָה־צֶדֶק, אֲזִי יֵצֵא נָקִי  
 מִלִּפְנֵי הַבֵּית־דִּין שֶׁל מַעֲלָה וְהִיָּה לְחֻרְדַּת אֱלֹקִים.

(נח) מי שִׁיּוֹשֵׁב עַל כֶּסֶף הַרְבָּנוֹת לֹא יָחוּס עַל עֲצָמוֹ רַק עַל כְּבוֹד  
 ה' יִהְיוּ עֵינָיו וְלִבּוֹ תָּמִיד. (שׁו"ת 'כְּתַב־סוֹפֵר' אָבֵן הָעֶזֶר סִימָן  
 מז)

(נו) לַגִּבֵּי דִין הַיּוֹשֵׁב עַל כֶּסֶף הַהוֹרָאָה לֹא אָמְרִינֵן מוֹטֵב שִׁיְהִיו  
 שׁוֹגְגִין דָּאִף שִׁיּוֹדֵעַ שֶׁלֹּא יִקְבְּלוּ עַל סֵפֶק הַמוּעֵט שִׁיקְבְּלוּ חַיִּיבָא  
 רַמִּי עָלָה לְהוֹכִיחַ. (אבְרָהָם אֶזְפָּר לְמַהֲרָא"ף, דף כט, אות מ)

(נז) בְּסִפְרֵי הַפְּנִיִם (דף כד, אות מה) מִחָא מָאָה עוֹכְלֵי בְּעוֹכְלֵי עַל  
 רֵאשׁ הַרְבָּנִים הַמִּתְעַצְלִים מִלְתַּקֵּן פְּרָצָה זֶה עַל־יְדֵי תוֹכְחָה  
 תְּדִירִית.

(נח) אֵיבָא חַיִּיב הוֹכְחָה לְחַכְמֵי הַדּוֹר גַּם לְעִיר אַחֲרַת כְּמוֹ שֶׁכָּתַב  
 בְּשׁו"ת מַהֲר"ם מִיָּנֵץ (סִימָן צח), וְכֵן כָּתַב הַרְשֵׁבָא (חֲלֵק ג, תיא),  
 וּבְשׁו"ת מַהֲרָא"מ (חֲלֵק א, מה) בְּשֵׁם הַתְּשׁוּבָה שֶׁבְּסִפְרֵי כָּלְבוֹ (סִימָן  
 קמב), וּבְשׁו"ת בְּשָׂמִים רֵאשׁ (פא). (תוֹכַחַת חַיִּים - בְּחֻקְתֵּי)

## לְעֵתִיר יִתְגַלְּגְלוּ עָלָיו עֲוֹנוֹת שְׁלֹא עָבַר עָלֵיהֶם מֵעוֹלָם

(מד) וְלִסְיוֹם הַדְּבָרִים אֶעֱתִיק מֶה שֶׁכָּתַב הַלּוֹחַם הַגְּדוֹל מוֹרְנוּ רַבִּי חַיִּים סוֹפֵר זצ"ל בְּסִפְרוֹ הַבְּהִיר שְׁעָרֵי חַיִּים (דף ו') וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: אוֹי מִיּוֹם הַדִּין וְאוֹי מִיּוֹם הַתּוֹכְחָה בְּבוֹא עֵת מוֹעֵד לְכָל חַי, וְכִי יִפְקֹד ה' עַל מַעֲשֵׂי אָנוּשׁ וְעַל פְּעֻלוֹת אָדָם שִׁיחַפֵּשׁ וַיִּמְצָא כְּתוּב: צְדִיק זֶה חָלַל שִׁבְתָּ, חָסִיד זֶה עָבַר עַל גְּדָה, יְרֵא־אֱלֹקִים זֶה עָבַר עַל נְבִלָה וְטָרְפָה וְשַׁעֲטָנֹ, קְדוֹשׁ זֶה עָבַר עַל אִשֶׁת אִישׁ, וַיִּשְׁתַּוְּמוּ כָּל אַנְשֵׁי אָמוֹנָה וַיִּשְׂאָלוּ הַלּוֹא הַדּוֹר תָּמִים פָּעֲלוּ, וַיַּעֲנֶהוּ ה' בְּסִפְרָה: הַלּוֹא הִיָּה בְּכַחַד לְמַחֹת בְּאִישׁ פְּלוֹנִי אֶלְמוֹנֵי רֶשַׁע, מִדּוּעַ לֹא זָכַרְתָּ אוֹתוֹ וְלֹא פָקַדְתָּ עָלָיו אֲשֶׁמוּ וְכו', עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ.

## הַטּוֹבוֹת הַגְּדוֹלוֹת הַבָּאִים עַל הַמוֹחִים בְּעַם

(מה) לָמַד אָדָם וְלָמַד, וְשָׁמַר וְעָשָׂה, וְהִיָּה סִפְק בִּידוֹ לְמַחֹת וְלֹא מַחָה הָרִי זֶה בְּכֻלּוֹ אַרְוֵר – לֹא לָמַד אָדָם וְלֹא עָשָׂה וְלֹא שָׁמַר וְלֹא לָמַד לְאַחֲרִים וְלֹא הִיָּה סִפְק בִּידוֹ לְמַחֹת וּמַחָה הָרִי זֶה בְּכֻלּוֹ בְּרוּף. (וַיִּקְרָא רַבָּה כה)

(מו) מִפְּנֵי מָה זָכָה יִרְבְּעֵם לְמַלְכוּת? מִפְּנֵי שֶׁהוֹכִיחַ אֶת שְׁלֹמֵה. (סִנְהֶדְרִין. קא:)

(מז) יֵאָהֵב אֶת הַתּוֹכְחוֹת, שֶׁכָּל זְמַן שֶׁתּוֹכְחוֹת בְּעוֹלָם נַחַת־רוּחַ בָּאָה לְעוֹלָם, טוֹבָה וּבְרָכָה בָּאִין לְעוֹלָם, וְרַעָה מְסַתְּלַקַת מִן הָעוֹלָם. (תְּמִיד כח.)

(מח) כל המוכיח חברו לשם שמים זוכה לחלקו של הקדוש-ברוך-הוא, ולא עוד אלא שמושכין עליו חוט של חסד. (שם)

(מט) כל היודע להוכיח ומוכיח את הרבים, הרי הוא עושה קרתי-רוח לפני קונו. (תנא דבי אליהו רבה ג)

(נ) מזה (מפינחס) ילמד האדם שיקנא את קנאת ה' צב-אות כשרואה איזה חלול השם או חלול התורה. ראה איך החזיק לו השם יתברך טובה וחסות וברית שלום, עד כאן לשונו. (שלי"ה הקדוש בעשרה הלולים)

(נא) כתב הרמ"א ב"ורה-דעה (שלד בסופו) ובחשן-המשפט (סימן יב) מתשובת מהר"י נ"ל (סימן קנז) דנהגו עכשו שלא למחות בעוברי עברה משום שיש סכנה בדבר, מזה דשו רבים וכהתרא דמו להם לחנף לאשר לו שם ונד קצת אצל שום שררה או שאר תקיפות אף-על-גב דלא ברי הזקא, על-כן תפוג תורה. ולעניות דעתי טעות גמור הוא זה ודברי מהר"י נ"ל לא נאמרו אלא בברי הזקא ואי לא תימא הכי בטלת לא תגורו מעקרא דנדאי לא נאמר לא תגורו כי-אם בדאיכא מקום לירא כמו שכתוב בנדה דף סא, וכעין זה בשו"ת הרשב"א הובא בבית-יוסף חשן-המשפט יב, וכו', ושופט הממנה על ישראל לרדות העוברים ומקיים לא תגורו יזכה למחצת פינחס המקנא, ורעה אליו לא תאנה, עד כאן לשון פתחי-תשובה בשם בכור שור.

(נב) כל ההוא בר נש דמקני לה לקדשא בריה הוא לא יכיל מלאכא דמותא לשלטא בה כשאר בני נשא. (זהר הקדוש, חלק ג, דף כט:)

(לא) אחד מהדברים שלפי גדל החטא אין הקדוש־ברוך־הוא מספיק בידו לעשות תשובה, מי שאפשר בידו למחות באחרים בין יחיד בין רבים ולא מחה אלא יניחם בכשלונם. (רמב"ם הלכות תשובה, פרק ז, הלכה א)

(לב) חייב אדם למחות בעוברי עברה וכל מי שאינו מוחה ובידו למחות נתפס באותו עון. (רמ"א ביוֹרה־דעה סימן שלד סעיף מח)

(לג) אין הגזרה אלא על מי שיש בידו למחות ולא מחה. (ילקוט רות על הכתוב וַיִּמַת אֱלִימֶלֶךְ)

(לד) על זה נענשו אנשי פילגש בגבעה, אמר להו הקדוש־ברוך־הוא בכבודי לא מחיתם, על כבודו של בשר ודם מחיתם. (סנהדרין קג:)

(לה) הא דכתיב והכרתי ממה צדיק ורשע בצדיק שאינו גמור כיון שהיה בידם למחות ולא מחו הוי להו כצדיקים שאינם גמורים. (עבודה־זרה ד.)

(לו) יען שאהרן לא מחה במשה (במי המריבה) כי נהג בו כבוד כמלמד לרב, ואין חולקין כבוד לרב במקום שיש חלול השם, ועל שלא מחה נלקה פיוצא בו. (מדרש תנחומא, חקת)

(לז) מה שכתוב בתנחומא ראה, דהרבה פשרים היו בדור כמו נח ונמחו עם הדור, הטעם שנמחו אותם הפשרים משום שלא מחו, מה שאין כן נח שמחה בהם כמו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה בבראשית־רבה על הכתוב שנאו בשער מוכית. (החיד"א בחומת אגף פרשת נח)



(לח) מי שאינו מחזיק במחלקת על המתיצבים על דרך לא טוב ומושכי העון הרי הוא נענש מפשעיהם לכל חטאתם, ועובר בלאו שנאמר "ולא תשא עליו חטא" וכו' וחובה על כל ירא אף כי אוהב טהור לב להעיר קנאה וכו', עד כאן לשונו. (שערי-תשובה לרבנו יונה, שער ג, אות נט)

(לט) מי שבדוד למחות ולא מחה נתפס על חטאו וזה דבר ברור מדברי רבותינו גם מן הכתוב וכו' והעובר עליה ולא הוכיח בטל עשה, ועוד שהוא מכת הרשעים שעושין כן. (חנוד מצוה רלט, ועין עוד בשל"ה תחלת ספרו)

(מ) אשמייהם של ישראל תלויים בראשי דיניהם. (ילקוט יחזקאל סימן שמא, וילקוט דברים תתב)

(מא) בן-אדם צפה נתתיד לבית ישראל ושמעת מפי דבר וגו' ולא דברת להזהיר רשע מדרכו הרשעה לחיתו, הוא רשע בעונו ימות ודמו מידד אבקש. (יחזקאל ג)

(מב) ויתכן שגם משה נכון לבו בטוח בצדקת אחיו (אהרן, בעגל) שפונתו לא היתה לרעה אבל על אשמת העם האשים אותו, כי הנה ראוי להוכיחם והם נכשלו על ידו. (רמב"ן תשא על הכתוב מה עשה לה העם הזה).

(מג) מפני מה מתים תלמידי-חכמים בלא זמנם? מפני שהם בוזים בעצמם שאינם נוקמים ונוטרים כנחש על דברי-תורה ויראת-שמים. (אבות דרבי נתן פרק כט)

(כ) אבנר נענש (בהריגה) מפני שהיה לו למחות בשאול ולא  
מחה. (סנהדרין כ.)

(כא) בצדקיה כתיב ויעש הרע בעיני ה', שהיה בידו למחות  
ולא מחה. (סנהדרין קג.)

### מי שהיה בידו למחות ולא מחה הרי זה בכלל ארור ונקרא רשע

(כב) למד אדם ולמד, ושמר ועשה, והיה ספק בידו למחות ולא  
מחה הרי זה בכלל ארור – לא למד אדם ולא עשה ולא שמר ולא  
למד לאחרים ולא היה ספק בידו למחות ומחה הרי זה בכלל ברוך.  
(ויקרא רבה כה)

(כג) אמר לה הקדוש ברוך הוא (למדת הדין) הללו צדיקים  
גמורים והללו רשעים גמורים. אמרה לו היה בידם למחות ולא  
מחו. אמר לה גלוי וידוע לפני שאם מחו בהם לא היו מקבלין  
מהם. אמרה לו אם גלוי וידוע לפניך לפניהם מי גלוי ולפיכך היה  
להם למחות ולהתבזות על קדשת שמך ולסבל הכאות מישראל.  
(תנחומה תזריע ט)

(כד) קח את כל ראשי העם והוקע אותם, בראשי העם תלה על  
שלא מחו בבני אדם. (תנחומא בלק יט)

(כה) ומי הרג אותם? פנחס, שהיה ספק בידו למחות ולא מחה,  
וכל מי שספק בידו למחות ואינו מוחה להחזיר ישראל למוטב כל  
דמים שנשפכין בישראל נשפכין על נדיו. (ילקוט שופטים סח)

(כו) לא חרבה ירושלים אלא בשביל שלא הוכיחו זה את זה.  
(שבת קיט:)

(כז) מי שידוע שחברו רשע ומחניף לו, ומלא עונות ואומר לו צדיק אתה, ראוי שיבואו עליו כל הקללות שבתורה, אבל מי שמוכיח חברו שיחזר בו נוטל ברכות אותו המתנכח, אם קבל עליו וחוזר בו גם הוא מקבל ברכות. (ילקוט דברים תשצג)

(כח) באותה שעה עמדה מדת הדין ואמרה לפניו אף הצדיקים שבתוכה כתב על מדתם תי"ו של דם, תי"ז - תמות. השיב הקדוש-ברוך-הוא ואמר לה למה? אמרה לו מפני שלא הוכיחו את בניה בדברי תוכחות ולא אמרו להם לבל יחטאו. השיב הקדוש-ברוך-הוא גלוי וידוע לפני שאם היו מוכיחים אותם לא היו שומעין להם. השיבה מדת הדין אף-על-פי שלא היו מקבלים מהם הנה להם להוכיחם. מיד שתק הקדוש-ברוך-הוא וחשב את כל הצדיקים שהיו באותו הדור בירושלים כרשעים, ונשתלחו על ירושלים ששה מלאכי חבלה וחבלו. (אותיות דרבי עקיבא א)

### עֲנָשִׁים וּפְגָעִים קוֹשִׁים וּמְרִים לְמִי שְׂאִינוּ מוֹחָה

(כט) מי שבידו להוכיח ואינו מוכיח נלקה בצרעת. (זהר הקדוש, חלק ג, דף מו:)

(ל) אפלו צדיקים גמורים נתפסים על הדור וכו' על שלא מחו ברשעים. (תנחומא משפטים)

העניינים, ועל-ידי זה גם הוא יהנה ממנו, כן הדבר אצל גדולי ישראל גאונים וצדיקים רבנים ואדמו"רים על מה ולמה זוכין לכבוד אי משום תורתם ומעשיהם והלוא שכר מצוה בהאי עלמא ליכא, ועוד דהרי ישנם תלמידי-חכמים מפלגים גדולים בתורה ויראה טהורה ואין להם כל-כף כבוד כאותן שפחותין מהם בתורה ויראה, אלא שממנין פרנס על הצבור, ועל-כרחי דנה היה פונת ורצון הבורא יתברך שמו מטעם שפיון שנתמנה לרעות צאן קדשים בדין הוא שיכבדוהו וירוממוהו שעל-ידי זה יהיו דבריו נשמעין למקהלות ויציתו לאמרותיו, כי כן מנהגו של עולם חכמת המסכן בזויה ורק למכבד מטין און לשמע.

(טו) נמצא דאותן שמתכבדין מהעם בישיבת מקום של כבוד ובשאר כבודים הנהוגים אם לא ישתמשו בכבוד זה לתכלית שנתן להם הרי הם מועלין בקדשי שמים, הכתוב צוח ואומר היום לעשותם ולמחר לקבל שכר, והם מתכבדין בהאי עלמא על לא דבר, ולא די בזה אלא דאם כוננתם לשמים בכבוד או שחס ושלום נהנה בכבוד מפל-מקום עקר הפונה לא היתה לזה, ויכול לסמוך על הרשב"א והמאירי בראש-השנה דמצוות לא להנות נתנו ואפלו נהנה בהדי קיום המצוה כון שפונתו לא היתה לשם זה אינו כלום, אבל כשכל הכבוד הוא לשם כבוד בעלמא הרי זה משתמש בשרביטו של מלך הכבוד ולא יאות לכסיל כבוד. עד כאן תכן דבריו בקצור.

(טז) ובסמוך אם ירצה השם אעתיק מדברי הש"ס וזהר הקדוש ומדרשים גדל החיוב של מחאה ותוכחה ומשם יראה הרואה כי הדברים דוקרים כמדקרות חרב עד חלל הלב עד היכן הדברים

מַגִּיעִין גְּדֹל הַעֲנֹשׁ לַמִּתְרַשֵּׁל לְעוֹרֵר הַרְבִּים לְמַצְוֵה גְּדוֹלָה הַלְּזוֹ  
מַחֲמַת עֲצָלוּת, אוֹ חֲשָׁשׁ רַחוּק שֶׁל הַפֶּסֶד מִמּוֹן אֲשֶׁר לֹא בְּמוֹתוֹ  
יִקְחֶנּוּ, אוֹ אֵי-כְבוֹד הַמַּדְמָה שֶׁל הָאִי עַלְמָא, וְלֹאֵיךָ גְּדֹל זְכוּת  
הַמְּזוֹכִים, וְכֵן הַשֶּׁכֶר הַגְּדוֹל שֶׁל הַמַּקְיִמִין מַצְוֹת אֲמִירַת אָמֵן וִיהֵא  
שָׁמָּה רַבָּא כְּדָבְעֵי וְעֹנֵשׁ הָאִין מַקְיִמִין, וּמִזֶּה יְבִינּוּ רֹאשֵׁי הָעַם כַּמָּה  
גְּדוֹל הָאֲחֻרָיוֹת הַתְּלוּי בָּהֶם וּמִשָּׁם יְבִינּוּ כִּי לֹא שְׂרָרוּת נִתַּן לָהֶם  
אֶלָּא עֲבָדוּת.

וְכָל דְּבָרֵינוּ הַנֵּ"ל שֶׁיִּכְיֶין לְכָל מִי שֵׁינֵשׁ לוֹ הַשְּׁפָעָה כָּל זֶהוּ  
לְזוּלְתוֹ, כְּגוֹן: רַבָּנִים - לְבַעֲלֵי-בָתִּים, אֲדַמּוּרִי"ם - לְחֻסֵּי־דֵיהֶם,  
רֹאשֵׁי-יִשְׂרָאֵל - לְתַלְמִידֵיהֶם, מְלַמְּדִים - לְתִינוּקוֹתֵיהֶן וְכוּ', וְגַם  
פְּשׁוּטֵי הַמּוֹן הָעַם חֲיָבִין עַל-כָּל-פְּנִיִם בְּאֲחֻרָיוֹת נִכְסֵיהֶם שֶׁהֵם  
בְּנֵיהֶם אֲשֶׁר יִקּוּמוּ אַחֲרֵיהֶם.

**מִי שֵׁאִינּוּ מוֹחָה וּבִידּוֹ לְמַחּוֹת, הַעֲוֹנוֹת שֶׁל  
כָּל הַמְּשִׁיחִין עַל חֲשָׁפוֹן שְׁלוֹ!**

(יז) כָּל מִי שֶׁאֲפָשָׁר לְמַחּוֹת בְּאֲנָשֵׁי בֵיתוֹ וְלֹא מַחָה נִתְּפַס עַל אֲנָשֵׁי  
בֵיתוֹ, בְּאֲנָשֵׁי עִירוֹ נִתְּפַס עַל אֲנָשֵׁי עִירוֹ, בְּכָל הָעוֹלָם כְּלוּ נִתְּפַס  
עַל כָּל הָעוֹלָם. (שְׁבַת נד:)

(יח) מִתּוֹךְ שֶׁהָיָה לוֹ לְפָנֶחֶס לְמַחּוֹת לְחַפְנֵי וְלֹא מַחָה מֵעֵלָה עָלָיו  
הַכְּתוּב כָּאֵלוֹ חֲטָא. (שְׁבַת נה:)

(יט) מִי שֵׁינֵשׁ סְפוּק בִּידּוֹ לְמַחּוֹת וְאִינּוּ מוֹחָה הַקְּלָלָה תְּלוּיָהּ בּוֹ.  
(ירוּשְׁלַמִּי שְׁבַת פּרָק ה)

(ט) והשלישי הכי קשה מה שבְּעוֹנוֹתֵינוּ הרבים האֲנָשִׁים המְסִימִים הַנִּקְרָאִין "שִׁינֵעַ אִידֵעוֹן" אִין נִזְהָרִין בְּאַמִּירַת אָמֵן יְהִי שְׁמָה רַבָּא מִפְּעַם לְפַעַם וְנִמְשָׁכִין בְּשִׂיחָה וְזֶהוּ בְּאַמַּת חִלּוּל הַשֵּׁם גָּדוֹל בֵּין מִצַּד אוֹתָם הַרוֹאִין שֶׁהַגְּדוּלִים אִין נִזְהָרִין וְכָל־שָׂכֵן מִצַּד פְּשוּטֵי הַמּוֹן שְׂאִין לָהֶם מִמִּי לְלַמֵּד מוֹסֵר שְׂלֵא לַעֲשׂוֹת כֵּן, וְהוּא חִלּוּל הַשֵּׁם נוֹרָא, לְבַד מִמָּה שֶׁמְכַנֶּה עַל־יְדֵי זֶה מִמְחַטֵּיא הַרְבִּים שְׂאִין לָהֶם חֶלֶק לַעוֹלָם הַבָּא.

(י) וְלוֹ חֻקָּמוּ יִשְׁפִּילוּ אֵיזָה בְּתֵי מִדְרָשִׁים לַעֲשׂוֹת תַּקְנָה חַיִּיבִית בְּבֵית־מִדְרָשָׁם שְׂלֵא לְהַנִּיחַ לְהַתְּפַלֵּל שֵׁם רַק אוֹתָם שְׁבִיבְלָתָם לַעֲצֹר רוּחָם מִלַּעֲסֹק בְּשִׂיחָה בְּטֵלָה בְּעֵדֵן הַתְּפִלָּה אֲזִ יֵרָאוּ כִּי לֹא יִפְסִידוּ בְּזֶה וְכַמָּאֵר הָעוֹלָם "צוּם בְּאַשְׁעָפֵר דְּעַרְלֵיִיגְט מֵעַן נִישְׁט" וְיָמָה גַּם שִׁדְעָנָא בְּבִירוֹר כִּי מְצוּיִים בְּרוּךְ הַשֵּׁם הַרְבֵּה מְאֹד אַבְרָכִים שֶׁמְחַפְּשִׁין אַחַר בֵּית־הַכְּנֶסֶת שֶׁמִתְּפַלְּלִין שֵׁם כַּהֲגוֹן בְּלֵי שִׂיחָה מִתְּחִלַּת הַתְּפִלָּה עַד סוּפָה, וְאִין מְעַצֹּר מֶה לְהוֹשִׁיעַ בֵּין רַב לְמַעֲט.

### זְכוּת הַרְבָּנִים אִם מְעוֹרְרִים כְּדָבְעֵי

(יא) וְהַרְבַּ שֶׁל הַבֵּית־הַמִּדְרָשׁ יֵשִׁים אֶל לְבוֹ גְּדֹל הַזְכוּת שְׂאֵנָה הִ' לִידוֹ לְהַנְהִיג בֵּית־הַמִּדְרָשׁ שֶׁהוּא מְקוֹם תְּפִלָּה וְתוֹרָה, וּבְיָדוֹ לַעֲזֹר הַרְבִּים לְקַיֵּם מִצְוֹת הַשִּׁיכִים בְּבֵית־הַמִּדְרָשׁ כְּמוֹ בְּטוּל שִׂיחָה בְּעַת הַתְּפִלָּה וְעֵנִית אָמֵן יְהִי שְׁמָה רַבָּא בְּעוֹנָתָהּ וְזְכוּת זֶה עוֹמֶדֶת לוֹ לַעֲד כִּי הָאֲבוֹת יִמְשִׁיכוּ דְרָכָם לְדוֹרוֹתֵיהֶם אַחֲרֵיהֶם, וְכָל הַזּוֹכִין עַל־יְדֵי זֶה עַד סוּף כָּל הַדּוֹרוֹת הַכֹּל נִמְנָה לְזִכְיוֹתָיו, כַּמְבָּאֵר בְּחֻבוֹת הַלְּבָבוֹת בְּכַח זְכוּתוֹ שֶׁל הַמְזוּפָה רַבִּים, עֵינֵן שֵׁם.

(יב) וילבד מכל זה זכותו גדול מאד כמבאר בדברי חז"ל ובספר חסידים רמ"ק ושאר ספרי קדש כי מצוה הנזנחת, אותם המחזיקים בו מקבלים שכר נגד כל העולם שאין מקימין אותו, ומהאי טעמא בא נח ואחריו אברהם וקבלו שכר עשרה דורות שלפניהם, וכן מצינו בבבא בתרא פרק יש נוהלין (דף קיח): דיהושע וכלב קבלו חלקם של המרגלים בארץ ישראל. ובש"ס חגיגה: זכה נוטל חלקו וחלק חברו בגן עדן, ואם כן עכשו שבעוונותינו הרבים מצוה הלזו מאד נזנחת מה גדול שכר המזכה לענות אמן יהא שמה רבא כדכעי.

(יג) זאת ועוד אחרת, שהרי מצינו בדברי חז"ל (עין בסמוך) דמצוה רבה הלזו מציל מכל גזרות קל וחמר, ומקרב הגאולה, ומשפיע השפעות טובות, ואם כן כל טובות הללו הבאין לעם ישראל בזכות התעוררותו למצוה זו גם כן לחלקו ימנה, עד שקשה להשיג אפס קצוהו מזכות הנורא של המזכה עם ישראל בדבר זה, ומה מי שבא עני הגון במקרה אצלו וההנהו מבאר בזהר הקדוש שזהו דורון ששלח לו הקדוש ברוך הוא, כל שכן מצוה גדולה זו ודאי בן הוא.

### הרב אין להנות מכבודו רק לצרף גבוה

(יד) ואעתיק מה שראיתי דבר נחמד בספר ישראל קדושים בהקדמה ותמצית דבריו דכמו שמבאר בספרים הקדושים דעשרו של העשר אינו מדילה ולית לה מדגרמה כלום אלא שהפקיד הקדוש ברוך הוא אצלו ממון עניים ומה שמפריש לצדקה אינו משלו אלא מהרכוש שנתן לו הקדוש ברוך הוא למען יפרנס בו

וכוננתו, ודאי שלא היה שוהה אף רגע לקיים זאת (ואפלו דבר הקשה לו מזה היה עושה) ואם-כן הלוא כל יהודי פשר המאמין בה' ותורתו לא יפקפק בתבה קלה של דברי חז"ל, ולהדיא מפרש בהיכלות של רבי ישמעאל כהן גדול כזה:

בשעה שהראו לרבי ישמעאל כהן גדול כל הגזרות שיצמחו על שונאי ישראל עד ביאת המשיח ויהיה גזרה משנה מחברתה, ויהיו הצרות מתגדלים מאד שאל האם יש בכחם של ישראל הקדושים לסבל כל זאת, והראה לו המלאך הקדוש מט"ט שעל-ידי עניית אמן יהא שמה רבא מתבטלים כל אלו הגזרות ונמשך שפע מדישא וישוון ליהודים, עד כאן דבריו.

(ה) וכמה נואלו הדואגים על צרותיהם ורצין מרופא לרופא, ומיועץ ליועץ ואין יודעין כי הסגלה מוכנת לפניו בכל יום שלש פעמים ובקלות בלי חסרון זמן, ממון, וטרחא יוכל לסגל ולהביא רפואה לתוך ביתו בבטוח, ותחת זה יושב ושח ומשחק ומבלה הזמן בפטפוטי דברים או להבדיל בעיון בספרים, תחת לקדש הזמן באמירת יהא שמה רבא במקומו וכהלקתו, ולהפטור מכל צרותיו.

ולמה זה דומה? למי שיש לו חולה בתוך ביתו במצב מסכן ותחת להבהיל הרופא לביתו להצלה דחופה יושב ושח ומפטפט בדברים בטלים של מה-בכה, או אפלו נחוצים, והלוא בזה ודאי כל אחד יכיר שפתאותו עברה כל גבול, ואף-על-גב שעדין אין זה מחלט כי הרופא יוכל להמשיך רפואה הנצרכת.



(ו) קל-וחמר בן בנו של קל-וחמר אמירת אמן יהא שמה רבא שהבטיחנו חז"ל כי מצילו מכל צרותיו ודוחה מעליו כל מיגי פרעניות שבועולם, וזוכה לאריכות ימים, ומצילו מגיהנם, ומביאו לחיי העולם הבא ואין זה ספק רק ברור, הגיש חף מתוק מזה? וכל זה מאבד בידים ממש בלי שום הנאה ממשית רק מחמת יצרו הרע שמסיתו לקח כדי שיהיה מטורד בצרותיו ולא יאריף ימים חס ושלום, וסופו נופל לגיהנם חלילה.

### חובת הרבנים, הדרשנים, המלמדים והאדמו"רים

(ז) ואין צל ספק כי הרבנים והדרשנים, ומלמדים, ומדריכים, ואדמו"רים, ושאר משפיעים יועילו גדולות ונצורות אם ישפילו להסביר כל הנ"ל וכיוצא להמוני העם, ואין שום טענת פטור בזה.

(ח) ועוד מה שיש ביכלת לעשות בלי שום אמתלא הוא להעמיד איש מיוחד לשם מצנה או אפלו לשם ממון (ולא גרע משאר "כלי-קדש" כמו: מורה-צדק, שליח-צבור, שוחט וכיוצא שלוקחין ממון, ואדרבה קימא לו דש"ץ בממון עדיף מבחנם דעושה מלאכתו בשלמות יותר, והוא הדין בזה) לטגיל בבית-המדרש בעת חזרת הש"ץ ואמירת קדיש ולהשקיט בנחת ושלנה, וכמו שקל בעל בית-המדרש יודע שלצדק בית-המדרש צריף לתקע יתדות בכתלים לתלות עליהן הסרבל והכובע, כן יהיה לחק חייב להעמיד איש המכשר לצדק זה, ולמה לא יהא כהנת כפנדקית?

אפשר לכוון באמן ועונין אמן קטופה, חטופה ויתומה... והחטא הזה לבד די להאריף גליותינו ובעוונותינו הרבים אסור זה נעשה להם ממש כהתר... עד כאן לשונו.

## פרק ז

### חובת הרבנים והמורים בעם

איך יצאו הרבנים ידי חובתם לעורר על אסור שיחה וחובת אמירת אמן

(א) והאמת כי בימים הראשונים בזמן שהיו קהלות ישראל על מכונם וכל אב-בית-דין היה אחראי על בית-מדרשו וקהלתו ועירו, ועל כל צרה שנשנה ונשלש היו הרבנים מקבצים הבעלי-בתיים ודורשין להן טעם העגשים, ועל-ידי זה נתעוררין לשוב ולעבדו כראוי, וגם ידם היטה פקיפה לתמן פקנות שונות בבית-המדרש לפי צרה השעה והזמן.

(ב) לא כן דורות האחרונים דמלבד מה שאין בידינו בעוונותינו הרבים להעמיד הדת על תלה, כי כל אחד מתקנא בירף חבתה ואם ירצו לתמן פקנה בענין אמירת אמן ויהא שמה רבא וכיוצא אז מתירא כי המסרבים לציית יתנו כתר סוררת לבית-מדרשו, וילך לבית-המדרש אחר להתפלל במקום שמקלין בדברים הללו, גם אין הרבנים מרגישין בגדל האחריות המטל עליהם בענין זה ביוזעם כי בעלי-הבית הבא להתפלל בבית-מדרשו אין משעבד לדעתו ורצונו כלל ואינו תחת ידו בשום דבר רק כמו שנגבסין